

de n 34398/1877

ДНѢСТРЯНКА.

АЛЬМАНАХЪ СЪ КАЛЕНДАРЮМЪ

на рѣкъ звичайный

1 8 7 7,

ВЫДАНЫЙ

накладомъ руского Товариства „Академич. Кружокъ у Львовѣ“

а заходомъ

Ивана Белея, Антона Дольницького, Володимира Левицкого и Ивана Франка

У ЛЬВОВѢ, 1876.

Зъ друкарнїи Товариства имени ШЕВЧЕНКА

подоъ зарядомъ Фр. Сарницкого.

059

10/50

Львівська
АН УРСР

Львівська
АН УРСР

861 c/s

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ II- 34 398

Ф/III
4-548/21

Пасхалія зряча на рѣкъ 1877.

Пасхалія греческа.

Золоте число	17.
Епакта	XXVI.
Кругъ сонця	10.
Буква недѣльна	Б.
Основанье	29.

Пасхалія римска.

Золоте число	16.
Епакта	XV.
Кругъ сонця 28-мо лѣтний	10.
Почетъ римскій	5.
Буква недѣльна	Г.

Движимй (рухомй) празники нашої церкви.

Тріодъ зачинае ся	16.	Сѣчня.
Недѣля мясопустна	30.	„
Недѣля сыропустна	6.	Лютого.
Пасха Христова (Воскресеніе)	27.	Марця.
Вознесенье Христове	5.	Мая.
Конецъ поста передъ св. Петромъ и Павломъ	28.	Червня.

Движимй (рухомй) празники римской церкви.

Великдень	1.	Цвѣтня.
Вознесенье	10.	Мая.
Зеленй свята	20.	„
Недѣля св. Троицы	17.	„
Боже Тѣло	31.	„
Перша недѣля адвентова	2.	Грудня.

Дни, въ котрй наша церковь заказуе вѣстѣя и забавы съ музыкою отпраляти.

Всѣ дни постнй; въ постѣ Петровѣмъ — ѡтъ понедѣлка по первой недѣли по сошествію св. Духа ажъ до св. Апост. Петра и Павла; въ постѣ двонедѣльномъ до Успенья Пр. Дѣвы Бог., ѡтъ 1. до 15. Серпня; въ день Усѣкновенія; въ день Воздвиженья Честного Хреста; въ постѣ до Рождества, почавши ѡтъ 15. Листопада, и въ часѣ мясницъ ажъ до Богоявленья; ѡтъ Понедѣлка сырного, черезъ постѣ великій и по Пасцѣ ажъ до Недѣлѣ Томинои.

Седмицй загальнй.

Ѳтъ Рождества Христоваго до V. Сѣчня; ѡтъ недѣлѣ Мытаря и Фарисея до недѣлѣ Блудного Сына; ѡтъ Воскресенья до середины по Томинои Недѣли; ѡтъ Сошествія св. Духа до недѣлѣ Всѣхъ Святыхъ включно. — Въ тиждни, ѡтъ сыропустного понедѣлка до сыропустной недѣлѣ, вольно толькѣ съ набѣломъ ѣсти.

Дни поминальні за помершихъ цѣсарскаго дому.

18. Лютого (1. Марца) — рѣчниця смерти бл. п. цѣсаря Францѣшка I.; 26. Марца (7. Цвѣтня) — рѣчниця смерти цѣсаревой Маріи Людовики; 31. Марца (12. Цвѣтня) — рѣчниця смерти цѣсаревой Маріи Терезіи.

Затмѣнья сонця и мѣсяця въ роцѣ 1877.

Въ роцѣ 1877 припадають три затмѣнья сонця и два затмѣнья мѣсяця. Зъ тыхъ буде у насъ видно тѣлько оба затмѣнья мѣсяця.

I. Затмѣнье мѣсяця дня 15. (27.) Лютого, зачинаеся о годинѣ 7. мин. 3. вечеромъ, а кѣнчится о годинѣ 10. мин. 34.

II. Затмѣнье мѣсяця дня 11. (23.) Серпня, зачинаеся о годинѣ 10. мин. 47. вечеромъ, а кѣнчится о годинѣ 2. мин. 2. по пѣвночи.

Образъ загальный року 1877.

Рѣкъ той естъ пѣдъ взглядомъ астрономичнымъ и фѣзичнымъ рокомъ звичайнымъ, котрый мае 365 днѣвъ.

Розпочинаеся дня 10. (22.) Грудня 1876 о годинѣ 6. рано при вступѣ сонця въ знакъ зодіакальный козерога и пересиленью зимовѣмъ.

Дѣлится на чотыри поры астрономичныя яко то: на весну, лѣто, осѣнь и зиму.

Перва, с. е. весняна, ѡтъ дня 20. Марца о годинѣ 1. вечеромъ въ хвили, коли сонце вступае въ знакъ Барана, де zarazомъ наступае зрѣванье въ тревалости свѣтла на виднокрузѣ съ тревалостью притѣмнѣнья, иначе веснянне зрѣванье дня съ ночью.

Друга, с. е. лѣтна, ѡтъ дня 21. Червня о годинѣ 9. рано въ хвили, коли сонце вступае въ знакъ Рака, де zarazомъ наступае убытокъ въ тревалости свѣтла на виднокрузѣ, иначе лѣтне пересиленье дня съ ночью.

Третья, с. е. осѣнна, ѡтъ дня 22. Вересня о годинѣ 12. вечеромъ въ хвили, коли сонце вступае въ знакъ Ваги, де zarazомъ наступае друге зрѣванье въ тревалости свѣтла на виднокрузѣ, иначе осѣнне зрѣванье дня съ ночью.

Четверта, с. е. зимова, починаеся дня 21. Грудня 6. вечеромъ въ хвили, коли сонце вступае въ знакъ Козорога де разомъ наступае прибутокъ въ тревалости свѣтла на виднокрузѣ, иначе зимове пересиленье дня съ ночью.

Пануючая планета въ роцѣ 1877 естъ

С о н ц е.

Сонце естъ тѣломъ середнимъ нашего систему планетарного, причиною всѣхъ рухѣвъ планетъ або лѣпше тыхъ, що належатъ до одного системату, жереломъ свѣтла и тепла а ѡдтакъ житья всѣхъ орґаничныхъ рѣчей. Пунктъ середній сонця ѡтдаленный ѡтъ такогожъ пункту землі на 20.000.000 миль. Промѣръ сонця выноситъ 186.000 миль геогр. а объ-

емъ 33.700,000.000,000.000 миль кубическихъ и есть $1\frac{1}{4}$ мил. бѣльша якъ объемъ землѣ. — Масса сонца есть 320.000 разы бѣльша ѳъ массы землѣ, а середня густѣсть сонца становитъ блиско $\frac{1}{4}$ часть густѣсти землѣ.

Сонце обертае ся на около своей оси въ протягу 25 днѣвъ и 38 минутъ.

Воздухъ въ тѣмъ роцѣ есть цѣлкомъ сухій, мало вовгкій, и середно теплый.

Весна зъ початку досить вовгка, особливо въ Цвѣтню, котрый есть дуже змѣнный и несталый. Май дуже хороший и сухой, тѣлько при кѣнци съ великими инеями и приморозками, котрый и въ Червни треваютъ.

Лѣто, въ Червни инколи появляются инеи а крѣмъ того пануе ще велика посуха. — Липень есть въ початкахъ бурливый опѣсля погѣдный и тихій. Дни того лѣта суть горячій, а ночи холоднѣ.

Осѣнь и Зима сухій и гарнѣ. — Инеи и морозы починаются вчасно, однакъ мѣрнѣ. — Лютый зъ початку погѣдный кѣнчится великимъ зимномъ, котре тревае ажъ до Марца.

Зборы лѣтнѣ. — Ячменю и ѳвса не богато але въ зернѣ добрый. — Просо добре, скоро вчасно посѣяне — а мало сошовицѣ, гороху и виѣ маючої — коноплѣ тонкѣ и малѣ. — Сѣна дуже мало.

Зборы озимѣ. — Жито дуже добре але мало, такъ само и пшееница.

Овочѣ. — Бѣльше грушѣкъ якъ яблокъ, богато черешень, орѣхѣвъ и сливѣкъ.

Хмелю дуже мало.

Вѣтеръ, повѣнь и буря. — Вѣтеръ сѣднѣный и пѣвѣднѣный пануючѣ а менше вѣтеръ захѣдно-полудневый. Бурѣ частѣ а навѣтъ и градъ — повѣни не ма.

Хрѣбѣство. — Богато кретѣвъ, вужѣвъ и сараньчи, хрѣбѣство навѣтъ въ зернѣ.

Слабѣсти при кѣнци зимы появляются често: кольки въ боцѣ, горячки, фебры, неменче частѣ апѣплекси, корчѣ, дрожъ сердца, запалѣнья утробы и роздутъе въ жолудку.

Знаки ѳдмѣнѣ мѣсяця.

☾ нѣвъ, ☾ перва квѣтира, ☾ повнѣ, ☾ послѣдна квѣтира.

Календаръ въ приповѣдкахъ.

Календаръ е лгаръ, Богъ найлѣпшѣй господаръ.

Блѣдый мѣсяцъ означае дощъ, червонный вѣтеръ, а бѣлый погоду.

Ранна червѣдѣсть предсказуе дощъ, вечѣрна вѣтеръ.

Раннѣй дощъ, жѣночѣй плачъ не довго тревае.

Много грибѣвъ, мало хлѣба.

ПОРЫ РОКУ.

Весна.

Весна нашъ Отецъ и мати, хто не сѣе, не буде збирати.

Весною дощъ паритъ, а осенью мочитъ.

На весну корецъ дощу, ложка болота — въ осени ложка дощу
корецъ болота.

Лѣто.

Люди радї лѣту, а пчолы цвѣту.
Умноживъ Богъ лѣто мухами, а зиму морозами.
Богато рыбъ, мало зерна.
Въ лѣтѣ кожда качка прачка, а въ зимѣ и Тереса не береса.

Осѣнь.

Осѣнь на сорокатѣй кобылѣ ѣздитъ.
Осѣнної озимы не клади въ засѣкъ.

Зима.

Санна ѣзда — ангельска ѣзда, але дѣтчіи выворѣтъ.
Зима матка выпишеся гладка.

Планеты и ихъ бѣгъ около сонця:

Меркуръ	робитъ	кругъ	коло	сонця	въ	—	лѣтахъ	87	дняхъ	23	год.
Венера	"	"	"	"	"	—	"	224	"	17	"
Земля	"	"	"	"	"	—	"	365	"	6	"
Марсъ	"	"	"	"	"	1	"	321	"	18	"
Юпитеръ	"	"	"	"	"	11	"	314	"	20	"
Сатурнъ	"	"	"	"	"	29	"	166	"	23	"
Уранъ	"	"	"	"	"	84	"	5	"	20	"
Нептунъ	"	"	"	"	"	164	"	286	"	—	"

Межи Марсомъ и Юпитеромъ находятся еще малї планеты, ко-
трыхъ до теперь открыто 137, и которї кружатъ около сонця въ часѣ
3^{1/4} до 6^{4/5} лѣтъ.

Мѣсяць обѣгае землю въ 27 дняхъ и 8 годинахъ.

Сонце обертася около своей оси въ 25 дняхъ, 6 годинахъ
и 37 минутахъ.

Выясненья знаковъ въ календарѣ.

† Церковный праздникъ.
Н. Недѣля.
П. Понедѣлокъ.
В. Въвторокъ.

Р. Середа.
Ч. Четверъ.
Т. Пятница.
С. Субота.

Сѣчень, Прозимецъ мае 31 днѣвъ.

Мрака въ Сѣчнѣ, мокра весна.

На Василѣвъ вечеръ дня пробувае на курячу стопу.

Сонце иде на лѣто, а зима на морозъ.

На Петра вериги розбиваются криги.

Д.	Греческій календарь.	Д.	Латинскій календарь.
1	С. Обрѣзанье Г. и Василя Вел. Недѣля передъ Просвѣщенъемъ.	13	Илярія 2. Нед. по 3. Королѣхъ.
2	Н. Сильвестра папы римск.	14	Фелікса зъ Ноля.
3	П. Малахія Пр.	15	Мавра Оп.
4	В. Соборъ 70 Апост.	16	Марцелёго
5	Р. Теопемпта	17	Антоня Оп.
6	Ч. Богоявленье Господ.	18	Приски П.
7	Т. † Соборъ св. Ивана Пред.	19	Фердинанда
8	С. Юрія Недѣля по Просвѣщенъю.	20	Фабіяна и Себастіана 3. Нед. по 3. Королѣхъ.
9	Н. Поліевкта	21	Агнішки
10	П. Григорія Нисс.	22	Винкентія
11	В. Теодозія	23	Ивана
12	Р. Татъянины	24	Тимотея
13	Ч. Ермаила и Стратоника	25	Наверненъе св. Павла
14	Т. Св. Отець въ Синаю	26	Поликарпа
15	С. Павла Тив. и Ивана Недѣля 32 по Сомествію.	27	Ивана Золотоустого Недѣля Старозапустна.
16	Н. Поклоненъе веригамаъ св. Петра	28	Кароля Велик.
17	П. Антона Вел.	29	Францѣшка Сал.
18	В. † Атаназія, Кирила	30	Мартины
19	Р. Пр. Макарія	31	Петра Н.
20	Ч. † Пр. Евтимія Велик.	1	Лютото. Гната
21	Т. Пр. Максима	2	Стрѣтенъе (Мар. Громн.)
22	С. Апост. Тимотея Недѣля 33 по Сомествію.	3	Блажея Недѣля Предзапустна.
23	Н. Клима	4	Вероники
24	П. Пр. Матери Ксеніи	5	Алаты
25	В. † Григорія Богослова	6	Дороты
26	Р. Пр. Ксенофонта	7	Ромуальда
27	Ч. Ивана Золот. перен. мощ.	8	Ивана зъ М.
28	Т. Ефрема	9	Апольоніи
29	С. Гната Недѣля Мясопустна.	10	Схоластики Недѣля Запустна.
30	Н. Трохъ Святыхъ Вас. Гр. Ив.	11	Люціюша
31	П. Кира и Ивана	12	Евлядіи

Ќтмѣны мѣсяца и станъ воздуха. (Дни по лат. кал.)

- С Последняя квартира дня 6 о год. 3. мин. 50 вечеромъ.
 Нѡвъ дня 14. о год. 3. мин. 1 вечеромъ. Морозы тревають.
 П Первая квартира дня 22. о год. 5. мин. 26. вечеромъ. Морозы устають, воздухъ лагѡдный.
- П Понвня дня 29. о год. 10. мин. 12. рано. Дошь и зимно при сильнѡмъ вѣтри. Посля 100-лѣтнаго календаря. Въ сѣчнѣ зъ початку зимно, 4. 5. 6. дошь, 7. 8. 9. морозъ, 11. дошь, опѣсля до 25. зимно, идѣ кобцѣви воздухъ несталый, по части вѣтеръ, снѣгъ и мрака.

Лютый, Лютень, Казидорога, Казибдоръ мае 28 днѣвъ.

Лютый мѣсяцъ воду подпуститъ, а Марець подбере.
На Стрѣтенье стрѣтилася зима съ лѣтомъ.

Д.	Греческій календарь.	Д.	Латинскій календарь.
1	В. Трифона	13	Катарины
2	Р. Стрѣтенье Господ.	14	† Попелець
3	Ч. Симеона и Анны	15	Фавстина
4	Т. Сидора	16	Юліянны
5	С. Агафіи	17	Констанціи
Недѣля Сыропустна.		Недѣля 1. посту.	
6	Н. Юліана	18	Сабина
7	П. Партенія	19	Конрада
8	В. Теодора	20	Никифора
9	Р. Никифора	21	Елеоноры
10	Ч. Харлампія	22	Петра
11	Т. Василя	23	Романа
12	С. Мелитона	24	Магія
Недѣля 1. посту.		Недѣля 2. посту.	
13	Н. Мартиніяна	25	Вальбуріи
14	П. Авксентія	26	Виктора
15	В. Онисима	27	Олександра
16	Р. Пасифили	28	Леандра
17	Ч. Теодора Тирона	1	Марця. Альбина
18	Т. Льва пан. рим.)	2	Симплиція
19	С. Филемона	3	Куникунды
Недѣля 2. посту.		Недѣля 3. посту.	
20	Н. Льва еп. катаньск.	4	Казимира
21	П. Тимотея, Стахія	5	Фридерика
22	В. Св. муч. въ Евгеніи	6	Колеты
23	Р. Поликарпа	7	Томы зъ Ак.
24	Ч. † Пер. и друг. Обр. гол. Ивана кр.	8	Ивана Бож.
25	Т. Тараса	9	Кирила и Методія
26	С. Порфира	10	40 Мучен.
Недѣля 3. посту.		Недѣля 4. посту.	
27	Н. Прокопа	11	Аньеліи
28	П. Василя Пр., Марины, Нестора	12	Григорія

Отмѣны мѣсяца и станъ воздуха. (Дни по лат. кал.)

Ⓒ Последняя квартира дня 5. о godzinѣ 6. минутъ 33 рано. Ⓔ Сильный вѣтры и снѣговница. Ⓔ Ночь дня 13. о godzinѣ 10. мин. 32. ран. Морозъ и вѣтеръ. Ⓒ Первая квартира дня 21. о год. 5. мин 48 рано. Воздухъ вовгкій и снѣгъ Ⓔ Понья дня 27. о год. 8. мин. 47 вечер.	Зимно и дощъ. Посля 100-лѣтнего календаря: Лютый отъ 1 до 7. хмарно, снѣгъ, дощъ, мрака и вѣтеръ, 8. ясно и морозно, отъ 9. до 12. снѣгъ съ дошомъ, отъ 13. до 16. морозно, 18. дощъ съ снѣгомъ, отъ 19. до 22. вѣтеръ острый, отъ 23. до 26. погода, ранки зимній, подъ вечеръ дощъ, послѣдній дни неприятій.

Марецъ, Маротъ, Палютый, Березозолъ мае 31 днѣвъ.

Нѣ въ Марци воды, нѣ въ Цвѣтню травы.
Сорокъ Мучениковъ, сорокъ раннихъ морозовъ.
Якъ на Сорокъ Мучениковъ, такъ и на Петра и Павла.
Якъ на Благовѣщенье дождь, то зародится жито.
Яке Благовѣщенье, такій и Великдень.
На Благовѣщенье весна зиму поборола.

Д.	Греческій календарь.	Д.	Латинскій календарь.
1	В. Евдокій муч.	13	Розины
2	Р. Теодата	14	Матильды
3	Ч. Зенона	15	Лонгина
4	Т. Гарасима, Павла	16	Любина
5	С. Конона муч.	17	Гертруды
Недѣля 4. посту.		Недѣля 5. посту.	
6	Н. Теодора, Теофіля	18	Едварда
7	П. Василя, Евгенія	19	Осипа
8	В. Теофилакта	20	Никиты
9	Р. † 40 Мучен. въ С. (Покл.)	21	Венедикта
10	Ч. Кѣдрата, Кипріяна, Дениса	22	Октавіана
11	Т. Софронія	23	7 бог. Н. П. М.
12	С. Теофана, Григорія Двоес.	24	Гавріила
Недѣля 5. посту.		Недѣля 6. (цвѣтна).	
13	Н. Никифора, Савина	25	Благовѣщенье П. Б.
14	П. Венедикта	26	Эмануила
15	В. Олександра муч.	27	Рупрехта
16	Р. Трофима	28	Сикста
17	Ч. † Олексы чол. бож.	29	Зелен. Четверъ
18	Т. Кирила Ерусал. Олександры	30	† Велика Пятн.
19	С. Хрисанта и Даріи	31	† Велика Субота
Недѣля 6. (цвѣтна.)		Воскресенье Г.	
20	Н. Якова исп.	1	Цвѣтень Воскресеніе Г.
21	П. Василя	2	Велик. Понедѣлокъ
22	В. Никона, Лидіи	3	Ришарда
23	Р. Захарія, Артеміи	4	Изидора
24	Ч. Четверъ Великій	5	Винцентія
25	Т. Пятница Велика. Благовѣщенье	6	Целестина
26	С. Субота Велика	7	Германа
Воскресенье Г.		Недѣля Бѣла.	
27	Н. Воскресеніе Господне	8	Димитра
28	П. Воскресный Понедѣлокъ	9	Маріи Егип.
29	В. Воскресный Въвторокъ	10	Езехіила
30	Р. Ивана Л.	11	Льва папы.
31	Ч. Ипатія	11	Юлія

Отмѣны мѣсяца и станъ воздуха. (дни по лат. кал.)

С	Послѣдняя кварта дня 6. о годинѣ 11. мин. 34. вечеромъ.	☾	Повня дня 29. о годинѣ 7. мин. 22. рано. Сильный вѣтры.
☼	Погода и зимно.		Пѣсла 100-лѣтнаго календаря:
☼	Нѣвъ дня 15. о годинѣ 4. мин. 27. рано. Метелица.		Марецъ ѿтъ 1. до 7. воздухъ неприятный и зимный, ѿтъ 8. до 17. дуже зимно, 19. буря и снѣгъ съ дождьмъ, 20. и 21. рано дождь, пополудни ясно, 22. и 23. дуже зимно, опѣсла ажъ до конца зрана приморозки а пополудни воздухъ вовгкій.
☾	Перва кварта дня 22. о годинѣ 2. мин. 48. вечеромъ.		
	Погода при лагѣдномъ воздухѣ		

Цвѣтень, Березень, Сочень мае 30 днѣвъ.

Хочь дуй, не дуй; не до Рѣзда иде, только до Великодня.

Юрь съ тепломъ а Никола съ кормомъ.

У насъ два Юрій, одинъ голодный а другій холодный.

Кели на Юра день морозъ, то й подъ корчомъ овесъ.

Коли на Юра зимный и великій морозъ, то буває просо и овесъ.

Д.	Греческій календарь.	Д.	Латинскій календарь.
1	Т. Маріи Егип.	13	Юстины
2	С. Тита, Поликарпа	14	Валеріана
Недѣля Томина.		Недѣля 2. по Воскр.	
3	Н. Никиты, Теодозіи, Ирины	15	Анастасіи
4	П. Осипа Пр.	16	Лямберта
5	В. Теодоры, Плятона	17	Рудольфа
6	Р. Эutihia	18	Апольонія
7	Ч. Юрія	19	Кресценціи
8	Т. Агава Руфа	20	Агнішки
9	С. Евсехія мч., Вадима муч.	21	Анзельма
Недѣля Мироносицъ.		Недѣля 3. по Воскр.	
10	Н. Терентія, Максима, Олександра	22	Сотера и Кая
11	П. Антипы	23	Войцѣха
12	В. Василя, Атаназіи	24	Юрія
13	Р. Артемона	25	Марка Еванг.
14	Ч. Мартина папы	26	Клета и Марцелёго
15	Т. Трофима Аристарха	27	Анастасія
16	С. Гапіи, Ирины, Леонида	28	Виталиса
Недѣля о Разслабленіи.		Недѣля 4. по Воскр.	
17	Н. Симеона муч.	29	Петра
18	П. Ивана Пр. Виктора	30	Катаринны Сен.
19	В. Ивана вет., Христофора	1	Мая. Филипа и Якова
20	Р. Теодора, Анастасія	2	Жигмонта кор.
21	Ч. Януарія смч.	3	Знайд. Ч. Хреста
22	Т. Теодора Сик., Натанаила ап.	4	Фльоріана
23	С. † Юрія Вмч. и Олександры муч.	5	Пія V. папы.
Недѣля о Самарянинѣ.		Недѣля 5. по Воскр.	
24	Н. Савы смч., Елисаветы	6	Ивана
25	П. † Марка Еванг.	7	Домицелі
26	В. Василя Армас.	8	Станислава
27	Р. Симеона ср. Госп.	9	Григорія
28	Ч. Ясона А.	10	Вознесенъ Госп.
29	Т. 9 муч. въ К., Мемнона	11	Беатриксы
30	С. Якова Ап.	12	Панкрацого

Ѣмѣны мѣсяца и станъ воздуха. (Дни по лат. кал.)

⊖ Последняя кварта дня 5. о годинѣ 6. мин. 3. вечеромъ. Мрачно и дощъ.	☾ Поня дня 27. о год. 6 мин. 9. вечеромъ. Гарно и ладно.
☾ Новъ дня 13. о год. 1 мин. 23. вечеромъ. Воздухъ гарный, але холодный.	Посля 100-лѣтнего календаря: Зъ початку зимно, 4. погода и тепло,
⊖ Перва кварта дня 20. о год. 9. мин. 10. вечеромъ. Воздухъ несталый.	8. вѣтеръ и дощъ, ѡтъ 9. до 11. погѣдно, 18. улива и громы, 19. гарно, ѡбѣся ажъ до кѣнца воздухъ несталый и неприятный.

Май, Травень мае 31 днѣвъ.

Сухій марецъ, мокрый май, буде жито кобы гай.

Борисъ и Глѣбъ сѣють хлѣбъ.

Хто сѣе пшеницу въ день Симона Зилота, у того родится кобы золота.
До святого Духа держися кожуха.

Д.	Греческій календарь.	Д.	Латинскій календарь.
Недѣля о Слѣпорожденномъ.		Недѣля 6 по Воскресенію.	
1	Н. Іереміи прор.	13	Сервація
2	П. Бориса и Глѣба, Атаназія	14	Бонифація
3	В. Тимофтея, Теодозія	15	Софіи
4	Р. Пелагіи муч., Никиты	16	Ивана Непом.
5	Ч. Вознесенье Господне	17	Увальза
6	Т. Йова, св. Варвары	18	Венанта, Феликса
7	С. † Явленье на небеси Христа	19	Петра, Целестина
Недѣля св. Отцѣвъ въ Никен.		Недѣля 7. по Воскресенію.	
8	Н. † Ивана Апост., Арсенія В.	20	Зелені свята
9	П. † Перенесенье мощей Николая	21	Понедѣлокъ зел. сеять
10	В. Симеона	22	Юліи
11	Р. Кирила, Методія	23	Дизидерія
12	Ч. Епифанія, Германа	24	Иванны
13	Т. Гликеріи муч.	25	Урбана
14	С. Изидора (Субота задушна)	26	Пилипа
Недѣля Сочествія св. Духа		Недѣля 1. по Зелен. святахъ.	
15	Н. Сочествіе св. Духа	27	Магдаленны
16	П. Пресв. Тройцы, Симеона	28	Вильгельма
17	В. Степана, Андроника	29	Максима
18	Р. Петра, Андрея, Павла	30	Феликса, Фердинанда
19	Ч. Св. Патрикія, Корнила	31	Петронелі
20	Т. Олексы	1	Червецъ. Никодима
21	С. † Константина и св. Олены	2	Еразма
Недѣля всѣхъ Святыхъ		Недѣля 2. по Зелен. святахъ.	
22	Н. Св. муч. Василя	3	Кльотильды
23	П. Муханла, Евфрозинны	4	Квирина
24	В. Симеона, Мелитона, Ивана	5	Бонифація
25	Р. † Усѣкновенье Гол. св. Ивана Хр.	6	Норберта Б.
26	Ч. Апост. Карпа, Юрія	7	Роберта Б.
27	Т. Терапонта, Кипріяна	8	Медарда
28	С. Никиты, Евтихія	9	Фелиціана
Недѣля 2. по Сочествію.		Недѣля 3. по Зелен. святахъ.	
29	Н. Пр. муч. Теодозіи	10	Маргареты
30	П. Изакія	11	Варнавы
31	В. Еремія	12	Онуфрія

Отмѣны и станъ воздуха. (Дни по лат. кал.)

○ Последняя квартира дня 5. о годинѣ 6 мин. 52 вечеромъ. Дождь часто перепадаетъ.

☉ Нѣвъ дня 13. о год. 7 мин. 2 рано.

○ Сильный вѣтры, притѣмъ возд. змѣнный.

○ Первая квартира дня 20. о год. 2 минутъ 30 рано.

Холодъ и дождь перепадаетъ.

☉ Понья дня 27. о год. 5 мин. 38 рано. Хмарно, притѣмъ часті уливъ.

Посля 100-лѣтнего календаря:

Май. 1 и 2. неприятно зимній вѣтеръ, отъ 4 до 15. погода и тепло, притѣмъ громы и часті зливъ, 24. иней, 27. погода, 28. и 29. зимно съ дождомъ, 30. приморозокъ, опосля дождь съ снѣгомъ.

Червень, Червецъ мае 30 днѣвъ.

Не треба Бога о дощъ просити, буде ѡнъ якъ станемъ косити.
Годуй мене до Ивана, а я зъ тебе зроблю пана.

Д	Греческій календарь.	Д	Латинскій календарь.
1	Р. Юстина, Харитона	13	Антонъ зъ Падвы
2	Ч. Никифора, Олександра	14	Базилъ
3	Т. Лукиліяна, Клявдія	15	Вита и Мод.
4	С. Митрофана	16	Францѣшка, Бенона
Недѣля 3. по Сомествію.		Недѣля 4. по Зелен. Святахъ.	
5	Н. Доротея	17	Адольфа
6	П. Висаріона, Иляріи, Теклі	18	Марка
7	В. Богдана	19	Гервасія и Протазія
8	Р. Великомученика Теодора	20	Сильверія
9	Ч. Кирила Александр.	21	Альойза
10	Т. Тимотея, Олександры	22	Павлина
11	С. † Ап. Вартоломея, Варнавы	23	Василъ, Зенона
Недѣля 4. по Сомествію.		Недѣля 5. по Зелен. святахъ.	
12	Н. † Онуфрія вел., Петра Ат.	24	Ивана Хрестителя
13	П. Муч. Акулины	25	Проспера
14	В. Елисея	26	Ивана и Павла
15	Р. † Прор. Амоса и Еронима	27	Володислава
16	Ч. Тихона	28	Леона папы
17	Т. Мануила, Инокентія, Василя	29	Петра и Павла
18	С. Леонтія, Ипатія	30	Павла страдаль.
Недѣля 5. по Сомествію.		Недѣля 6. по Зелен. Святахъ.	
19	Н. Юды брата Госп.	1	Липень. Теобальда
20	П. Методія Патарок.	2	Маріи
21	В. Юліяна, Юліяны	3	Геліодора
22	Р. Евзебія	4	Осипа
23	Ч. Агрипины	5	Каролины, Филомены
24	Т. Рождество св. Ивана Хрест.	6	Изаи
25	С. Св. Февроніи	7	Пульхеріи
Недѣля 6. по Сомествію.		Недѣля 7. по Зелен. святахъ.	
26	Н. Давида Сел., Ивана Гот.,	8	Ивана зъ Дуклі
27	П. Преп. Самсона	9	Кирила
28	В. † Кира и Ивана безср.	10	Амаліи
29	Р. Петра и Павла	11	Пелягійи м., Пія I. папы
30	Ч. † Соборъ св. 12 Апостол.	12	Генрика

Ѳтмѣны мѣсяца и станъ воздуха (дни по лат. кал.)

- ☉ Последняя квартира дня 4. о годинѣ 6. минутъ 44. рано. Вѣтревница и дощъ.
- ☉ Нѡвъ дня 11. о год. 4. мин. 5. вечеромъ. Гарна и стала погода.
- ☉ Первая квартира дня 18. о год. 7. мин. 57 рано. Воздухъ зимный.
- ☉ Повня дня 25. о годинѣ 6. минутъ 26. и вечеромъ. Дощъ.

Піселя 100-лѣтнего календаря.

Червень. 2. погода, 3. дощъ, ѡтъ 4. до 8. неприятно, 9. гарно, 10. змѣнно, ѡтъ 11. до 14. холодно, 15. дощъ, 20. зимно, 22. и 23. дуже тепло, ѡтъ 24. до кѡнца все дощъ и неприятно.

Липень, Липець, Косень мае 31. днѣвъ.

До Іліи рѣй пѣдъ гилѣ,

А по Іліи рѣй на гилѣ.

Тѣлько до Іліи добрый рон; а по Іліи повѣсь роя на гилѣ.

На Іліи до обѣда лѣто а по обѣдѣ осѣнь.

До Ілевого дня пѣдъ корчомъ сушить, а по Ілевѣмъ дни и на корчи не схне.

На Бориса и Глѣба, бери ся до хлѣба.

Д.	Греческій календарь.	Д.	Латинскій календарь.
1	Т. Космы и Даміана	13	Маргареты
2	С. † Полож. ризы Пр. Д. Богород.	14	Бонавентуры
Недѣля 7. по Сочествію.		Недѣля 8. по Зелен. святахъ.	
3	Н. Анатоля, Якинта	15	Роздѣленіе Св. Апостол.
4	П. Андрея Кр., Лукіи, Кирилы	16	Маріи Скапл., Рафаеля
5	В. Атаназія, Анны	17	Алексѣя
6	Р. Лукіяна, Симеона Вел.	18	Симеона
7	Ч. Томи	19	Винкента
8	Т. Прокопа	20	Іліи Прор.
9	С. Теодора, Панкрата, Кирила муч.	21	Пракседы
Недѣля 8. по Сочествію.		Недѣля 9. по Зелен. святахъ.	
10	Н. Леонтія, Данила	22	Маріи Магдалены
11	П. Ольги княг. Кіевской	23	Аполинара
12	В. Ільярія, Михайла	24	Христіны
13	Р. † Соборъ арханг. Гавріила	25	Апост. Якова
14	Ч. Акилы	26	Анны
15	Т. † Володимира князя руского	27	Панталимона, Наталіи
16	С. Атиногена	28	Інокентія
Недѣля 9. по Сочествію.		Недѣля 10. по Зелен. святахъ.	
17	Н. Лазара, св. Марины	29	Марты
18	П. Омеляпа, Омеляны	30	Абдона
19	В. Св. Макрины	31	Игнатія Доіолі
20	Р. † Св. прор. Іліи	1	Серпень. Петра въ вер.
21	Ч. Симеона, Іезекіила прор.	2	Маріи Ан.
22	Т. Маріи Магдалены	3	Св. Степана
23	С. Трофима, Теофіла	4	Доминика
Недѣля 10. по Сочествію.		Недѣля 11. по Зелен. святахъ.	
24	Н. † Бориса и Глѣба	5	Маріи Снѣжной
25	П. † Успеніе св. Анны	6	Преображеніе Господ.
26	В. Мойсея, св. Параскевы	7	Каетана
27	Р. Св. Панталимона	8	Киріяка
28	Ч. Прохора, Тимона	9	Романа
29	Т. Калиника	10	Лаврентія
30	С. Силы	11	Зузанны
Недѣля 11. по Сочествію.		Недѣля 12. по Зелен. Святахъ.	
31	Н. Евдокима	12	Кляры

Ѳтмѣны мѣсяца и станъ воздуха (по лат. кал.)

- (С) Последняя квартира дня 3. о годинѣ 10. мин. 35. вечеромъ. Погода стала.
 (☉) Нѣвъ дня 10. о год. 11. мин. 39. вечер. Погода и велика спека.
 (О) Первая квартира дня 17. о год. 2. мин. 46. вечер. Воздухъ змѣнный однакъ горячо.
- (☉) Поняя дня 25. о год. 8. мин. 53. рано. Погода, однакъ холодно.
 Пѣсля 100-лѣтнего календаря :
 Липецъ. 3ъ початку хмарно и холодно, 4. тепло, 6. холодно, ѳтъ 7 до 18. погода и тепло, ѳтъ 19. до 21. дощъ, ѳтъ 22. до конця дни погѣднй и горячй.

Серпень, Кивень, Кивотинь мае 31. днѣвъ.

Коли цвите бѣбѣ, то тяжко о хлѣбѣ, а якъ макъ, то не такъ.

Спасѣвка--ласѣвка, а Петровка--голодѣвка.

Прийшовъ Спасъ, держи рукавицѣ на запасѣ.

Д.	Греческій календарь.	Д.	Латинскій календарь.
1	П. † Произ. Чес. Хреста, св. Миков.	13	Иполита
2	В. Степана	14	Евсебія
3	Р. Преподоб. Изаакія	15	Успеніе Дѣвы Маріи
4	Ч. Дениса, 7 дѣт. въ Ефезѣ	16	Роха
5	Т. Евсигнія	17	Анастасія
6	С. Преображеніе Господне	18	Августина, Елены
Недѣля 12. по Сомествію.		Недѣля 13. по Зелен. святахъ.	
7	Н. Доместія	19	Людвика, Себальда
8	П. Омеляна, Омеляны	20	Стефана
9	В. Матія	21	Иванны
10	Р. Архид. Лаврентія	22	Тимотея, Филиберта
11	Ч. Евила	23	Пилипа, Закхея
12	Т. Фотія	24	Вартоломея
13	С. Максима	25	Людвика
Недѣля 13. по Сомествію.		Недѣля 14. по Зелен. святахъ.	
14	Н. Михея	26	Самуила, Зефирина
15	П. Успеніе Пр. Д. Богор.	27	Осипа Калясаного
16	В. † Перенесенье нерукотв. образа	28	Августина
17	Р. Муч. Мирона	29	Ивана Усѣкновеніе
18	Ч. Флѣра и Лавра	30	Розы
19	Т. Андрѣя	31	Раймунда
20	С. Самуила	1	Вересень. Изабелі
Недѣля 14. по Сомествію.		Недѣля 15. по Зелен. святахъ.	
21	Н. Тадея	2	Стефана короля
22	П. Алатоники, Северіяна	3	Мануелі
23	В. Луна, Иринея	4	Розаліи
24	Р. Свящ. муч. Евтихія	5	Лаврентія Еп.
25	Ч. Вартоломея, Тита	6	Захарія
26	Т. Адріяна, Наталіи	7	Реліны
27	С. Пимена	8	Рожд. Пр. Дѣвы Маріи
Недѣля 15. по Сомествію.		Недѣля 16. по Зелен. святахъ.	
28	Н. Мойсея, Августина	9	Сидоніи
29	П. † Усѣкн. Ч. Гол. св. Ивана Хр.	10	Николая, Пульхеріи
30	В. Олександра, Ивана	11	Гіяцинта
31	Р. † Положенъ Пояса Пр. Богор.	12	Тобіи

Ѳтмѣны мѣсяця и станъ воздуха (по лат. кал.)

☾ Последняя квартира дня 2. о 12. мин. 54. рано. Часті злны.	☾ Последняя квартира дня 31. о год. 10. мин. 48. вечеромъ. Погода.
☼ Новъ дня 9. о 12. мин. 50. рано. Вѣтеръ и дощъ.	Посля 100-лѣтнаго календаря:
☾ Первая квартира дня 15. о год. 12. мин. 6. вечеромъ. Гарна погода.	Серпень. Отъ 1. до 6. погѣдно и тепло,
☼ Повня дня 24. о год. 0. мин. 44. рано. Воздухъ змѣнный.	3. дощъ, отъ 9. до 11. хмарно и съ дощомъ,
	13. погода, 15. нией, 16. громы, 17. дощъ,
	отъ 18. до 25. погѣдно и дуже тепло, отъ
	26. до 28. майже щоденно громы, 30. и 31. дощъ.

Вересень, Съвень, Майкъ, Бабске лѣто мае 30 днѣвъ.

Семинъ день, бабске лѣто.

Якъ першій день бабского лѣта ясный, то и осѣнь буде тепла.

Д.	Греческій календарь.	Д.	Латинскій календарь.
1	Ч. Начало Инд. Симеона.	13	Аврелія.
2	Т. Мамонта, Ивана.	14	† Воздвиж. Чеп. Хр.
3	С. Антима, Теоктиста.	15	Никодема
Недѣля 16. по Сомествію.		Недѣля 17. по Зеленыхъ святахъ.	
4	Н. Мойсея, Евтихія	16	Людмилъ
5	П. Захаріи и Елисаветы	17	Лямберта
6	В. Арх. Михайло (Чудо)	18	Тома, Тита
7	Р. Муч. Созонта	19	Сух. † Ивана.
8	Ч. Рожд. Пр. Дѣвы Маріи	20	† Евстахія
9	Т. † Иоакима и Анны	21	Матѣя
10	С. Св. Минодоры	22	Морица
Недѣля 17. по Сомествію.		Недѣля 18. по Зеленыхъ святахъ.	
11	Н. Св. Теодоры	23	Теклѣ.
12	П. Автенома	24	Руперта, Герарда
13	В. Корнила муч.	25	Клеофаса
14	Р. Воздвиж. Ч. Хреста	26	Кипріяна
15	Ч. Вмуч. Никиты.	27	Космы и Даміана
16	Т. Иосафата	28	Вацлава
17	С. Вѣры, Надѣи, Любви	29	Михайла Арх.
Недѣля 18. по Сомествію.		Недѣля 19. по Зеленыхъ святахъ.	
18	Н. Евменія.	30	Еронима
19	П. Трофима	1	Жовтень. Римигія
20	В. Евстафія, Агапіи	2	Леодегара
21	Р. Ап. Кѣндрата	3	Кандида
22	Ч. Фоки, Іоны прор.	4	Францѣшка
23	Т. † Зачатіе Ивана Пред.	5	Пляциды, Авреліи
24	С. Теклѣ	6	Вѣры, Брунона
Недѣля 19. по Сомествію.		Недѣля 20. по Зеленыхъ святахъ.	
25	Н. Евфросины, Пафнуца	7	Юстины.
26	П. † Апол. Ивана Богослова	8	Ефрема
27	В. Калистрата	9	Дениса
28	Р. Препод. Харитона	10	Францѣшка Боргія
29	Ч. Киріака	11	Пляциды, Германа
30	Т. С. Муч. Григорія Орм.	13	Максимиліана

Одмѣны мѣсяця и станъ воздуха (дни по лат. кал.)

- ☉ Новъ дня 7. о год. 2. мин. 34. вечеромъ.
Повѣтре змѣнне.
- ☉ Первак ватира дня 14. о год. мин. 41
вечеромъ.
Дощъ.
- ☉ Повня дня 22. о год. 5. мин. 8. вечеромъ.
Дни погодніи и тепліи.
- ☉ Последнія квартира дня 30. о год. 7. мин.
13. рано.
Вѣтреница, притѣмъ дощъ.

Пѣсла 100-лѣтнего календаря.

Отъ 1. до 4. погода и тепло, отъ 5. до
9. погѣдно, притѣмъ холодно, 11. дощъ, отъ
18. до 25. воздухъ нестальный и бурливый.
27. погода и тепло, отъ 28. ажъ до кѣнця
дощъ

Жовтень, Паздерникъ мае 31 днѣвъ.

Хто сѣе на Покрови, не мае що дати коровѣ.
На Симеона Юды, бонтея конь груды.

Д.	Греческій Календарь.	Д.	Латинскій календарь.
1	С. † Покровъ Пр. Д. Богород. Недѣля 20. по Сочествію.	13	Едварда Недѣля 21. по Зеленыхъ святахъ.
2	Н. Кириана, Юстины	14	Каликста
3	П. Дениса, Елевтеріи	15	Терезы
4	В. Еротея	16	Лавла
5	Р. Муч. Харитины	17	Ядвиги
6	Ч. † Ап. Томи	18	Луки Ев.
7	Т. Сергія	19	Фердинанда, Петра зъ Ан.
8	С. Пелагіи	20	Фелиціана
	Недѣля 21. по Сочествію.		Недѣля 22. по Зеленыхъ святахъ.
9	Н. † Якова, Андроника	21	Уршулі
10	П. † Евламія и Евлампіи	22	Кордулі
11	В. Пилипа, Теофана	23	Ивана Капистрана
12	Р. Прова	24	Рафаила Арх.
13	Ч. Карпа	25	Ивана Кант.
14	Т. † Параскевы, Назар., Протоз.	26	Иова
15	С. Лукіяна Савина	27	Сабини
	Недѣля 22. по Сочествію.		Недѣля 23. по Зеленыхъ святахъ.
16	Н. Лонгина	28	Симеона и Юды
17	П. Озіи, Андрея, Космы, Даміяна	29	Нарциза
18	В. † Ап. Луки	30	Клявдія
19	Р. Прор. Іоила	31	Вольфганга
20	Ч. Артемія	1	Листопад. Всѣхъ свят.
21	Т. Іллярія	2	День задушный.
22	С. Аверкія.	3	Губерта
	Недѣля 23. по Сочествію.		Недѣля 24. по Зеленыхъ святахъ.
23	Н. † Якова, брата Господ.	4	Кароля
24	П. Атаназія	5	Елисабеты
25	В. Маркіана	6	Леонарда
26	Р. Великомуч. Димитрія	7	Геркуляна
27	Ч. Нестора	8	4. Коронатовъ
28	Т. † Параскевіи, Терентія	9	Теодора
29	С. Анастазіи.	10	Андрея зъ Ав.
	Недѣля 24. по Сочествію.		Недѣля 25. по Зеленыхъ святахъ.
30	Н. Петра, Зиновія	11	Мартина
31	П. Стахія	12	Модеста

Ѳтмѣны мѣсяця и станъ воздуха (по лат. кал.)

☉ Нѡвъ дня 6. о год. 11. мин 31 рано. Погода притѡмъ воздухъ лагѡдный. ☉ Перва кватира дня 14. о год. 5. минутъ 15. рано. ☉ Повня дня 22. о год. 9. мин. 4. рано. Воздухъ змѣнный рано и вечеръ. Сильна мрака.	☉ Последня кватира дня 29. о год. 3. минутъ 54. вечеромъ. Теплый осенний воздухъ. Пѡсля 100-лѣтнего календаря. Зъ початку погода, рано приморозки, 7. дощъ, 15 сильный вѣтеръ, 16 дощъ съ снѣгомъ, опѡселя хмарно и вѣтеръ ажъ до 19, ѡтъ 21 до 27 дощъ, 29 погода, вѡднци хмарно и зимно.

Листопадъ, Падолистъ, Листопаденъ мае 30 днѣвъ.

Шо у вовка въ зубахъ, то му Юрь давъ.
На св. Катарину ховайся пѣдъ перину
Шо св. Михайло закуе, то Никола розкуе.
На Андрея вложи руку въ засувъ.

Д.	Греческій календарь.	Д.	Латинскій календарь.
1	В. Космы и Даміана	13	Евгенія
2	Р. Смч. Акиндина	14	Серафина
3	Ч. Осипа, Юра, Айталя	15	Леопольда
4	Т. Иоаннікія	16	Отмара
5	С. Галактіона, Йоны, Григорія	17	Саломеи
Недѣля 25. по Сочествію.		Недѣля 26. по Зеленыхъ святахъ.	
6	Н. Павла, Олександры, Клявдіи	18	Отона
7	П. Ерона, Лазаря	19	Елисабеты
8	В. Архистрат. Михайла	20	Феликса
9	Р. Онисифора и Порфира	21	Воведенье Пр. Богород.
10	Ч. Олимпа, Ореста	22	Цециліи
11	Т. Виктора, Теодора	23	Климента II.
12	С. Ивана мил.	24	Хрисогенія
Недѣля 26. по Сочествію.		Недѣля 27. по Зеленыхъ святахъ.	
13	Н. † Ивана Золотоустого	25	Катарины
14	П. † Апост. Пилина (Запусты)	26	Конрада
15	В. Гургія, Самсона. (Почат. посту)	27	Виргилія
16	Р. † Апост. Матія	28	Кресцентія
17	Ч. Григорія, Никона	29	Сатурнина
18	Т. Плятона, Романа	30	Андрея Ап.
19	С. Авдія, муч. Варлаама	1	Грудень. Лонгина
Недѣля 27. по Сочествію.		Недѣля I. Адвента.	
20	Н. Прокла, Григорія	2	Бибіаны
21	П. Вовед. Пр. Д. Богород.	3	Францѣшка Ксав.
22	В. Филимона	4	Варвары
23	Р. Амфилохія и Григорія	5	Савы
24	Ч. † Катерины, Августы	6	Николая
25	Т. Климента п., Петра Ал.	7	Амбросія
26	С. Алимпія, Никона	8	Непороч. Зач. Маріи
Недѣля 28. по Сочествію.		Недѣля II. Адвента.	
27	Н. Якова, Романа	9	Леокадіи
28	П. Степана, Иринарха	10	Юдиты
29	В. Парамона	11	Дамаза
30	Р. † Андрея Первозван.	12	Олександра

Ѳтмѣны мѣсяця и станъ воздуха. (Дни по лат. кал.)

☉ Нѣвъ дня 5. о год. 10. мин. 21. рано.	☾ Последня кватира дня 27. о годинѣ 11. мин. 38. вечеромъ.
☉ Вовгкій и досыть перешиваючо зимный воздухъ.	Воздухъ зимный и острый.
☉ Перва кватира дня 13. о год. 1. мин. 18 рано	Пѣсла 100-лѣтнего календаря.
☉ Приморозки и острый воздухъ.	Падолистъ Ѳтъ 1. до 14. дощъ и досыть зимно. 16. свѣтъ, Ѳтъ 17. до 20. дощъ, Ѳтъ 21. ажъ до кѣнця погѣдно и лагѣдно.
☉ Повня дня 20. о годинѣ 11. минутъ 52 вечеромъ.	
Досыть зимно, однакъ дни похѣднѣ	

Грудень, Студень мае 31 днѣвъ.

На Наума дѣти запраляти до ума.

Варвара мосты мостить, Сава гвоздѣи гвоздитъ, а Никола прибывае.

Варвара заваритъ, Сава закалитъ а Никола закте.

Зелене Рѣздо, бѣлый Великдень.

Якій день Рѣзда, такий буде и Петра, якъ по Рѣздѣ, такъ и по Петрѣ и Павлѣ.

Д.	Греческій календаръ.	Д.	Латиньскій календаръ.
1	Ч. Наума прор.	13	Луціи
2	Т. Авакума	14	Издора
3	С. Сотонія	15	Игната
Недѣля 29. по Сомествію.		Недѣля III. Адвента.	
4	Н. † Варвары вмч. и Ивана Дамаск.	16	Аделяйды
5	П. Савы	17	Лазаря
6	В. Николая Чудотворця	18	Граціана
7	Р. Амброзія Медіол.	19	Сух. † Немизіи
8	Ч. Патанія	20	Теофіла
9	Т. Зачатіе Богород.	21	Томы
10	С. Мины, Ермогена	22	Зенона
Недѣля Праотець.		Недѣля IV. Адвента.	
11	Н. Данила	23	Викторіи
12	П. Спиридѣона (Свиридъ)	24	Адама и Евы
13	В. Евгенія, Ореста, Лукии	25	Рождество Христове
14	Р. Тирса, Аполонія, Филимона	26	Степана првмуч.
15	Ч. Павла, Степана	27	Ивана Еванг.
16	Т. Теофаніи, Марины	28	Убит. Молод.
17	С. Данила прор.	29	Томы Еп.
Недѣля св. Отець.		Недѣля 1. по Рождествѣ.	
18	Н. Клявдія, Модеста	30	Давида
19	П. Бонифата	31	Сильвестра
20	В. Игната Богоносця	1	Сѣчень. Новый рѣкъ 1878
21	Р. Юліанны и Петра Митр.	2	Макара
22	Ч. Анастасіи	3	Геновефы
23	Т. 10 муч. въ Критѣ	4	Тита
24	С. Навечеріе. Евгеніи, Пилипа	5	Симеона
Рождество Господне.		Недѣля 2. по Рождествѣ.	
25	Н. Рождество Госп. Ис. Хр.	6	Трехъ Царей
26	П. Соборъ Пр. Дѣвы Бог.	7	Юліанны
27	В. Архидіак. Степана	8	Маріанны, Северина
28	Р. Муч. 2000 мл. въ Ником.	9	Захаріи
29	Ч. Маркела	10	Альойза
30	Т. Теодора, Павлины	11	Гилина
31	С. Меляніи	12	Гонораты

Отмѣны мѣсяця и станъ воздуха. (Дни по лат. кал.)

☉ Нѣвъ дня 4. о год. 4. мин. 37. вечер	☾ Последня кватира дня 27. о год. 7. мин. 53. рано.
☉ Погода, однакъ зимный воздухъ.	Воздухъ зимный, притѣмъ метелиця.
☉ Перва кватира дня 12. о год. 11. мин. 7. вечеромъ.	Пѣсла 100-лѣтнего календаря.
☉ Ясно и морозно.	Грудень. 1. и 2. снѣгъ, ѣтъ 3. до 8. воз-
☉ Повня дня 20. о год. 1. мин. 24. вечер.	духъ змѣнный, 10. морозно и снѣжно, 11.
☉ Снѣгъ и дощъ.	и 12. сильный морозы, 13. и 14. снѣгъ, ѣтъ 16. до 20 ясно и морозно, опѣсла до кѣнца хмарно и снѣгъ.

Календарь жидовскій.

1877.

15 Сѣчня
14 Лютого
26 "
27 "
28 "
15 Марця
29 "
30 "
4 Цвѣтня
5 "
14 "
1 Мая
13 "
18 "
19 "
12 Червця
28 "
11 Липня
19 "
10 Серпня
8 Вересня
9 "
10 "
17 "
22 "
23 "
28 "
29 "
30 "
8 Жовтня
7 Падолиста
1 Грудня
7 "
16 "

1 Szebath 5637.
1 Adar.
13 " Пôстъ Естеры.
14 " Purim або Hamaп.
15 " Szuszan Purim.
1 Nisan
15 " Початокъ Великодныхъ святъ.
16 " Друге свято Великодня.
21 " Семе свято Великодня.
22 " Конецъ Великодня.
1 Ijar.
18 " Школьные свято (Lag-Beomer).
1 Siwan.
6 " Зеленй свята.
7 " Другй зеленй свята.
1 Tamuz.
17 " Пôстъ здоб. святыни
1 Abh.
9 " Пôстъ. Спаленье святыни.
1 Elul.
1 Tiszri **Новый рôкъ.**
2 " **Друге свято нового року.**
3 " Пôстъ. Gedaliја.
10 " **Свято поеднанья.**
15 " **Перше свято кучокъ.**
16 " **Друге свято кучокъ.**
21 " Пальмове свято.
22 " **Конецъ кучокъ.**
23 " **Радôсть зъ права.**
1 Marcheswan.
1 Kislew.
25 " Посв. свят. Chanuka.
1 Thebeth.
10 " Пôстъ осады Ерусалима.

ПЕРЕГЛЯДЪ НАДЕЖНОСТЕЙ СЕМНИЦЫХЪ.

Скажи I.

(На верслай).

Устава въ дни 8. Марта 1876.

нады	до	75 зл. — зл. 5 цт.
75 "	150 "	10 "
150 "	300 "	20 "
300 "	450 "	30 "
450 "	600 "	40 "
600 "	750 "	50 "
750 "	900 "	60 "
900 "	1050 "	70 "
1050 "	1200 "	80 "
1200 "	1350 "	90 "
1350 "	1500 "	1 "
1500 "	3000 "	2 "
3000 "	4500 "	3 "
4500 "	6000 "	4 "
6000 "	7500 "	5 "
7500 "	9000 "	6 "
9000 "	10500 "	7 "
10500 "	12000 "	8 "
12000 "	13500 "	9 "

и такъ дальше отъ кождыхъ 1500 зл. о 1 зл. больше, а квота, цо липнаеь менча отъ 1500 зл. ува- жаеть, акъ еснль столькоже выно- силъ.

Скажи II.

(на кенты и иннй документа).

нады	до	20 зл. — зл. 7 цт.
20 "	40 "	13 "
40 "	60 "	19 "
60 "	100 "	32 "
100 "	200 "	63 "
200 "	300 "	94 "
300 "	400 "	1 "
400 "	800 "	2 "
800 "	1200 "	3 "
1200 "	1600 "	5 "
1600 "	2000 "	6 "
2000 "	2400 "	7 "
2400 "	3200 "	10 "
3200 "	4000 "	12 "
4000 "	4800 "	15 "
4800 "	5600 "	17 "
5600 "	6400 "	20 "
6400 "	7200 "	22 "
7200 "	8000 "	25 "

Нады 8000 зл. отъ кождыхъ 400 зл. мае бутти оплачена наде- жность разомъ съ назывчайнымъ додатокомъ по 1 зл. 25 кр., при- чомъ сумы нижеше 400 зл. ува- жаются за повнй.

Скажи III.

нады	до	10 зл. — зл. 7 цт.
10 "	20 "	13 "
20 "	30 "	19 "
30 "	50 "	32 "
50 "	100 "	63 "
100 "	150 "	94 "
150 "	200 "	1 "
200 "	400 "	2 "
400 "	600 "	3 "
600 "	800 "	5 "
800 "	1000 "	6 "
1000 "	1200 "	7 "
1200 "	1600 "	10 "
1600 "	2000 "	12 "
2000 "	2400 "	15 "
2400 "	2800 "	17 "
2800 "	3200 "	20 "
3200 "	3600 "	22 "
3600 "	4000 "	25 "

Нады 4000 зл. отъ кождыхъ 200 зл. треба оплачивать наде- жность разомъ съ назывчайнымъ додатокомъ по 1 зл. 25 цт., при- чомъ сумы нижеше 200 зл. ува- жаются за повнй.

Всходъ и заходъ солнца.

Дни послѣ грег. мѣс.	Сѣчень		Лютый		Марець		Цвѣтень		Май		Червецъ		Дни послѣ лат. мѣс.
	всх.	зах.	всх.	зах.	всх.	зах.	всх.	зах.	всх.	зах.	всх.	зах.	
	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	
1	7 54	4 24	7 18	5 13	6 25	5 56	5 24	6 39	4 30	7 24	4 6	7 56	13
2	7 54	4 26	7 17	5 14	6 23	5 57	5 22	6 41	4 29	7 25	4 5	7 56	14
3	7 52	4 27	7 15	5 15	6 22	5 58	5 20	6 42	4 28	7 27	4 5	7 56	15
4	7 52	4 29	7 13	5 16	6 20	5 59	5 18	6 44	4 27	7 28	4 5	7 56	16
5	7 52	4 30	7 12	5 18	6 18	6 —	5 16	6 45	4 26	7 29	4 5	7 57	17
6	7 51	4 31	7 10	5 20	6 16	6 1	5 15	6 46	4 25	7 30	4 5	7 57	18
7	7 50	4 33	7 8	5 22	6 13	6 3	5 14	6 47	4 24	7 32	4 2	7 58	19
8	7 49	4 34	7 6	5 23	6 12	6 5	5 12	6 48	4 23	7 33	4 0	8 —	20
9	7 49	4 35	7 5	5 24	6 9	6 6	5 10	6 49	4 22	7 33	3 59	8 1	21
10	7 48	4 37	7 3	5 26	6 7	6 7	5 8	6 51	4 21	7 34	3 57	8 2	22
11	7 47	4 39	7 2	5 28	6 5	6 9	5 7	6 52	4 20	7 35	3 58	8 2	23
12	7 46	4 40	7 —	5 29	6 3	6 10	5 3	6 54	4 19	7 36	4 0	7 59	24
13	7 45	4 42	6 58	5 31	6 1	6 11	4 59	6 56	4 18	7 38	4 2	7 58	25
14	7 44	4 44	6 55	5 33	5 59	6 13	4 57	6 59	4 17	7 39	4 4	7 58	26
15	7 43	4 46	6 54	5 34	5 56	6 15	4 56	7 1	4 16	7 40	4 2	7 58	27
16	7 42	4 47	6 53	5 35	5 54	6 16	4 54	7 2	4 15	7 41	4 8	7 57	28
17	7 41	4 48	6 51	5 36	5 52	6 18	4 52	7 3	4 14	7 42	4 8	7 57	29
18	7 40	4 49	6 49	5 38	5 50	6 20	4 50	7 4	4 13	7 43	4 9	7 57	30
19	7 39	4 50	6 47	5 40	5 48	6 21	4 49	7 6	4 12	7 44	4 10	7 56	31
20	7 37	4 52	6 45	5 42	5 46	6 23	4 47	7 8	4 11	7 45	4 11	7 56	1
21	7 35	4 54	6 42	5 44	5 44	6 25	4 45	7 9	4 10	7 46	4 12	7 56	2
22	7 33	4 56	6 40	5 45	5 42	6 27	4 43	7 11	4 9	7 47	4 12	7 56	3
23	7 32	4 57	6 38	5 47	5 40	6 28	4 42	7 13	4 8	7 47	4 13	7 55	4
24	7 31	4 59	6 36	5 48	5 39	6 29	4 40	7 14	4 8	7 48	4 14	7 54	5
25	7 30	5 1	6 33	5 50	5 37	6 30	4 38	7 15	4 8	7 49	4 14	7 53	6
26	7 28	5 3	6 31	5 51	5 35	6 31	4 37	7 17	4 7	7 50	4 15	7 53	7
27	7 26	5 4	6 30	5 53	5 33	6 33	4 35	7 19	4 7	7 50	4 16	7 53	8
28	7 25	5 7	6 28	5 54	5 31	6 34	4 33	7 20	4 6	7 51	4 16	7 52	9
29	7 23	5 9			5 29	6 35	4 32	7 21	4 6	7 52	4 17	7 51	10
30	7 22	5 11			5 28	6 36	4 30	7 22	4 6	7 53	4 18	7 50	11
31	7 20	5 12			5 26	6 38			4 6	7 54			12

Всходъ и заходъ солнца.

Дни послѣ грег. мѣс.	Липецъ		Серпень		Вересень		Жовтень		Падолис.		Грудень		Дни послѣ лат. мѣс.
	всх.	зах.	всх.	зах.	всх.	зах.	всх.	зах.	всх.	зах.	всх.	зах.	
	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	
1	4 19	7 49	4 59	7 8	5 41	6 10	6 22	5 8	7 12	4 17	7 49	3 59	13
2	4 20	7 48	5 —	7 6	5 42	6 8	6 23	5 6	7 13	4 16	7 50	3 59	14
3	4 21	7 47	5 1	7 4	5 44	6 6	6 25	5 4	7 15	4 15	7 52	3 59	15
4	4 22	7 46	5 3	7 3	5 45	6 4	6 27	5 2	7 16	4 14	7 54	3 57	16
5	4 23	7 45	5 4	7 1	5 46	6 2	6 28	5 —	7 18	4 13	7 56	3 56	17
6	4 24	7 44	5 5	6 59	5 48	5 59	6 30	4 59	7 19	4 12	7 56	3 56	18
7	4 25	7 43	5 6	6 58	5 49	5 57	6 31	4 57	7 20	4 11	7 56	3 56	19
8	4 26	7 42	5 7	6 56	5 50	5 56	6 32	4 56	7 22	4 10	7 56	3 56	20
9	4 27	7 41	5 9	6 54	5 52	5 54	6 33	4 53	7 24	4 10	7 58	3 56	21
10	4 28	7 40	5 11	6 52	5 53	5 52	6 35	4 51	7 25	4 9	8 0	3 56	22
11	4 29	7 39	5 12	6 50	5 54	5 49	6 36	4 49	7 26	4 8	8 0	3 53	23
12	4 30	7 38	5 13	6 48	5 56	5 47	6 38	4 47	7 27	4 8	8 0	3 56	24
13	4 31	7 37	5 15	6 46	5 57	5 46	6 40	4 46	7 28	4 7	7 59	3 59	25
14	4 32	7 36	5 16	6 44	5 58	5 43	6 41	4 44	7 29	4 5	7 58	4 0	26
15	4 34	7 35	5 17	6 42	6 —	5 41	6 43	4 42	7 31	4 5	7 58	4 2	27
16	4 35	7 34	5 19	6 40	6 1	5 39	6 45	4 40	7 32	4 4	7 58	4 5	28
17	4 37	7 33	5 21	6 39	6 3	5 37	6 47	4 38	7 33	4 4	7 58	4 6	29
18	4 39	7 32	5 22	6 38	6 4	5 35	6 50	4 37	7 34	4 3	7 58	4 8	30
19	4 40	7 31	5 23	6 37	6 5	5 33	6 51	4 35	7 35	4 2	7 58	4 8	31
20	4 41	7 29	5 23	6 35	6 6	5 38	6 52	4 35	7 37	4 1	7 58	4 10	1
21	4 43	7 28	5 25	6 33	6 8	5 28	6 54	4 33	7 38	4 —	7 58	4 11	2
22	4 45	7 26	5 27	6 31	6 9	5 26	6 56	4 30	7 39	4 —	7 58	4 12	3
23	4 46	7 25	5 28	6 29	6 11	5 24	6 58	4 29	7 40	4 —	7 58	4 13	4
24	4 47	7 24	5 29	6 27	6 13	5 22	7 —	4 28	7 41	4 —	7 58	4 14	5
25	4 48	7 22	5 31	6 25	6 15	5 20	7 1	4 26	7 42	4 —	7 58	4 16	6
26	4 50	7 20	5 32	6 22	6 16	5 18	7 3	4 25	7 44	4 —	7 58	4 17	7
27	4 52	7 18	5 34	6 20	6 17	5 16	7 5	4 24	7 45	3 59	7 58	4 18	8
28	4 53	7 15	5 35	6 18	6 18	5 14	7 6	4 22	7 46	3 59	7 57	4 19	9
29	4 54	7 13	5 36	6 16	6 19	5 12	7 7	4 21	7 47	3 59	7 55	4 20	10
30	4 55	7 11	5 38	6 14	6 20	5 10	7 9	4 20	7 48	3 59	7 54	4 22	11
31	4 57	7 9	5 40	6 12			7 10	4 18			7 54	4 23	12

О Г Л А В Ъ.

А) К А Л Е Н Д А Р Ъ.

Календарь на рѣкъ 1877	сторона I—XXII.

Б) А Л Ь М А Н А Х Ъ.

1. Бѣдный Романъ, оповѣданье Ивана Нетого	1
2. Омелія, поэма Евг. Згарского	8
3. Сельскій весняній образки С-ского, перекладъ Ром. Розм.	13
4. Стрѣлецъ Шйллера, перекладъ Пюрка	21
5. Два приятелй, оповѣданье Джеджалика	22
6. Молодѣй Руси, стихъ Бѣлокерницкого	32
7. Сѣмнадцатй и двадцать-першй уродины Шварца, перекл. Надежды	33
8. Сподѣванка, перекладъ Пюрка	50
9. Нездара, Бретъ-Гарта, перекладъ П. Кумановского	52
10. Лесишина челядь, Джеджалика	57
11. Хрестъ Чириринскій, поэма Франка	64
12. Институтка, Марка Вовчка	66
13. Щаслива, поезія М. П.	98
14. Повѣнь, Емиля Золя	99

Бѣдный Романъ.

Оповѣданье.

Н е было у мене большои пріятности и роскоши на вакаціяхъ якъ закинути рушницу черезъ плечі и по цѣлыхъ дняхъ шибати собою по лѣсахъ, зрубахъ та дубровахъ. Непонятный шумъ ялицъ та букѣвъ, щебетъ птичекъ, игра лелій и незабудкѣвъ съ повѣвомъ вѣтру, и журчанье потока або тихой кернички говорили до молодой души моеи языкомъ чарѣвъ и чудесъ, якого я за цѣлый школьный рѣкъ ни зъ устъ професора математики, ни филологіи ни исторіи и разу не чувъ... Кѣлько то снѣвъ золотыхъ переснивъ я тогда въ объятыхъ природы, кѣлько фантазій выснувала душа моя!...

Разъ наскитавшися такъ кѣлька годинъ по лѣсѣ и утомившися ходоми, положився я въ тѣни крѣслатого бука, щобъ трохи охолодитися и ѣтотхнути! Но лишь успѣвъ я выгѣдно протягнутися, учувъ я за собою шестъ листь въ корчахъ и чіисъ кроки.

— Слава Иесу Христу!

— Слава во вѣки!

Бувъ то побережникъ Михайло. Лице огорѣле, щокі худі, вусѣ снопистый, очі быстрій, гей у сокола.

Здѣймивъ капелюхъ, повязану шнуркомъ рушницу попестивъ въ долоняхъ и оперъ о дерево, а самъ кланяючись добросердечно просивъ мя вступити та загостити до его недалекои хатины.

Ей Богу, я не знаю, чи есть въ свѣтѣ що ревиѣйшого якъ гостинѣсть нашего мужика! Ей просто не можна опертисъ. Я отже вставъ, хвативъ рушницу, перекинувъ черезъ плечі и по хвили сидѣвъ уже передъ хатою Михайла въ тѣни роскошной липы, гощеный кваснымъ молокомъ, хлѣбомъ и масломъ та сердечною радостію хозяина.

Передъ хатою, стоявшою недалеко лѣса, стелился прекрасный видъ, но якоисъ меланхолійной прелести. Середъ буйной травы розложився густый, темный ѣльховый гай. Край него, не далеко ѣтъ шумячоі млынѣвки стояла невелика, зеленою муравою вповита могила; на могилѣ виднѣвся крестъ деревлянный, похиленый, порослый мохомъ, осѣненный тѣнею березы задуманой и самотной, якъ будтобы кождый листочекъ еи слезава, печальна згадка давила.

Ударивъ мене тотъ видъ.

— Що то значить той крестъ на могилѣ? спытавъ я Михайла.

— То, паничу, бѣдный Романъ, що бувъ побережникомъ передомною, тутъ лежить. Господи помани его душу въ царствѣ своему!... ѣтноувѣвъ Михайло.

— Та чомужъ ѣтъ бѣдный? допытувався я дальше.

— Та тому отъ бѣдний, що черезъ цѣле житє не знавъ нї гаразду нї спокою. Коли паничева ласка послухати, то розкажу про его бѣду.

И Михайло розказавъ менѣ подрѣбно цѣлу исторію житєя свого попередника, съ котрою я зновъ дѣлюсь теперь съ честнымъ читателемъ.

Не богатї були родичї Романа, но и не дуже бѣдний. Було бо у нихъ півъ доброго ґрунту и хороша сѣножатка, хата нова, стодола порядна, була и шона и хлѣвы выгѣднї для худѣбки, а хоть по свѣтлицї увивалося четверо дрѣбныхъ дѣточокъ, то все таки не бракло нїколи „насущного хлѣба“, бо старый Максимъ бувъ гасда запопадчивый, статочный, тверезый, рукъ не загинавъ и у дѣдича бувъ въ великихъ ласкахъ. Бувъ навѣтъ нїбы вѣрникомъ або гуменнымъ въ панскому дворѣ, бо якъ дѣдичъ де зъ дому выѣздивъ, то цѣлый фѣльварокъ здававъ на него и всѣ ключї отъ будынкѣвъ и отъ шпихлѣра лишавъ въ его рукахъ.

Межи дѣтворю Максима найкрасшїй бувъ Романъ. Хлопецъ, гей писанка! Волосъ кучерявый, оченята чорнї, гей теренъ, а личко кругленьке, здорове и румяне, що казавбысь панска дитина, выплекана незнати въ якихъ выгодахъ та достаткахъ. Тожъ разъ, коли дѣдичка, будучи въ огородѣ узрѣла го, якъ вертавъ съ близнятами зъ поля, куда татови полуденокъ носивъ, прикликала го до себе, погладила, дала кусникъ цукру а довѣдавшись, чий онъ, наказала Максимови, щобы каждой днини присылавъ своего хлопця до двора бавитися съ ей сынкомъ Казьомъ.

Дѣдичъ мавъ лише ту одну дитину и розщивався за нею, якъ за окомъ въ головѣ. Трое дѣтей бо уже поховавъ, а и тотоякъсь було марне и не дуже здорове. Тожъ хухали, якъ то кажутъ, въ дворѣ на него, щобы ѣму що злого не сталося, а коли разъ Казьо въ ночи заслабъ, то дѣдичъ не пытаючи, що на дворѣ невѣдъ, слота та плюта, самъ ажъ три милї за докторомъ ѣздивъ — такїй бувъ неспокойный за его здоровье.

По воли панскѣй ходивъ Романъ що дня до двора бавитися съ малымъ паничкомъ. Казьо полюбивъ его, гей своего брата. Навидѣвъ его и дѣдичъ и дѣдичка, черезъ що и старому Максимови гараздъ дѣялося, бо не одна ласка упала на него зѣ двора. Нї лѣсомъ, нї нашею, нї переднѣвкомъ не журился. Но — бѣда не спить.

Було то на самого Спаса. Дѣдичка сидѣла на ланку съ книжкою, а передъ нею оба хлопцї бѣгали по подвѣрью и кидали камѣнцями до цѣли. Нехотячи трафивъ якъсь Казьо Романа въ голову такъ, що его то таки добре заболѣло. Романъ бувъ правда, доброго сердца, но живой и опалистый. Думаючи, що то паничъ нарокомъ его ударивъ, розсердився и въ першѣмъ болю и злости вхопивъ зъ землї кусникъ острого черепа и кинувъ нимъ на дѣдичового сынка такъ нещасливо, що трафивъ того въ саме око. Хлопецъ зайшовся отъ плачу и закровавлений упавъ безъ памяти, гей неживый, на землю. Зазрѣла того дѣдичка, прилетѣла до сына и съ розпукою заломала руки, бо праве око Казя було цѣлкомъ выбите а кровь потокомъ текла. Спамятався и Романъ и заревѣвъ не своимъ голосомъ, кинувся на землю, грызъ траву зъ розпуки и ставъ всѣмъ до нѣгъ припадати и цѣловати та прощенья просити, — но що то уже помогло! Прибѣгъ и дѣдичъ зъ саду, а коли увидѣвъ одинака въ крови съ выбитымъ окомъ и о всѣмъ ся довѣдавъ,

то розбѣшенный и въ страшномъ жалю казавъ Романа выкинути за браму и уже не хотѣвъ видѣти болѣе на очи ани его ани старого Максима. А коли одного разу Максимъ мимо панского заказа въ дворѣ показався — а було то власне въ день, якъ привезенный зъ Львова докторъ сказавъ, що на око Казя нема ратунку — згрыженный дѣдичъ увидѣвши ёго, впавъ въ скажену злѣсть и лютѣсть, збивъ го страшенно и оттакъ збитого казавъ выкинути передъ ланокъ на смѣхъ двѣрскои челяди и на людску публіку.

Старый Максимъ, котрого вся громада цѣлымъ селомъ поважала и шанувала, взявъ собѣ ту зневагу такъ до сердца, що поволѣлся просто до корчмы и такъ ся спивъ, що мусѣли го до дому ажъ нести, бо самъ не мѣгъ уже зайти, — а коли вытверезився, то не вставъ уже болѣе; зъ згрызоты зъ причины панскои бѣйки и перепоею горѣвкою, занепавъ въ тяжку горячку а до третѣи doby и сконавъ.

Лишилася по нему вдова съ чѣтырма дробными дѣточками; а всѣ въ селѣ показували пальцами на бѣдного Романа и говорили: „онъ убивъ тата!“ — И нікто отъ тои хвилі ани погладивъ, ани приголубивъ, ани попестивъ, ани усмѣхнувся до него — а бѣдного Романа, у котрого сердце було добре и мягке, кололо то мовбы ножами и попершій разъ пѣзнавъ, якъ то болить дуже погорда людей.

Рѣсъ отже самотный и сумный, а хотъ дѣти зъ села горнулися до него а й люде потѣмъ радо тулилибы го були до себе, то всежъ онъ обходивъ ихъ, утѣкавъ отъ кожного, не заходився съ нікимъ, но брався, якъ мѣгъ, до роботы и помагавъ матери.

Тече вода, минають лѣта а съ лѣтами забуваеся поволи все та затираеся въ памяти хотбы и яке тяжке горе, хотбы яке нещастье, хотбы и яка пригода!... Затерлося оттакъ съ лѣтами и того; въ селѣ наставъ иншій дѣдичъ, а зъ дѣтвака Романа выгнався лѣлѣнь рослый якъ ялиця, емкій, хороший, робучій и статокъ. Шанувавъ старшихъ, обходивъ мать тожъ, и всѣ ёго любили, газды и газдынѣ, а дѣвчата щирли зубы до него, и смѣхомъ и моргами и снѣванками надили до себе.

Коли старшій братъ его приставъ на грунтъ въ сусѣднѣмъ селѣ, сестры поѣтдавалися а Романъ самъ лише на грунтѣ съ старою матерію лишився, выславъ онъ въ сваты до чернобровои Гандзѣ, доньки Семена, наипершого богача въ селѣ.

Семень не отказавъ а Гандзю якъ бы медомъ помастивъ, бо такои уроды и подобы, такои красы, такихъ буйныхъ кучерѣвъ, такихъ очей соколиныхъ, такого росту и стану та такихъ спѣванокъ якъ у Романа — не найшовбы и за семимъ моремъ.

За мѣсяць отбулося весѣлье.

Но Романъ уродився вѣдай на бѣду... Такъ отъ, черезъ Гандзю придбавъ онъ собѣ тяжкого ворога. Въ селѣ бувъ урлюшникъ, уланъ, нероба и великій ледащо, котрому подружье Романа съ Гандзею кѣсткою въ горлѣ стало та всѣ его мысли и намѣры перегородило.

На толокахъ, музыкахъ, вечерницахъ ласився до Гандзѣ и гадавъ, що она, а ще болѣе вѣно ей, не мине ёго. Увидѣвши однакъ, що его цѣлый захѣдъ пропавъ, — зненавидѣвъ Романа смертельно. Упившися разъ пѣдъ вечеръ въ корчмѣ, коли му разумъ уже добре зачемеру-

шило и закрутило, прийшла му гадка погана, лукава, діявольска... Тверезый бо такого не выгадає!

Пішовъ сейчасъ зъ корчмы до дому, взявъ пістолець, що єь собою зъ войска прийсь, набивъ порохомъ и просомъ и засѣвъ при до-розѣ въ корчахъ — а коли Романъ по заходѣ сонця єь косою весело посвистуючи, до дому квапивъ, стрѣливъ до него зачашеный изъ за корча и — цѣлый набій всадивъ му въ лице. Бѣдный Романъ ѳтлежавъ кѳлька недѣль въ постели въ несказаныхъ мукахъ, а коли подужавъ, ставъ гей не той; лице попорене и пошрамоване, дзюбате, видѣвъ лише на одно око а до того выкрывило му уста.

— То кара за тата и молодого панича! — говорили люде. А Романъ нічо не говоривъ, заперъ свѳй бѳль въ серци и ѳтдався тѣломъ и душею тѳлько одной працѣ.

Нїкто не знавъ, кто такъ дуже Романа скривдивъ, а хоть ѳнъ самъ и другї мали пѳдозрѣнє на улана, не можна було однако ставити его передъ судѣ, бо було уже темно, коли єя то стало и нїкто го на горячѳмъ учинку не зловивъ.

ѳтъ той хвилї бѣдный Романъ бувъ дуже нещасливый. Ему казалося, що жїнка єго уже не любить, що всѣ смѣются зъ него и що люде его оминають, що небо и земля покryлися великимъ чорнымъ рантухомъ, що сонце и мѣсяць и звѣзды погасли. Стративъ ѳнъ охоту до роботы, змарнѣвъ, тяжкїй смутокъ, що вселився въ его душу, гонивъ го зъ дому и Романъ бурлячився по лѣсахъ, безъ миру въ груди, єь розпукою въ серци...

Разъ вертавъ уже пѳзно пѳдъ нѳчь до села: кровава луна освѣчувала му дорогу. То горѣла его хата а въ хатѣ — була жїнка и дитина. Добѣгъ ѳнъ до своєї хаты, кинувся мовъ божевѳльный въ огонь, впавъ черезъ бухаючїй головнїй и жаръ до коморы, но уже було за пѳзно. Безталанна Гандзя успѣла тѳлько выкинути дитину на городъ, где трохи потовчену, но живу нашли — сама згорѣла...

— Кобы Романъ бувъ сидѣвъ дома, булабы бѣдна Гандзя не зѳйшла такъ марне зѳ свѣта! — говорили свахи, кумы и сусѣдки. Убивъ жїнку, окаяннїй Романъ!

Въ кѳлька день потѳмъ забрала стара мати Романа въ ошѣку немовлятко, а Романъ рыдаючи тихо, копавъ грѳбъ для молодой своєї жїнки.

Настала зима. Въ зимѣ сидѣвъ разъ Романъ коло печи и остривъ сокиру. Въ печи горѣла ватра — за печею заколысувала старенька мати его — дитину, выводячи дрожащимъ голосомъ думки, ревий, якъ серце Русина, печальнїй, якъ его житє и доля... Въ тѳмъ ѳтчиняются дверї и до хаты влѣтає пьяннїй уланъ.

— Наваривъ я тобѣ уже разъ кашї! назначивъ я тебе собако! кликнувъ мовъ бѣсноватый, — но то ще замало, бо ненавижду тя якъ пекло! — и скочивъ до перепудженої старухи и хотѣвъ выдерти у неї дитину, котру та до себе єь страхомъ тулила.

На той видъ страшна лютѳсть розѳбрала Романа. Скочивъ, якъ навѣдженный, хвадивъ напашного урльопника за груди и хотѣвъ выкинути зъ хаты, но коли той ставъ недаватися, хопивъ Романъ за сокиру и непамятаючи себе, рубнувъ улана въ голову.

Ставъ крикъ — збѣглися сусѣды, уланъ съ розчерпленою головою лежавъ на земли и топився въ крови. Вынесли ёго на двѣрь и послали по доктора, но нічо не помогло — на другій день сконавъ.

Романа засудили до криміналу.

*

*

*

Коли по ѳтбутѳй карѣ вернувъ до села, блѣдый, марный, постарѣлый, оброслый и доходивъ до своен хаты — скоро зазрѣвъ и пѳзнавъ ю здалека, внавъ на колѣна, вытягнувъ до неи руки якбы до святой иконы и обмывся горячими слезами. Уцѣлювавши святу земельку, вставъ, и спираючись на палицу зближався поволи до своен садибы.

Хата була забита дошками, стрѣха подѣравлена, лише огорожд управлений. — Сонѣчко свѣтило ясно, на плотѣ и погнидѳмъ даху щебетали и цвѣрѣкали весело воробчики, по огородахъ роздавалися пѣсни та регѳтъ дѣвчатъ.

Выйшовъ на дорогу и съ стисненымъ сердцемъ пытавъ за матерію, за дитиною. Показали му на недалекій цвинтаръ на горбочку коло церкви. Мовъ косою пѳдтятий заточився и упавъ, — а коли го пѳднесли и пѳзнали, никто не пожаловавъ его — убійцѣ батька и жѣнки!

— „Кримінальникъ! розбѳйникъ!“ шептали бабы и дѣти вокругъ него. Нѣкто не запросивъ его до себе въ хату, нѣкто не знавъ, що ся дѣяло въ его бѣдной души. . . .

Но ѳнъ нічо не говоривъ, не жалувався, не нарѣкавъ. Ѳтмовивъ молитву передъ воротами цвинтаря и вернувъ до хаты. Выломавъ дошки и вѳйшовъ до середины; стухлый и вохкій воздухъ огорнувъ его. Усѣвъ на лавѣ, пѳдперъ голову на руки и довго, довго сидѣвъ мовъ скаменѣлый. Въ тѳмъ розгономъ Хитрый до хаты, великій песъ худлатый, котрого замолѳду кормивъ, и ставъ радѳсно ѳнъ скомлѣти, лѣститися, скакати и тѣшитися. Ѳнъ одинъ пѳзнавъ го, одинъ привитавъ его сердечно въ пустыхъ стѣнахъ хаты. . . .

*

*

*

Романъ продавъ грунтъ, покинувъ село и ставъ на службу за побережника, бо не хотѣвъ здыбаться съ людьми, котрі го ненавидѣли и нимъ ся мерзили.

Въ лѣсѣ съ товаришемъ Хитрымъ и товаришкою рушницею вѣвъ ѳтрадне житѣе, окруженный зеленою и тихимъ шумѳмъ деревъ.

Тутъ сонѣчко свѣтило ясно и грѣло тепло, — тутъ ѳдыхавъ чистымъ воздухомъ, тутъ не гордили птички нимъ такъ, якъ люде, бо коли усѣвъ въ корчахъ лѣщины, окружающей ёго хату, спѣвали му прекрасно и часто и довго. Но коли смеркомъ вернувъ и розпаливъ огонь въ печи, ставало му безъ людей маркотно, тужно и единою его потѣхою бувъ Хитрый, котрый цѣлый день и всюда съ нимъ волочився, а въ вечеръ у нѳгъ его лягавъ. Тѳжъ звернувъ теперъ Романъ на него цѣлу свою любовь и душу — дѣлився съ нимъ стравою, стеливъ му мягку постель коло себе, бесѣдувавъ съ нимъ по цѣлыхъ вечерахъ, а вѣрный писко, мовъбы розумѣвъ его, кивавъ головою, фѳркавъ носомъ и махаючи хвостомъ, быстро дививъ Романѳви въ очи.

Такъ минувъ цѣлый рѣкъ. Романъ освоился съ своею долею и бувъ радъ зъ дружбы Хитрого и своего лѣсового життя, а поволѣи люде стали до него зближатися съ добрымъ привѣтомъ та щирымъ словомъ.

Одного вечера вертавъ Романъ зѣ двора и нѣсъ торбину зъ грѣшми, даними паномъ на выплату трачѣвъ та рубачѣвъ въ лѣсѣ. Ишовъ собѣ поволѣи перевѣсивши рушницю, а що вечеръ бувъ теплый и ясный, а до кола вонь зѣлля и цвѣтѣвъ, и лѣсъ шумѣвъ урочо: розвесѣля его душа, и по першій разъ по довгихъ лѣтахъ завѣвъ веселу спѣванку. Покурюючи люльку ишовъ собѣ звѣльня — Хитрый за нимъ, полноючи по дорожѣ на мухи.

Выйшовши на лїнію, спостерѣгъ Романъ на неѣ велику неспокойнѣсть.

Хитрый муркотѣвъ дивными голосами, то бѣгъ на передъ, то назадъ вертавъ, спинався на груди, а коли Романъ станувъ, щобы набити свѣжу люльку, несъ вернувся скоро и пѣгнавъ тою самою дорогою, ѳтки прїйшли. По хвили вернувъ а узрѣвши, що панъ его пустився ити дальше, ставъ зновъ свое доказувати.

Притѣмъ очи его свѣтилися такъ немилымъ блескомъ, що то застановило Романа и въ души его породилася страшна гадка, чи не дѣставъ Хитрый скаженицъ? Бо спека була велика, а въ дворѣ бувъ недавно свѣжій випадокъ.

Прїйшли надъ потѣкъ, где треба було брѣдъ переходити. Хитрый ани рушъ ити въ воду; на морду выступила легка пѣна, ставъ скавувлѣти, а коли Романъ пускався въ воду, скочивъ на передъ него и кинувся му на груди.

Романъ станувъ, зѣймавъ рушницю зъ плечій, приложивъ, вымѣривъ дрожащою рукою и. . . стрѣливъ. Скрѣзь дымъ видѣвъ, якъ бѣдна собака заточилася и упала. Романъ не оглядаючись перейшовъ брѣдъ и съ жалеми въ серци поквапивъ до дому.

Прїйшовши до хаты и усѣвши въ кутъ на ослонѣ, заплакавъ мовъ дитина. Отерши рукавомъ слезы, вставъ и хотѣвъ сховати панскї грошї до скринї — та до грошей, грошей не було. И теперь ажъ пригадавъ собѣ, що лишивъ торбину въ лѣсѣ на пни, где бувъ присѣвъ, щобы троха спѣчнути, теперь ажъ зрозумѣвъ цѣлу свою страшну помылку съ Хитрымъ.

Зѣрвався якъ божевольный, полетѣвъ въ лѣсѣ — ставъ надъ потокомъ, но пса уже не було тамъ. Видѣвъ лише слѣдъ крови на травѣ, пустився за слѣдомъ и прїйшовъ на того мѣсце до пня, на котрѣмъ спочивавъ. На пни лежала торбина зъ грѣшми, передъ пнемъ здыхаючїй Хитрый.

На видъ Романа звело псище голову зъ радости, хотѣло встати, махнуло хвостомъ, — но не мало уже силы. Романъ кинувся на него, ставъ обѣмать, голубити, цѣловати, оглядати рану; Хитрый полизавъ му руку, глянувъ ще разъ жалѣсно въ очи, а за минутку мертва голова его ударила безсильно о сухїй пень. . .

Романъ зѣрвався съ розпукою зъ землї, ставъ мыкати волосе на головѣ, то плакавъ якъ дитина, то ревѣвъ якъ вѣлъ. Кинувся на тѣло Хитрого; уже було скостенѣло. Схопився зновъ, проклинавъ самъ

себе и свою долю, хвативъ судорожно за дуба и ставъ нимъ трясти зъ цѣлой силы, взявъ зъ пня торбину, кинувъ нею о землю, зновъ по́доймивъ, зновъ кинувъ, и толочивъ съ лютостью ногами.

А якъ нѣчь зачала, сховавъ грошъ и вернувъ до хаты. Взявши рыскаль онятъ по́шовъ въ лѣсъ, где лежавъ Хитрый.

Нѣчь була чудесна, ясна и мѣсячна. Зъ ярмарку вертали люде до села а йдучи по по́дъ лѣсъ, чули, що ктось плаче и заводитъ. По́дойшли ближе — то бѣдный Романъ хоронивъ тѣло послѣднѣго своего товарища и пріятеля.

*

*

*

Наспѣвъ 1854 г. а съ нимъ багато нещастья, слезъ, — лютися голодъ, лютилася война, и страшный допустить божій — холера.

Було то середъ лѣта. Спек а и воздухъ душный, якъ будтобы передъ бурею а тяжкій, якъ олово. Сонце свѣтитъ, на поляхъ фалюются колосы и всюды урожай, а однакъ сердце и грудь давитъ обава — чи не впираеся въ себе ядъ убивающей отруи? Чи въ вони цвѣтѣвъ не крыеся та смерть страшна, що якъ скрытоубійця порывае тихцемъ свою жертву въ смертоноснй обнятъ?

На кождѣмъ цвынтари росло съ кождымъ днемъ не мале число свѣжихъ могиль; отецъ оплакувавъ сына, донька маму а неразъ цѣлы родины падали мовъ колосѣ по́дъ серпомъ, по́дъ кошавою рукою заразы. Тяжкій зойкъ, страшный, якбы зъ одной груди роздався по краю — кожда бо хвиля казалася выдертою неминуемой смерти. Отцѣ духовный лише съ крестомъ въ рукахъ ходили съ ѡтрадою и потѣхою и ѡтпускали грѣхи вольный и невольный въ имя милосердного Бога.

Очунаявъ тогды и нашъ Романъ. Взявъ костуръ въ руки, наладивъ торбу, набравъ ялѣвцю, перевѣсивъ черезъ плечі и покинувъ лѣсъ.

Ходивъ по семъ хата ѡтъ хаты, тихій, болѣющий и страдающий — а однакожь съ словомъ потѣхи на устахъ, ратовавъ и могававъ хорымъ, где мѡгъ, и не одного спасъ ѡтъ смерти — поки ажъ самъ не запевавъ....

Заволѣлся недалеко своен хаты; конаячи въ тяжкихъ судорогахъ просивъ, щобы го не вносили до хаты, но дали умерти на свѣждѣмъ воздусѣ.

А коли сконавъ, поховали го по́дъ лѣсомъ. Добрѣ люде высѣщали могилу и поставили памятникъ.

Бѣдный Романъ!....“

Иванъ Нетой.

ОМЕЛІЯ.

поэма.

I.

Послушайте добрі люди,
Скажу вам пригoду:
Жило колись красне дівча,
Из панского роду.
Була така гарна панна,
Учена письменна,
Як у цвѣту пупльничка
Малою пещена.
Она зросла не въ полотнѣ,
Въ крамовыхъ наборахъ,
Як та павъ въ кружку панѣвъ,
Гостилась по дворахъ.
Ажъ лукава смерть настигла
До двора въ гостину,
Взяли неньку, поховали
Въ сыру домовину.
Лишила ся сиротою
Бѣдна Омелія,
Як на полю самотою,
Молода лилія.

Добра дівчинѣ не має
Хотьбы въ якѣмъ статку,
Як скоро лишъ пострадає
Рѣдну неньку матку.
Пострадає туо душу,
Тое чуле око,
Тое серце, що любило
Тихо, а глибоко.
Тѣи руки, старі руки
Що мыли, чесали,
Що у добру для науки
Крестомъ знаменали.
Що зъ устъ собѣ отнимали
А дали дитинѣ,
Въ бѣле шматѣ уберали
И на будній динѣ.
Гѣрько сиротѣ дівчинѣ,
Що не чує слова:
„Доне моя, серце мое!
Рости мнѣ здорова,
Рости така якъ тополя
Гнучка и висока;

Стережу ты моя пташко,
Як въ голову ока.“

Не минуло ще и року,
Як гараздъ розбився,
И якъ отецъ найшовъ другу,
Въ другій залюбився.
Що зовиця, то не мати...
Ще для пасербичѣй...
Для рослони, треба обати,
Якъ для ѣтованичѣй.
Въ свою пору покупити
Хороше убранье,
Та мѣжъ людьми приспорити
Щасливе вѣнчанье.

Омелія невидала,
Ні людей, ні свѣта,
Отъ никого нечувала
Доброго совѣта.
Для неї свѣтъ — пустій стѣны,
Якъ бы для черницѣй,
Не знала перемѣны,
Якъ пѣстѣ, такъ мясницѣй.
Прийшло, подуть на гостину,
Сирота съ журбою
Любо просить: „пань матко!
Возьмѣть мя съ собою!“

— Скаменьлабъ! по що тебе
Брати межѣ люди?
Нехай тебе тая возме,
Що тисла при груди,
Що такую розпестила
Нінащо нездалу;
Лучше булабъ загирила
Тебе пусту зъ малу.

Злускотѣла, посварила,
Тай саму лишила.
А бѣдная пасербича
О тѣмъ и не згане,
Що надъ невѣ милосердиться,
Скоро тѣлько глянє,
Одна проста душа въ дому
Боса, въ полотняницѣ,

Що не сповѣсть ся нікому
Якъ снитъ о паняницѣ.

II.

Любовь стямитись не знае,
Незнае границѣй,
И мѣжь людьми такъ буяе,
Якъ воздухомъ птицѣй.
Незнае, що изъ простого,
Зъ высокого роду,
Не зважае, що убого,
Нѣ на пусту моду.
Якъ прокинеться душею,
Горить, невагасе,
А що? якій кѣнець съ нею?
Про то и небае.
Забуває свѣтъ и люде,
Все за чимъ бануе:
Тѣлько зъ тымъ носитись буде,
Ізъ чѣмъ ся залюбуе.

А бузъ въ дворѣ за наймита
Хлопецъ уродливый;
Той погадавъ: „За що терпѣть,
Боже милостивый,
Сѣя панночка сиротою
Таку лиху долю?
Гей! гей! кобы я мѣгъ мати
Дворѣ свѣй — панску волю!...“
И бывало ѓнъ самъ одинъ
За панночку тужить,
Лишь ѓнъ одинъ, хоть не каже,
Щиро для ней служитъ.

Срѣбло, золото въ дарунки
Купуютъ панове;
Чи взыскають ними серце
Щире и здорове?
Проста любовь не садится
На золотѣ дары.
Що найкрасшій, найрумяншій
Яблока до пары,
Або ягоды суницѣй,
Зъ зеленого лугу,
Для любви красавицѣй,
Подарить другъ другу.
Не минулася недѣля,
Не минуло свято
Щобъ не подавъ паннѣ Андрѣй,
Щиро не богато,

Свого простого дарунку,
Зъ лугѣвъ та зъ лѣщины,
Та тѣшився, якъ бузъ радо
Принять ѓтъ дѣвчины.

Каже Андрѣй, слуга вѣрный,
Щирый уродливый:
— Ей панночко, зазучечко!
Якѣ вы, якѣ вы,
Хоть на пакство уродились,
Якѣ нещасливѣй.“

Подивилась Омелья
Чорными очима,
Пробудилась въ еѣ серцю
Жажда невагасима.
Пробудилась, бануе,
Не знае, що хоче,
Стали тоскою для неѣ
Безсонныя ночи.

„Предстѣнь, шепче на самотѣ,
Душечка найшилася,
Іщо со мною сиротою,
Такъ щиро сплелася.“

III.

Насупилась вража мати,
Стала трѣскопѣти:
„Що се таке изъ наймитомъ
Якѣ то совѣты?
Чи видавъ кто таку ганьбу
Щобъ панна зъ двору,
Не цуралась съ простымъ хлопомъ
Вести розговору?
Не цуралась дарункѣвъ,
Пустой утѣхи,
Зъ такихъ грубыхъ рукъ приймати
Яблока, орѣхи?“

Пѣшла, ѓтцю доложила.
Той ставъ дорѣкати:
„Имя мое знечестила —
Прожену тя зъ хаты!“
Слугу, хоть бузъ добрый, вѣрный,
Побивъ тай отпраививъ,
Нещасливу Омелью
Спокою позбавивъ.

Тиха, лагѣдна буває
Дѣвоча природа,
Заякъ серця не смущае

Лукава незгода,
Заякъ голова безъ болю
Легка и весела,
Свое щастье, свою долю
Сама собѣ сплела.
И нѣкто еѣ неторочитъ
Солодкого раю,
Лютый морозъ не заскочитъ
Зеленого мая.
Алежъ двѣча загукае,
Чуле и съ розумомъ,
Гине, скоро бѣдне стане
Водитися умомъ.....
Бо двѣчой косы довѣгъ
А сердце глубоке,
Мало важитъ, що за низке,
А що, за високе.
Мало важитъ, розважасе,
Якъ на пропасть стане:
Тяжко себе спамятае,
Хочъ якъ укаране.

„Нѣ, не мають ту гаразду
Немають для мене,
Изъ тыхъ кутѣвъ, де родилась,
Мачоха прожсене.
Прожсене мя у свѣтъ божій,
Пойду, нестрѣваю,
Хочъ въ чужую Украину,
Хочъ бы до Дунаю.“

И досвѣта, еще спали,
Омелія встала,
Де родилась, колысалась,
Всѣ куты спрацала.

„Пращай моя свѣтличенько,
Де узрѣла сонце,
Де первый разъ подивилась
Скрѣзь ясне дѣвонце.
Пращайте вы куты рѣдні,
Ікони святіи,
Що стерегли мене во снѣ,
Плакали надъбы!“
Примовила, цѣлюючи
Пречистую дѣву,
Крестомъ святымъ знаменалась
Отъ божого гнѣву.

Покинула; пошла нишкомъ,
Куда вели очи;

Омелія вже до панѣвъ,
Признатись не хоче.
Промѣняла свое платье,
На лиху рубашку,
Свое горе, свою жалѣсть,
На веселу гадку.
Старі заякъ успѣдали,
Що пошла изъ дому:
„Щезла? нема?... нехай иде!“...
Некажуть нѣкому.

Иде... ишла дорогою
Не сама, а въ двое...
И до мѣста зайшли они
Щасливо обое.
Десь въ кутуку зночували —
Тай на службу стали.

IV.

Слуга, панна Омелія,
Варить панамъ псти,
Сама красна, якъ лилі.
Дѣвчата, невѣсты
Чудуются тѣй служанцѣ,
Де такъ выкохалась.
А не знали: панянкою
Колись то ховалась;
Незнали, що бѣли руки,
Пальчики дробніи,
Колись було бѣтъ науки
Уросли такіи;
Не вгадали, що читати
И писати знала;
Якъ ще жила еи мати
Зъ нотъ спѣвала, грала.
Служитъ собѣ Омелочка
Не тужитъ... весела,
Що за гарна служаночка!
Хлопцѣвъ зъ ума звела...
Прийде свято, чи недѣля,
Заграє музыка,
Потанцює Омелія,
И радѣсть велика.

У двѣчини переможесъ
Бѣдне сердце зъ болю,
Хвилю, двѣ, она забуде
Про тяжку недолю.
Пуститъ себе якъ та рыба

Мутною водою,
Радабъ себе загуляти
Пустою порою.....

Лише Андрѣй негуляе,
Сидитъ и сумуе,
Про панночку въ своемъ серцю,
Тяжко горе чуе.
И якъ може такъ влекшася
Простую роботу,
И жалѣсно позирае
На ея охоту.

Танцювала Омелочка,
Краса пропадае,
А кто она? чья дочка? —
Тѣлько Андрѣй знае.
Ходитъ Андрѣй сумуючи,
Серце ему вяне,

Заякъ про той давный гараздъ
Омеліи згане.

Потемнѣло. Чорні хмары
Небомъ насували,
Чорні гадки Андрѣви,
Ажъ серце стискали.

„Чому Боже твоя воля
Не для всѣхъ однака?
Чому не той бурлакуе,
Кто зъ роду бурлака?
Чому еси на лукавыхъ,
На кривду тяжкую,
Не приспоривъ гнѣву своего?
Нѣ, не пожалю
Молодую душу мою!
Лихомъ ихъ загрю!.....
Ихъ погані лихіи кости,
По полю розсыю!.....“

Проколотивъ Андрѣй въ собѣ,
Засвѣркали очи,
Пѣшовъ домѣвъ, на опѣвѣчъ —
Куръ заплявъ зъ ночи.

V.

Наставъ вечеръ у суботу.
Омелія мые,
Опоравъ свою роботу,
Андрѣй клобукъ шие.
На панночку Омелію

Сумно позирае,
Якъ то она паньскі мыски
Мые, помывае.
Згадавъ कैसे:

— „Душе моя,
Панночко небого!
Про що мыеши чужі мыски,
И терпиши такъ много?
Чи зъ писаныхъ изъ тарельвъ
Таку згодували
На то, щобы твои руки
Въ наймахъ помывали?
Чи давъ Господь тобѣ панство
И таку уроду
На то, щобы чужимъ людямъ
Приносила воду?“

„Мой братику, мой Андрю,
Друже мой единый!
Не той паномъ, що родився,
А кто паномъ згине.
Годъ менѣ панувати,
Мачость служити.....
Волю, свой вѣкъ змарнувати,
Въ наймахъ проробити.“

— „Ей панночко Омеліе!
Шкода вѣку, шкода!
Не у наймы душа твоя,
И твоя урода!
Чуешь? — грае!.....

У покояхъ
Выгравае паня.“
„Такъ я колись выгравала
Каждого зараня.“

Сумно жалко прословилаъ,
Закрутилась слеза.
Похилилось дѣвча зъ болю,
Якъ зъ вихру береза.
А въ покояхъ паня грае,
Грае, выгравае,
А жалъ серце Омеліи
Стискае, та крае.

— „Нѣ, мой Боже! се не твоя,
Діавольска воля!
Кого така прискинасъ,
Лукавая долля.
Нѣ, клянуся, нестрѣваю.....
Якъ есмь живой, — нѣдоу.....

Прости Боже!..... спокараю
Ихъ такъ до обѣду.
Спокараю, нехай знае
Кожда чужа мати,
Якъ то дѣти-звидинята
Кохати, плекати!..“

Сказавъ Андрѣй; не слушае
Его Омелія,
Побѣтѣла якъ та хуста,
Невидитъ Андрѣя.....

VI.

Бѣлый дворець, а въ тѣмъ двѣрци
Гомонятъ ажъ стѣны;
То у батька Омеліи,
Празнуютъ крестины.
Та празнуютъ веселятся,
Родичи щасливѣй.
Посѣдали пань, кумы,
Панянки мостичей;
Попиваютъ якбы воду
Вино въ цѣлѣмъ дому,
На довгий вѣкъ, на уроду
Дитяти малому.
Попилися.... Гомонъ утихъ,
Пѣснули глубоко...
А се чіе дѣвольске
Лихомъ свѣтитъ око?
Якъ бы якій божевѣльный.....
Або духъ заклятый
О пѣвочи являється,
Та не дае спати.....

Тихо, тихо, счервонѣлись
Небеса дръмучи;
Запалало, бубухнуло...
Облявъ огонь жгучій
Цѣлый дворець,
Горитъ всюды.....
Тождь крестинамъ
Такій конецъ...
Страхайтесь люди!
Горитъ, горитъ, загорѣло
У души Андрѣя,
Безкайно регочется,
Кличе: „Омелія!
Омеліе, де ты еси?
Ходи, подивися!.....

Загрѣй свои бѣлы руки,
Заплачь, звеселися!..“

Свѣтятъ зорі, свѣтитъ мѣсяць,
Та свѣтитъ кроваво,
Иде Андрѣй регочется,
Тышитъ лукаво
Не засмѣявъ свое лихо,
Иде якъ той пьяный,
Мара спусь передъ очи...
Ставъ Андрѣй зляканный.

— „Бездѣльнику! що удѣявъ?“
Кличе Омелія.
„Не пожалуе насъ бѣдныхъ
Готова ніччя.....“

Стоитъ Андрѣй, стоитъ нѣмо
Каеъ и некае.
Тутка пекло; въ тамтѣмъ свѣтъ,
Що тамъ то не знае. —
Такъ не знае; прокинулася
Чорная розпула,
Серце поре, кровь стинае
Тяжка грѣшина мука.

VII.

Мѣсяць скрывся, гаснутъ зорі
Луна ще зарпѣ,
А въ глубокѣмъ ставу плесо
Горитъ, червонѣе.
А надъ ставомъ, що за пара,
Стоитъ, обѣймаеъ?
Стоитъ собѣ лякаючись,
И съ свѣтомъ пращаеъ.
Пращаются во вѣкъ вѣки
Дучатся съ собою;
Слюбне ложе обѣбрали
Собѣ пѣдъ водою;
Щобъ було тихо,
Щобъ ихъ любви супокою,
Не змуцало лихо.
Обѣймались.....

„Прости Боже!“
Каже Андрѣй; „молю
Прости менѣ, дай намъ лѣпшу
Коли маеши, долю.“
„Прости Боже! давъ родитись,
Въ гараздѣ сповитись,

Забравъ гараздъ, недавъ еси
Свѣтлонька нажитися,
Прости и ты милосердна,
Пресвятая дѣво,
Що такъ сходимъ самовольно,
Зъ сего свѣта живо.“
Омелья зголовила,
Бѣда цѣла, хора,
Бѣли руки опустила —
Подалась ѿтъ горя.....
— рПостѣтъ небеса святіи,
Простѣтъ зорі ясні!
И вы люде нелихи, —

Мы жили нещасні....
Еще Андрій прословився,
Облявъ Омелію;
Горь небожъ подивився
Тай бубухъ на шию!.....
Бобовтнуло, роздѣйшлася
Вода, запѣлилась,
У перстені облеклася,
Якъ бы поглумилась,
Новоженцямъ тымъ неслюбнымъ,
Що поклялись спати,
Щобъ ніколи зъ того ложа,
Невстати, невстати!.....

Львѣвъ 1876.

Евгеній Згарскій.

СЕЛЬСКІЙ ВЕСНЯНІЙ ОБРАЗКИ.

Оповѣданье зъ дѣйствнаго житья, С-кого.

Возсѣялися снѣгові тучі; не шумить въ поли студена метелиця; о морозѣ нема вже й згадки. Ярko зѣйшло весняне сонѣчко, и пѣдъ его лучами широкою грудею зѣтхнула замерзла земля; еи глубокий зѣтханья въ видѣ свѣтлой пары понеслися до неба; еи довго здержувані слѣзы потоками брызнули зъ накинѣвшого болей сердца и зъ радѣстнымъ шумомъ и ревомъ разлилися по поляхъ и лугахъ. Но то не були тѣ пекучі слѣзы, що сушать и давятъ, котрі ліе незбуте горе, котрыми стогне безнадѣйна розпука. Нѣ! То слѣзы матери, що по довгѣй розлучѣ обнимае и цѣлюе свой милі дѣточки и навкруги розливае ѿраду и щастье!...

Рѣчка Колянка зкинула зъ себе ледову збрую и весело заграли еи каламутні фалі, бьючи собою о каменні скалы пѣдѣймаючоися надъ нею невеликою зѣбчи горы, на котрой щовѣ красувалася прегарна, мѣньятурна церковь чорностоцкого прихода.

Цѣлый цвынтарь и всю гору мовь-бы засѣявъ народомъ. То ждано священника, що мавъ прийти начати недѣльню ѿправу. Ту суятилися маленькі дѣти, тамъ бавилися пѣдростки-хлопята наздоганяючи дѣвчатъ, такихъ самыхъ, якъ они. Дѣвчатка утѣкали зъ цѣлой силы на вершокъ горы. Въ окремоі купцѣ зѣйшлися сестрички а разомъ и наибѣльшій сельскій обмовниця; но теперъ не до обмовъ имъ було. Торѣкъ не було урожаю. За зиму увесь хлѣбъ изѣвсѣя, а ту вже за плечима Великдень. Треба варити, мѣсити, а зъ чого? Сестрички лише вздыхали и безнадѣино помотували своими чистенькими намѣтками немовъ одна передъ другою нахвалитися хотѣла, яка то еи намѣтка бѣла, а якъ скусно кѣнци ззаду повязані.

Мужики хозяины зѣбравши ся въ малый кружокъ бесѣдували живо о близькой веснѣ, о недостатѣ хлѣба для себе а паши для худобы и на всѣ лады розбѣрали предложеніе Ицка, ити съ „дылями“, що сплавлюватися мали по Колянцѣ до Нѣмана.

„Що нѣ говорѣть“, устроивши очи въ землю переконувать свѣдѣльскій якъ лунь Охримъ, „а по мому Ицко добру роботу дае; по 30 карбованцѣвъ до Нѣмана на чоловѣка и его харчѣ, якъ хоче, а у сю пору нигдѣ болѣе заробити не можна.“

— „Оно такъ дядьку“, замѣтивъ приземистый мужикъ Данило, „алежъ хто не знае проклятого жидѣ; онъ и торѣчнѣго року также обѣщавъ по 30 карбованцѣвъ, а однаково богато найшлося такихъ, щобъ хоть по пятнайцѣти до дому принесли?!...“

„Твоя правда, — продолжавъ Охримъ, — алежъ хто тому виненъ якъ не вы самѣ? Чомъ вамъ було у волости не записати все, якъ треба?!. А то сказавъ жидъ: тридцать! ну... ѣ кинулись, якъ собаки на стерво; а жидови ѣ на руку, взявъ и окпивъ васъ. Я — отъ своего Грицька посылаю; но най тутъ жидъ лопне, а поки у волости не буде все записано, поки жидъ не дастъ половину грошей напередъ, не пуцу Грицька нѣ за що. Робѣмъ дѣло миромъ, а тогдѣ не дѣжде жидъ надъ нами кепкувати“... заключивъ свою рѣчь Охримъ и сплюнувъ.

— „Добре, дядьку, кажешь, добре!“ загули зѣ всѣхъ бокѣвъ. „У волости!“ кричали однѣ, „половину въ задатокъ!“ кликали другѣ и захмуренѣя лица въ мигъ просіяли...

Но якъ предложеніе Ицка радо приняли господа, то не такъ утѣшно было оно для дѣвчатъ и парубкѣвъ. У всѣ боки снувались молодѣ пары, товпились въ невеликѣ группы, но не было зпосередѣ нихъ чути нѣ веселой бесѣды нѣ безжурного смѣху. Якась мовчалива туга обгортала тѣ свѣжѣ, паленѣющѣ на сонцѣ лица...

Осторожъ отъ всѣхъ, на самѣмъ березѣ рѣки, гдѣ переплѣтающіеся нивы свои вѣти въ мутныхъ фалѣхъ вмывали, стояли, обѣймившись, молодой парубокъ въ новѣй сѣрмязѣ, подпѣрезанный червоннымъ поясомъ, и дѣвчина съ рѣзноцвѣтными стрѣчками на головѣ. По чистенькомъ, подогастѣмъ лицу дѣвчины котилася величка слѣза, а чернѣе очи палали огнемъ и страстно внивались въ лицо еѣ найлюбѣйшого Гриця. Гриць, здавалося, не замѣчавъ того погляду устроменого въ нѣго; онъ задумчиво глядѣвъ куда-то далеко и немовъ туга, немовъ то якась рѣшучѣсть що хвилѣ змѣнялася въ его сѣрыхъ, прозѣрныхъ очахъ.

„Грицю, Грицю“, клонилася на его плече, тихо примовила дѣвчина.

Грицько прочнувся зъ задумы, учувиши звуки дорогого голоса, мѣцно обвивъ лѣвою рукою станъ дѣвчины и близенько притягнулъ еѣ до себе.

„Грицю — говорила она дальше, — не їдь ты съ дылями, намъ буде за що повѣнчаться... Чуе мое сердце щось дуже недобре; все менѣ здається, що не побачу вже тебе болѣе,“ ани о ще близше притулилася головою до грудей Грицька.

— „Не бѣйся Марино, дастъ Богъ, вернуся; зароблю грошей, они намъ здадутся, и пѣсля Великодня пѣпѣ насъ звѣнчае. Не журись, мила сторона не далека, пять недѣль найдальше, и я буду въ дома... Не сумуйже, голубко, не лѣй даромъ слѣзъ... Господъ намъ поможе, онъ дастъ

намъ щастье,“ и Грицько ще дужше стиснувъ въ обѣихъ свою „голубку-Марину“.

Гдесъ на верху почувся шелестъ и до нѣгъ залюбленой пары эхотилося кѣлька грудокъ землѣ. Грицько и Марина высвободилися зъ объятий и боязко оглянулись; но нікого не було видко, лише ѳтъ церкви доносился мѣшаний шумъ сельской балаканки. Постоявши трошечки неначе чого выжидаячи, влюбленіи зновъ взялися за руки. Но не минуло й двохъ минутъ, якъ до нѣгъ ихъ полетѣли вже не грудки а камѣньи и хтось надъ самими ушами ихъ заверещавъ дикимъ, насмѣшливымъ голосомъ: „а-у!...“

Грицько и Марина кинулися въ противніи боки и хутко щезли зъ виду.

Трохи згодѣ роздався тридзвѣнтъ, и весь людъ слѣдомъ за священникомъ поваливъ въ церкву.

Нѣхто такъ широко не молился того дня, якъ Грицько и Марина а разомъ нѣхто такъ по дьявольскому не бувъ настроеный посередъ загальнои чистой молитвы, якъ ввійшовшій въ церкву при кѣнци ѳбѣднѣи коренастый парубокъ зѣ змѣнчивыми и раз-у-разъ на всеѣ боки стрѣляющими жовтыми зрѣніями. Его червоне, ѳпоною зрыте лице хвилями дрожало и коли его поглядъ упавъ на Марину або Грицька, то оно перекривлювалося поганою, недоброю усмѣшкою.

Коли выходили зъ церкви, ѳнъ на дорогѣ порѣвнявся съ Мариною, кинувъ на ню дерзкій поглядъ, истерично зареготався и, мовъ той бѣсъ, зникъ въ густѣи товѣи парубѣвъ.

II.

Марину ажъ кольнуло ѳтъ того смѣху. Она очима стала глядати Грицька, но его ту не було, — ѳнъ ишовъ позаду всеѣхъ зѣ своимъ названнымъ батькомъ, звѣстнымъ Охримомъ.

Видко, бесѣда у нихъ була дуже важна, бо Охримъ часто морщивъ брови и покручивавъ сивыи вусы.

„Нехай тебе Господъ благословить, — сказавъ ѳнъ напоследокъ, взявши правою рукою Грицька за плече. Я тебе люблю, якъ рѣдну дитину и не хочу зъ тебе накупити. Ты менѣ служивъ вѣрне, за десять лѣтъ ты заробивъ въ мене пару буланыхъ, возьмешь — я вже давно тобѣ ѳфѣрувавъ... що до грошей, то самъ знаешь, що ихъ въ мене не богато... а всеже, якъ прийдеш, карбованцѣвъ сорокъ не пожалую... Да й самъ теперъ заробишь тридцять, буде зъ тебе поки*) съ Мариною жити,“ и Охримъ, пѣсля звичаю, опустилъ очи въ землю.

Грицько мовчавъ. Для нѣго Охримъ бувъ за батька и матѣрь. Ще двѣлѣтнимъ дитятемъ лишився ѳнъ родичѣвъ, що жили зъ дня на день наймаючися то на дни, то на цѣлыи роки, и умерши лишили бѣдне хлѣи на волю Божу та судьбы. Охримъ взявъ сироту до себе, выкормивъ и привязався, якъ до рѣднои дитины. Теперь, коли Грицько загадавъ женитися, Охримъ тяженько затуживъ а не легче дѣяло ся и въ души Грицька.

„Грицько, продовжавъ старыкъ, не хтѣвъ бы я, щобъ ты мене кидавъ... бо Федько, хоть онъ моя дитина, не дасть онъ менѣ утѣхи на старѣсть... Грицю“, неначе напудившись якоись страшною мысли, вдруге крикнувъ старый „Грицю, даси менѣ пристановиско... коли... коли...“ онъ не кончивъ фразы, по змыселъ еи бувъ для Грицька ясный.

— „Дядьку,“ похмурный Грицько отвѣчавъ, „буде зъ васъ, Богъ знае що говорити... вы для мене бѣльше зробили, якъ рѣдный батько...

— „Ну, ну... Грицю! не гнѣвайся; пробачай старому!...

— „Пробачайте й менѣ, дядьку, може що кепске сказавъ,“ чисто по дитинячому заговоривъ Грицько...

„Нема менѣ за що тебе пробачати, добрый ты въ мене хлопець, ще разъ скажу, нехай тебе Богъ благословить, жити щасливо съ Мариною... Я еѣ знаю... добра дѣвчина!“

При послѣднихъ словахъ они оба вѣшли въ хату, где ихъ стрѣтила съ мискою въ рукахъ глуха Приська, сестра Охрима.

— „Дядьку, не говорѣтъ тѣтцѣ,“ шепнувъ на порозѣ Грицько.

Но Приська и безъ того знала; було се видко по тѣй многозначуцѣй насмѣшливѣй усмѣшцѣ, съ котрою она стрѣтила Грицька...

Згодѣ влетѣвъ въ хату бѣсоватый парубокъ съ змѣнными, жовтыми очами и обливъ Грицька цѣлымъ потокомъ злѣстныхъ, згѣрдныхъ поглядѣвъ. То бувъ той самый коренастый парубокъ, котрого мы бачили въ церквѣ, сынъ Охрима — Федько. Злоба и лѣнливство ажъ просвѣчували зъ ёго всѣхъ чертъ. Робити онъ не умѣвъ, а бѣльше грався съ дѣвчатами або лежавъ на соломѣ, коли Грицько робивъ за чтырѣхъ. На Грицька онъ нѣколи не зважавъ и нимъ гордивъ; Грицько мовчавъ и не жалуваяся а тѣлько деколи хапавъ за цѣпъ або вила, чтобы ослобонитися ѳтъ скаженого лежнюха. Съ тѣткою Приською Федько бувъ въ найпрязнѣйшихъ ѳтносинахъ. Они въ двоихъ кепкували собѣ зъ старого Охрима, обое посмѣшкувалися зъ Грицька; и за те въ ротъ Федька все попадали лучши кусники сала або ковбасы. Зъ батькомъ онъ не лѣпше обходився якъ съ Грицѣмъ; коли подрѣсь, то не минувъ й одинъ день, чтобы не було якои перепалки мѣжъ нимъ а старымъ. Охримъ збивъ на нѣмъ не мало батогѣвъ; но видячи, що нѣчо не помагае, опутивъ руки и давъ му повнѣсѣньку волю. Пѣдъ старѣсть онъ съ жахомъ поглядавъ на свое рѣдне дитинище а съ любовію ѳтживала душа его, коли глянувъ на робѣтного и покѣрливого приймича — Грицька. Любовь Марины до Грицька зробила зъ Федька правдивого бѣса. Онъ всюда переслѣдувавъ бѣдолашного Гриця и розповсюднювавъ о нѣмъ найпоганѣйшй вѣсти. Онъ слѣдивъ за кождымъ крокомъ Грицька и Марины и взявъ собѣ въ помѣчь Приську, чтобы зѣрвати ихъ подружье а самому съ Мариною оженитися. Онъ бачивъ въ нѣй прекрасне тѣло и гарнй робучй руки; онъ хотѣвъ верховодити надъ будучою жѣнкою, якъ верховодивъ доси надъ Грицькомъ. Грицько любивъ Марину задля чогось инчого, чого и самъ гараздъ не знавъ, хоть дуже добре пѣзнававъ, що любитъ еѣ не задля самой красы, не задля самого здорового тѣла...

Коли сѣгодня Грицько узавъ Марину зъ цвинтаря на самоту, чтобы поговорити съ нею передъ ѳтѣздомъ, Федько слѣдомъ ходивъ за ними. Чуючи солоденькй рѣчи закоханныхъ, онъ не мѣгъ выдержати,

жовчѣ въ нему закипѣла и онѣ буйно давѣ знакѣ своеи присутности.

Вернувшись зѣ церкви скорше отѣ Грицька и Охрима, онѣ розказавѣ о своемѣ шпигунствѣ тѣтцѣ, и они обоє рѣшили зѣрвати звязѣ Грицька съ Мариною, хотѣбы то ихѣ незнати кѣлько стояло. Присѣйка обѣщала приложити всѣхѣ силѣ и тайно оповѣстила Федькови, що сусѣдка Мотря, Маринина мати, кѣлька разѣвъ договорювалася, що добре и хосенно булобы, якѣбы Федько съ еи Мариною оженився. Теперѣ нагодився до того найлучшій случай — Грицько иде съ „дылами“, забавитися зѣ пять недѣль, коли не бѣльше, а за той часѣ можна богато зробити.

Но чи дѣйстно Мотря мала Федька на прикетѣ? — Такѣ, Присѣйка говорила правду. У Мотри по чоловѣцѣ лишився грунтѣ. Пѣсля наслѣдства онѣ переходивѣ на Марину чи — на еи чоловѣка. А Федько бувѣ одинакѣ у Охрима — дуже выгѣдна партія для Марины. Мотря неразѣ згадувала о тѣмѣ Маринѣ; но она и чути не хотѣла ничого о Федьку. Она давно полюбила Грицька — нимѣ однимѣ лише жила. Якѣ то у дѣвчатѣ дѣется, не хотѣла она говорити матери о своей любовѣ; та й самѣ Грицько, якѣ парубокѣ убогій, безѣ дому и лому не рѣшився съ голыми руками просто сватати Марину... Предложенѣ Ицка онѣ принявѣ съ великою радостью и рѣшучо обѣявивѣ своей любѣцѣ, що доконче поѣде. Учувши о его намѣрѣ выправлятися до Нѣману, Марина важенько затужила; еи серденько чуло щось недобре, ей здавалося, що вже не побачитѣ больше Грицька. Прочутѣя Марины удѣйствилися... а мѣжѣ тымѣ Грицько лагодится ѣхати а и на гадку му не заверне, якій чорний хмары збераются надѣ его головою...

III.

На другій день съ Ицкомѣ заключено формальный контрактѣ на тыхѣ вымѣнкахѣ, якій нарадивѣ старый Охримѣ, и кумпанія зѣ сорокѣ чоловѣковѣ рано, слѣдующого дня, сѣла на плоты.*)

„А що, хлопцѣ всѣ е, не погубилися часомѣ? кликнувѣ на зѣбранныхѣ бурлакѣвъ приземистый Данило, выбранный старшимѣ на часѣ пути:

— „Всѣ е!“ загули въ одинѣ голосѣ бурлаки, — „одного Грицька чортѣ мае!“

„Ну, коли Грицька не мае, журба не велика; онѣ свое дѣло знае. Поки откараскаемся отѣ своихѣ бабѣвъ, онѣ уже буде весломѣ гребти. Гайда хлопцѣ на берегѣ!“ и вся товпа скочила зѣ плотѣвъ на берегѣ, где тиснулося майже цѣле село, и началось прощанѣ. А гдежѣ бувѣ Грицько?! На тѣмѣ самѣмѣ мѣсци, где слѣдивѣ го Федько передѣ трѣма днями. Стоявѣ мовчки задуманный и кидався хвилями, повидимому ожидавѣ онѣ чѣгось приходу... Напоследокѣ зачувѣ поспѣшний кроки... и руки Марины обвилися блющомѣ доокѣлѣ шии Грицька... Довгенько они стояли, обнявшись, не говорячи ни слова одно до другого. — Та й о чѣмѣ було говорити?... Поцѣлюнокѣ красше выскаже, якѣ слово...

„Бувай здоровѣ, мѣй милый“, прошептала Марина, чуючи голоса бурлакѣвъ, що Грицька кликали.

— „Живи здорова, моя голубко!“ тихо промовивъ Грицько и притиснувши её сильно дѣ собѣ на прощанье, въ послѣднѣ горячо поцѣлювались!....

IV:

Давно вже пошли Колянкую плоты. Въ Черностокахъ вже ѡсвяткували Великдень, хотя й не дуже весело, бо въ селѣ були хіба самі старці та хозяины. Парубкѡвъ навѣтъ не було трѣхъ а безъ парубкѡвъ и празникъ не празникъ. Уже й по проводахъ, пята недѣля минае а бурлакѡвъ якъ нема, такъ нема!... Уже й яри пашницѣ, овесъ и ячмѣнь посѣяні, Юрій близенько, — нѣ съ кимъ навѣтъ покачатися по зелененько зѡйшовшѡй пшеениці!... Дѣвчата тужать, бабы охають, старці не розберуть, чому они такъ довго бавляться!... Но найтяжше тужить Марина. А Федько на кождѡмъ кроку не дае ей спокою. Чи поде до криниці за водою — онъ вже ту е; выйде на городъ полоти грядки цыбулей, онъ вже стоить за огорожою и до дивной розмовы тягне. Присѣка щодня, нѣ сѣло нѣ пало, забѣгне въ хату, шепочеса зъ Мотрею и самѡй Маринѣ щось загадочного говорить, — до всѣго приплѣтае Федька. Мотря часто-густо заговорювала, що она не хоче, щобы довше Марина дѣвувала; добрі люди лучаються, не годится ними помѣтати. Марина слухала мовчки а сердце еи билосѣ-товклося. Она знала, що её сватають за Федька и частѣйше стала зѡтхати, частѣйше до рѣки выходити и въ далечъ глядѣти, чи не иде Грицько, еи милый Грицько?... Довго-довгенько она просиджувала тутки и видѣла, якъ сонце заходитъ, якъ зѡрочка одна за другою затлѣвала на небѣ, якъ зъ нѡчнои темравы пѡдводився мѣсяць и якъ ѡтъ ёго свѣта искрами переливались фалѣ тихо плывучои рѣчки.

Одного такого вечера, коли она, склонившися на вѣти вербы кучерявои, утерала рукавомъ сорочки слѣзы, що потокомъ лилися зъ еи очей, хтось доторкнувсѣ еи плеча.

Она борзо озирнулася и на мѣсци замерла. Передъ нею стоявъ ненависный Федько.

„Марино,“ заговоривъ онъ закрадливо и страстно „чого ты плачешъ, марнуешься даромъ?!...“

Она хутко спамяталасѣ и не дала ему кѡнчати.

— „Чого я плачу, не тобѣ знати,“ — ѡттила она въ роздраженью свому напастникови и борзо пошла ѡтъ рѣки.

„Марино, Марино!...“ кричавъ и спѣшивъ въ слѣдъ за нею Федько.

Она обернулася, подѡйшла до него и смѣливо сказала притискаючи кождѡське слово: „Слухай, Федьку, я знаю чого ты ѡтъ мене хочешъ, но скажу просто — не люблю я тебе й не можу любити. За тебе мати менѣ спокою не дае, алежъ кажу тобѣ ще разъ, не ходи за мною! — я кохаю Грицька!...“ — Сказавши се она бѣгцемъ, пустилася до дому...

„Коли не любишь, то мусишь“, заскреготавъ Федько и зареготався своимъ мерзенымъ, злораднымъ смѣхомъ. И онъ смѣявсѣ не безъ причины...

Тогдѣ, коли Марина сидѣла надъ водою, вернулися Бурлаки въ село; но межи ними не було одного — бѣдного Грицька... Где онъ?... нѣхто не мѡгъ сказати певно. Всѣ го бачили на послѣднѡмъ постановку,

но ту ѓнѣ защецѣ а поиски всякѣ не помогли нѣчого. Другого дня вытягнули потоппеника безѣ головы. Всѣ кинулися въ станову квартиру; но годѣ було сказати, чи то Гриць, чи нѣ, бо трупъ найденый бувъ нагѣй. „Но хтожъ другѣй мѡгѣ то бути, якѣ не Гриць?...“ На тѡмѣ порѣшили и вернули домѡвъ а по селу прогомѡнѣла вѣстка: „Грицько утонувъ!...“

V.

Повернули хлопцѣ и Чорностоки ворухнулися. Бабы - свахи тѡлько-й дѣла, що бѣгали ѡтѣ хаты до хаты, ставали свадѣбиннѣ хустки и пропивали въ корчмѣ. Каждой недѣлѣ або свѣта бувало по три весѣлья, рѣдко коли одно. Всюда було весело; на всѣхѣ лицѣхѣ було нарисане одно слово: „празникѣ!“

Одна лише душа страдала, одно лишь сердце терпѣло невыдержимѣ муки — то сердце Марины. Не будемо мы описувати цѣлого ей горя, тѣхѣ стогновѣ роспуки, тѣхѣ безпотѣшныхѣ плачѡвъ, риданѣя и слѣзѣ, що она проливала ѡтѣ рана до ночи, учувши страшну звѣсть ѡ смерти Грицька. — Где Грицько?!... чи вжежѣ ѓнѣ утопився?! — Она не вѣрила и не хотѣла вѣрити... „Нѣ, ѓнѣ живый“, було заодно ей на гадцѣ. Старый Охримѣ такожѣ буцѣмѣ не довѣрявѣ рознесшѡйсѣ вѣсти и ему здавалося, що ѡтѣ, не нинѣ, то завтра передѣ нимѣ, мовѣ зѣ землѣ вырасте Грицько!....

А Федько тымчасомѣ не дрѣмавѣ, не дрѣмала такожѣ и Приська а наибѡльше всѣхѣ Мотря. Не минало дня, щобѣ Федько не атакувавѣ Марины коло колодязѣ, Приська на улицѣ, коли выгоняла въ поле череду, а Мотря всюда, на кождѡмѣ мѣсци. Провѣдавши по поворотѣ бурлакѡвъ дѣйстну причину, зѣ якои Марина ѡтправила Федька, Мотря навѣтѣ пожалувала дочкѣ и щиро-сердечно жалѣ ей було Грицька; но за те она ще дужше бажала осѣгнути цѣль: „одружити Марину сѣ Федькомѣ.“

Зѣ матѣрного права она вживала навѣтѣ кочерги и ожога, не згадуючи вже ѡ великѡй силѣ злѡстныхѣ и допѣкающихѣ насмѣшокѣ и безпощадныхѣ проклонѡвъ. Самѣ Охримѣ бувѣ за тѣмѣ весѣльемѣ, надѣючисѣ, що Марина стане для нѣго въ замѣну за незабутаго Грицька.

Наконецѣ на Вознесенѣ явилися до Марины вже офѣцѣальный свѣаты Федька. Послѣ звѣчайныхѣ привѣтѡвъ они звернулися до Марины но не добилися ѡтѣ ней нѣ словечка. Пѡшли собѣ, гей то кажутѣ, несолоно посербавши.

„Марино!“ розлютиласѣ Мотря, коли свѣаты вышли зѣ хаты — „слухай проклята дѣвка, чи довго я ще буду сѣ тобою панькатися? Очмано ты сатаниньска!“

— Мамо, мамо, — промовила плачуща на взридѣ Марина.

„Яка я тобѣ въ чорта мати?.. То матери такѣ слухаютѣ?!.“ — и Мотря вхопивши за косы немилосердно свою дочку стала по хатѣ волочити...

— „Мамо, — голосила нещаслива, — що хочете робѣтѣ, не могу я выйти за Федька!..“ Мотря остановиласѣ немовѣ ужалена. Сѣпанѣе за косы она уважала найпевнѣйшимѣ и послѣднимѣ средствомѣ пѡдклонити дочку пѡдѣ свою волю.

„Коли не хочешь, — сказано заверещала она — то геть стерво зъ моихъ очей!... Скидай сподницю, сорочку!.. то всё мое скидай, шельмо!... и бѣжи хоть на край свѣта!... Скидай! Ты менѣ не дочка, я тобѣ не мати!...“

Мертва блѣдъ разлилася по лицу Марины. Довго она не могла повернути языкомъ, щобы хоть що небудь промовити. Наконецъ ея губы отчинились и она машинально проговорила: „Мамо, не бийте мене и не проганяйте!.. пѣсля Петровки!...“ И тутъ мало не вырвалось зъ устъ ея слово обѣтне, но она прецѣнь его не сказала и въ мигъ кинулася зъ хаты дъ рѣцѣ...

VI.

Саме тогдѣ Грицько, що и не гадавъ топиться (пѣдчасъ послѣднѣй стоянки онъ приставъ до другой артели, идучои Нѣманомъ съ пшеницею, а що барки сейчасъ ѣхали, а его товаришъ разбрелися по шинкахъ, то онъ и не мѣгъ имъ своего ѣхати объявити), наближався съ найсолодшими надѣями и гадками къ Чорностокамъ. Отъ заробивъ онъ 50 карбованцѣвъ, не появится передъ своею милою съ голыми руками, онъ одягне еѣ, якъ ляльку и поведе пѣдъ вѣнецъ.

На небѣ засверкали зѣрочки, зъ-за лѣса выглянувъ полный мѣсяцъ и озаривъ крестъ на Чорностоцкѣй церквѣ. — Грицько подвоивъ кроки, и отъ онъ вже пѣдъ самою горою — сердце забилося — затрѣпотало, коли онъ ставъ пѣдѣйтися знакомою дорогою въ рѣдне село.

Но.. чу!... що то?!.. Остановився и заперъ въ собѣ духъ... Изъ пѣдъ горы неслися страстнѣй, тужнѣй звуки елегичной пѣснѣй:

„Вьютъ вѣтры, вьютъ буйнѣй!..“

„Ажъ дѣрева гнутя!...“

звучи, то затихающѣй, немовъ зѣтханья знемогающого страдальца, то пѣдвысшающѣй и розкочующѣйся далекою луною, немовъ шумъ страшной бури, що шибаетъ по рѣкахъ, лѣсахъ и горахъ ломить по дорожѣ всѣ, що лишъ надбыле....

„Дежъ ты милый чорнобрыый?!“

роздався вже голосъ роззудки... Грицько стрепенувся... ёго кинуло въ жаръ... онъ пѣзнавъ голосъ... То бувъ голосъ его милон, его дорогой Марины!... Що силы кинулся въ ту сторону, ѣтки неслися звуки и не замѣчающѣй того, якъ камѣнь вылѣтало зъ пѣдъ его нѣгъ и зъ шумомъ падало въ рѣку...

„Марино!“... „Грицю!“... раздалися грѣмкѣ, дуже-дуже радѣстнѣй крики и дзвѣнкѣй поцѣлюнокъ залунавъ легесью въ мертвыхъ розскалинахъ горы!...

Довго ще дзвѣнѣли въ воздухѣ солодкѣй рѣчи, прорыванѣ цѣлюнками..., но ихъ нѣхто не чувъ; лишь рѣчка, бѣгущая срѣбными фаллами о каменнѣй скалы, въ ряды-годы давали знати щасливѣй парѣ, що и она вже за день натомилась що и ей треба ѣтѣхнути!...

Богъ въ помѣчь вамъ, хоть бѣднѣй, но за тото щасливѣй люде!!

Ром. Розм....

СТРѢЛЕЦЬ.

(За ШИЛЛЕРОМЪ.)

ы ягнятъ не хочешь пасти?

Тажь то роскошь, тажь то рай,

Бачь, ягня скубе траву

Понадъ потѣкъ, понадъ край.

„Ой пустьъ мя нене зоре,

„Най на ловы йду на горы!“

Череды не хочешь вабить,

Выгравати у сурму?

Мило грають тамъ дзвѣночки

У лѣсѣчку, у гаю.

„Нене рыбко, нене зоре,

„Ой на ловы, ой на горы!“

Цвѣточекъ не хочешь ждати

Що на грядцѣ тамъ растутъ?

Тажь на горахъ ихъ не мати,

Цвѣты въ горахъ не цвѣтуть!

„Дайте покой ми съ цвѣтами

Мамо, гину за горами!“

И пошовъ юнакъ на ловы

И замчися, залетѣвъ,

Мовъ шаленый, мовъ зъ намовы

Въ безвѣстѣ, у темный рѣвъ!

Передъ нимъ, мовъ вѣтеръ грае,

Скѣчка*) рветъ ся, утѣкае.

На скалу, та на високу,

Мчить ся на самый вершокъ,

Не пытае, що се скѣля

Скѣля-вежа, не горбокъ!

А за нею горе-мука

Йде стрѣлецъ за каблука.

---

*) Такъ называютъ въ некоторыхъ сторонахъ Подгаецкого п. дику козу.

Вже й съ кручею йде въ заводы,
Стала мовбы на леду,
Тамъ де скалы гублять сходы,
Гине стежка безъ слѣду!
Підъ ногами пропасть-мука
У задѣ стрѣлеца штука!

Зарычала, плачуть очи,
Нѣбы просить, хотъ нѣма,
Ворогъ крови нити хоче,
Закаблуку піддѣйма!
Ажъ скала трѣсь — потахае
Зъ скелѣ вѣдьма вилѣзае!

И мовъ та богиня-мати
Закривае звѣрину:
„Годѣ горе посылати
Ти до мене підѣ землю!
Всѣмъ земля намъ мѣсяца рада,
Що ты хочешъ въ мого стада?“

Пюрко.

ДВА ПРИЯТЕЛІ.

Оповѣданье.

И що вы, куме, говорите о приязни. Приятелі, приятелі! А я вамъ незнатищо ставлю и кажу, що нема на свѣтѣ правдивой приязни, ані правдивыхъ приятелѣвъ! Звѣтъ мя, якимъ хочете, — говорѣтъ, що вамъ злюбится, — я все буду свое! Бо и щожъ то: приятель? Чи найдете такого приятеля, щобы вамъ або тамъ въ нуждѣ помѣгъ, або що тамъ поратовавъ? Отъ говорится, абы ся говорило, тай годѣ! А сли хочете, — то я вамъ ось сейчасъ и докажъ розкажу, абысте знали, якъ то мало нынѣ можъ спуститися на приятеля!

Таже вы знаете, въ якѣй я бувъ приязни съ Хомою Підгорбочнымъ. Тай якже намъ не було й побратиматись! Мы, бачите, оба були парубки на цѣле село; хлопці, мовъ дубье, —

а крепкій, и на маетку родичѣвъ Богъ не скривдивъ, ані насть на працѣвитости. Выстроимосѧ, бувало, що недѣлі, якъ Богъ приказавъ, — не соромъ межи людей показатися. А дѣвчата! О, що вже тоті не налѣтаются за ними, — то святой ихъ Андрѣй одинъ знае! Звѣстно, — чисті хлопаци и не абыякихъ батькѣвъ дѣти.

Товаришovali мы съ Хомою, що ажъ любо. Чи, бувало, въ лѣсъ по дрова, чи въ очереты съ стрѣльбами на качки, чи до танцю, чи й до другого дѣла, — мы оба, тай оба. И не було межи нами ніякои ані сварки ані незгоды. Скаже було Хома: Семене, — выйди завтра на мою сѣножатку підтяти тамъ троха травы, твоя уже покошена! — Та чому не выйти, — выйду, — говорю. Скажу було Хомѣ: Побратиме, — у васъ нема роботы, — озъмѣтъ нашъ волокъ та понаправляйте, — пѣдемъ зъ недѣлі въ Днѣстеръ на рыбу. — А, то добре! каже Хома, — и сейчасъ бере волокъ до направи.

Наше село, якъ бачите, надъ самымъ Днѣстромъ тай ще на рѣвнинѣ. А мы оба дуже охочі були до рыбацтва. Пѣдемъ, бувало, чи то съ саками, чи съ волоками, чи якъ у повѣнь, съ крошнями, наловимъ такой красоты, що каръ-карезный! Е що и собѣ и на продажъ!

Ну нічо! Парубочили мы съ Хомою якъ рѣдні братья. Неразъ и дивувались люде. Якъ, они, кажутъ, — погодятся? Та то немовъ огонь а вода! Я, бачите, зъ роду повѣльный собѣ, — а Хома, то прудке, якъ искра. Але що то й говорити; стали приятелями, — такъ годѣ вже позадь себе оглядатись! Якосъ мы погодились, тай ще й якъ. Кобы такъ наша громада кожного разу годиласѧ при выборѣ нового вѣйта, то певнобы не було у насъ неразъ такой кавзы, якъ буває!

Эхъ, лѣта, лѣта молоді! Хороші бы вы були, золоті бы вы були для каждого парубка, сли бы не приходила на васъ тота страшна вѣдьма-бранка! Ще то теперъ, — то все не такъ. Возмутъ тя до войска, — ну, бодай чоловѣка за чоловѣка держать; не збыткуются, якъ надъ нѣминовъ. Правда, — прийдесѧ ще й теперъ не одному ѡтѣбрати свое, закимъ ся тои муштры выучить, — та що то противъ давного? А впрочѣмъ и старі люди говорятъ: Доти ся песъ не навчитъ плывати, доки му ся въ уха не налье, — нема науки безъ муки. Алежъ бо теперъ самъ той асентерунокъ, — то уже не такой страшный, якъ бувало. Ставится разъ, другій, третій, — не возмутъ, — выпишутъ, и ты вѣльный, хочъ женися, — хочъ

дальше гуляй! Але за моихъ часѣвъ, — о, то не туды йшло! Крый насъ Боже ѡтъ такого! То бывало мандаторъ самъ списуе и подае, — кого му ся подобае, до асентерунку, — не пытае, чи ѡнъ уже ставися три чи шѣсть чи кѡлько разѡвъ. Такъ бывало не одинъ бѣдолаха и десять и пятнадцать лѣтъ жие въ вѣчнѡмъ страху. — Ось, гадае собѣ, спадуть шандарі, — закують въ ланцюшки, тай гайда пѡдъ мѣру! А то бачите, не туды йшло, що нынѣ. Не йшли хлопці такъ самі до бецірку — не ставились такъ якъ теперъ, — утѣкали и ховалися, кто куда мѡгъ, — а мандаторі съ шандарами волочилися за ними по всѣхъ закамаркахъ. Погано було жити на свѣтѣ.

Ось гдесъ такъ середъ мясницъ чуемъ и мы: Записано насъ до асентерунку. Боже, — зѡвяло въ менѣ серденько, якъ емъ тото почувъ. А мѡй Хома ажъ одеревѣвъ цѣлый, сердешный.

— Не дожидаймосъ, каже, Семене, лихой години на себе, — утѣкаймо!

— Утѣкаймо! кажу й я, тай побѣгъ домѡвъ збиратися. Тато, мама, всѣ дома, якъ почувли, що дѣся, — такъ и померкли зъ превеликого жалю. Сыночку, сыночку! заводили мама, — одного тя маю, якъ одну душу въ Бога, — тай того ми тя хотять выдерти.

— Цыть стара, — сказали татко крѡзь слѣзы, — не держи го, — най иде, — чень го Богъ милосерный устереже ѡтъ тяжкой нужды! Збирайся, небоже, — прощайся съ матѣрью, съ сестрами, — пѡдемъ, — пѡдведу тя за село.

Зѡбрався я, попрощався, ненька умлѣли, якъ я вийшовъ.

— Семене, Семене, вернися, кричали они.

Я вернувся.

— Най ся хоть надивлю на тебе, сыночку мѡй, соколе мѡй, душенько моя! Може то послѣдній разъ тебе бачу.

— Дайте, матко, спокѡй, — Богъ ласкавъ! ѡтповѣвъ и дрожащимъ голосомъ цѣлюючи ихъ въ колѣна, — а самому ажъ серце стискалось.

Пѡшли мы съ татомъ долѣ загородѡвъ надъ Днѣстеръ. Тамъ ждавъ уже на мене Хома. Тато поблагословили насъ, — порозповѣдали, где и куды які крыѣвки, — мы попрощались тай пѡшли.

Ой, набѣдувались мы до весны, — Боже единый, — ты самъ то знаешь! Отъ чуемъ по селахъ туды и сюды бушують шандарі, — того и другого зловили. Насъ ще якось Господь

сохранявъ. Мы все держались приднѣстрянскихъ сторѣнь, мокряковъ та очеретѣвъ.

Ажъ отъ въ однѣмъ селѣ говорятъ намъ: Утѣкайте въ поле, — шандарі зъ двоухъ сторѣнь надѣйшли, — перешукують очереты, — выловлятъ васъ, якъ рыбу въ саку. Падоньку нещасный, — куды ту повернутися? Въ селѣ сховатись, — и гадки нема, — въ поле утѣкати, — то напевно пропадати: поле чисте, — лѣса и потока нема, — выловлятъ, — хибя бы у насъ заячі ноги, — або хибабисмо поховалися въ мышачі норы.

— Хомо, придется пропадати ажъ ту! кажу я, — опускаючи руки. Мы уже щось три ночи не спали, — помучились, утепенились, — що ледво дыхаемъ. Нема силы и крокомъ поступитись, не то утѣкати по полю.

— Знаешъ що, — каже прудко Хома. Ходи за мновъ.

— Куды?

— Не пытай, ходи, — сли не хочешъ пропадати!

Я знавъ прудку натуру Хома, — змѣгся якось тай иду. Дороговъ гадаю собѣ:

— И тото приятель, то щирый товаришъ! Веде мя кудысь, — Богъ вѣсть куды, — а словечка щирого не скаже, — не потѣшитъ, не порадить! Гой, гой, — свѣте мѣй бѣлый, — нещасна моя годинонько!

Правда, — неразъ менѣ и до тои поры Хома оставъ у великѣй пригодѣ, — неразъ ратувавъ мене не зважаючи на свое небезпеченство, — ну, алежъ и я не лишавъ его ніколи въ ніякѣй потребѣ, — слухавъ его, яко отца.

Такъ и теперь.

Таке розгадаючи иду, ледви ноги волочучи, по якѣйсь обочи кругъ села за Хоמוю. Иду, та дивлюся, куды ѣнъ поведе.

— Говъ! сказавъ Хома, пѣдходячи до самои крайнои хаты, — ту треба ѣпочити.

— Ту ѣпочивати? скрикнувъ я роздивившись. Хома, — а тобѣ що такого? Таже то сама крайна хата, — стоить на такѣй голотечи безъ найменчого захисту, — ту насъ такъ найдутъ и зловлятъ, якъ воробця въ силѣ!

— Ту мусимъ спочивати! сказавъ зновъ Хома холодно и твердо. Я не можу дальше!

— Алежъ чоловѣче, — бѣйся Бога! кричу я, — самъ ся въ пропасть пхаешъ! Що тобѣ сталося, чи ти розумъ зъ головы

вышлывъ. Я ту не буду спочивати, абысь ми не знати що дававъ!

— Не будешъ? Га, то якъ хочешъ. Я тутъ спочиваю!

— Ходи бодай до онтой стырты та тамъ зарыємся въ сѣно. Не дурѣй, чоловѣче, не пхай ся самъ въ нужду.

— Я и крокомъ ѡтти не рушуся! сказавъ зновъ уперто Хома и пѡшовъ до хаты.

— Боже мѡй милосерный — и тожъто ми приятель, то ми щирый товаришъ! Доброхѡтъ пхае мене и себе у рѣзницю! И не уступитъ ѡтъ своего, хоть гинь! Упреся якъ козель рогами! Мати Пречиста! ратуй мене ѡтъ злои нужды и ѡтъ такого приятеля!

— Но щожъ теперъ дѣяти? гадаю собѣ дальше. Прийдеся самому пропадати! Эхъ, — гадаю си дальше, — пропадати менѣ самому где инде, а Хомѣ ту, — волимо уже бодай оба разомъ гинути!

Я пѡшовъ за Хомою до хаты.

— А що, нагадався — нарозумѣвся? пытае ѡнъ мене съ насмѣшкою. Боже, — ѡнъ ще насмѣваеся зъ моеи нужды!

Хата, до котрой ми зайшли, то була на пѡвъ розвалена стара кучка, — мешканье старого дѣда-жебрака. Лишь лѣтомъ ѡнъ ту часомъ ночувавъ, — зимою сидѣвъ у селѣ, — а и лѣтомъ звычайно цѣлыми тыжнями волочився по селахъ за жебраннымъ хлѣбомъ. И мы не застали го. Хата була засунена засувомъ, — але Хома ѡтсунувъ его кусникомъ якогось патика. Въ хатѣ не було нічо крѡмъ кѡлькохъ торбъ, палицѣй дѣдовои, шапки посшиванои зъ тысячныхъ латокъ тай гдеякихъ другихъ лахѡвъ.

Но менѣ дивно було, чого той Хома такъ тѣшится и бѣгае по хатинѣ.

— Гей Семене, — каже ѡнъ, — ты бачу дверѣй засунувъ! Не засувай ихъ, — ще и ѡтхили троха, — ту душно!

Боже мѡй милый, — той чоловѣкъ, видно весь розумъ стративъ, чи що!

— ітсунъ дверѣй и ѡтхили, чуешь? гукнувъ на мене.

Щожъ було робити! Мусѣвемъ слухати налыбоватого.

— Розбирайся и лягай спати, — треба проспатися, бо въ ночи и на волосокъ окомъ не змигнемъ!

Я стою, вытрѣщивши на него очи, самъ не знаю, що дѣється зѡ мною.

— Чуешь, чи нѣ, тумане ђсѣмнадцатый, — розбирайся та лягай спати. Якъ буде часъ ити, я тя збуджу.

Менѣ переверталосѣ въ серци и кипѣло, якъ въ кѣтлѣ. Слѣзы выступали ми на очи.

— Хомо! кажу крѣзь плачь, — що тобѣ сталося? Чи ты стративъ Бога зъ серця, чи ты забувъ, що маешъ родичей, — чи ты забувъ що шандарі леда хвиля надпадутъ! Що ты робишь. Зглянься на Бога, не губи насъ обохъ. Таже мы колись були товаришами, — я любивъ тебе щиро, якъ свого рѣдного брата! Що я тобѣ провинивъ, — за що ты хочешъ мене вѣку збавити!

И що гадаете, — Хома змягчився тою бесѣдою? Бодай такъ пси траву пасли! ђтвернувся вамъ ђтъ мене, якъ нелюдь, потеръ вѣдай руковъ по чолѣ, чи по лиці, — тай въ смѣхъ.

— Ха, ха, ха! Отто ми парубокъ! реготався. Занюхавъ бѣду, якъ той слѣпый ковбасу въ борщи, тай уже: гину, каже, — нема мя!

Отто, видите, — щирый приятель! И спустижъ ся на такого чоловѣка! Заждѣтъ, — яке ђнѣ менѣ ще выстроишь.

— Семене, — каже Хома по хвили уже якось лагѣднѣйше, — Семене, братчику, — хибѣ ты гадаешъ, що я тебе не люблю, що я бы не ђтдавъ житъѣ мого за тебе? Хибѣ ты забувъ, що мы оба на одной дорозѣ? Не гадай прецѣнь, що я зъ глузду звернувся, або що, — що хочу себе и тебе погубити! Лишь роби, якъ ти кажу, а увидишь, що я ще не такой дурный, якъ тобѣ видится.

Троха мене успокоили тѣ слова, — а зрештовъ, щожь було робити? Розѣюдѣвся я, — постеливъ сѣракъ на землю и лягъ. Але где тамъ менѣ заснути.

Дрожу цѣлымъ тѣломъ, якъ рыба въ матни! Кому бы въ тяжкой тревожѣ сонъ до головы брався?

Хома не лягавъ, — шаривъ щось по хатѣ. Що ђнѣ задумавъ? Господь его знае, — я не догадаю ся, абы й що!

— Семене, — каже ђнѣ видячи, що не можу заснути, — на, выйи!

И пѣднѣсь менѣ порядну чарку горѣвки. Горѣвку ђнѣ мавъ при собѣ, — чарку найшовъ гдесъ у закутку.

Я выпивъ. НаѢй бувъ сильный, — мене якось прѣняло тепло, — змученъ ђтѣзвалось, — за хвилю я засну, мовъ камѣнь.

Не знаю чи довго я спавъ, — ажъ ось Хома будить мене зновъ.

— Семене, — Семене, — вставай, — шандарі!

Послѣднее слово, мовъ ясный грѣмъ надъ ухомъ, протверзило мя въ одной хвили.

— Где, где? пытаю збравшись на ровніи ноги.

— Не пытай, — роби що ти скажу!

— Що робити?

— Зажмури очи, — и не отвирай ихъ, абы що було, — ажъ доки ти не скажу! Памятай.

— Добре, добре!

— А теперъ на ти отсе въ руку!

Я взявъ, — то бувъ мотузокъ, чи воловѣдъ, чи якийсь рубецъ, — не знаю.

— Держись добре.

— Держу.

— Ходи теперъ за мною.

Мы пошли.

Дороговъ чую, — крикъ якийсь, — плачь, завѣдъ, — товаръ реве, — псы гавкають, — подъ ногами болото, — мы вѣдай идемъ селомъ.

— Хомо, — бѣйся Бога, — куда ты ведешь мене.

— Ані слова, — тумане, — шандарі надходять! шепнувъ онъ менѣ своимъ твердымъ голосомъ. Я замеръ зѣ страху.

Отгуть намъ буде, гадаю собѣ! Пропала коза пропала й берега!

Идемъ дальше, — а подомновъ колѣна лишъ диль, диль, диль!

Ажъ ось чую:

— A zkad wy dziady? пытае рѣзкій голосъ.

То певно шандаръ, — гадаю собѣ. Но, — Господи помилуй грѣшну душу! Заразъ и до насъ заговорить! Дивно ми лишень, — чому насампередъ говорить до якихось дѣдовъ.

Тихій, дряхлый, дѣдовскій голосъ отвѣвъ туй перedomновъ:

— Зъ бѣлого свѣта, — паночку ласкавый! Мы божіи ятарці, — братья близці. Въ рѣцѣ купалися, въ воду нурялися; с его зануривъ, а онъ въ водѣ очи погубивъ. Хотѣвъ найти та не мѣгъ, — таки до дому побѣгъ.

— Ха, ха, ха! засмѣялось кѣлька голосѣвъ.

Боже ласкавый, — ту ихъ мусить бути немало. И чому

они не хватають, не вяжуть насъ? навѣтъ не ѳтзываются ни словомъ до насъ!

— Gdzie mieszkacie, włóczęgi? пытавъ зновъ рѣзкій голосъ, — но видно було, що крѣзь смѣхъ.

— Край воды, паночку, край воды! Наша хата зъ лободы, — защѣпка зъ реньяха, а стрѣха зъ лопуха!

Зновъ смѣхъ доокола, — но шандарѣ ще не займають насъ. Я дрожу цѣлый и держу ся за мотузокъ не смѣючи уже направду зѳ страху проглотнути на свѣтъ. Гадаю собѣ: Най буде, що мае бути, — побачу, якъ то скѳнчится.

— Jakiś bestya wesoły! сказазъ насмѣявшись до сыта рѣзкій голосъ до другихъ. Ale chodźmy już. Zdaje mi się, w tej stercie za wsią uda się nam złowić jakiego ptaszka!

Я чувъ, якъ шандарѣ регочучись ѳтдалилися и зъ диву не знавъ, где стою.

— Ходи слѣпый братище! кричавъ дѣдѳвскій дряхливый голосъ все еще передѳмною, — ходи тамъ где вѣтеръ свище, — на вѣтеръ полагаемъ, — вѣт ромъ ся покрываемъ, вѣтеръ пѳдъ голову оземемъ и тепленько заснемъ.

— Złodziej z swoimi przymówkami! почулось менѣ зъ далека. Хома сѣпнувъ мене за шнурокъ. Я пѳшовъ за нимъ все еще незнаючи докладно, чи то сонъ, чи ява, що зѳ мною дѣбесь.

Мы йшли еще досыть довго.

— Ну, — ѳтвори очи слѣпый коте! сказазъ до мене весело Хома. Я проглянувъ. Густа мрака уже розсѣлася кругъ насъ по полю, — далеко еще виднѣло ся село, пѳзначне по клубахъ дыму, що ту и тамъ вносилися по надъ низкій, соломяній стрѣхи.

— Ну, що, зѣбли тя шандарѣ? пытавъ Хома смѣючись. Я не ѳтповѣвъ и слова, — я не мѳгъ ще прийти до себе.

— Товаришу любый, — а видишь, що я не пхнувъ тебе у пропасть! сказазъ ѳнъ по тихо. Я теперь першій разъ поглянувъ на него. Що се зновъ? Якій дѣдъ сѣ довговъ, сивовъ бородою стоявъ при менѣ.

— Во имя Отца и Сына, — а тобѣ що, Хома?

— То, що й тобѣ! ѳтповѣвъ ѳнъ.

— То що й менѣ? А се якъ ты гадаешь?

— Подивися въ воду на свою уроду! ѳтказувавъ ѳнъ дряхливымъ дѣдѳвскимъ голосомъ. Недалеко була широка калужа, — я поглянувъ — угу на тя маро! слибымъ не знаю, що я мере я самъ, — то бымся не пѳзнавъ, абы що! Дѣдъ тай

дѣдъ зъ мене, — хотъ гинь не пѣзнаешъ Семена. Пообвѣшуваний торбами, съ довговъ палицевъ въ рудѣ, съ сорокатовъ шапковъ на головѣ, Хома й собѣжъ такъ! того то ѡнъ казавъ менѣ такъ напруго йти спати въ дѣдовскѣй хатѣ! Угу!

Такъ мы, бачите, уйшли на той разѣ бѣды, но чи гадаете, що на томъ скѣнчилося? Пошукуванья тревали дальше, — мы йшли та йшли въ розличнѣй стороны, — колесили та колесили за Днѣстромъ. Ажъ ось чуемо: уже уняла ся трохе бѣда, — уже нема шандарѣвъ въ околицѣ. Но, слава тобѣ Господи, — гадаемъ, — таки мы на сей разѣ спаслися! Теперъ треба старатися вертати гдѣякимъ чиномъ до дому. Радъ, Хома! Провадь, Хома! Хома взявся провадити.

Мы вертали поволи, манѣвцями, — осторожно, щобъ где несподѣвано не попастися въ руки шандарамъ. Богъ помѣгъ, — мы зближились уже до своего села, — ось лишъ пѣвъ милъки, не дальше. Ктобы бувъ гадавъ, що ту найдемъ то, чогосмо майже черезъ пѣвъ року не могли найти! А таки нашли свою бѣду на мостѣ, якъ кажуть, — тай то черезъ мого приятеля черезъ Хому.

Сидѣли мы два дни въ очеретѣ. Було чутно, що ще въ нашѣмъ селѣ шандарѣ. Другого дня вечеромъ каже Хома:

— Знаешъ що, Семене. Мене нога болитъ, — можебъ ты, вийшовъ где у село, — розвѣдався, що чувати, та принѣсь що їсти.

Я пѣшовъ. Ледвомъ вийшовъ зъ очерету, — дивлюся, — шандарѣ ходять по полю. Я побачивши ихъ, ажъ одебелѣвъ зъ переполоху. Господи, — анужъ но они побачать мене! Эхъ, — задеръ я полы, — змыкай у очеретъ, — но вже було запѣзно, — доглянули мене собачѣ дѣти, — пустились за мною на вздогѣнъ. Ще лишъ то собѣ пригадую, що ихъ було чтырохъ.

Якъ и куды я бѣгъ, — не тямлю. То лишъ тямлю, щомъ обмоченый, обшарпанный, окровавленный упавъ коло Хомы. Хома ѡтъ разу понявъ, о що йде.

— Вставай, — крикнувъ ѡнъ менѣ, — скачи пѣдъ мѣстъ!

Недалеко бувъ мѣстъ черезъ рѣку. Пѣдъ нимъ була знаема намъ крыѣвка. Я добувъ послѣднихъ силъ и вставъ.

— А тыжъ куда подѣешися?

— Бѣгай, — уже я собѣ поражду!

Я побѣгъ, оставивши его.

Не знаю и до нынѣ, що за хитрѣсть придумавъ бувъ

Хома, щобы и сей разъ уйти погони. За хвилю, дрожахи на цѣломъ тѣлѣ, сидѣвъ я уже пѣдъ мостомъ схованый безпечно. Сиджу я, сиджу, — поволи й страхъ пройшовъ, — надзираю, — надслухую, що стане ся съ Хомою, — нічо не чути, — лишь рѣка шумить бокомъ по пѣдъ мѣстѣ.

Довго я сидѣвъ скуленный, неподвижный пѣдъ мостомъ межи двома делинами. Ажъ ось чую якійсь гомѣнь. Зазыраю зъ далека. Господи милосерный, — сежъ мого приятеля, мого Хому, ведуть шандарі. На рукахъ и ногахъ побрязкують ланцюшки, — шандарі окружили го и поблыскують лверами. Менѣ въ очехъ потемнѣло, — сердце мовъ ледомъ обдало. Смотрю лѣпше, — Хома по саму шию мокрый, обталапанный, ще до того повно на нѣмъ шувару, гнилого листья и зеленои, водяной травы. Певно неборакъ хотѣвъ сховатись въ баюру, — та дармо, — найшли го, — зловили!

— Слава тобѣ Господи, що хоть я спасень, — подумавъ я собѣ, — скулився въ трое и сиджу тихо, ледви духъ въ собѣ переводжу.

Ну, — ктобы гадавъ, — що Хома бодай теперъ не схоче менѣ зашкодити! Гай гай, Боже единый! Приятель, приятель! Слушайте лишень, на яку хитрѣсть узався мѣй приятель неприторонный, — щобы й мене погубити и выдати въ руки шандарамъ. Слухаю я, — чути зъ далека кроки. Идутъ шандарі на той мѣстѣ, где я сиджу. Говѣ, — чую ще щось. Ктось чи спѣває чи що! Прислухуюсь ближе, — то голосъ Хоми. Иде ѡнъ та нѣбы приспѣвуе протяжно:

Ой Семене, мѣй друже Семене:

Та скажи ты мому батькови ѡтъ мене, —

Що не буде вже Хома

У недѣленьку дома!

— Добре, добре! крикнувъ я зъ пѣдъ моста, порушенный жалѣбнымъ Хоминымъ спѣвомъ.

Господи, — якъ я въ тѣй хвили налякся власного голосу! Жити-умирати буду, — а тота хвиля не выйде ми зъ памяти. Менѣ зашумѣло въ ухахъ, замерещало передъ очима, — кровь бухнула до головы, — самъ не знаю, що зѣ мновъ сталося.

Я очутився на мѣстѣ. Два шандарі держали мене за руки, — одинъ замыкавъ на желѣзну колодку ланцюшокъ, котрымъ були звязанъ. Я рушивъ ногою, — на нѣй забреньчавъ такій самый ланцюшокъ.

И вы говорѣть менѣ о приязни! Чижъ то по приятельски поступивъ собѣ Хома зѣ мною.

Я поглянувъ на него. Стоявъ понурый, мокрый, дрожащій. Разъ лишень глигнувъ на мене, — въ его очехъ крутились слёзы.... Що менѣ зъ тыхъ слёзъ? Они нѣ менѣ, нѣ ему не помогутъ!

На другій день намъ уже обстригли кучерѣ. Мы були вояками.

. . . . .

Охъ, приязнь, приязнь! товариство! Далось ты менѣ горко въ знаки, — не забуду я тебе до смерти! Бо черезъ тебе пропали мои лѣта молодѣи!

Джедѣгаликѣ.

Молодѣй Руси.

(Урывокъ.)

Вольной Неньки невольный дѣти

Киньтесь зъ ѡтваговъ на чолѣ:

Де сонця-правды буйнѣ квѣты,

Надъ тую славу немае, нѣ!

Найдете долю, що минула:

На лонѣ Неньки еи житье:

Що велить-духи, кажутъ, чули,

Райске, спасенне се чутье!

Взнесѣть ся-жь смѣло, мовъ на крылахъ,

Надъ теперѣшнѣсть и роки,

Най блысне въ вашихъ буйныхъ хвиляхъ

Свѣтло будуще и вѣки! —

Неразъ вамъ прийде й замѣшатись,

Всѣлякѣ на свѣтѣ є дивѣ,

То обѣймѣтесь братъ мовъ зъ братомъ:

Въ едности сѣйте, а будуть жнивѣ! —

А-якъ тѣ рѣки далеко, широко

По свѣту валять ся и въ море падуть

Якъ те сонце свѣтитъ прозира' глыбоко:

И тьма прожене ся, блудила*) зайдуть —

*) Irrlichter, błędne światła.

Такъ вы вѣрній дѣти глыбоко взирайте
Въ душу люцку окомъ, народъ бережѣть,
Якъ тѣ рѣки въ море, отъ такъ вы сплывайте
Во свѣтло науки, и тьму проженѣть!

Бѣлокерницькій.

СЪМНАДЦЯТІ и ДВАДЦАТЬ-ПЕРШІ УРОДИНЫ

Оповѣданье

МАРИИ СОФІИ ШВАРЦЪ

Була то сѣмнадцята рокѡвщина моихъ уродинъ; дуже важный день; особливо, понеже буламъ влюблена.

Инженьеръ Альбертъ Квѣтка бувъ предметомъ моего жару. Не дастся то ѣ заперечити, що молоді инженеры ѡдъ желѣзницѣ дуже невоздержный: крадутъ сердца селянокъ такъ само зручно, якъ офицеры лвардін — мѣщанокъ.

Якій такий изъ тыхъ вѣтрогонѡвъ не успѣ вамъ ще ѣ обернутися, а спокой невинного дѣвчати уже пропавъ, а она цѣла въ любви и печали, — бѣдне дитя!

Злодѣй, котрый забравъ мое сердце, бувъ идеаль жужеского пола, то розумѣся само черезъ себе. Я мало го знала, но, — але то не дѣлало его совершенству жадного ущербу.

Но слибы мя кто запытавъ, въ чѣмъ лежали его совершенства, тогда певно не булабымъ въ состоянью дати точну ѡтповѣдь.

Коли дѣвчина мае вже сѣмнадцять лѣтъ, то любить, понеже то справляе приятнѡсть. И щобъ сердце цѣлкомъ розогнити, то досыть еъ мущиною кѡлька разѡвъ перетанцювати.

Мы, инженеръ и я, танцовали неразъ разомъ.

Онъ танцовавъ, якъ ангель, — такъ думала я тогда, — сли припустимо, що ангелы танцюють. Такожъ гралисмо разъ на аматорекѡмъ театрѣ: онъ любовника, а я любовницю; при тѡй способности розгорѣлась моя склоннѡсть въ любовь.

Правда, декотрі критики сказали, що онъ зле ѡдогравъ свою ролю, но я перечила тому всѣми силами. Правда, приведено и мене до мовчанья увѣряючи, що я свою рѣчь не лѣпше здѣлала.

Але чижь можна було добре грати въ столѡлѣ, де старѣ коцы служили за кулісы? Все то певно провинивъ лишь люкаль а не граючи.

Инженьеръ Альбертъ Квѣтка бувъ затымъ идеаломъ, а кождый, кто противно удержувавъ, почитався ворогомъ. Моя сродничка Реліна была власне такъ смѣлоу, противитися менѣ, и длятого ненавидѣламъ еъ цѣлымъ сердцемъ.

На день торжества моихъ уродинъ запросивъ мѡй вуйко околнчу молодѣжь, межи прочими такожъ Альберта. Мы мали танцювати и якъ наилучше забавлятися.

Мѡй инженеръ повиненбы ще рано даму своего сердца ѡдвѣдати, щобъ ей належну честь ѡддати, — такъ шептала менѣ фантазія. —

Тогожь самого ранка прибралася я зъ бѣольшоу старанностью, нѣжъ звычайно. Мое два лѣкты высоке зеркало мовило менѣ, що неко-нечно зле выглядаяу. Я усмѣхнулася весело до своего образа и збѣгла на долину. — Задержаламся на хвильку: — въ сали бесѣдовала Реліна съ кимось. — Мое сердце тьохкало, лице горѣло; той ктось бувъ — онъ.

Ахъ, якажъ я була зла, що Реліна власне теперь мусѣла бути въ сали. Най бы була теперь и въ Америцѣ, — лишь не тамъ, де есть! Ледвомъ лишь вырекла тото побожне желанье, коли Реліна вышла на подвѣрье, и усмѣхаючись злобно, шепнула менѣ: „Спѣшися, твое солодке серденько чекае на тебе, съ такъ великимъ помеломъ, якъ онъ самъ. Що за смѣшний чоловікъ! Желаяу ти щастья, моя Віольо!“ И съ тымъ побѣгла на городъ.

Розгнѣвана за то, що она назвала „идеалъ“ смѣшнымъ, вѣйшламъ въ сали. Весь мой справедливый гнѣвъ шезъ, коли предметъ моеи по-ломени приступивъ до мене. Державъ въ руцѣ букетъ, — що бувъ незвы-чайно великій, годѣ заперечити, — но щобъ его назвати „помеломъ“ се було и зѣстало пѣдлостью. Съ много означаючимъ взоромъ ѡддавъ онъ менѣ цвѣты. Я спустивши очи, и зарумянѣвшия по уши уклони-лася. Онъ зачавъ якисъ благожеланья и поздравленья. Якъ хорошо плыли му слова! Такъ здавалося менѣ, хотяй я зъ его мовы нѣчо не затирила, якъ тѣлько: „правдиве подивленье“ „преданность“ и „щасливй хвилй.“

Я була до глубины взрушена, — щаслива! Укрыламы лице въ цвѣты и — онъ поцѣлювавъ мою руку.

Перестрашена утѣкламъ зъ комнаты и мало що не трутила Реліну, котра стояла въ сѣнехъ и смѣялася; я выскочила въ городъ и ту вы-шукала собѣ найскрытѣше мѣсце, щобъ бути самою.

Слѣдовавъ старанный оглядъ поцѣлюванои руки; щастьемъ не найшовся и наименшій слѣдъ по вусатыхъ вустахъ, що ей дѣткли ся; то мя дуже заспокоило.

Букетъ ставъ предметомъ моеи нѣжности. Я цѣлювала го, и житье здавалося менѣ чудеснымъ. „Віольо! Віольо!“ зачуламы. Вуйко кликавъ мене. Удати, що не чую, непомоглобы нѣчо, — онъ вынайшовъ бы мя скоро и самъ. Зъ моеи крытѣвки мусѣламы конечно выйти, хотяй ми дуже трудно приходило зѣйтися зъ Реліною. Но вуйко бувъ уже при менѣ, за-кимъ я еще ѡдважилася выйти. Погладивъ мя по лицю и зажартовавъ собѣ такожъ зъ „помела“, щомъ держала въ рукахъ; въ наслѣдокъ того я зачервонѣлася якъ буракъ. Зѣ спущеными очима вѣйшла я зновъ до сали; очи пѣднести було менѣ невозможно.

— Пѣднесиж свои красній очка въ гору, Віольо! мовила Реліна. „Адонись“ вже выйшовъ, — мусѣвъ спѣшити до лїнїи, — бѣдна жер-тва! Но нынѣ по полудни будешь могла зновъ его оглядати и длятого тѣшь ся, ты жарѣюще серденько!

Мусите признати, що она страшенно мя дразнила! — Надѣйшло тото „пополудне.“

Ктобы то мѣгъ бути, що о пѣвъ години скорше приспѣвъ, якъ всѣ инй гостй? Кто? — Онъ! Мы були самй. Реліна мала ще роз-личний рѣчи залагодити въ хозяйствѣ; тѣтка убиралася, а вуйко не про-будився ще зѣ своего пообѣднѣго сну.

Мой инженеръ и я усѣлимо въ верандѣ. — Онъ глянувъ на мене, — я покраснѣла. Онъ запытавъ, чи на него не гнѣваюся и зѣтхнувъ при томъ. Я ѳтповѣла тихо, ледви чутьно, „нѣ“, зачала поправляти фалды на сукни, — и зѣтхнула такожь. Настала павза. Я глянула на него и встрѣтила его нѣжный взѳръ; перестрашена дуже ѳдвернулася скоро.

Онъ просивъ мя о першого вальца и получивъ мое слово. Потѳмъ зѣтхнувъ зновъ. Мы умовкли.

Гѳстѣ приѣхали и зробили конецъ нашѳй подорожи до „острова щастья.“

Сѣмнадцатый рѳкъ моихъ уродинъ здавався менѣ чудовнымъ днемъ и я думала уже означити его найщаслившимъ мого житья. Але добре то мовитъ пословица: не величай дня безъ его кѳнца.

Альбертъ Квѣтка и я розпочалисмо балъ.

Що за вальць! Я перелѣтала салю на крылахъ — чи звукѳвъ — чи любви, — на котрыхъ властиво, того не могу такъ точно сказати, — ба навѣтъ и тактъ не обходявъ мя нѣ крыхточки. Бо ктожь мѳгъ бы мыслити тогда о тактѣ, коли рука любимого уноситъ тя середъ виру танцюючихъ? Вальць скѳнчився.

Я сидѣла зновъ въ верандѣ; однакожь теперъ мой милый не бувъ при менѣ. Его примушено за прикладомъ иныхъ панѳвъ пѳти до стола, котрый бувъ въ городѣ заставлений склянками чаю. Релѣна приѣшла и сѣла при менѣ.

— Знаешь, я такъ страшенно смѣялася, що маломъ не захоровала! мовила она до мене.

— То мя нѣчо не обходитъ, ѳтповѣла я, и въ тѳй хвили приѣшло ми на гадку, що она певно зновъ загадала зробити менѣ яку пакѳсть.

— Але то, чого я такъ сердечно смѣялася, повинно бы тя конечно обходити, бо то бувъ твоѣй „Адонісъ“, котрый мою веселѳсть розбудивъ! И Релѣна зновъ въ голосъ розсмѣялася.

Уражена пѳднеслась, щобъ еѣ лишити.

— Не танцюй нѣколи съ своимъ идеаломъ! шептала она.

— Тажь не умѣ навѣтъ такту держати! Такъ вертится та пѳдскакуе, якъ муха зловлена въ склянцѣ! — и Релѣна не могла бѳльше зо смѣху слова промовити. Теперъ же могу совѣстно запытатися, чи можна представити собѣ щось нечемнѣйшого, якъ поступокъ Релѣны? Не тямлячися зъ досады вылетѣламы ѳдъ неи и вѳбгламы до поблизкого покою, щобъ успокоитися.

Але ту застала я вже кѳлька молодыхъ дѣвчатъ, занятыхъ пересмотрюваньемъ цвѣтѳвъ, подареныхъ менѣ въ день уродинъ и поуставляныхъ въ якъ наибѳльшѳмъ неладѣ на столѣ.

— Ктожь то давъ тобѣ той ужасный букетъ? закричали они менѣ на встрѣчу.

Ужасный букетъ! Притомнѳсть туй-туй грозила мя оставити.

— Инженеръ Квѣтка — ѳтповѣла я. Дѣвчата зачали голосно смѣятися.

— Тажь то джохла (дѣйстна) мѣтла! сказала одна.

— Якъ разъ — хлопска китица! Алежь щобъ поважитися даровати такой бридкий цвѣты, треба самому конечно зватися Квѣткою, додала третья.

— Выкинь того за окно! замѣтила четверта.

Не пригадую собѣ, що я ѳтповѣла ѣ собѣжъ на тотѣ злобнѣй напади, но думаю, що ѳтповѣдъ мусѣла бути дуже найвна, бо ѳтъ тоѣ хвилѣ ихъ дерзкѣй жарты лишили Квѣтку а звернулися противъ мене.

Вкѳнци заграино кадрили, и острѣй язычки моихъ приятелѣкъ умовкли.

Я глинула на букетъ Альберта, и на мою бѣду годѣ было не признати, що бувъ такѣ безвкусный, якѣ рѣдко.

Тото ѳдкрытѣ збило мя троха зъ гумору. Житѣе не усмѣхалося менѣ вже такѣ весело.

Регѣна и Альбертъ стояли при кадрилию напротивъ мене.

При однѣй турѣ шепнула менѣ Регѣна:

— Подивинося на ноги свого Адонѣса! Якѣ разячо подѳбнѣй до ножицъ морского рака!

Регѣну удушити, то булобы дуже справедливо, но то здѣлати не було въ моѣй силѣ. Мои очѣ звернулися на всказанный предметъ.

О несчастливый! Дѣйстно, — его ноги зверненѣй были пальцами до середины а пятами на боки!

Я чула що менѣ збираеся на плачъ.

И по щожъ дивилася я на его ноги? Могламъ прецѣнь потѣшитися его красными очима, хорошими вусиками. Но то ми не удавалось. Якѣйсь малнесъ неначе старався приковати моѣй взѳръ до кѳнцѣвъ его нѳгъ.

Десъ-колись скѳнчився ѣ танецъ! Менѣ бачилось, що ѳнѣ трававъ цѣлу вѣчнѳсть. Я страшно терпѣла. Мене все мучила тота несчастлива наклоннѳсть его нѳгъ, звертатися пальцами до середины.

Теперь поспѣшивъ Альбертъ до чаю. — „Тѳй хлопчиско страшенно пѣе!“ шепнула ми Регѣна.

Страшенно пѣе! То принаймѣ конечно безвстыдна ложъ.

Я пѳшла нарокомъ до города, щобъ перекопатися. При столѣ стоявъ Альбертъ и въ однѣй хвилѣ выпорожнивъ двѣ великѣй скляницѣй чаю. Бувбы певно пивъ ще бѳльше, но въ тѳй хвилѣ побачивъ мене, тому то ѣ лишивъ товаришѣвъ и поспѣшивъ идо мнѣ. Говоривъ, Богъ знае, що. Я ѳтповѣдала безъ звязи. Моѣй взѳръ спочивавъ, мовъ прикованный, на его ногахъ. Образъ представляющѣй ножицѣй морского рака, шевелився безъ перервы въ моѣй головѣ.

Я була несчастлива, — розстроена, — сумна. Вся моя радѳсть булабы повернула, слибы Квѣтка пяты обернувъ до середины, букетъ завязавъ иначе, нереставъ пити чай и спробувавъ въ такѣ танцувати. Що за множество блудѳвъ! И якѣ скоро я ихъ ѳткрыла! Веселѳсть другихъ росла на перекѳръ моѣй грызѳтъ що разъ бѳльше, чимъ довше тревавъ танецъ.

Закимъ накрыто столъ до вечерѣй, зѳбралосѣ товариство въ городци, щобъ забавлятися въ розличнѣй gry.

Альбертъ усѣвъ при менѣ. Шептавъ ми якѣйсь слова: сли бы ми ихъ бувъ говоривъ передъ танцемъ, моглибы мя були пѳднести въ само небо, но теперь мене лишь непокоили. Просивъ мя о щѳсь, — але ѳ що, тогомъ не розумѣла, — тому ѣ не ѳтповѣдаламъ. Мое мовчанѣе принявъ за дозволенѣе и сказавъ: — Завтра поговорю зъ вашѣмъ вуйкомъ. Сли на то пристане, — то рѣчь скѳнчена.

Чи онъ просивъ о мою руку, а я не розумѣла его словъ, по-
неже го дуже часто перерывано? Та мысль, якъ блискавица, проникла
мое сердце. Могла бымъ була затымъ дѣстати гладку обручку на палець
и нареченого въ товариство на прогулкахъ. Що за розкѣшъ! Но его
ноги, его ноги! Що ту робити зъ его ногами? Чи навчити го, щобъ
пята обертавъ до середины? То ще булобы легко! И зновъ надѣя за-
чала ми усмѣхатись.

Реліна шарпнула мене за рукавъ и шепнула: — Лишь ты не
дуже вѣрь, що Адонісъ говорить! Тажъ онъ за богато чаю пивъ!
Я стрепенулась, поглянула на идеаль и здрогнула. Его поглядъ бувъ
запомороченный а лице палало.

Я сквапно оставила его.

При столѣ пытала мене Реліна:

— Чисъ бачила, якъ твоя Квѣтка запыхался стравами?

— Дай ми покой! одворкнула я гнѣвно и закусила свою грызоту
удомъ дикою качки. Но я однако не могла устеречись поглянути на
него, бо сидѣвъ напротивъ мене. Злослива Реліна и теперь сказала
правду. Квѣтка выглядавъ страшенно, такъ якобы хтѣвъ всё, що на-
ходилось на столѣ, очима проли/нути, хотяй що хвиля набивавъ собѣ
повенъ ротъ.

Я приступила до него. Гадаламъ, що моя присутиѣсть положить
таму его прожорству. Но онъ не спостерѣгъ мене. Все лишь жвавъ,
цямкавъ и проли/авъ. Цямкавъ тай проли/авъ!

То вже не то, що неприлично, — то тяжка провинна!

Я заговорила до него; но онъ въ той хвили стукнувъ склянкою
о склянку своего сусѣда и не чувъ мене.

Того вже було за богато для моего сѣмнадцатилѣтнѣго сердца.

Идеаль змѣнився въ одной хвили въ машину, що лишь ѣсть и пѣе
и по свѣтѣ лазить на рачачихъ ножицахъ.

Я була безконечно нещаслива. Поспѣшиламъ до своей комнаты
и проли/ала ту потоки слѣзъ.

Мой сонъ любовный щезъ. Всѣ мои иллюзиі розвѣялись.

Колимъ вѣйшла въ салю, демъ сподѣвалась застати Квѣтку за-
смученого моею присутиѣстью, побачиламъ, що танцювавъ зъ Реліною
вальца и то безъ всякого такту.

Баль скѣнчився. Свѣтла погасли, — но такожь потухла и загасла
поломѣнь, що такъ ярко палала въ мойй груди.

Що то може сердечна приятелька! Такъ скѣнчився день, що ся
зачавъ такъ щасливо!

Слѣдующого рани пробудилась я съ порожнымъ сердцемъ. То, що
сталося, выдавалось менѣ сномъ, и я не розумѣла, якъ могламъ вклю-
битися въ того, котрый выдався менѣ теперь такимъ ѡдражающимъ.

Треба бути нерозумною, щобы любити мушину, котрый цямкас,
ѡбжирася, безъ такту танцюе и ногами на боки косить.

И того не розумѣламъ, щомъ могла переслѣшнати тотй хибы и якъ
могламъ vybrати идеаль ѡбтяженный такими блудами. Я була заслѣ-
плена, — то певно; но теперь я була цѣлкомъ улѣчена. Альбертъ Квѣтка
могъ на певно числити на кѣшъ, слобы ѡдъ вуйка жадавъ моеи

руки. А онъ таки сегодня хотѣвъ то здѣлати, — бо и по щожь бы бувъ хотѣвъ мого призовенья, щобы говорити зъ вуйкомъ?

Въ мысляхъ представлялаь собѣ, що маю ѡтповѣсти, сли мя вуйко запытае, чи хочу г. Альберта Квѣтку на мужа — и булаь дуже задоволена зъ себе и зъ уложеныхъ фразъ. Прецѣнь наконецъ прийшлаь до того, щомъ умѣла оцѣнити свою власну вартѡсть! Задоволена удалась въ городъ.

Но я не мала довго уживати самотности. За мною надбѣгла що духу Реліна.

— Спѣшися до тата! сказала. Твоя цвѣтуца Квѣтка у него и розказуе занимающій рѣчи. Тато приславъ мя по тебе.

— Чи Квѣтка ще ту? запытала я.

— Запевно, що ту. Прецѣнь не поде, бѣдна скотина, ажъ ся дознае, якъ то все скѡнчиться. Я зъ своей стороны приняла его предложенье и дала свое приреченье.

Реліна дала свое приреченье не пытаючи о мое. Думаю, що то я повинна бути першою, котра мае сказати: такъ або нѣ! Реліна вѣдай завзялася мене дразнити.

Непевнымъ крокомъ пошла я до вуйка. Не дуже то менѣ було приятно ѡдмовити Квѣтцѣ при нѣму самѡмъ, а особливо, щомъ му сама позволила зъ вуйкомъ говорити.

Засталаь, собѣ на найбѡльшій докѡръ, вуйка и Квѣтку занятыхъ — снѣданьемъ. Оба оказували якъ найлѣпшій апетитъ. — Ъсти, колися прийшло просити о сердце и руку дѣвицъ! Ъсти, закимъ знаеся свою судьбу! Ъсти, коли сердце дрожитъ въ найбѡльшой непевности! Слибъ теперь була позѡстала хотайбы искорка моихъ иллюзій, — той видъ бувъ бы достаточный, еѣ цѣлковито загасити.

Коли я вѡйшла, вставъ Квѣтка, обтеръ си уста, и приступивъ до мене съ якимось хлопскимъ розмахомъ. Щобъ довершити мѣру, убрався въ чорну краватку и въ короткій нестрый сурдутъ. Навѣтъ не уважавъ за потрѣбне якось приличнѣйше уратися, коли просивъ о мою руку!

Того було за много.

Мѡй уклѡнъ бувъ дуже штивный и холодный. Я закинула гордо голову и прибрала по возможности уражену и захмурену мѡну.

— Віюль, иди проси маму, щобъ ту прийшла и принесла фляшку вина, щобысмо тоту справу запили, сказавъ вуйко и усмѣхнувся до Квѣтки, котрый выглядавъ дуже глупо и самодовольно.

Що за зарозумѣлый дуракъ! погадалаь собѣ и поспѣшилаь — закликати тѣтку. Мабуть уважае вже цѣлу рѣчь за укѡнчену! И вуйко собѣжъ! А то безвѣстидно! Що уповажяне пана Квѣтку до тои певности? Нѣчо а нѣчо, думалаь собѣ и забула цѣлкомъ, якъ я недавно нимъ займалася и кѡлько тысячъ малыхъ прикметѡвъ я ему приписувала.

Колимъ съ тѣткою зновъ вѡйшла, була вже тамъ и Реліна. Панове засѣли зновъ до стола.

Тацу зъ виномъ и склянками поставлено коло вуйка, котрый съ певною урочистостью наповнивъ склянки.

Я стояла, якъ на розжареныхъ вугляхъ.

Щожъ то все мало значити? Чи вуйко мавъ намѣренье пити за

здоровье Квѣтки и мое, не пытаючися мене впередъ, чи хочу пана инжиньера? Чи може той поганий чоловікъ сказавъ вуйкови, що я призовила? То булабы нечувана рѣчь! Але будь, що будь, а рѣшилася тому супротивитись.!

— Но, мамо, и вы дѣвчата, — склянки до рукъ, и пийте до пана инжиньера, котрый нынѣ сюда прийшовъ, щобы...

Вуйко закашлявся и мусѣвъ перервати. Чи я мала такожь пити? Вуйко запевно не при здоровыхъ змыслахъ!

Кашель переставъ и вуйко кѣнчивъ дальше: — щобы насъ въ имени своѣмъ и своихъ товаришѣвъ запросити на балъ, котрый хотять устроити въ новѣмъ двѣрци желѣзной дороги. Надѣюсь, що забава буде не абы яка, а по-за-якъ плянъ до неи подавъ г. Квѣтка, то черезъ то зложимо ему свою подяку. Но, дѣвчата, пийте до г. Квѣтки. Ты, Віольо, не маешъ, думаю, такожь нічо противъ того, бути на тѣмъ балю, ты пречѣнь ще вчора обѣцяла тамъ явитися, слибымъ ничъ не мавъ противъ того.

Мене мовбы холодновъ водовъ облявъ, — туй туй, щомъ склянки зъ руки не выпустила. Зайшла мя велика охота дане слово назадъ одобрати, — но я не ѡдважилась на то зъ боязни передъ насмѣшливою Реліною.

Отжежъ то всё йшло лишь о балъ, а не о мою руку!

Квѣтка бувъ теперъ въ моихъ очохъ не лишь незносымъ чоловікомъ, но такожь дурисѣтомъ, що въ такій огидный спосѣбъ знивечивъ цѣлу мою надѣю, на удѣлене ему кошика.

До него пити, було для мене бѣльше якъ невозможно. Я уклонила ему поважно зъ далека, но въ злости выхилила склянку съ такимъ посѣхомъ, що вино забѣгло ми въ гортанку. Мусѣламъ утечи зъ комнаты и тогда доперва лишила волю своему бѣшенству за знищеней надѣи.

Сей день бувъ якбы назначеный на то, щобъ я не мала спокою. Вчора пробудилась зъ своихъ щасливыхъ снѣвъ, — днесъ зновъ не лишать мя въ супокою, щобымъ могла надъ своимъ нещастьемъ добре роздумати. Реліна прийшла до мене.

— И якъ же то прийшло до того, Віольо, щось ся съ своимъ Адонисомъ посварила? — не хтѣлась до него пити а потѣмъ щесъ утеклá.

— То досыть зле, а особливо теперъ, коли дае балъ, и страшенно въ тобѣ залюбленный; той чоловікъ стався дуже поважнымъ, ѡтъ коли балъ вѣйшовъ въ програмъ. — Чоловікъ росте съ своими намереньями — и я вже власне зачаламъ годитися съ тымъ, що оба его великй пальцй нѣчь цѣлуются. Твою страсть до него нахожду, при близѣмъ роздивленю, цѣлкомъ природною, а для того ѡтъ теперъ не буду бѣльше зъ тебе насмѣватися.

— Мою страсть! озвалась я гнѣвно, — що ты черезъ то думаешъ?

— Твою нѣжну любовь, миле дитя, до Альберта Квѣтки!

— Мою любовь до Квѣтки! крикнула съ погордою. Дорога Реліно, ты все лишь небылицй плетешь! Но я принаймѣ не знаю нуднѣйшого существа, якъ Квѣтка.

— А, — такъ! нынѣ вже на тоту нуту спѣваєшь? Алежъ вчора

булась ще по самі уха влюблена! Дѣвча, дѣвча, яка ты легкодушна! такъ деклямовала Реліна.

Но я утѣкла ъдъ неи, щобъ не стратити цѣлковито терпеливости. Надѣйшовъ вкѣнци и балъ. Можна бути влюбленою, або нѣ, а балъ все таки велика радѣсть для сѣмнадцятилѣтної, до танцю охочои дѣвчины.

И я такожь не була ътъ того, — и моя утѣха конечно мусѣла бути не мала, колимы выбиралася на балъ панѣвъ инжиньерѣвъ.

Всѣ наилучшіи дансеры тои околици явятся тамъ, и хотяи я теперь нѣ-для-кого не палала, однакожь въ протягу цѣлого вечера моглабы заняться искра. А впрочѣмъ, хотяибы лишъ за для доброго дансера, то таки приятно танцювати.

Квѣтка бувъ такожь однимъ зъ членѣвъ комитета. Онъ впровадивъ насъ до салѣ пристроенои галузями и цвѣтами, котра пѣзнѣйше мала служити для подорожнихъ за комнату до ѣтпочинку.

Зъ дивнои якоишь причины просивъ онъ Реліну до першого вальца, а мене до першого кадрили.

Я чула ся ураженою зъ тои причины, бо буламы до того при-выкла, щобъ мене анлажувавъ до першого вальца, а я власне была собѣ постановила ѣдмовити го ему. Ахъ, булабымы дала незнати-що за то, щобъ то такъ сталося!

Уже то така властивѣсть у всѣхъ молодыхъ дѣвчатъ, що хотяи наскучатъ собѣ якого обожателя, то все таки хтѣлибы, щобъ онъ до нихъ вздыхавъ, и певно не простятъ му того, сли перестане оказувати имъ свою нѣжнѣсть.

Ой такъ, такъ любѣ дѣвчатка! Може бути, се не хорошо, но таки правда правдою останеся!

Квѣтка не танцювавъ ще нѣколи першого вальца зъ Реліною, але якжежь мѣгъ бути теперь такъ ѣдважнымъ?

Коли попавъ у мене въ неласку, то власне повиненъ бувъ всѣхъ силъ доложити, чтобы мене перепросити! Вправдѣ, я знала, що дармо бувъбы силувався, — но пробувати — було все таки его повинностью.

Коли занялисмо свой мѣсця, поспѣшивъ Квѣтка выповняти своѣ обовязокъ взглядомъ иныхъ гостей. Тымчасомъ веселый офицеръ Ф. просивъ мя о кадрили, котрого Квѣтцѣ ѣбѣцаламъ, — и — я не зважаючи цѣлкомъ на то, прирекла го офицерови.

Квѣтка каждой свободной хвилѣ приступавъ до насъ, говоривъ де о чѣмъ, а при томъ смотрѣвъ на мене такимъ выразомъ, котрый дразнивъ мои нервы. Я ѣтповѣдала ему такимъ взоромъ, котрый мусѣвъ му дати до пѣзнанья, що мое сердце уже не для него бѣе.

Танецъ зачався.

Першій вальцъ скѣнчився, — полька такожь. Теперь пѣсля порядку приходивъ кадрилъ. Офицеръ Ф. стоявъ при минѣ, Квѣтка при-шовъ такожь въ середину завернеными кроками. Я подала руку офицерови.

— Панѣ менѣ прирекли сей танецъ, сказавъ онъ.

— Того собѣ не пригадую, ѣтповѣламы съ цѣлою прибраною повагою сѣмнадцятилѣтної дѣвчины.

Квѣтка умовкъ, тѣлько поглянувъ на мене. Его краснѣ, одушевленѣи очи мали такъ дивный выразъ, що ажъ я стала недовольна сама

собою. Въ той хвили булабымъ охотно опустила офіцера и танцювала съ Квѣткою.

По кадрили вийшлисмо на пристроеный вѣнцями перонъ. Квѣтка приступивъ до мене; въ той хвили стояла сама.

— Панно Віольо, сказавъ, будьте такъ добрі, ѡтповѣсти менѣ щиро на одно пытанье.

— То буде залежати ѡтъ того, до чого оно ся ѡдноситъ, ѡтповѣламы не дивлячися на него. По правдѣ, встыдаламся свого поступку, не додержавши даного слова.

— То дуже мала рѣчь, котра однако для мене має велику вагу, сказавъ.

— Прошу пытати, а тогды буду могла рѣшити, чи могу щиро ѡтповѣсти.

— Най и такъ буде! — Чи панѣ истинно забули о кадрили, котрый менѣ панѣ прирекли? чи може поступокъ пані бувъ умысный? Я чула, що его взѡръ спочивавъ на менѣ. Я покраснѣла и мовчала. Не могламы говорити неправду.

— Панѣ мовчать! Отжежъ то було наумысно. Панѣ, вы справили менѣ бѡль незаслужено, менѣ, щомъ васъ такъ щиро и горячо любивъ. Но заразомъ здѣяли вы менѣ велику прислугу, даючи ми пѡзнати, що вы не тота добра и мила дѣвчина, за яку я васъ до теперъ уважавъ.

— Пане инжиньеръ! промовиламы и пѡднесламы очи. Его не було уже.

Ѳтъ той хвилі не показувався бѡльше черезъ цѣлый вечеръ близко мене. Чижь той чоловікъ постановивъ собѣ такожъ мене злостити и грызти? Въ мои сѣмнадцяті уродини знищивъ мои иллюзіи, мои чаровніи сны, а теперъ допровадивъ до того, щомъ ся сама себе встыдала. Я жалувала свого проступку до той степени, щомъ була близка просити его о прощенье. Но моя гордѡсть вдержала мя ѡтъ того. Дивно, що по той его научцѣ здавалось менѣ, що его пята звернулися бѡльше до середины, а пальці на боки, що при танцю не выглядавъ уже такъ смѣшно, а при вечери майже нічо не ївъ. Чи пивъ чай, — не знаю, — но не выглядавъ цѣлкомъ розгоряченый.

Мушу признатись, що по кадрили выдавъ ми ся цѣлкомъ не такимъ, якъ при моімъ приходѣ на балъ. Занимався всѣми, лишь мною нѣ. Танцювавъ и розмавлявъ зѡ всѣми дѣвчатами, — тѡлько зѡ мною нѣ. Для мене не мавъ навѣть побѣжного погляду; нї одного слѡвця.

Баль выдавъ ми ся страшено нудный. Я не могла позбутися мыслей о Квѣтцѣ. Колимъ наконецъ сидѣла въ вуйковѣмъ повозѣ и вертала домѡвъ, буламы дуже склонна до плачу. Тота склоннѡсть наконецъ взяла верхъ, коли вуйко и тѣтка на мене зачали сварити, щомъ лишила Квѣтку при кадрили. Тѣтка чула, якъ ѡнъ мя анлажувавъ и видѣла такожъ, якъ я помимо того съ офіцеромъ Ф. танцювала.

Тѣтка встыдалася мого поступку и твердила, щомъ ей встыдъ зрѡбила, — бо она прецѣнь мене виховала. Вуйко утримувавъ, що мушу за кару Квѣтку перепросити. Реліна обставала такожъ при тѡмъ, и додала ще, що перепросины мусять ѡдбутися при всѣхъ.

Я була дуже нещаслива. Скоромъ була сама зъ Реліною въ нашѡй комнатѣ, плакаламы довго. Буламы дуже нещаслива.

— Але щож тобѣ сталося, Віольо? озвалася наконець Реліна. Твої слези płynуть, якъ вода по потокахъ. Чись хора, чи тобѣ що хибує? Для чого поступилася собі такъ съ Квѣткою, що тато и мама мусѣли гнѣватися? Погадай прецѣнь, кѣлько праці задавъ собі той бѣднякъ, — а все то зъ твоєї причини! Ты була невдячна, и если для того плачешь, то маєшъ мое повне почитанье.

— То твоя вина! прохлинула я. Ты зробила мя уважною на его неуклюжій маньери. Теперъ не могу го знести!

— Но то дитинство, Віольо! ѡтповѣла Реліна. Если твоя склонность до Квѣтки не была сильнѣйша, и если такі маловажні рѣчи могли еѣ пѣдклати, то не много она була й варта. Но на всякій разъ его малі блуды не уповажняють тебе бути нечемною. Но, — переспи тоту рѣчь, — а завтра перепроси свого Адоніса, и все еще може бути добре!

Тоту рѣчь переспати! Такъ, — Реліна то може, но не я. Цѣлу нѣчь переслѣдовали мя очи Квѣтки. Менѣ здавалось, що они всегда звернені на мене съ тымъ серйознымъ и докоряющимъ выразомъ, який мали тогды, коли мя пытавъ: чи я дѣйстно забула свое приреченье, — або, чимъ то умысено учинила?

Я була дуже нерозважною дитиною, що слѣдує пѣдшептамъ одной хвилки. Але впередъ немаламъ собі що закинути; теперъ здавалось менѣ, щомъ сталася старухою обтяженою грѣхами и жалѣмъ. Та нѣчь була довга, но по нѣй слѣдовавъ ранокъ. Цѣла рѣчь представилась менѣ уже въ лагѣднѣйшѣмъ свѣтлѣ. Безперечно, — я найшлась дуже зле и мушу выстерѣгатися на другій разъ зробити щось пѣдѣбного. Но впрѣчѣмъ той блудъ не выдавався менѣ не до дарованья.

Два дни пѣзнѣйше сидѣламъ зъ Реліною въ верандѣ, коли захавъ повѣзъ. Въ нѣмъ сидѣвъ Квѣтка.

Кровь бухнула менѣ до головы. Я хотѣла якъ стѣй утечи. Никто не возьме ми того за зле, що дуже ми було неприємно здыбатися съ чоловѣкомъ, котрый ми въ очи сказавъ, що потерявъ свѣй прежній добрый судъ о менѣ. Гѣрше еще було признатися, щомъ заслужила на такі слова.

— А тобѣ що такого? кликнула Реліна. Чи хочешь утечи и зновъ нечемною оказатися? Лишь остань спокѣйно! Квѣтка ты не укусить. Хотяй переставъ бути твоимъ идеаломъ, а ты его, то помимо того, яко образованій люде, можете съ собою бесѣдувати. И щожъ позѣстало ми робити? Мусѣламъ лишитися. Такъ! Реліна була моимъ злымъ демономъ.

Квѣтка повитавъ мя гречно, но холодно. Подавъ Реліні руку и дякувавъ за приятность, яку здѣлала ему на балу. Запытався о вуйка и сказавъ, що прихавъ попрощатися, бо перенесено го о кѣлька миль дальше для нѣвелиціи, и що уже слѣдующого дня ѡдѣжджає.

Говоривъ цѣлкомъ невымущено зъ Реліною о своѣмъ перенесенью и ані разу не виглядавъ засумовано. До мене не ѡбѣзався и словомъ. Выглядало майже, якобы не замѣчавъ моеи присутности.

Менѣ було то дуже прикро. Я була такъ роздразнена на Квѣтку и Реліну, що ледвомъ могла повдержатися.

Коли Реліна встала, щобъ увѣдомити вуйка и тѣтку о приѣздѣ Квѣтки, — я випередила еѣ. Маламъ гадку не вертати бѣльше. Най

не почуе бодай мого прощального слова! Мое лѣнше Я повзддержало мя ѡдъ выповнення тои гадки. Я пришла зновъ въ веранду, коли вуйко и тѣтка тамъ сидѣли.

Коли панове побесѣдували та выпили кѡлька склянокъ вина, вставъ Квѣтка и попрощався.

Моимъ сродникамъ дякувавъ за гостиннѡсть, Релѣнъ особливо за веселѣ години, котрѣй провѣвъ въ еи товариствѣ. Менѣ не дяковавъ; навѣтъ руки не подавъ, — тѡлько склонився досытъ зъ далека и пожелавъ всѣмъ веселого лѣта.

О, — я гадала, що згину, — такъ уражене було мое самолюбѣ! Видѣламъ, якъ ѡдѣбжджавъ и думаламъ теперъ зъ своей стороны, що ѡнъ такожъ собѣ нечемно поступивъ, — и що собѣ не маю що закидувати. Нѣ, — ѡнъ ѡтплатився менѣ за все и то съ процентомъ!

Мы дѣвчата думаемо, що мы въ правѣ, обходитися о кѡлько можно, найгѡрше зъ мужчинами, котрѣ до насъ залицяются. Але ели имъ приѣде до головы, не зносити зъ наибѡльшою преданностью нашѣй каприсы, тогды уважаемо ихъ за змѣнныхъ и непостоянныхъ и навѣтъ не подумаемъ о томъ, для чого они змѣняютъ свое поступованье.

Квѣтка бувъ въ моихъ очохъ найзмѣннѣйшій чоловікъ, якій лишь находився на Божому свѣту. Повзяламъ такожъ сейчасъ рѣшенье не гадати о нѣмъ бѡльше, що тымъ лекше могло статися, понеже за кѡлька мѣсяцѣвъ мавъ цѣлкомъ зъ нашою околицѣй ѡдѣбхати. інъ бувъ перенесеный въ другу провинцію и опустивъ нашу навѣтъ не посѣтивши насъ ще разъ. Ему здавалося, що его давнѣйша подяка до разу достаточна за оказану ему гостиннѡсть.

То зновъ роздразнило мене, — и чимъ бѡльше я непокоилась, тымъ бѡльше занимавъ ѡнъ мои гадки, и набавомъ стався ихъ выключнымъ предметомъ. Я могла цѣлыми годинами сидѣти и раздумовати надъ тымъ, якъ зле ѡнъ танцювавъ, якій бувъ ненаѣсный, якѣ у него нелюдскѣ ноги. . . . Но помимо того я не могла таки назвати его ѡдражающимъ. Противно, — менѣ здавалось, що ѡнъ гарный, — що мае добродушный, чеснѣй очи, — сердечный усмѣхъ, — и що бымы охотно погодилася зъ его блудами, кобы лишь повернувъ. Теперъ не було нѣкого, котрый бы оказувавъ менѣ тысячный чемности, якими ѡнъ обсыпывавъ мене и котрыхъ утрату я ажъ теперъ почувствовала.

Моя грызота взмоглася ще черезъ то, щомъ добре пѡзнала, що самолюбѣ было причиною мого поступованья и що оно ще й дотеперъ мене не опустило. До того результату пришла я черезъ строгѣй розсмотръ своей внутри. Бувъ то прикрѣй результатъ, годѣ было не признати того. А было то для мого лучшого чувства такъ сумно, що Квѣтка взносился въ моѣмъ поважанью, — и наконецъ ставъ особою, о котрѣй я съ нѣжностью думала.

По трохъ лѣтахъ.

Въ нашу околицю прибули иншѣ инжѣнеры, котрѣ были предметомъ уваги молодыхъ дѣвчатъ. Здае ми ся такожъ, що й я по услывѣ короткого часу дѡстала нового обожателя, котрогомы навѣтъ узнала за досытъ приятного. Но черезъ страту сталамы ся розумнѣйшою; длятого

закимъ одличиламъ го одъ другихъ, уважаламъ добре впередъ, якъ ставляе ноги, якъ ѣсть и якъ танцюе.

Тота прозѣрнѣсть показувала найлѣпше, що мѣй интересъ походить лишь зъ лестного самолюбія, и ничо не мавъ спѣльного съ поэтичнымъ блескомъ, якій одзначавъ мѣй першій запаль до Квѣтки.

Еще одинъ симптомъ найшовся, котрый значно уменьшавъ мое уподобанье, яке колѣсьто находиламъ въ томъ, бути предметомъ обожанья, а именно то: Хотяй молодой инжинееръ Санденъ бувъ такъ милый, ченный и смѣливый, однакожь не находиламъ у него и слѣду той щирои волѣ, оказувати менѣ при всѣхъ возможныхъ случаяхъ свою преданность, якъ у Квѣтки. Мѣй новый обожатель бувъ веселый и элланкій кавальеръ, но цѣлый способъ его поступованья говоривъ менѣ, що его любовь, то лишь переминающій запаль.

Онъ бувъ дуже красный, я танцовала зъ нимъ охотно, але не гадаламъ о нѣмъ, якъ передъ тымъ о Квѣтцѣ. Еще все зъ жалеми думаламъ о томъ часѣ.

Реліна не смѣялася вже и не жартовала бѣльше зъ предметѣвъ моего занятія, — мовлю „предметѣвъ“, бѣмъ ихъ часто змѣняла, — она вже ми не докучала бѣльше.

Реліна сама влюбилася нѣзнѣйше въ пана Брауна, управителя дѣбръ, чоловіка, котрого калѣшой безпечно можъ було уживати за двѣ лодки, котрый ѣвъ за сѣмохъ и котрого цѣла постава нагадувала грубезный дымникъ. Любовь слѣпа, — тожь и Реліна не бачила, що ей любимый мавъ видну подобу до вуйкового вола.

Неразъ приходила менѣ охота ѣтворити ей очи и показати, якого огромного кольбѣса собѣ выбрала, але потѣмъ приходило ми на гадку, якъ она своими жартами знишила мою радѣсть. Власне переконанье дѣлало мя лѣпшою, по крайнѣй мѣрѣ въ томъ случаю.

Двадцатый рѣкъ моихъ уродинъ зближався.

Реліна була вже одъ двоухъ лѣтъ замужна за своего управителя. Мала свое господарство и сына.

Чи буламъ люблена, чи нѣ, то ей мало обходило. Була щаслива и довольна; щожъ мѣгъ ей обходити прочій свѣтъ.

Ѡдвиджуючи ихъ часто, маламъ способнѣсть добачити тоту щирю привязаннѣсть яка межѣ подружьемъ владѣла. Тогда поглянувши на великій ноги пана Брауна гадаламъ собѣ:

— Реліна щаслива, хотяй ей чоловікъ ходитъ, якъ на лижвахъ; длячогожь не моглабы я бути щасливою съ Квѣткою, хотяй его до хождения назначеній приряды мали впадаючупод обу до раковыхъ ножиць? Браунъ жѣе апетитъ якъ першій лѣпшій ненаѣсникъ, а смѣся, що ажъ стѣны дрожатъ, — але воѣ то не мѣшае щастья Реліны. Помимо всѣхъ тыхъ блудѣвъ она его любитъ. Чижъ я своего инжинеера не могла вже любити, хотъ и съ кѣлькома малыми хибамѣ?

Такъ, тотѣ хибѣ теперь страшно змалѣли! Ѡтъ часу Ѡдѣзду Квѣтки малѣли день-у-день такъ, що наконецъ цѣлкомъ щезли.

И о мою руку такожь старався одинъ, — но то бувъ зызоокій антикаръ.

Бѣйтеся Бога, и на щожъ менѣ антикаря, менѣ, котра тѣшилась якъ найлѣпшимъ здоровьемъ! А въ томъ, щожъ маламъ почати зъ зы-

зоокимъ мужомъ, о котрѣмъ ніколи не могламъ знати, чи глядитъ на мене чи на яку другу? Нѣ, я подикувала красно, — самъ ангелъ не мѣгнулъ бы въ большіе зѣбати.

Мои двадцяті уродины мали обходитися въ тѣмъ селѣ, де Браунъ бувъ управителемъ. Тамъ було все весело, молодежи много, и найлѣпші тансеры находилися въ тѣй околиці.

Панъ колюсь-Браунъ бувъ веселымъ, гостиннымъ и премилымъ господаромъ, помимо своего порѣвнанья зъ рогатымъ Колумбомъ мого вуйка. Но тота подоба ограничалася лишъ що до поверховности, понеже Браунъ бувъ о тѣлько чоловіколюбный и щирый, о кѣлько Колумбъ страшный и грѣзный.

Скороми лишъ того дня зъ Реліною привиталася, сказала она менѣ; — Люба Віольо, желаю ти щастья до твоихъ двадцати лѣтъ, и щобы зъ ними и розумъ тобѣ прийшовъ! А въ надгороду за той розумъ, котрый маешь оказати, жде тя одна дуже весела несподѣванка.

Реліна поцѣлювала мене, але Колумбъ-Браунъ смѣявся и говоривъ далше, що поправдѣ годѣ то заперечити, що я вже досыть стара, но що до розуму, то той ще довго дастъ ждати на себе. Но тота притинка менше мя болѣла, якъ указанье на моихъ двадцать лѣтъ. — Двадцать лѣтъ — бррр, — страшно!

Рада-прерада буламъ знати, що-то мене жде за несподѣванка, но Реліна твердила, що тогды не буде вже для мене несподѣванкою, и що мушу бути терпеливою ажъ до пополудня.

При обѣдѣ говорено о якѣмось инжиньерѣ, що недавно бувъ назначеный до тутешняго двѣрца желѣзницѣй. Имени его не названо, но всѣ зачали вычисляти его чесноты. Що мене могло того обходити?

Около шестой години прибула запрошена молодѣжь и другіи гості, но не зайшло нічо такого, що бы могло ми зрѣбити несподѣванку.

Першого вальца танцюваламъ съ офицеромъ У. Бувъ то найлѣпшій тансеръ въ цѣлой околиці. Но помимо того не чуламъ и наименшой крихточки той утѣхи, яка мя давнѣйше наповняла, колимы увивалася по сали безъ такту съ Квѣткою. Якъ щаслива була я тогды, — а теперь? Абы хоть найменшій ѡдблескъ упоюющей радости! Нѣ, — лишъ приятне чувство, що танецъ ишовъ добре.

Мы остановилися и намѣряли власне зновъ розпочати танецъ. Случайно нѣднесламъ очи и побачила когось, що стоявъ на противнѣмъ кѣнци сали и смотрѣвъ на мене. Его поглядъ здѣлавъ на мене такъ живе впечатлѣнье, щомъ помимоволі с-тиха скрикнула.

— Що то такого? пытавъ мѣй кавальеръ.

Чижь маламъ ему сказати, щомъ побачила предметъ моеи першой любви? То нѣ. И хотяи на селѣ вихована, однакожь буламъ за надто женщиною, щобъ впустити незнакомца въ свѣтъ своего сердца. Длѣтого ѡтповѣламы ложью, що ми ктось приступивъ ногу.

Натурально, офицеръ дуже занепокоився, — пытавъ чи мя ще болить, чи вже ми лѣпше, — чи не маемо ще хвильку зачекати и таке инше, но понеже я всѣ тотіи пытанья, здѣланіи съ не дуже добре удачнымъ неспокоємъ, заперечила, то стало на тѣмъ, що ѡнъ зновъ обстававъ продовжати зачатый вальцъ.

Но я не думала уже о вальци, тѣлько о Квѣтцѣ, що тамъ стоявъ

и дивився на насъ. Зналамъ добре, що его взѣръ провадивъ насъ, и всегда помимо волѣ спускаламъ повѣки, колисмо попри нѣго танцювали.

Мое сердце било сильно, здавало ми ся, що той вальць ніколи не скѣнчится.

Зъ нетерпливостю ожидаламъ тои хвилѣ, щобъ чимъ скорше узнати, якъ поступитъ собѣ Квѣтка взглядомъ мене.

Наконецъ запровадивъ мя мѣй кавальеръ до побѣчной хаты, а Квѣтка съ кѣлькома другими панамы вѣйшовъ до веранды.

— И якжежь подобалася тобѣ несподѣванка? пытала Релѣна, вѣйшовши напротивъ мене. Тажь ты го вже выдѣла?

Я потакнула, але буламъ близкою залытись слѣзами, коли зновъ заграли до танцю а Квѣтка ще не являвся, щобъ мене повитати.

Чижь я ему такъ дуже що-годѣ завинила, що хотъ минуло три лѣта, ще не забувъ о томъ? А то зовсѣмъ походило на щось подѣбного!

Заграли до кадрили. Инжынеръ Г. приблизився, щобъ впровадити мя до салѣ, коли власне въ тѣй хвилѣ вѣйшовъ Квѣтка до хаты. Затыгнувъ рукавички, оглянувся въ округъ себе, приблизився, склонилося передѣмною и заговоривъ щось о прыятности, що мене зновъ бачить.

— Панѣ Браунъ була такъ добра, що обѣцала менѣ сей кадрилъ. Будемъ *vis-à-vis* зъ вами.

Квѣтка пѣшовъ ѣтшукати Релѣну.

Цѣлый способъ его поступованья змѣнився цѣлкомъ. Тота чувствительность и боязливѣсть, що го перше цѣхувала, щезла цѣлковито. Теперь выступавъ съ цѣлою тою певностью, якои набирае молодой человекъ черезъ удѣлъ въ товарискѣмъ житью.

И зновъ мы были *vis-à-vis*, саме такъ, якъ передъ трома роками, якъ того дня, коли Релѣна звернула мою увагу на несчастнѣ ноги Квѣтки Той танецъ и кадрилъ ставъ ми живо передъ очима, такъ що ми ся видѣло, щомъ перенесена назадъ въ той вечѣръ моихъ сѣмнадцатыхъ уродинъ. И въ души моѣй зновъ живо повторились вѣ тотѣ муки, якихъ я тогды дѣзнавала. Розпочалисмо танецъ, а мѣй взѣръ спочивъ на его ногахъ. Стоявъ въ належитѣй-позициѣ.

Кинутись теперь и удушити Релѣну, — то булѣбъ — лишь послѣдувати своему внутреннѣму чувству. Она наговорила менѣ всѣлякихъ небылицъ, щобъ мене дразнити, и черезъ то заслѣпила мои очи. Квѣтка ставлявъ ноги ѣдлично, а тотѣ ноги крѣмъ того были маленькѣй и цѣлкомъ гарнѣй.

Такъ то зъ причины якои небувалои хибы даламъ вѣвѣтрѣти своѣй любви, и що бѣльше, — зничиламъ его нѣжнѣсть взглядомъ себе!

Такъ то всегда дѣся, коли дамо впывати на своѣй чувства пустымъ бесѣдамъ подругъ, а не застановимося надъ тымъ, що самѣй чувствуемо и видимо!

Квѣтка жартувавъ зъ Релѣною и выглядавъ дуже добре. Бувъ цѣлкомъ не такѣй, якъ ей кольось, — но Релѣна въ своѣй великѣй простѣти не булабъ своего вымѣняла за него.

Кадрилъ скѣнчився. Я пѣшла до веранды, щобъ прохолодитися. Релѣна пристушила до мене.

— Але то дивно, якъ той Квѣтка змѣнився, — говорила. — Те-

перъ дѣйстно зъ него дуже приятный чоловікъ, а при тѣмъ не ходитъ вже якъ....

— Реліно, ѓнъ такъ нѣколи не ходивъ! перебиламы напруго. То лишъ ты рада була зробити го смѣшнымъ въ моихъ очохъ и повина-ходила на нѣмъ всякій можливіи недостатки.

— Алежъ, люба Віолъ, ты прецѣнь не будешъ могла того заперечити, щось бачила своїми власными очима и...

— Будь ласкава, — досыть о тѣмъ, — бо лишъ мя бѣльше дразнишь!

— О чѣмъ же то пані такъ горячо розпавляють? сли вѣльно запытати, — озвався голосъ за нами. То бувъ Квѣтка.

Кровь ударила менѣ до головы и сердце зачало такъ сильно бити, щомъ не могла слова зъ груди выдобути.

— Мовилисмо о васъ, пане инжиньеръ, ѓтповѣла Реліна.

— И длятого паннѣ Віолѣ такъ прикро зробилось! То мя вправдѣ не дивуе, — хоть така маловажна истота, якъ я е, не повиннабы нѣкого дразнити.

Притѣмъ усмѣхнувся якосъ дивно.

— Молодой мущина, то не маловажна истота, а ще для дѣвчины, додала Реліна смѣючись; — но противно. Віолъ сердится на мене и удержуе, що я васъ обмовила. Но чи моя въ тѣмъ вина, що она васъ потѣмъ иначе судила, якъ съ початку?...

То сказавши ненавистна Реліна лишила насъ скоро.

Квѣтка цѣлкомъ свободно усѣвъ при менѣ.

И зновъ сидѣли мы самі, якъ передъ трома роками, колито не моглисмо розпочати нѣякои розмовы крѣмъ кѣлькохъ слѣвъ, поглядѣвъ и зѣтхань. Въ такѣмъ самѣмъ замѣшанью була я и теперъ. Хотябы мя то мало житья стояти, не булабымъ ся поважила пѣднести на нѣго очей. Не смѣламы перебити мовчанья.

— То панѣ Браунъ мя очернила! промовивъ Квѣтка. Булобъ для мене дуже занимающимъ, довѣдатися, що она говорила... Чи панѣ не моглибы менѣ то сказати?

Гмъ, — чи то той самъ Квѣтка, що теперъ такъ говоритъ, а котрый впередъ въ замѣшанью заиковався за каждымъ словомъ? Мѣй Боже, якъ то лѣта змѣняютъ чоловіка!

Жартобливый и легкій тонъ, котрымъ промовлявъ, додавъ менѣ ѓдваги.

— ѓднесѣтся съ своимъ жаданьемъ до Реліны, пане инжиньеръ. Она певно вамъ скаже. Я не могу.

— А чомужъ нѣ? Тажъ о минувшости можемо такъ говорити, якбы она насъ нѣчо не обходила. Мы певно обое дуже змѣнились.

— Такъ, вы змѣнились, сказала я и зѣтхнула мимовѣльно.

— Панѣ вздыхаютъ, но — то мовитъ менѣ достаточно, що тота змѣна вамъ не подобалась.

— Я надѣявся противного, но ко моему жалю бачу теперъ, щомъ ошибся.

Мое помѣшанье було такъ велике, щомъ майже чулася недужою. Щожъ маламы ѓтповѣсти? Бачиламы добре, що ѓнъ въ своѣмъ родѣ много скорыставъ. Но колимы собѣ пригадала, якій ѓнъ бувъ несмѣлый

впередъ, то здавало ми ся, що власне тота несмѣлость була ёго милою прикметою, котру теперъ стративъ. Мусѣламъ прецѣнь щось ѡтповѣсти.

— Я не сказала, що вы ошиблися.

— Чи панѣ обѣцяли вже кому третього вальца? запитавъ скоро.

Зналамъ що ѡнъ не танцювавъ добре, но помимо того прирекламъ ему.

— Панѣ, вы дѣлаете менѣ велику ласку, сказавъ Квѣтка. Вы певно не забули, що я лихій дансеръ. Притѡмъ вставъ и пошовъ, щобы ѡтшукати господыню. Потѡмъ видѣламъ, якъ зъ Реліною живо розмовлявъ и сердечно смѣявся.

Сѣго вечера пивъ такожь чай, но не розѡгрѣвся нѣ разу. Не танцювавъ, ажъ доки не заграли третього вальца. Тогда станувъ передомновъ и сказавъ:

— Панѣ чей не забули своего приреченья.

— Я теперъ уже не забуваю своихъ приречень, ѡтповѣла я, — но чуламъ, що мя се уразило.

— За молодшихъ лѣтъ часомъ можъ собѣ щось подѡбного дозволити, — додаламъ.

— Тожь панѣ думаютъ, що теперъ уже постарѣлись? Даруйте, — но думаю, що то троха ще зарано вамъ говорити о проминувшей молодости.

— Менѣ уже теперъ не сѣмнадцать лѣтъ, — и я такожь не такъ нерозсудна, якъ тогда.

— Такожь може не такъ капрысна . . . и Квѣтка дивился на мене зъ дивнымъ, жартоблывымъ выразомъ, а потѡмъ обнимаючи рукою мѡй поясъ сказавъ:

— Теперь, панно Віюль, zaczynaеся ваша тортура.

Зачалисмо.

Но, милый читателю, запевняю тя, що танцювавъ, якъ самъ богъ. Ахъ, чудесно, чарѡвно!

Вальць скѡнчився, а Квѣтка усѣвши при минѣ сказавъ напѡвтихимъ голосомъ:

— Сердечно дякую, що панѣ зновъ такі, якъ давно!

Глянуламъ на него. Его очи блесѣли зновъ тою прежнѣю щиростью. Чувство щастья проникло мене. Я ѡтповѣла на его поглядъ усмѣхомъ.

— Тожь вы не гнѣваетесь уже на мене? сказаламъ смѣло, — не держите мя бѡльше за . . . . Ту запиниламъся. Не можна було ми сказати, якъ ѡнъ мя осудивъ въ вечѣръ того памятного балу.

— За противнѡсть того идеалу, якій я колисъ собѣ выдумавъ? О нѣ, панно Віюль, — знаю теперъ, що вы зновъ то саме предобре дѣвча, якъ тогда, колимъ васъ первый разъ побачивъ, и то робить мя щасливымъ.

Всѣ, дѡмъ, городъ, дерева, цвѣты и небо танцювали округъ мене. Его слова справили менѣ бѡльше радости, якъ всѣ комплементы, якими мя неразъ молодіи люде обсыпували. Мое вдоволенье було такъ велике, щомъ му цѣлкомъ отверто подякувала, — но то зновъ такъ мя перелякало, щомъ сейчасъ утекла.

При вечери бѣвъ ѡнъ нѣ бѡльше нѣ менше, якъ другій. Много роз-

мовлявъ зô мною и оповѣдавъ, що именованый теперь инспекторомъ желѣзницѣ при дворѣи Форсѣ.

То утѣшило мя безмѣрно.

По вечери Квѣтка танцювавъ зновъ зô мною. Пôзно въ ночи опустиламъ Реліну и ей кольоса що найменше такъ щаслива, якъ тогды, колимы одержала той поганый, великій букетъ.

Квѣтка часто бувавъ у вуйка. Бувъ онъ найприятѣйшимъ чоловікомъ, якого собѣ можъ представити, и то не тôлько пôсля моеи гадки, но всѣ, що го знали, не менше го цѣнили.

Що дивного, що моя перва любовь зновъ запалала, и то теперь дуже сердечно.

Коли при кôнцѣ лѣта надходили мои именицы, буламы вже такъ влюблена, якъ лишь може бути двадцятилѣтна дѣвчина.

Тажъ я прецѣнь довгѣ три лѣта зъ жалѣмъ и тугою о нѣмъ думала!

Зналамы добре, що онъ мя такожъ любитъ, но онъ не казавъ того николи.

Чогожъ чекавъ?

За кождымъ разомъ, колимы ся стрѣтили, сподѣваламыся его освѣдченья; но всегда прощався невымовивши тыхъ важныхъ и рѣшующихъ для мене слôвъ.

То мя дуже непокоило. Може помылиламыся, може онъ мя не любивъ, може и може . . . . и тото „можетъ“ мучило мя до нестерпимости.

*

*

*

Мои именины надôйшли. Квѣтка явился у насъ рано и вручивъ менѣ чудесный букетъ съ словами:

— Щобъ той букетъ мôгъ затерти тото некорыстне враженъе, яке здѣлавъ попередній. Тамтой бувъ, якъ и я самъ пôдъ той часъ, безъ уложенья и оглады. Тогды не знавъ я еще, що чоловікъ повиненъ собѣ такъ поступувати, щобъ ёго поверхновôсть не занадто рѣзко ôдбивалася ôдъ ёго внутри. Я мусѣвъ то тяжко ôтнокутовати, щомъ не учився танцювати, щомъ ноги бридко ставлявъ, щомъ не мôгъ побѣдити свого доброго апетиту. Тому то и стративъ я вашу ласку. Еслибымы бувъ не мавъ всѣхъ тыхъ блудôвъ, не потребувавôмымы бувъ тратити трохъ такъ довгихъ лѣтъ, котрымъ переживъ въ ôддаленью ôдъ васъ. Тымчасомъ мои товариши зробили мя на то уважнымъ, що въ товарискôмъ житъю дѣлало зъ мене смѣшну фѣлуру.

— Алежъ ради Бога, ктожъ вамъ то говоривъ, що я зважала коли на такѣ дурниці? сказала я перестрашена.

— Тота сама, котра звернула на то вашу увагу. Тота сама, котра менѣ сказала, що вы були сумнѣи и жалували дуже, щосте не додержали на балю своего приреченья. Тота сама, котра вляла менѣ надѣю, що вы теперь зновъ прихильно настроенѣи взглядомъ того, що васъ такъ горячо зъ цѣлого сердца любитъ . . . .!

Слова були высказанѣи, но я замовчу о тôмъ, що потôмъ слѣдувало. . . . .

На мои двадцать першѣи уродины було у вуйка велике свято. Ôдбувалося мое весѣлье съ Квѣткою. Першого вальца танцювала я съ нимъ, котрый вже бувъ моимъ — на цѣле житъе. Буламы такъ

щаслива, що навѣтъ — казати не хочу, якамъ тогды була щаслива. То знае такожъ кожда, котра любила и того дѣстала, котрого любила.

Я одже женою — якъ довго, — то не входить до рѣчи. Но найважнѣйше то, що своею судьбою не мѣнялабымься зъ ніякою царицею въ свѣтѣ.

Маю мужа, котрого любовь — моя гордѣсть, котрого любити — моя роскошь.

То одно маламъ ще сказати, а бѣльше нічо.

Перевела Надежда***.

СПОДЪВАНКА.

(За Шйллеромъ).

Хи не втвирає ся брама?

Засѣвъ отъ чи не скрипитъ?

Нѣ, се мабуть вѣтеръ зъ рана

Тополями шелестить!

О приздоби ся луже яловый

На свято велике, прийде чудъ-краса!

Ой гаю, мой раю, барвѣнку шовковый,

Встели їй дорогу, моя то душа!

А ты вѣтре буйный, що свѣтомъ гуляєшь,

Зупинишь ся трохи, любѣй заспѣвай;

Доведи ю тутки, доведи, якъ знаєшь,

Мою друже милу, менѣ ю ѡтдай!

Цитьте! А що се у хѣщи

Корчами колише, гнетъ?

Нѣ, се пташка рано наще

Полетѣла въ поле геть!

О заховай ся свѣтлое сонце

За море, за горы, та вже не вертай

А ты темна нѣчко заглянь у ѡконце,

Займи насъ, закрой насъ, мовъ тѣнею гай!

Най люде не видять, та слѣзъ не втирають,

Роскѡши не знають, сердце не навчуть,

Най намъ тѣлько зоря вечѣрня сіє,

Тодѣ мы зрадѣмъ, слѣзы потечуть!

Чи не шептало що въ дали,

Листье мовъ на вербѣ?

Нѣ — Лебедѣ злопотали

Крилоньками на водѣ!

Мя обгортає ладъ чудотворный.

Нора бѣе мовъ кобза, нишкомъ цюркотить

Вѣтеръ радѣе, що цвѣтку цюлюе,
Усе розкошуе, усе-сь веселить;
Ягоды гільмъ гнуть, погинають,
Достигли падають, гилѣ шелестить,
Леготъ съ цвѣточокъ мѣдъ завѣває!
Мои спалені устá холодить!

Мабуť я чую ходóчокъ?
Листье заедно тужить;
Нѣ, то ябка, то овочѣ,
Упадають, се дуднить!

И свѣтло ясне вже вмирае,
На лицѣхъ сонця блѣдн смуги,
Цвѣты радѣють: холодъ займае
Ворога — спеку на чтыры вѣтры.
И князь бѣлолицый далеко-широко
По синѣму небу дѣтвú розпустивъ,
И все спочивае, неначе-бъ глыбоко,
Глыбоко въ могилѣ усе приваливъ!

Онде бѣле щось сіяе,
Свѣтитъ мовъ искра, мовъ шовкъ!
Нѣ, то мушка*) си лѣтае,
Нóчь настала, день замовкъ?

О банне серце не потѣшай ся,
Усе те що чуешь, усе те пусте;
Въ могилѣ, въ могилѣ сердешный кохай ся,
На сѣмъ свѣтѣ роскóшь для тя не росте!
А може, а може она не забула,
Якъ вѣрно любила, то й буде любитъ,
Я їй прощаю, кобы йно прибула:
Вѣрному коханю и Господь простить!

И мовъ зъ неба въ швидѣ
Зóрка щастья ся явить:
Такъ миленька хутко стала,
И милого цюлювала!

Шурко.

---

* Johanniskäfer.

НЕЗДАРА.

Оповѣданье зъ Калифорніи, Бретъ-Гарта.

Ему было на имя Фагъ*).

Давидъ Фагъ прибывъ 1852 року въ „лѣтающѣмъ какаду“ съ нами до Калифорніи. Не думаю, чтобы то зъ охоты або дивацтва сталося. Здаеся, не знавъ, куда дѣтися.

Коли мы, молодѣй хлопцѣ, розказували собѣ о блискучихъ надѣяхъ, котрі заставили насъ удатися до Калифорніи, и якъ нашѣй свояки при нашѣмъ ѡдѣздѣ смутились, и коли мы собѣ фотографіи и лѣпки женського волоса показували, при тѣмъ о Гануси и Марійцѣ споминали, тогды сидѣвъ той нездара при насъ и слухавъ съ смутнымъ выразомъ своего звичайного лица, но ніколи не промовивъ и слова.

Думаю, що не мавъ що говорити. Знакомыхъ кромѣ насъ у него не було, и мы приняли го въ свѣй кружокъ вѣдай лишъ на то, чтобы мати надъ кимъ доволѣ посмѣшкуватися.

Скоро троха сильнѣйшій вѣтеръ надувавъ нашѣй вѣтрила, разъ дѣстававъ неборакъ морську слабѣсть, а до гойданья корабля не мѣгъ ніякъ привыкнути. Незабуду ніколи, якъ мы до розпуку насмѣялися, коли му Ратлеръ на шнурку принѣсъ кусникъ солонины, и . . . . Но сей достойный жартъ вамъ всѣмъ знаемый. А які штуки выправляли мы ему съ Фаннею Твинклеръ! Панна Фанни не могла го на очѣ терпѣти, а мы вмовили въ Фага, що она влюблена въ него и посылаетъ му ласощѣ и книжки зъ каюты. Треба вамъ було видѣти тоту пышну сцену, коли онъ заікуючись и еще зовсѣмъ слабый, прибѣгъ, чтобы ей за то дякувати! А якъ она запаленѣла! . . . . Той прекрасный, гнѣвный поглядъ! . . . . Достоту наче „Медора“, утверждавъ Ратлеръ. Ратлеръ умѣвъ Байрона на память. — Старый Фагъ-неборациско стоявъ, мовъ попареный. Однакожь не бравъ собѣ того до сердца, и коли Ратлеръ въ Валпаресѣ**) занемѣгъ, то першій, кто го доглядавъ, бувъ старый Фагъ. Бачите, бувъ то добродушный хлопецъ, но не доставало му смѣлости и ума.

О поэзіи не мавъ по просту и предчувства. Я неразъ надивився, якъ онъ зъ наибѣльшимъ рѣвнодушіемъ сидѣвъ и латавъ

*) Fagg.

**) Valparaíso — мѣсто въ Южнѣй Америкѣ, штатѣ Чили (Chily).

стару одѣжъ, коли Ратлеръ деклямувавъ трогательну Байронову „оду до моря.“

Одного разу запытавъ Ратлера съ найбольшою повагою, чи не слабувавъ коли и Байронъ на морску слабѣсть?

Не тямлю уже, яку на то Ратлеръ давъ ѣтповѣдь, но знаю, що мы всѣ сердечно зареготались, — тожъ безъ сомнѣнья и ѣтповѣдь мусѣла бути удачна, — бо Ратлеръ, то була розумна головка!

Коли „лѣтающій какаду“ приплывъ до Санъ-Франческо*), устроили мы торжественный обѣдъ, и уговорились, що-року разомъ сходитися, абы ѣдновляти торжественно памятку того дня. Розумѣся, Фалъ не бувъ запрошений. На суднѣ числився ѣнъ до пайнизишної категоріи пассажирѣвъ, що то ѣдутъ на самыхъ спѣднихъ покладахъ, — и каждому буде понятно, що мы теперь, очутившися зновъ на суши, встыдалися трошка такого „плебейского“ товариства. Старый Фалъ, якъ мы его называли — (мимоходомъ сказавши, ему не було бѣльше двадцати-пяти лѣтъ) — старый Фалъ бувъ для насъ того дня предметомъ безконечной потѣхи. Вбивъ собѣ въ голову, що ѣтти въ Сакраменто можъ зайти пѣшки и пустився дѣйстно въ дорогу. Мы забавлялись ѣдлично, устиснули собѣ руки и розлучилися.

Ахъ! ще не минуло вѣсѣмъ лѣтъ ѣтъ того часу, а уже не одинъ съ тыхъ рукъ, що тогды такъ дружно стискалися, зверталися грѣзно противъ себе, або шолопали тайкомъ по кешени товариша. Слѣдующого года мы не ѣли разомъ, бо молодой Баркеръ побожився, що съ такимъ презрительнымъ бездѣльникомъ, якъ Миксеръ, не поставитъ своей ноги пѣдъ той самъ стѣлъ, а Нѣблесь, котрый ѣдъ молодого Штубса — що бувъ пѣдъ той часъ въ реставраціи въ Валпаресѣ кельнеромъ, — вызычивъ грошъ, — упевнявъ съ обуреньемъ, що такого рода людей не хоче й на очи бачити.

Накупивши въ 1854 роцѣ много акціи Вовчого рудника Мюджинсвилъ**), намѣривъ я той рудникъ ѣдвѣдати. Я остановився въ „державномъ готелю“, панявъ по обѣдѣ коня, ѣбѣхавъ насампередъ мѣсто а потѣмъ ѣтправився въ рудникъ.

За информатора назначено менѣ одного зъ тыхъ людей, котрыхъ газетаріи звутъ своими „доставѣрными жерелами“, и котрымъ мовчкомъ признаеса у всѣхъ малыхъ громадахъ выключне право, рѣшати всякій пытанья. Давна привычка успособила его, въ одинъ

*) Мѣсто въ Сѣверной-Америцѣ, въ штатѣ Нова-Калифорнія.

**) Mugginsville.

часъ робити и говорити, и ніколи однимъ занятый, не змиливъ другого. Сей чоловікъ розказувавъ менѣ цѣлу исторію нашего рудника и додавъ опѣся:

„Бачите, мій пане — (при тѣмъ звернувся до лежачої передъ нимъ груды землі) — золото мусить изъ сего підкопу тутъ вийти — (дзюбнувъ своєю мотыкою запяту) — но давнѣйшій вла-сти-тель — (се слово мусѣвъ изъ себе выхлупѣстати, якъ мотыку изъ землі) — бувъ троха нездарный чоловікъ (сильный ударъ мотыкою замѣсть точки). То бувъ ще молодой „шпачокъ“ и давъ людямъ на свою парцелю тутъ зѣ всѣхъ бокѣвъ наскочити*).

Що ще дальше мавъ сказати, препоручивъ капелюхови, котрый здѣймивъ, щобы собѣ червонымъ шовковымъ платкомъ оберти чоло.

Я спытавъ го о имя корєвного властителя.

— На имя му Фаґъ.

Я ѡдвѣдавъ го. Онъ не дуже постарѣвся и ставъ далеко бриднѣй.

— Сильномъ спрацювався, говоривъ менѣ, и поводитъ ми ся яко-такъ.

Я повзявъ до него якійсь родъ симпатіи и — протѣгувавъ го до певнои степени. Чи то зъ того powodu, щомъ зачавъ презирати такими индивидуами, якъ Ратлеръ и Мѣксеръ, не конечно й згадувати.

Вы знаете, якъ Вовчій рудникъ збанкрутувавъ и якъ богато мы, акціонеры, стратили. Небавомъ потѣмъ я довѣдався, що Ратлеръ, одинъ изъ головныхъ акціонерѣвъ, мусѣвъ приняти въ Робинсовѣй „Гостинници до мѣста Мюджинсвилъ“ мѣсце надъ-кельнера, — а що „старый Фаґъ“ мавъ щастье и не знае, що почати зѣ своими грѣшми. Всѣ то розказувавъ менѣ Мѣксеръ, — бо онъ бувъ тамъ, щобы дѣла привести до ладу, и додавъ ще, що Феджъ залицяся до дочки высше згаданого властителя гостинницѣй. Черезъ листы и слухи я довѣдався дальше, що старый Робинсъ радъ привести въ дѣло женитьбу межи Нелькою и Фаґомъ. Нелька була гожа, веселюлица и моторна дѣвчина, готова здѣлати всѣ, що жаеа отецъ. Я розваживъ, що се для Фаґа якъ разъ корыстне, слибы

---

*) Въ копальняхъ золота есть законъ, що всякій теряе свое право до придѣленої ему части землі и до всѣхъ закопѣвъ на нѣй подѣланныхъ, сли въ певнѣмъ, ближе означенѣмъ часѣ на своѣй парцели не працювавъ. Тогда може невѣ кто-нибудь тотчасъ овладѣти, и той спосѣбъ позыскovanja собѣ мѣсця въ руднику, зовеса въ техничнѣй мовѣ копальникѣвъ: to jump a claim, — на парцелю наскочити.

оженився и осѣвъ де-годѣ постоянно; може бы за жѣнкою уже якось бодай на людей подабавъ.

Тому посѣшивъ я одного дня до Мюджинсвѣль, щобы побачити, якъ стоять дѣла.

Дуже мене радувало приказати собѣ одъ Ратлера зготовити грошъ — отъ того веселого, непобѣдимого Ратлера, котрый передъ двома годами хотѣвъ надомною старшувати. Я звернувъ розговоръ на Нельку и старого Фа́ла, думаючи, що сей предметъ буде го дразнити. Онъ ніколи не мѡгъ знести Фа́ла, и говоривъ, що Нелька не може го такожь и на очи бачити, — того певный, якъ незнати-чого.

— Чи Нелька любить кого другого?

Онъ звернувся въ сторону зеркала, що висѣло за буфетомъ, и поправивъ на собѣ волосєе. Я понявъ зарозумѣлого дурака!

То понукало мене дати Фа́лови знати, абы присѣшивъ дѣло. Мы довго бесѣдували съ собою. Не трудно було пѡзнати, що бѣднякъ по самі уха влюблений. Вздыхавъ и обѣцавъ всѣми силами старатися, покѡнчити дѣло якъ найскорше. Нелька була добра дѣвчина и чувствовала сли ся не ошибаю, якусь тайну почесть для скромного старого Фа́ла. Но поверховно блестячї свойства Ратлера успѣли уже завернути ей головку. Они и льстили бѡльше ей женскѡй природѣ. Щобы Нелька була гѡрша якъ вы або я, того не скажу. Мы всѣ дуже склоннїи, цѣнити нашихъ знакомыхъ бѡльше ведля ихъ внѣшного вида, якъ ведля внутреннего содержания. То лекше и приятнѣйше, а навѣть дуже выгѡдно, особливо, сли не потребуемо покладати на нихъ свое довѣріе. То повиненъ бувъ знати такожь старый Фа́ль, сли бы не бувъ такимъ нездарѡю. Но такимъ онъ ніколи бути не переставъ. Тымъ гѡрше для него.

Було то кѡлька мѣсяцѣвъ пѡзнѣйше. Я сидѣвъ власне въ моѣмъ кабинетѣ, коли старый Фа́ль зайшовъ до мене. Его появленєе заскочило мене трохи. Мы бесѣдували о бѣгучихъ справахъ механично и безъ интересу, якъ звичайно люде, що хотятъ собѣ щось другого сказати, а лишь боками заходятъ до рѣчи. По хвили промовивъ Фа́ль зовсѣмъ змѣненнымъ голосомъ:

— Їду домѡвъ.

— Домѡвъ?

— Такъ — то есть, хочу ѡтплысти въ атлантїйскї Штаты. Отъ зайшовѣемъ до тебе. Маю, якъ знаєшь, трохи маетку, и велѣвѣемъ для тебе выставити судовє повномѡчіе, щобысь мѡгъ переняти мои дѣла на себе. Маю такожь де-якї документы, хотѣвбымъ ихъ охотно тобѣ передати. Хочешъ ихъ приняти?“

— Ба — а Нелька ?

Онъ скрывився, наче бы понюхавъ чемерицѣ.

— Я съ Нелькою не женюсь... то есть...

Бачилось, що самъ бувъ злый на себе за то, що такъ докладно выразився.

— ... То есть, я думаю, що буде лучше, сли съ нею не оженюсь.

— Давиде Фагъ, сказавъ я урывисто и строго, ты останешъ вѣчно нездарою, тай годъ!

На немале диво менѣ выяснилось его лице.

— Такъ, промовивъ онъ, — то правда; я нездара бувъ и буду! Я все о томъ переконанный. Бачишь, я думавъ, що Ратлеръ такъ само ебъ любить, якъ и я, а знавъ, що она его бѣльше любитъ, якъ мене, протѣ може бути съ нимъ щасливѣна. Но знаю такожь, що старый Робинсъ волѣвъ бы мене, бо я богатѣйшій... а дѣвчина зробить всё, що батько схоче... и, — бачишь, тому я побачивъ, що стою властиво на переинкодѣ... протѣ найбѣйше ту, — уступити. „Однакожь“, тягнувъ дальше, коли я хотѣвъ ему перервати, „однакожь понеже боюсь, щѣбы старый случайно не ѣтказавъ Ратлерови дѣвчину, то я вынозычивъ ему на тѣлько, що му стане на то, щѣбъ мѣгъ въ Долтунъ розпочати яке дѣло на власну руку, Такий старанный, дѣльный и спѣсѣбный хлопецъ, якъ Ратлеръ, — знаешь, потрафитъ въ свѣтъ перебитися и небавомъ стане зновъ въ давиѣйшихъ ѣтносинпахъ... А впрѣчѣмъ, знаешь, слибы не мавъ щастья, то тобѣ не конче натискати на него. Бувай здоровъ!“

Я бувъ поступкомъ его къ Ратлеру занадто роздразненный, щѣбы оказуватися любезнымъ; но нѣнеже при его дѣлахъ можъ було зыскати, рѣшився я переняти ихъ. Съ тымъ онъ ѣтправився домѣвъ.

Минуло кѣлька недѣль. Коли прибувъ першій почтовый парѣхѣдъ, майже всѣ газеты черезъ кѣлька дѣнь занимала вѣсть о страшнѣмъ нещастѣю. По всѣхъ частяхъ Калиѣфорнѣи тѣлько й було бесѣды, що про затонувшій корабель, а тотѣи, що на нѣму мали приятельвъ, усувалися тихо на бѣкъ прочитуючи съ бездѣиною увагою довгѣй списъ нещасливыхъ. Були тамъ имена высоко уталантованныхъ, хоробрыхъ, благородныхъ и нѣжно любимыхъ, що погибли. Межи ними найповъ я зъ межи всѣхъ моихъ знаемыхъ насампередъ имя — Давидъ Фагъ.

Бѣдный нездара дѣйстно вернувъ домѣвъ!

Переложивъ

Петро П. Кумановскѣй.

ЛЕСИХИНА ЧЕЛЯДЬ.

I.

Лесчудный лѣтній поранокъ. Въ холоднѣмъ, легенькѣмъ вѣтрѣ ледви ледви лѣбесе широкій ланъ жита. Жито, мовъ золото. Колосье, наче праники, — ажъ похилилося пѣдъ вагою зерна та перловыхъ крапель росы, що повисала зъ каждой стеблинки. Стебла стоять высокі та ровніи, — жовті и гладкі межи зеленымъ листьемъ повѣйки, лептиці, осету та другого буряну, що стелится сподомъ. Денеде видѣбесь зъ середъ того золотого, шумячого и пахучого моря синье, чарующе око блавату або цвѣтка куколю, або дѣвиче, паленѣющее лице полѣвого маку.

Зѣйшло сонце. Зацвѣркотали сверчки на всѣлякі лады, — зажужжали великі полѣві мухи, та затрѣпотались нестрѣ мотылѣ понадъ колосистымъ моремъ. Природа ожила. Вѣтеръ подувъ сильнѣйше, — подувъ тешомъ зъ стороны лѣса и зачавъ стрясати сѣбѣну росу зъ травъ и цвѣтовъ.

Въ селѣ пѣднявся гамѣръ, — закипѣло житьемъ. Выгѣнъ заперѣвся ѣтъ худобы, котру гнали на пашу. За худобою шли заспані та немиті пастухи. Декотрі лишень, котрі вѣпѣли уже и поспѣдати, спѣвали весело, гейкали та вылукували батогами, женучи своѣй товаръ.

Зъ хатъ закурився дымъ. Газдынѣ топлятъ зарана, щобы скоро зварити ѣбѣдъ, — молодшихъ выправляютъ въ поле.

Лишь у старои Лесихи не куритесь зѣ стрѣхи. Хотъ тамъ ихъ три: стара, донька Горпина и молода невестка Анна, — то они такі ніколи рано не топлятъ, — все въ вѣчѣръ. Вечеромъ спечутъ та звaryтъ, що тамъ треба, — а весь день божистый не дбають. Запопадні Газдынѣ, що хотъ куды!

Газдѣство у старои Лесихи несогѣрше. Хата хотъ стара, та ще сильна, — будиночки нові, просторі, и опрятні, худѣлка красна, що Господи, — гладке кожѣ, мовъ слимакъ. Пасѣка такожь по смерти небащика Лесея не пошла нѣворотомъ. Лесиха приняла старого дѣда жебручого Зарубу въ хату, обшила, обхамрала, — тай уже старый лѣтомъ и пасѣки пильнуе, и коло хаты найменшой крыхѣточки допантруе.

Лесиха була и справдѣ жѣнка дуже господарна, та запопадна. Сукриста дуже та тверда. Бувало, якъ на що завозьмесь, то хотъ рака лазь, все поставитъ на своѣмъ. Хотъ волосье въ неи вже и сивѣло, — то лице ея було червоне и здорове, якъ цвѣклѣвый буракъ. Облесного и масного языка въ неи не було. За то говорила все урывисто и якось гнѣвно. Жарту або якого другого радого та широго слова не чувъ ѣдъ неи нѣхто. Каждому, абы хто, умѣла дотяти своімъ острымъ языкомъ Правда, — кажутъ, — не зъ добра она така и сталася. Несѣщикъ Лесь, повѣдають, убивавъ еѣ тяжко за молодыхъ лѣтъ, прибывавъ клѣкомъ за косу до лавы, а бивъ..... Зъ горя она тогды неразъ и напивалася, и той звычай оставъ у неи и до теперъ, — хотъ ніколи пѣянство не довело еѣ до того, щобы розтренькувала та прошагивала горко запрацѣване добро. Сли пила, то пила сама. Въ ея хатѣ, ані въ селѣ нѣхто ѣдъ неи ніколи и не поноухавъ порціи горѣвки. Стара Лесиха була дуже тверда и скупа.

Гнатъ Лесишинъ довго не мѣгъ оженился. Нѣ одна дѣвка въ

селѣ не хотѣла йти за нѣго. Не знати, чи то тому, що бувъ такий злый та забіяка, чи тому, що такий поганый. Волосѣ червоне, очка маленькій, хитрій, якъ у якого Татарина, — самъ великій, — голова якъ макорѣть, а губы, мовъ подушки, — такий побддуваній. Ну, — не о то рѣчь, — най го тамъ божа Мати судить, — але досыть на тѣмъ, що нѣкотра дѣвка не хотѣла за нѣго йти. Ще, — не знати якъ и що, — плели щось люде, що Гнатъ не зовсѣмъ має чистій палець, — перазъ тамъ крѣзь нихъ и дещо чуже прослизнеся. Не знаю, якъ де, — а въ нашѣмъ селѣ вже нема гѣршой ганьбы, якъ коли кого обнесуть, яко злодѣя! ^иТаке було и съ Гнатомъ Лесишинымъ и томуто не мѣгъ онъ довог оженитися. Нѣкотра не хотѣла йти за нѣго.

Но вѣдци графилея таки одна, — Анна Тимишина. Пѣшла она за Гната, та на свое горе. Бѣдна сирота, безъ ѣтця, безъ матери, — тѣлько й вѣна внесла въ Лесишину хату, що свои чорній бровы, карі очи, та двое рукъ робучихъ, та терпливе, послушне и покѣрливе сердце. Ой, зазналажь она долій за Гнатомъ! Не минувъ рѣкъ, а вже взяла щезати ей краса, погасати блескъ ока, хилитися до землі красна голова! Звычайне, грызота, сварка та бѣйка! Кого они не пригнуть до землі, не позбавлять веселости?.....

И отъ вамъ вся Лесишина челядь. Ага, бувъ ще у Лесихи хлопчина — наймитъ, Василь, що пасъ худобу. Его прозывали Галаѣмъ, бо вѣчно, скоро вжене худобу въ лѣсъ, галайкоче, та галайкоче, — и не вгаває на волосокъ. Въ однѣй хвили и коломыйки задробить и думки затыгне и весѣльной и зъ псавтири та гласѣвъ церковныхъ. Не бувъ онъ письменный, — все то попереймавъ зѣ слуху и абы вамъ одну спѣванку умѣвъ скѣнчити. Голосы та спѣванки плелися въ его головѣ въ якѣмось дикѣмъ неладѣ и моталися, мовъ ключѣ сѣна въ буйнѣмъ вѣтрѣ. Они не занимали, но заглушали его. Онъ тогды не тямивъ о свѣтѣ и о собѣ. Худоба брела нѣворотомъ. А якъ хто другій спѣвавъ, то онъ не любивъ слухати. Сказано, якійсь тумановатый. Зъ чого ему таке пѣшло, Богъ знае. Може такожь зъ нужды та бѣйки. Ой, бо то й натерпѣвся онъ всѣлякого лиха, ѣдколи померли его родичіи на холеру. Они, кажуть, були богатенькій и пестили дуже свого Васильчика. Смерть забрала ихъ нагло одного дня, — Васильчикъ прийшовъ въ чужій руки, — а чужій руки, звѣсно, — не гладять! Били его, бо бувъ розпещеный, упертый, лѣнивый. Выгнали зъ нѣго тоти хибы, та заголомшили молоду голову, зацѣмали послѣдню искорку дитинячої свободы и живости. Маѣтокъ слизъ въ чужихъ рукахъ, мовъ соль въ водѣ, — а Василя дали на службу до старої Лесихи. Ой, — не райже онъ и ту найшовъ!

II.

Лесиха, сказано, запонадна, перша йде зажинати зъ доньковъ и невѣстковъ.

— Найно, чи нашъ Галай и нынѣ пустить худобу у царину, — чи буде тямити вчорашній синцѣ? заговорила якось нѣбы грозячи комусь Лесиха идучи передомъ та поiblyскуючи новымъ серпомъ подѣ пахою.

— Ба, а чомужьбы не пустивъ? Якъ зачне выгалайкувати, то й о свѣтѣ забуде, не то о худобѣ! ѣдрекла Горпина. Еи красне, молоде лице сѣяло здоровымъ румянцемъ супроти всходячого сонця. Она една була ще найщасливѣйша на всю хату. Мати любила еѣ, — хоть правду

сказавши, неразъ и Горпиниѣ пришлось скоштувати горкою одъ матери або брата.

— Ой, такъ, — пригломшили бѣднаго хлопця, якъ kota загорѣлого, та теперь добиваютъ! шепнула сама до себе ^{несмѣло} Анна. Въ серци бѣднои сироты найскорше збудилось пожалованье надъ такимъ же круглымъ, несчастнымъ сиротою.

— Ага, — своѣй все съ своимъ рука! одрѣзала ей гнѣвно Лесиха. Она зачула тихій слова невѣстки.

— Сирота, а писокъ якъ ворота! кричала дальше. Небѣйся, моя кѣточко, и ты бы варта зъ нимъ на одну гилю! Зѣйшлисте ся обое, — тай заразъ едно надъ другимъ и жалусь. Эхъ, божа бы вамъ Мати не дала просвѣтлой години, що вы мою працю дармо марнуете, мѣй хлѣбъ дармо жрете, а все ледьомъ-пѣльомъ поводитесь.

Лесиха замовкла. Задыхалась. Нѣхто бѣльше не обзывался.

Пришли на мѣсце. Анна выбрала мѣсце на межи, де склала полудешокъ. Лесишина нивка була шѣсть загонѣвъ заширока. Три ихъ за день могли еѣ набезпечно обалити.

Лесиха тутъ же порядкуе.

— Ты непотрѣбе (ѣдозвалась прудко до невѣстки) ставай онту! (Показала найширшій загонъ). Ты (до доньки) сюда, — а я на прилуду!

Поставали.

— Господи помагай! сказала Лесиха и перша ужала жмѣнку снѣлого, хорошого жита, перша зробила повересло, — нажала снопокъ и ѣдставила на бѣкъ. То первачокъ, — бѣтъ на урожай значить.

— Ану, до работы! промовила зновъ. И три жѣночій головы схилились до землѣ, краснѣючи. Въ рукахъ заблыскотѣли серпы, захрустѣли твердѣ стебла жита пѣдтинанѣй блыскучимъ, зубчастимъ зелѣзомъ, — жменя за жменею паде на землю. Краснымъ, потяглымъ лукомъ перемыкають женцѣ нажату жмѣнку понадъ голову за себе и кладутъ на стерни. Часъ ѣдъ часу една выпрямится, вымкне жмѣнку жита, страе зъ пашнистого буряну, роздѣлитъ на двое, скрутитъ повересло и прѣстре его на свѣжѣй, пахучѣй стерни. Сверчки, жуки и всѣляка овадня утѣкае попередъ серпами. Часами й злякана сѣра мышъ вымкне изъ своей норы, перебѣгне по пѣдъ ноги женчисѣ, та зновъ повзне у ямку.

Рано, за холоду, зъ росею добре жати. Хрупъ-хрупъ, хрупъ-хрупъ.... Лишь только й чути всѣго, — та шелестъ складаного въ снопы жита.

Но поволи, поволи свѣжѣй, полѣвый воздухъ, широка самота и тишина поля, одностайность работы понукуютъ духа, щобы объявивъ себе. Розмова не легко ту завяжесе, — стара Лесиха все еѣ якось прикро перерве. Отъ одно що, — то снѣвы.

И поволи, поволи, — изъ загальнои тишины и одностайного хрупанья стебелъ вырѣзуеся чудный, срѣбный а тихенькій, несмѣлый голосокъ. Се Горпининъ голосъ. Стара жне, — не зважае на то. Горпина стае смѣлѣйша, — голосъ мѣцнѣе, — изъ сердца нѣхотя лесея тужна, а чудова шѣсенка:

Туды лозы хилилися, куды имъ похило,

Туды очи дивилися, куды серцю мило.

— Гей ты нелюбо якась! крикнула Лесиха до невістки, — чи вже ся лишаєш? Уже ти руки покулило, чи що?

Анна, слабовита й такъ, не змагала на найширшомъ загонѣ йти порівню зъ другими. Она лишилась була уже майже о повторѣ снопа зъ заду.

— Щожъ бо вы, мамо, мене нинѣ училися, якъ ося? одрекла она зобравшись якось на смѣлостъ, но не підносячи головы. Хіба не видите, що не можу борше жати, бо загонъ широкій? Ваша прилуда не то. Лацно вамъ выварачати!

То розлютило Лесиху.

— О, дивѣтмися на ню! Яке смѣле та угуріє. Ще й своє рыло ставить напротивъ мене! Эй, небого моя! Кобы менѣ борзо вечѣръ, — прийде Гнать зъ косовиці, — не будешъ ты така широка!

Анна хотѣла ще щось ѡтповѣсти, але Горпина шеннула до неї:

— Дай покій, сестро! Мама все мусяєть теркотати. Жнѣмъ разомъ!

Анна замовкла, — Горпина зачала сѣ все піджинати, — майже повъ загона собѣ забирала. Горпина була щира душа, — не въ маму вдалася, — та часомъ лишъ говорила подъ ей ладъ, бо знала сукристу материну натуру.

Зновъ стало тихо, лишъ стебла хрупотять, — та часъ ѡдъ часу серць бренькне о камѣнець.

Горпина десь съ перѣгомомъ затигла другу пѣсню. Зѡбралося Аниѣ на плачъ. Плачъ серця, то тужлива, сердечна думка. Она несмѣло, та рѡвно и переливно затигла:

*Зайшло сонько за ѡконько,
Якъ промънное коло;
Вийди миленька, вийди серденько,
Промовъ до мене слово!
Радабымъ вийти, радабымъ вийти,
До тебе говорити, —
Та лежить нелюбъ по правѡй руцѣ,
Бою ся го збудити!*

Лесиха слухала пѣсню затиснувши зубы. Кѡлька разѡвъ зъ подъ лоба жарко поглянула на невістку. Анна на бачила того, — жала далѣ и снѣвала. Зъ ей тусклого ока скотилася навѣть груба слѣза и упала на серць. Знакъ, що й серце ей снѣвало тотужъ пѣсню, не лишъ уста.

— Отъ, що ей на головѣ! Господыня моя зателепана! Якъ снѣваночки виводить! перебила гнѣвно Лесиха.

— Дайте бо вы, мамо, Аниѣ, покій! Що васъ за говорѣнка напала? Нї говорити, нї плакати, нї смѣятися не даєте, ще й снѣвати бороните! Яка мара далѣ витримає у васъ?

— Но, но, — розтрѣскоталася, — сороко куцофоста. Волишь жати та тихо бути! Небѡйся, — знаю я, де у тебе раки зимують! Лишь ми не мовчи, — то тямси!

Зновъ одностайно и понуро йшла робота. Стара хвиля ѡдъ хвилі покликувала на невістку, то на доньку, мовъ окомонъ.

Вже сонце геть-геть подѡйшло. Жито клалося на помѣтъ та встелювало широко загоны. Вже нашй три женчихи пополуднували и не спочиваючи взялися зновъ за дѣло. Сонце жарило, — зъ лицъ котився

пѣтъ. Сверчки цвѣркали голосно та проникливо. Здавалося, що ихъ голосъ роздаєся десь глубоко пѣдъ землею и впадає до уха, мовъ острый кремѣнный пѣсокъ. Кромѣ сверщкѣвъ все затихло, все поховалося въ тѣнь передъ жаркими сонѣчными лучами. Лишь люде, пань сотворѣнья, — мучатся тогды, коли спочиває природа.

III.

— Лесихо, Лесихо! роздався голосъ якогось косаря зъ пѣдъ лѣса. Лесиха встала, приложила руку надъ чоломъ и смотрѣла.

— Ци не видите, — онде три вашѣ коровы въ ѡвсѣ? кричавъ голосъ дальше.

Изъ лѣса долѣтало галайканье и верескливый свѣтъ Василя:

Ой тамъ на горбочку

Сидѣвъ дѣдько въ черепочку,

А мы его не пѣзнали....

Гей (того гей тяглося страшно довго) матижеъ моя, мати,

Пусти мене погуляти....

Го-о-о-а-усподи, воззвавъ тебѣ, услыши мя!....

— Ахъ, чортѣвъ накоренокъ! Уже зновъ змалювавъ! Бодайжесь изъ себе печѣнки выкринавъ! Василю-гей! Василю-гей! Дѣдчабы ти ся мати въ печенѣй всадила! Ту-у-умане вѣсѣмнадцатый, — на! А не видишь, що коровы въ шкодѣ, — га? А, повилазилибы ти тотѣ слѣпаки, та бы ти повилазили!

— *Господи помилу-о-ой!* бувъ одвѣтъ зъ лѣса. Тото „лой“ тяглося зновъ дуже довго и згубилося вкѣнци десь въ далекомъ, темномъ лѣсѣ.

— Галаю - на, Галаю! закричавъ зновъ косарь зъ пѣдъ лѣса. А не выженешь ты собѣ коровы съ царини? Выгналобы тя, якъ гору Вачинську, — га!

— *Ой туду, ду, ду, ду, ду, ду; за волами я йду!* ренегувавъ Галай зъ лѣса.

Косарь вѣдай стративъ терпеливѣсть, — хопивъ косу на плече та побѣгъ самъ выганяти коровы зъ ѡвса. Вѣгнавъ ихъ въ лѣсъ и щезъ за ними въ темрявѣ зелени. Лишь незадовго чутно було крикъ и ревѣтъ Василя.

— А, то, то, то! приговорювала Лесиха, зновъ схиляючись до жнива. Най зъ нѣго тамъ и третью скѣру зѣйме, — слова му не скажу! Най пантрує худобы, а не галайкоче!

Венерѣло. Сонце пышно закотилося за синѣ горы. Мрака зачала налягати на луки и клубитися чимъ разъ ширше сивыми туманами. Зъ пѣдъ неи, мовъ дитина зъ пѣдъ теплои перины, обѣзвалися деркачѣ. Перепелицѣ запѣтѣлиѣткали зъ жита. Вѣтеръ повѣявъ ѡдъ мочарѣвъ тепломъ та запахомъ сирого лещеху и татарского зѣлья. Любо якось та легко ставало на серци.

Нашѣ женчихи дожали нивки, поставали, повыпростовували крыжѣ та ѡдсапували.

— Ладный деньокъ буде завтра, — промовила Лесиха, — та якось ласкавѣйше, якъ звичайно. Богу дякувати, щесмо ся ту нынѣ обпорали. Завтра тра буде димѣнь на базарищи схопити.

— Ладна нѣчь буде нынѣ! прошептала Горпина, легко покраснѣла и зѣтхнула.

Анна усмѣхнулася до ней, та якось смутно, мовь крѡзь слѣзы. Она одна знала про тайну Горпининогo дѣвочого серденька, — про ея любовь съ хорoшимъ, чернoбровымъ парубкомъ Митромъ Громомъ.

— Но, — чого стоите! Анно, — хопты узбирати, коровамъ до припусу! Ты, дѣвко, — бѣгай, — телята напѡй! Ну, борше!

Анна ^{сейчасъ} и шатнулася мовчачи, — радѣйше, якъ звичайно. Чаруюча сила лежить въ одиѡмъ — одиѣбнѣкомъ ласкавѣйшѡмъ словѣ! Горпина пѡдбѣгцемъ и приспѣвуючи покvapилася до дому, — а стара Лесиха, положивши серпъ на голову ѡстрѣмъ до хустки и завдавши собѣ на плече снѡпъ-первакъ гордо помела за нею. Послѣдня прийшла до дому Анна двигаючи на плечохъ велику верету свѣжого, пахучого та пестрого буряну. Коровы чекали уже на ню, а побачивши свою звичайну вечерю, зачали рычати зъ радости и стовпилися разомъ коло сѣняныхъ дверей, чекаючи, ажъ приїде черга на кожду ити до сѣней, перекусити смачного зѣбля и ѡдати въ чистый скопець свѡй цѣлоденный запасъ молока.

Уже геть змерклося. У Лесихи затоплено въ печи и огонь палае яркимъ червонымъ свѣтломъ. Анна съ Горпиною пораються, варять, що треба на завтра. Дѣдъ Заруба голосно говоритъ молитвы сидючи на припѣчку, а Василь наслулавшись сварки Лесихи и ѡдобравши зо два бухнаки межи плечй полѣзъ на цѣчь и заснувъ не чекаючи вечерй.

Пѡдъ ѡкнами почувлися тяжкй кроки мушины и бренькъ косы. Троха згодомъ увѡшовъ Гнатъ у хату, кинувъ старый соломяный капелюхъ на лаву и сѣвъ копецъ стола.

— Ты на, — Галаю! Быки поприпинанй?

— Поприпинанй, поприпинанй! ѡдповѣла Анна мыючи мыски и заходячися коло вечерй.

— А ты газдыне, де ти серпы лежать?

— Або дежъ? таже въ сѣнѣхъ надъ одвѡркомъ! Дежъ бы мали...?

— Ага! Абымъ троха не дѡздрѣвъ, бувъ бымъ си ногу на вѣкъ вѣченнй просадивъ! Пѡдъ самымъ порогомъ!

— То певне коты....!

— Эй, небого моя! Лишь ты не пантруй мои працй, якъ ока въ головѣ! Не маешъ своего-що розмѣтувати! Не принесла ми ту нѣякого вѣна!

Анна змовкла. Еѣ дуже прикро вкололо тото слово. На щожъ ты бравъ мене? Таже ты й тогды видѣвъ, що я бѣдна! Тотй гадки тислися ей до головы, — но смѣлости не було у неѣ кинути й собѣжъ ними Гнатови въ очи.

— Ну, спати! комендеруе Лесиха. Ты, непотрѣбе, огонь въ печи погаси, — грань позамѣтай у закутець, — чуешъ! Горшки у цѣчь, — най ся крупы на завтра допроятъ! Горпино, — воды ще нема! Рушай по воду, — а хутко!

Анна зачала поратися, а Горпина выбѣгла до сѣней. Ту лишь злупотѣла коновцями тай коромесломъ, — рыгнула дверми, — а зъ обо-ры чутно лишь було веселу пѣсеньку:

Кобымъ була така красна, якъ та зоря ясна

Свѣтилабымъ миленькому, нѣколи не згасла!

— О, якй ей по головѣ сверщкы цвѣрочутъ! ѡдозвався сердито

Гнатъ роздягаючись. Мамо, — не высылайте её ніколи вечеромъ за водовъ!

— Або чому?

— Та хіба не знаете? Той довгоносий Громикъ, — онъ изъ за дороги, — щось дуже до неї....

— Що? верескнула Лесиха. Тото засмаркане смѣе підлазити до моеї доньки! Таке я му волосея обмыкаю на его капустяной головѣ! Я му підду до матери, — най го си держить, ели не хоче, щобы му ся яка кавза стала!

Гнатъ лягъ уже на постѣль. Лесиха довго ще сапала та ходила по хатѣ.

— Эхъ, най но я го їмю въ свой руки! Буде онъ ся мати! Підсвинокъ якійсь ходить! Тадаже якъ го по́рву за лабу, а за другу приступлю, то го роздру!

— Угу, — а вамъ що таке, мамо? зачала уговорювати Анна. Она доси мовчала на тоту бесѣду. Кѣнчила прятати. Що вамъ такого припало? Отъ, — слухалибысте, що Гнатъ плете! Та най скаже, ци видѣвъ коли своїми очима, щобы Громикъ Горпину зачѣпавъ?

— О, якій ми ту зъ неї адукать! ѓкрикнувъ на постели Гнатъ. А не підешъ ты спати, ты, робѣтнице моя не плачена.

Лесиха роздяглася и лягла на запѣчокъ, де Анна постелила уже була для неї мягку перину и два заголовки. На печи храпѣвъ уже грѣмко дѣдъ Заруба, — та часъ ѓдъ часу галайкавъ крѣзь сонъ Василь.

— Дѣду, — а обернѣтсѣ на другій бѣкъ! Не храпѣтъ такъ, — пѣчь завалитсѣ! крикнула Лесиха штуркаючи дѣда въ бѣкъ.

— Бѣгъ заплаť! Ручечкамъ роботящимъ и ножечкамъ приходящимъ и головамъ выслухающимъ.... зачавъ Заруба крѣзь сонъ свою звичайну молитву, — но небавомъ обернувся на другій бѣкъ и утихъ.

Тихо стало въ хатѣ! Мѣсяць несмѣло, блѣдо проглядае крѣзь тѣсній, тусклій шибы. Анна ще не лягала спати. Она сперла голову о ѓкно а лѣкть о варцабы и довго стояла тяжко задумавшись. Надъ чимъ она думала? Богъ знае. Може переходили попередъ еї очи еї лѣта молодой, невеселій, сирѣтскій. Може пригадуваласѣ еї серцю яка перша, щаслива, безталанна любовь, бо въ очохъ закрутилися двѣ слѣзы, а зъ устъ ледво чутно полися сумна думка:

Шумѣли вербы въ Поповѣй-Дебри,

Тай лозовое прутья;

Люблю тя, ѓпеча, люблю серденько,

Про людей не возьму тя.

Не такъ про людей, не такъ про людей,

Отець-мати не велитъ: —

Мене за тобовъ, мене за тобовъ

Само серденько болитъ!

— Жѣнко! Ты каланнице моя неприторо́нна! Що ты, — выбраласѣ мыши ловити, ци що? Чому спати не йдешъ? ѓбѣзавасѣ Гнатъ.

Анна схаменуласѣ, обтерла слѣзы и клякла до молитвы.

И молиласѣ она довго, горячо, простыми сердечными словами. А по́дъ ѓкнами на вишнии выводить соловѣй свои чудовій спѣвы, —

може и онъ молится небесному Отцю?.... А на выгонѣ прощаеся Горпина съ своимъ любимымъ.

— Горпино, сердце, — зажди ще хвилечку. Мы й не паговорилися.

— Нѣ, Митрику, — нема коли, — мама будуть сварити. Ты знаешъ, якъ они! Добраночь ти, — а завтра....

Не докѣнчила, — хопила коновці зъ водою и побѣгла идъ хатѣ.

— Завтра, — шептавъ за нею Митро. Довго поглядавъ зъ выгона на Лесишину хату, — а далѣ й задумався.

— Ци не дармо я еѣ люблю? Ци ѡдасть еѣ стара Лесиха за мене? подумавъ онъ. Серце му стислося, коли погадавъ о своѣй бѣдности.

— Треба робити, заробляти, що сили! Зѡтхнувъ важко, — вытгъ сопѣвку зъ за пазухи, — загравъ, затиликавъ, — та такъ дробно, та тужно, та якось такъ, мовбы въ томъ голосѣ тонула вся его надѣя та тихе его щастье.

— Бѣдна моя доле! прошептавъ Митро и повернувъ у своѣй выгонъ до бѣднои, вербами обсажденной хатины, де жила его стара мати. Зъ межи густыхъ зеленыхъ вербъ роздався парубоцкѣй голосъ, що выводивъ знану пѣсню :

Ой ще куры не пьли,

Кажуть люде : день блый!

Ой, вийди, вийди, хороша дѣвичино,

Поговори зо мною!

Джеседасаликѡ.

Хрестъ Чигиринскій.

Тей, въ мѣстѣ въ Чигиринѣ е церковь, Спасъ святой:
Въ той церквѣ хоронится козацкѣй хрестъ старый.
На томъ хрестѣ до нынѣ ще давна написъ есть:
Миръ мирнымъ! На враждующихъ самъ Богъ и его хрестъ!

У прѣтворѣ до нынѣ той грозный хрестъ стоитъ,
Мовъ великанъ минувшихъ, померклыхъ, страшныхъ лѣтъ, —
И лишь слѣпцы старіи ись пѣснями въ устахъ
Сидятъ, мовъ сумъ могильный, у стѣпъ того хреста.

И не одну говорятъ о нѣмъ старую вѣсть
Про наше горе, лихо, про вражу ляцку злѣсть.
И сердце ся стискае на вѣсти зъ тыхъ часѣвъ,
И ѡдорватись тяжко ѡдъ старцѣвъ еумныхъ слѣвъ.

*

*

*

Весна настала красна, розтавъ зимы килѣмъ, —
Немовъ козакъ гулящій прибрався Чигиринъ.
Мовъ дѣвичина въ недѣлю, — природа стройна вся,
И наче щастье въ сердци, — така ей краса.

Болоня кругъ Чигрина не цвѣты залягли;
То войска два ворожі до бою надтягли:
Два братья, вражовъ штукъ розъеднані съ собовъ
Пришли, щобы пролити рѣками братню кровь.

И стали противъ себе: ту Ляхъ а тамъ Козакъ,
Ту гордый панъ, тамъ низкій, погорджений бѣдакъ,
Ту певнѣсть, тамъ розпука; ту жадоба, тамъ жаль....
Ирзають быстрой коні, блищить до сонця сталь.

Гей гордо панъ Жолкевскій на конику жене!
Гей гордо ляцке войско стоить рядомъ страшне!
А сугорбы понуро, мовъ поле сивй мглы,
Розгульніи козацкй громады облягли.

— „Заждѣть! кричить Жолкевскій, — рабы, навчу я васъ
„Не приjde вамъ охота до бунту другій разъ!“
Три шибениці ставить на горбъ, щобъ кождый зрѣвъ
И напись по надъ ними: „Се жде бунтовниковъ!“

„Гетьмане Наливайку!“ озався Лободá
„Се що тамъ видно въ дали? Се що тамъ за бѣда?
„Чи се праноръ, що шляхту провадить до борьбы?
„Менѣ здаесь, що бачу онъ — шибениці три!“

А Наливайко каже: „Щастъ Боже имъ и съ тымъ!
„Но мы подемъ до бою подъ знаменемъ святымъ.
„Гей, братья, хрестъ поставте на горбъ, на нѣмъ письмо:
„Миръ мирнымъ, — на враждующихъ самъ Богъ и хрестъ его!“

Зновъ день наставъ, — и страшна зачалася борьба,
Немовъ огонь зъ водою, — такъ перлисъ войска два.
Чимъ выше свѣтле сонце по небѣ йшло въ гору,
Тымъ бѣльше братнѣй крови плавомъ плыло въ рѣку.

И стала послабати козацка сила вже....
Лютее панъ Жолкевскій и въ пень козацтво тне.
„Ось вамъ наука, хамы, — такъ грозно онъ кричить,
„Якъ рѣзати нашу шляхту, и села намъ палить!“

И всѣ козацкй очи звернулися наразъ
До чудного на горбѣ хреста въ той страшный часъ.
И смотрить: чи се привидъ, чи истина?.... Зъ землі
Вагомъ-поволи хрестъ той здвигаеся дъ горбъ.

И мовьбы невидимй несли го руки, йде
Ажъ тамъ, де панъ Жолкевскій у пень козацтво тне.
И середь боевища той хрестъ чудесный ставъ,
Мовъ раменами крѣпко козацтво заслонявъ.

Всѣ бачили то диво, — всѣ стали, мовь мертвѣй.....
Не гримають мушкеты, — не блискають шаблѣй.....
Въ тревожѣ панъ Жолкевскій зъ рукъ шаблю упустивъ
Дививсь — а мовь не видѣвъ, стоявъ — а мовь не живъ.....

А Наливайко крикнувъ: „Такъ, братья, такъ и есть:
„Миръ мирнымъ! На враждующихъ самъ Богъ и его хрестъ!
„За мною! Най познають враги, що зъ нами Бѣгъ!
„Що противъ Бога змѣгся, кто противъ насъ ся змѣгъ!“

На западъ вже клонилось святое солнце внизъ,
Кѣнчився при Чигринѣ брѣнькѣ стали, ломѣть спить.
Кругъ шибениць все войско шляхетске полягло, —
Рѣкою трупѣвъ много и крови поплыло.

Одинъ лишень Жолкевскій ѡдъ гибели уйшовъ:
За нимъ козацтво довго ще гналося стрѣловъ.
„Зажди,“ кричить козацтво, „Жолкевскій, гей зажди!
„А для когѣжь лишивъ ты ту шибениць три?“

*

*

*

Боевище кроваве травою поросло, —
Могилы вкрыли трупѣвъ, — мовь буря все пройшло.
Козацкѣй й лицкѣй силы розвѣялись, мовь прахъ, —
Не згинула лишъ незгода, — въ враждѣ все Русь и Ляхъ.....

И чи коли настане якій щасливѣйшій часъ,
Чи появится еднѣсть и згода й миръ у насъ, —
Богъ знае! Но мы смѣло въ гору взнесѣмъ чоло!
Миръ мирнымъ! На враждующихъ самъ Богъ и хрестъ его!

Иванѣ Франко.

ИНСТИТУТКА

Повѣсть Марка Вовчка.

(Авторѣ посвятивѣ ея Т. Шевченку.)

I.

Люде дивуются, що я весела: надѣйсъ, горя-бѣды не знала.
А я зъ-роду така вдалася. Уродись, кажуть, та и вдайся.... Було мене
и бують (бодай не згадувать!) — не здержу сердца, заплачу; а розду-
маюсь трохи — и смѣюся. Бува лихо, що плаче, а бува, що й скаче, —
то такъ и мое лишенько. Якъ-бы менѣ за каждою бѣдою моею плакати,
досѣ-бъ и очѣй я выплакала. Батька-матери не зазнаю: сиротою зросла

я, при чужинѣ, у людяхъ. Хоть не було дѣла важкого, — такъ забували про мене, чи я не голодна, не холодна, чи жива я....

На десятилѣтяхъ взяли мене въ двѣрть. Стара панѣ була не що, сумирна собѣ, — може, тому, що вже блаженка була, ледвѣ ноги волочила, а заговорить — тѣльки шамъ-шамъ; одъ разу й не розберешъ: такъ куды вже бійка; не на умѣ. Увесь день на ланочкахъ; пѣчка йде — охає та стогне. А за молодого вѣку, славлотъ, выгадочки були чималѣ и въ неи.... та требажъ колись и перестати.

За мене, то вже въ дворѣ жили мы спокѣйнененько: одно було горе, що зъ двору й ступити не пустять. Хиба вже на велике свято, що до церкви одпросимось, а въ недѣлю й не думай. „Розволочитесь“, було каже панѣ, гнѣваючись: — „не пущу!... Не той ще вѣкъ вашъ, щобъ Бога пильнувати: ще матимете часъ, не заразъ вамъ умирати.“

А якъ коли, то було звеселѣемо не знать-чого. Веселенько намъ, — ажъ серце трепече! Коли-бъ воля, заспѣвавъ бы такъ, щобъ и на селѣ лунало.... ажъ пече; та що вradiшь? Спасибѣ хоть за те, що не быють десять разъ на день, якъ отъ по иншихъ чуемо.

Сидимо було день при дни у дѣвочѣй та робимо. А тихо коло тебе, якъ зачаровано. Тѣлько панѣ заоха, або хто зъ дѣвчатъ на ухо за чимъ озвется, — котора зѣтхне зъ нуду. Докучає було та робота, докучає. — Не вsmѣлимось. Изгладуємось, та смѣхъ насъ такъ и бере. То одна моргне бровою, а друга ѣй одморгує; то привяжуть тую до стѣльчика косою; инша заскочить та почне выстрѣбувати дыбки-дыбки, щобъ панѣ не почувла, — крутиться, вертится, тѣльки рукава май-май-май... Чого було не вырабляемо!

У старои панѣ не було роду, окрѣмъ — мала собѣ унучечку — у Кіевѣ обучалась у якомусь тамъ.... отъ коли-бъ вымовити.... ин-ститу-тѣ. Було частенько до старои листы шле; а стара тѣи листы що дня вычитує, и поплаче надъ ними, и посмѣется. Коли пише унучечка, щобъ уже приѣздити за нею, та до дому забѣрати... Мати Божа! увесь будынокъ зворухнувся: бѣлѣти, мыти, прибѣрати!... Пannочки сподѣваемось! панночка буде!

Стара панѣ немовъ одужала: колыває съ кѣмнаты до кѣмнаты, выглядає у кожне ѡконце на шляхъ, и насъ туряє за село дивитись, чи не ѣде панночка. А намъ того й треба. Мы за той тыждень, що еѣ выглядали, сказать, нажилися. Шлють, то бѣжимо-летимо.... Весело зѣочити степъ, поля краснѣ! Степь зеленый наче втѣкає въ тебе передъ очима, далеко, кудись, далеко.... Любо на волѣ дыхнути!

Квѣтокъ було назриваемъ, та позаквѣтчуємось, якъ молодѣи, та до самого двору тыми вѣнками величаємось. А вступаячи въ двѣрть, схопимо зъ себе, позакладаемо, — та такъ було жалко тыхъ вѣнкѣвъ кидати, такъ жалко!

II.

Дѣждали панночки, приѣхала.... И що-жъ то за хороша зъ лица була! И въ кого она така вродилася! Здається, и не змалювати такои крадѣи!.... Стара якъ обѣйняла еѣ, то и зъ рукъ не выпускає; цѣлує и милує та любує. И по кѣмнатахъ водить, усе показує, усе розказує;

а панночка тільки обертається туды-сюды та на все цѣкавымъ окомъ спозирає.

Посадовила єѣ стара за стół. И плаче, и радѣе, и роспытує, и частує: „Може, тобѣ того зѣѣсти? може, того спити?“ Наѣдкѣвъ, напйткѣвъ понастановлювала; сама єѣла коло неѣ, — не надивитєя. А панночка усе прибіра, наче той горобецъ, хутенько и чистенько. Мы зѣ-за дверей дивимось на нѣхъ и слухаємо, що то панночка говоритимє, — чи не дѣйдемо, якѣ тамъ у неѣ думки, яка вдача, звичай.

— „Якогось то жилося тобѣ, серденько, самѣй?“ пытає стара. „Тѣ менѣ не кажешъ нѣчого.“

— Ай, бабусечко! що тамъ розказувати! нуда така!

— Вчили багацько?... Чогожъ вивчили тебе, крышко?

— Отъ захотѣли що знати!... Добре вамъ, бабуню, було тутъ жити на волѣ: а що я вытерпѣла за тѣмъ учѣньємъ!... И не пагадуйте менѣ єго нѣколи!

— Голубочко моя!... Звѣсно вже чужѣ люде; обѣждали тебе дуже... Чому-жъ тѣ минѣ заразъ сѣго не прописала?

— Що се вы, бабуню? Якъ можна? Заразъ дѣзнаються...

— Бѣдолашечка моя!... Скажи-жъ менѣ, якъ тебе тамъ кривдили тѣ невѣрнѣ душѣ?

— Охъ, бабусечко! и морєно и мучєно насъ — та все дурницею. И те вчи, и другє, и десѣте ѣ пѣте... товчи та товчи та ѣ товчи!... На що менѣ те знати, якъ по небу зорѣ ходѣть, або якъ люде живутъ по за морѣями, та чѣ въ ихъ добре тамъ? Абы я знала, чимъ менѣ себє мѣжъ людѣми показати...

— Та на щось же учатєя люде, мое золото. Отъ и нашѣ панночки — на що вже бѣдота, та ѣ тѣ верещѣть по французкѣй.

— Е, бабуню! защєбетала панночка: — до французкоѣ мовѣ и до музыки добре ѣ я бралась, — до танцѣвъ тожъ. Що треба, то треба. На се вже кожнѣй уважає, уважає кожєнъ и похвалитъ: а все инше — тільки морока. Учись, та ѣ забудъ! И тѣмъ, що учѣть — нуда, и тѣмъ, що вчатєя — бѣда. Багацько часу пропало марно!

— Такъ якъ же отсе погано вчѣть?

— Кажу-жъ вамъ, що ѣ нудно, и погано и марно. Они тільки ѣ думаютъ, якъ бы имъ грошѣй выплатили, а мы думаємо, якъ бы хутчє насъ на волю выпустили... Чогожъ вы задумались, бабусю?

— Та то серденько, що грошѣй брали за тебе добрѣ, а вчили погано. Що-жъ, якъ тѣ далѣ и все позабуваєшь?

— Чи подоба-жъ се, бабуню? Богъ изъ вами! Якъ же-бъ то мѣжъ гостѣями, або въ гостѣяхъ, позабувати музыку, або танцѣй, або хочъ бы и мову французку?... А про ту заморську нѣсенѣтницю, то ѣ въ одно ухо впускала, а въ другє выпускала, та и зовсѣмъ такѣ не знаю. Цуръ ѣй!

— А якъ же часомъ хто въ тебе спытає, якъ тамъ тѣ зорѣ по небу ходѣть, або що? Люде осудѣть заразъ: вчилась, та ѣ не тѣмѣть!

— Та що се вы, бабусю? Та се ѣ тільки вамъ призналась, що не знаю, а чужѣ зѣ-роду того ѣ не дошмѣраются, нехай хочъ цѣлѣй дєнь пытають. ф зо всего выкручусъ, еще ѣ ихъ оступачу: онъ якъ, бабусю! Хотите, ѣ вамъ заспѣваю? Слухайте!

И заспѣвала, затыгла, — наче тое срѣбло пересыпается.

Стара еѣ цѣлувати! „Серденько мое! вѣѣхо моя!“

А панночка до неи ласится та просить:

— Купѣтъ минѣ бабусечко, по новѣй модѣ убранѣ хорошихъ!

— Про се не турбуйся, дитя мое. Буде въ тебе всеѣго. Ты въ мене будешь царѣвна надѣ панночками!

Мы дѣвчата, изглядуемосѣ: чого тамъ панночки нашої не навчено!
а наибѣольшѣ, бачся, людей туманити!

III.

— Ходѣмъ лишень, голубко, говорить стара панѣ: — я хочу, щобѣ ты собѣ обрала котру дѣвчину.

Та й веде еѣ до насѣ.

Мы одѣ дверей та въ кутокъ, та купую въ куточку й збилися.

— Се ваша панночка, — промовляе до насѣ панѣ. — Цѣлуйте еѣ въ ручку.

Стара всеѣхъ насѣ показуе: Се Ганна, а се Варка, а се Домаха.

— Боже мѣй! ажъ крикнула панночка, разомъ стрепенувшися и въ долонѣй сплеснувши: — чи зумѣе-жѣ хто въ васѣ мене зачесати, ушнуровати.

Стоить и руки заложила, и дивится на насѣ.

— Чому? каже стара. Зумѣють сердце. А нѣ, то навчимо.

— Якъ тебе зовуть? пытае мене панночка, та не слухаючи мене, до панѣи: — Ся буде менѣ!

— Такъ и добре-жѣ; яку схочешъ сердце: нехай и ся. — Гляди-жѣ, Устино (на мене), служи добре, панночка тебе жалуватиме.

— Ходѣмъ уже, бабуню; годѣ вже, перехопила панночка; сама скривилась и перехилилась на бѣокъ, и очѣй чогосѣ заплющует, и зѣ мѣсця зрываеся, — отѣ стѣменный кѣтъ, якъ ѣму зѣ люльки у вуса пыхкають....

— Треба-жѣ, голубко, каже стара, еѣ на розумъ навчити: се дурнѣй головы. Я скажу те, а ты що друге, то й вийде зѣ неи людина.

— Шкода, бабуню, що спершу ихъ не вчено! Теперъ порайся! було яку ѣддати до мѣста.

Та й говорятъ собѣ, наче про коней, або що.

— Ой Устечко, журятся дѣвчата: — яково то буде тобѣ, що она така непривѣтна!

— А що-жѣ, кажу, дѣвчата: журбою поля не перейдешъ, та й одѣ долѣй не втечешъ. Яково буде — побачимо.

Та й собѣ задумалась.

IV.

У вечерѣ кличуть: „Иди до панночки — розбѣрати.“

Вѣйшла, а панночка стоить передѣ дзеркаломъ и вже усе зри-
вае зѣ себе.

— Де се бѣгала? Швидче мене розбѣрай!.... Швидче: я спати хочу!

Я розбіраю, а она все покрикуе на мене:

— Та хутче-ж бо, хутче!

Кинулась на лѣжку: — Роззувай!... А вмѣшь ты волося звивати.

— Нѣ, не вмѣю.

— Боже мѡй! горе мое! яка-жъ она дурна!... Иди собѣ!

Дѣвчата вже мене дожидають: „А що, Усте? що, сестрице? яка она, голубко?“

Що имъ казати?

— Дурна я, кажу, дѣвчата, бо не вмѣю кѡсь извивати!

V.

Другого дня ранесенько прокинулась наша панночка. Умылась, прибралась, оббѣгла усѣ будинки, увесь двѡръ и въ садку була. Така веселенька: — Дома я! каже, дома! Усе менѣ вѡльно!

Цѣлуе стару панію та разъ-у-разъ пытае: Чи скоро въ гості поѣдемо, бабусечко? а коли гості у насъ наѣдуть?

— Та нехай же я перше сама тобою натѣшусь, рыбко, нехай на тебе надивлюся!

— Та коли-жъ то вже я дѡждуся, бабуню? Въ мене тѡльки було й думки, що приѣду до дому — весело буде, людно, музики, танці... Бабусенко мила, любя!

— Ну добре, пташко! Нехай трошки приберемось, та тодѣ вже заразъ и гостей проситиму.

Почалось прибирания тое. Стара скрині съ коморы выкочуе та оксаміты, рубки тонкіи, выбірае, та примѣряе на панночку. Панночка ажъ пѡдскакуе, ажъ изъ радощѣвъ червонѣе. То до одного дзеркала скочить, то у друге зазирне; склянку воды вѡзьме, то й тамъ любуе, яка она хороша. То заплете косы, то розплѣтае, то стрѣчками перевьє, то вквѣчается.

— Ахъ, бабусечко! було выкрикне, коли вже я въ атласову сукню вберуся!

— Якъ заручишься, дитино моя, одказуе стара. Дамъ тебе за князя чи за графа, за багатыра всесвѣтнѣго!

А панночка й голову задерла и выступае такъ, наче вже она княгиня великородна.

Та тѡльки зъ нихъ и мовы було, що князі та паны вельможніи. Було якъ весѣло зовѣмъ приберутся, и будинки поставляютъ камянй, и коней воронныхъ позапрягають, — ажъ лихо! Пересыпають такеньки, пересыпають. — Панночка й зѡтхне: — Що, бабуню тѡльки говоримо... И досѣ ще нікого въ насъ не було!

— Та зажди-жъ бо трохи: найде такого, що й непотовплятся.

VI.

Та й справдѣ перхнуло до насъ гостей, — якъ на погориджу. Однй зъ двора, а другй въ двѡръ. Нема намъ ни сну ни спочинку: бѣгаємо, велугуємо, клопочемось зъ ранку до вечера. Часомъ така юрма ихъ ужене, що дивуємось, якихъ то вже мѣжъ ними панѡвъ нема! Все

тее регочется, танцюе, ёсть, псе; все тее гуляще, дакъ таке выщеще-не! Инша добродѣйка у дверей не втовпится. А паничѣвъ що-то въ насѣ перевернулось! Ажъ роетъ коло нашей панночки звиваются, такъ якъ тѣ джмелѣ гудуть. Обѣйшла либонь она ихъ усѣхъ, — кого словами, а кого бровами: одного за здоровья любенько пытае; другому жалится, що безъ ёго чогось ѣй смутно та дивно; которого коло себе садовить, скажи, наче-бъ своего посѣмяннина. Бѣдахи розкохались, ажъ зовсѣмъ подурѣли, зъ лица знали, схнуть. День-у-день набѣзять до насѣ, одно одного попережаяючи та зизымъ окомъ накрываючи. Чи такъ она всѣмъ до душі прийшла, чи не було имъ тодѣ чого инчого розважатись, тѣльки такъ-такъ комахою й налазють и налазють. Бо бачъ, чимъ имъ у свѣтѣ розважитись, якъ своѣй молодой вѣкъ собѣ скрасити?... Солодко зѣбети, пьяно спити, хороше походити, — а бѣльше що?

VII.

Потроху та помалу усе панночка на своѣй ладъ перевернула — житиѣ и господарство.

— Покиньте-жъ бо, покиньте, бабуню, плести! Хиба нѣкому у насѣ дѣла робити? Кто приѣде, а вы все за чулкою манячите, наче прислужница, або-що.

— Та нудно безъ работы, дитино! одказуе стара.

— Возьмѣть книжку, почитайте.

— Що я читатиму! Я вже не бачу читати.

— То такъ погуляйте, — тѣльки, голубочко, не плетѣть! Вы менѣ лучше око выкольте тымъ дротикомъ!

— Та добре-жъ, добре, угамуйтеся.

Покине плести стара й нудится. Убрала еѣ панночка у чѣпчикъ зъ стрѣчками рябенькими, та й посадовила на крѣселечку середь комнаты. Приѣдутъ гости, — она на поготовѣ привѣтае ихъ.

Стара вже свѣтомъ нудить, а панночка втѣшається: — Якъ славно, бабусечко, якъ славно! якъ велично та пышно!

VIII.

Насѣ дѣвчатъ, усѣхъ, гаптувати посадовила. Сама й учить, та разъ-по-разъ надѣбга, чи шиємо. И обѣдати йдемо, то она хмурится и сварится. Далѣ вже, що-день, то она сердитѣйша; вже й лае; часомъ щипне, або штовхне стиха... та й сама почервонѣе, якъ жаръ, — засоромится. Покижъ тѣльки не звычилась; а якъ оговталась, обжилая, то пѣзнали мы тодѣ, де оно въ свѣтѣ лихо живе.

Приѣду було еѣ вѣбрати, то вже якои наруги я одъ неи не на-терплюся!... Заплѣтаю косы, — не такъ! Зновъ росплѣтаю та заплѣ-таю, — зновъ не такъ! Та цѣлый ранокъ на тому пробавить. Она мене й щипае, и штырхае, и гребѣнцемъ мене скородить и шпильками коле и водою зливае, — чого, чого не доказуе надъ моею головонькою бѣдною!

Одного разу дожидали въ насѣ полковыхъ зъ мѣста. Двѣрѣ за-мели ще зъ вечера; у будынку прибрали, якъ икъ Великодню. Сѣла

панночка зачѣсуватись.... Лишечкожъ мое! лучше-бъ жару червоного у руку набрала, якъ менѣ довелось туманѣти коло еи русои косы!.... И така, и онака, и геть-прочь пошла, и зновъ сюды поступай; и пхати мене, и наскакувати на мене, — ажъ я злякалась! Та речече, та дякотить, та тупоче-тупоче, а далѣ якъ заплаче!... Я въ дверй, а она за мною въ садъ. „Я тебе на шматки розѣрву! задушу тебе, гадино!“ Оглянусь я на неѣ, — страшна така зробилась, що въ мене и ноги захитались. Она мене якъ хопить за шию обѣручъ! руки холоднй якъ гадюки. Хочу скричати, — духъ менѣ захопило; такъ и рухнула коло яблунй, та вже одъ холоднои воды прокинулась. Дивлюсь — дѣвчата коло мене скупчились, бѣлы усѣ якъ крейда. Панночка на стѣльчику роскинулась, плаче; а стара надъ моею головою стоить, и такъ то вже мене лае; така вже люта, ажъ йи у ротѣ чорно.

— Що ты накоила, ледащо! Якъ ты смѣла панночку гнѣвити! Я тебе на Сибѣрю зашло! Я тебе зо свѣта жену!

А панночку вмовляє: Не плачь, не плачь, ангеляточко мое: слѣзъ твоихъ она негодна! Ще занедужаешь, Боже борони чого! Бачь, рученьки холодиѣсенькй. Буде бо вже, буде! На що сама берешься? Менѣ внось, що тобѣ не вгодно.

— А тобѣ, ледащице, (зновъ сварится на мене) а тобѣ буде!

Та й не знаю, якъ ще другои бѣды вѣѣгла, що мене не бито. Мабуть того, що вже дуже була я слаба, — такъ панѣ тѣльки ногою мене совнула, та заразъ звелѣла дѣвчатамъ мене до хаты однести.

Дѣвчата подняли мене й понесли, а въ хатѣ такъ и впали коло мене, плачучи: „Устино серденько! оплакана годинонька твоя!.... Мати Божа! за що се надъ нами таке безголовьячко?“

IX.

Цѣлу весну мене теплымъ молокомъ наповали, поки я трохи оченьпала.

Лежу сама, — усѣ на панщинѣ — лежу та все собѣ думаю: „Таке молоде, а таке немилосердне, Господи!“

У хатѣ холодокъ и тихо; стѣны бѣлы й нѣмй; я сама зъ своею душею. Вѣтрець шелесне, та прихилить менѣ у ѡконце пахучй бузокъ. Опѣвдня сояшный промѣнь гарячй перекине черезъ хату ясну стягу трепечущу... наче мене жаромъ обсыпле. Душно минѣ, дрѣмота, а сну не мае. И такъ усе сама-самѣсьнька изъ своими думками — якъ у свѣтѣ жити!... Рада було, — Боже мѡй, якъ рада! — коли зашумить садокъ, стемнѣе свѣтъ и загурчить дощъ объ землю! Отъ, чую, щось затупоче.... регѣтъ и гомѡнъ.... у хату до мене згряя дѣтей — усыпле. Веселй, червоинй, витають мене; впрыскають мене дощемъ изъ себе; пнются на ѡкно, нетерпячй, коли той дощъ ущухне; спѣвають, выгукуютъ:

„Зѡйди, зѡйди, сонечко
На попове полечко,
На бабине зѣльчко,
На наше подвѣрьчко!“

Скоро сонечко зъ за хмары выграто, они такъ и замелись изъ хаты. А менѣ ще довго-довгенько оддається то у тому кутику реготъ, то у тому, наче хто у дзвонички сребній выдзвонюе.

У-вечерѣ, смеркомъ уже, вертаются зъ панщины люде потомленій и варомъ сояшнымъ, и тяжкою працею; все мовчать, — хибя якій зотхне важко, або заспѣвае сумной, сумной стиха....

Часомъ несподѣвано котора дѣвчина вбѣжить до мене зъ будынку.

— Устино! голубко!

— А що тамъ у васъ дѣється, сестрице? спытаю еѣ.

— Хоть не пытай, Устино, — лихо! Ганну сегодній били, учора Параску, а завтра мабуть, уже моя черга. Ой, матѣнко! коли-бъ тамъ не оглядѣлись ище за мене! Охъ, Усте, бѣдна наша головонька!

— Про мене нічого?

— Де-бъ то нічого!... Чому не йде до своего дѣла? Що она нѣжится, мовъ панѣ зъ Басані? Отъ що, коли хочъ... Ой забарилася-жъ я! Бувай здорова, Устинко!

X.

Одного ранку лежу я та думаю, коли въ хату вбѣгла Катря.

— Йди, йди, хутенько йди, Усте!

— Куды йти?

— До паннички, до паніи! Та хутенькожь бо Усте! Послали по тебе, щобъ заразъ ишла. Панничка пожалувалась на тебе старой, що ты вже зовсѣмъ одужала, та не хочешъ робити, служити. Иди-жь бо йди!

— Якъ же йти, Катре, не здолюю я по земли ступати!

— Я тебе доведу, голубко! Зможися, щобъ ище горшъ тобѣ не було. Ходѣмо бо, ходѣмо,

Ледвѣ я доплела до будынка. На порозѣ стрѣла панничка.

— Чого се нѣжишься? чому не йдешъ служити? ледащо ты! По-стрѣвай! я тобѣ таку кару вымыслю, що ты й не бачила й не чула.

Та кричить же то, Боже! ажъ задыхалась; штовхае мене, за рукавъ смыкае.... Годинонькожь моя! Якъ она охижѣла*), яке страшне зробилося въ неи личко гожее!...

На той крикъ и панѣ не задлялась прилѣзти... давай мене лаяти. Ще нахвалялась и бити. А мы спасибѣ Богу, того не дознавали одъ неи, поки не вселилась панничка. Всчали ся въ насъ тодѣ карности щоденній, щоденный плачь. Чи хто всемѣхнется (не чайно всемѣхались!) — панничка бѣжить до старои: „Бабуню, мене не шанують!“ Чи хто заплаче: „Бабуню, дѣла не роблять, та ще й плачуть!“ Та на всехъ такеньки вадить, та й вадить, навадниця наша. А стара лютуе, насъ карае, — молодой вѣкъ изгадала!

XI.

Тольки й дышимо було, якъ наѣде гостей-паничѣвъ, та трохи забуде про насъ панничка. Выйде до нихъ — ляскотить по пташиному,

*) Олютилась, розпалилась.

привѣтна, любя — и що то? — не пѣзнати!... А вже якъ тѣ паничѣ коло неї.... Той поручъ изъ нею шлется, а той съ кутка на неї очима свѣтитъ; сей за нею у тропу точится, а той зновъ зъ боку поглядомъ забирае. Онажъ мѣжь ними, мовъ тая перенеличка звивається.

— Котрый-то зъ нихъ попадеться? говоримо було дѣвчата. Дознае, неборакъ, по чѣмъ коєшь лиха!

Спершу стара панѣ тѣшилась велико тими гѣстьми, а далѣ, якъ почались мѣжь ними сварки, стала думати та гадати: — не рада вже имъ, да не одбити. Наѣде ихъ силечка одна, та кождый же то домагається панночиного привѣту собѣ; одинъ одного зневажае, та й сварятся и грызутся. Почала вже ихъ стара панѣ собаками (за очі) вzywати. Ажъ такъ надъ осѣнь доля панночина прийшла — и таракнули они усѣ одъ неї въ-розсыпъ, себе самыхъ соромлячися.

XII.

Спѣзнався съ панночкою полковый лѣкаръ, та й почавъ щодня вчащати. Такій онъ бувъ тихій, звичайный, до кожного привѣтный, — и на панича не походить!... А якъ зъ нею спѣзнався? Вже давненько панночки приѣзжій переносили, що якій то вже тамъ лѣкаръ полковый, хорощій! и брови ёму чорні и уста румяні, и станомъ высокій, — така вже краса, що й не сказати. Тѣльки що гордый дуже, — на жадну не погляне, не заговорить, хочъ тамъ якъ до ёго нѣ заходь...

Панночка чуючи таке, було частенько говорить старѣй: „Якъ бы вы, бабусечко, того лѣкаря до насъ завітали, — нехай побачу, якій!“

А стара було на те: Моя дитино! нацокотали тѣ верхоумки, ско-сырній, а ты вѣры поняла... Велике диво — полковый лѣкаръ! Се зли-дній, бѣдота! Що тобѣ съ такими заходити?

— Та нехай я тѣльки ёго побачу, бабуню! чи справдѣ онъ такій, якъ славлють.

— Цуръ ёму! ще ввяжеться! И такъ уже багато коло тебе звивається, а жаденъ не сватае. Одинъ одного перебивае та сварюются, — бодай вы выказились!

Отъ же, якъ стара одмагалась! а внучечка якъ на нѣю стала: лѣкаря, та й лѣкаря! Першогожъ наѣзду, якъ жарнувъ полковый началъ, мусѣла стара ними переказувати, що лѣкаря до себе въ гостину запрошуе. Тѣ живо погодились: „Привеземо, привеземо“, кажутъ.

— А колижъ вы насъ одвѣдаете? пытае панночка, сюды-туды обертаючись, та въ очі имъ заглядаючи не мовъ якъ лисеня: „чи хутко?“

— Коли вы такі ласкаві, то мы й позавтрѣму будемо, кажутъ гостѣ, якъ на ногахъ не пѣдлѣтуючи.

И поѣхали, раденькій, що дурненькій.

XIII.

Та вже и убралась того дня панночка хороше! А стара супитися та все бурчить: — На що намъ та голь нещадима здалася!

Панночка наче не чуе того слова. Стара тѣльки тымъ вымѣщае, що насъ душитъ.

Коли наѣхали полковій, а лѣкаря нема. „Дякуе“ кажуть „за ласку, та нема въ ёго часу ані години: недужихъ у ёго багато, — лѣчить.“

— И не силуйте ёго, — каже стара: нехай лѣчить зъ Богомъ! Панночка тѣльки почервонѣла и уста закусила.

Та й буложь намъ, якъ гостей выпровадили! За все мы одтерпѣли !....

Тогожь такій тыжня самого занедужала панночка. Охает и стогнет и кричить. Стара злякалась, плаче, по лѣкаря шле. А полковый знающій, кажуть, та й живе близше за всѣхъ, — по ёго!

Тымъ часомъ панночка вбралась, якъ найкраще, та й лежить у лѣжку, якъ малѣвана, — дожидае.

Приѣхавъ ѡнъ, подививсь, розпытавъ. А онажь то вже и головку хилить и говорить, помѣсь спѣває. Побувъ яку годину, та й прощається: „Завтра навѣдаюсь.“

Стара пыта у внучечки, внучечка задумалась, — тѣльки ей на питання головою кивне. А якъ стара спытала: „Щожъ лѣкаръ? показався якъ? то она стрепенулась! „Гордый, каже, — такій, якъ панъ вельможный... И що ѡнъ собѣ думаетъ!“

Лѣчить-лѣчить той бѣдолаха, та й закохався. Покохала ёго й панночка. Почули духомъ паничій, куды потягло, постерегли одъ разу, що оно е, та й лемлі.

Стара панѣ тѣльки що головою въ муръ не бьется, та нічого не врадить: „якъ вы менѣ, бабуню, на перешкодѣ станете, умру!... И не гомонѣть! не домовляйте! змилуйтесь!“

Стара й годѣ, тѣльки охает.

XIV.

Спустило панске подвѣрье; не тупочуть коні; не торохтятъ колясы. И панночка тихша: не лае, не бѣе, не оскаржуе, все сидить та думаетъ....

Було, скоро сонечко выйметесь, лѣкаръ и котить у двуконь. Панночка вже дожидае коло ѡкна, гарна та убрана, и румянѣе, якъ червона макѡвка. Ѣнъ хутенько вѣжить. Яка зъ насъ пѡдъ той часъ мигнется: „Здорова була, дѣвчино! а що панночка?“

Цѣлый день прогостюе було. Усе коло панночки сидить, не одступа й ступня. А стара панѣ то съ тыхъ дверей зиркѣ, то зъ другихъ зиркѣ, та прислухается, що ѡни тамъ мѣжъ собою говорить у двѡйзѣ, та вже така еѣ досада гризе, що ѡни вкушѣ, а розлучити не сила: боялася й она внучечки.

Ото вже й сватае ѡнъ панночку. Плаче стара и журится тяжело: — Я-жь сподѣвалась тебе за князя дати, за багача, за вельможного!

— Охъ! Боже-жь мѡй! крикнула панночка плачучи.

— Та коли бъ же ѡнъ бувъ багатый та вельможный, я бъ и гадки не мала! давно бъ уже була за нимъ! Та коли-жь таке безталанья мое! така менѣ доля гѡрка выпала!

— Та хибѡ-жь такі красшихъ за ёго нема? — не смѣючи вже одмаляти, а тѣлько нѣбы пытаючи, озвется зновъ стара.

— Для мене нема у свѣтѣ крашого, — нема й не буде! Заеу-

мовала панночка, аж змаріѣла и зблѣла. Стара зовсѣмъ скрутилась, не зна далѣ, на яку ступити. Наменѣ на те, що не йди за ёго, — унучечка у гнѣвъ та у плачь великій. Хоче втѣшати: „ось поберетесь“, унучечка свою долю проклинає.

— Се Господь лихо минѣ наславъ, каже: — и якъ тому лихови запобѣгти не знаю.

Молодой ставъ помѣчати, турбується:

— Що таке? чого смутна?

— Та я не смутная!

— Скажи менѣ усю правдоньку, скажи; просить, у руку еѣ цѣлує.

— Поберемось, — говорить она ёму: — а якъ жити съ тобою будемо? вбого!

— Отъ що тебе журить, серденько!... На що намъ тее панство, багатство, коли буде наше житѣ красне, наша доля весела?

— Бачь, ты объ менѣ й не думаешь! домовля ёму. — А люблю жь тобѣ буде, якъ приѣде хто до насъ та буде зъ насъ глумитись: „отъ живуть-бѣдуютъ!“

Та й заплаче.

— Серденько мое! що-жъ менѣ, бѣдному, въ свѣтѣ робити? де взяти? Я зъ роду не жадавъ багатства, а теперъ прагну всѣхъ роскошѣвъ для тебе, тобѣ на втѣху.... Що-жъ я вдѣю? Радъ бы я, — каже, — небо прихилити, та не хилится!

И почнуть оттакъ обое собѣ журитись.

XV.

Любила она ёго, та якось чудно любила, не по людскій. Отто навернется було хто зъ панночекъ-сусѣдокъ, допытуются:

— Чи правда, що тая гордыня въ тобѣ закохався?... Сватає?... Ревнивый?... Якѣ дары тобѣ дарує?... Чи ты ёго поважаешь, чи онъ тебе слушає?

— Вважайте самѣ, одказує панночка всмѣхаючись. Та й почне передъ панночками наругу на ёго зводити. — Слушайте, каже до ёго: — Їдьте до мѣста та купѣть менѣ те й те, та хутенько! Поскорѣтсаяжъ, щобъ я не гнѣвалась!

Онъ заразъ їде, купує тамъ, що казано.

— Боже мѡй! чого се понакупували? Я сѣго не хочу! Їдьте та змѣнѣть! Менѣ того не треба! Отъ добро вышукали!

Зновъ їде онъ, мѣняє.

Або такъ. Хоче онъ воды напиться. — она: „Не пийте, не пийте!“

— Чому?

— Я не хочу! не пийте!

— Та коли-жъ я хочу пити!

— А я не хочу! Чуєте? не хочу!

И вже такъ гляне чи всмѣхнется, що онъ послухає. Коли, то й розгнѣвається, одвертається одъ ёго, не говорить. Онъ же й перепрошує и благає, — трохи не плаче.

Панночки приѣзжѣй дивуются: Отто! чи хто сподѣвався одъ ёго такого коханья: И що ты робила? якъ ты Бога просила?

Наша панночка тóлько все́мъхается.

Пытають, що óнъ їй подарувавъ, — она передъ ними стеле оксамиты та атласы, що одъ старои паніи має, та хвалится: — Се óнъ мене обдарувавъ!

Чудне панске коханье!

А óнъ на тыхъ сусѣдочокъ важкимъ духомъ дыше: — Бодай ихъ слѣдъ запавъ!

Стара тымъ часомъ роспытуе про ёго, якъ óнъ собѣ мається, та й напытала, що въ ёго хутóръ е.

— Дитино моя! въ ёго хутóръ е!

— Справдѣ? покрикне панночка, зóрвавшись зъ мѣся. — Де? хто казавъ?

— Та не дуже далеко за мѣстомъ. Недавно, кажуть, одъ якогось тѣтки у спадку ёму достався. Тѣтка була бездѣтна! Óнъ на еи рукахъ вирóсь.

— Ахъ Боже-жъ мóй милостивый! Чому-жъ се óнъ менѣ не похвалився? Мабуť невеличкій хуторець, — нїчимъ гараздъ хвалитись. А все-жъ хутóръ! усе-жъ держава!

Стрѣла ёго веселенька, привїтала любо, а óнъ радѣе. Не знае, що то вїтають на ёго, — хуторець вїтають!

XVI.

Объ Рóздвѣ ихъ заручили. Гостей—гостей наїхало! Панночка така весела, балаклива; очі блищать; водится зъ нимъ попóдь руки. А óнъ и очей зъ неї не зведе, — ажъ спотыкається на ходѣ. Гульба точилась до самого свѣту.

Отже скоро женихъ и гості зъ двора, панночка въ плачъ. Плаче та на свою долю нарѣкає. — Що се я поробила! що се я починила! Та яке мое житье буде вбоге! На що мене мати на свѣтъ породила! Горенько мое! доле моя сирóтска!

Стара тымъ и заручинамъ не рада, та втѣшає унучечку, вмовляє: — Чого плакати, моя дитино! Годѣ-жъ бо, годѣ!

— Чому Господь не давъ ёму панства-багатства! — выкрикне панночка, та такъ и вмыється слѣзюньками, по кóмнатѣ бѣгає руки заломуючи.

— Дитино моя! сердце мое! не плачь!... Не будешь ты багатша одъ усѣхъ, та й убогою не будешь. Усе, що я маю, все твое.

Она якъ кинется до старои, оббїмає, цѣлує:

— Бабусечко моя, матѣнко! дякую вамъ зъ душй, зъ сердца. Ажъ свѣтъ менѣ пóднявся въ гору! одродили вы мене, моя матѣнко!

— Годѣ-жъ бо, годѣ, а то й я зарумаю! Отсе-жъ бо! промовля стара, тай сама и плаче и смѣється.

— Бабусечко, голубочко! то вы зъ нами житимете?

— Чого бъ то й бажати, та не впадає. Я такеньки мѣркую: зо-станусь я тутечки у Дубцяхъ, буду вамъ господарства доглядати, поряджати, а ты у хуторѣ хазяйствуй. А щожъ? чи тамъ, чи тамъ покинути, и хазяйство переведется и впокою душй не матимешь. „Панске око товаръ тучить“ — не дурно сказано.

— Добре, добре, бабусю! нехай такъ буде!... Ахъ бабусю! вы мене, кажу, на свѣтъ одродили.

— То будь же въ мене веселенька, не плачь.

— Не буду плакати, бабуню, не буду!

Тільки що женихъ на порогъ; панночка до ёго: — Бабуня намъ Дубці дає! бабуня Дубці дає!

Онъ спокійненько собі й каже, ласкаво їй усміхаючись: Ты радѣешь, то й я радъ. Я самъ дуже люблю Дубці. Тутъ мы спізнались и покохались... Пам'ятаєш, якій бувъ тоді садокъ зелененькій, квітчастий, — якъ було съ тобою похожаємо, говоримо?

А она ёму: — Садокъ зелененькій, садокъ квітчастий... Ты згадай, серце, які Дубці дохдні!

Молодий ажъ издрогнувся и дивится на неї, — нібы ёго щось разомъ здивувало, злякало, у серце вжалило...

— Щожъ, питає панночка: — чого на мене дивишся такъ? хіба я що нелюдске сказала, хіба не хочеш зо мною хазяйнувати?

И бере ёго за руку, сама усміхається любенько. И онъ усміхнувся: — Ты жъ моя, каже, хазячка кохана.

XVII.

Повеселѣшала панночка, клопочется своимъ посагомъ, загадує та й опорядає, и сама до всѣго берется. Навезли зъ мѣста шевцѣвъ, кравцѣвъ, швачокъ, крамарѣвъ и крамарокъ. Сама ганяє, жениха турляє, — купує, крає, складає... якъ у казані кнѣло! Було тоді намъ лишко тяжке! бо такє наше дѣло: хочъ панамъ добре ведется, хочъ имъ горе йметься, а намъ певне одно! „кому, каже, весѣлья, а курцѣ — смерть!“

На весѣлья панѣвъ, панѣй понаѣздило, — гуде у будинку, якъ у вулей. Цѣкаві панночки посагъ розглядають, дивуются. — Охъ, та яке-жъ отсе хороше!... Охъ, и се славне!... Онъ се яке!... А се, мабуть дуже коштовне! Инша, якъ побачить що, — хусточку, чи сукню яку, ажъ очі заплющить: такъ еѣ за серце и вхопить. Такъ они и лишнуть до того, якъ мухи до меду. Ледѣ вже мы ихъ збулися.

XVIII.

За тымъ натовпомъ, клопотомъ та трусю, то я не урвала и годинки зъ людьми попрощатись. Уже коні стоять запряжені, — тоді я побѣгла. Не могу й словечка вымовити, тільки обіймаю старыхъ и малыхъ.

Молодий приѣхавъ за нею на четверику. Коні вороні, баскіи. Правий вѣзника плечастый, усатый, у высокій шапцѣ. Зъ нашихъ такі людей, та до вельможной вподобы вивченый. Тутъ паны прощаються, плачуть, гомоцять, а вѣзника той сидить, якъ выкованый зъ залѣза, — не обернется, не гляне.

Посѣдали паны у той повѣзъ. Мене причепили позаду, на якомусь высоченному причѣску.

— Зъ Богомъ, Назаре! покрикнувъ панъ веселенько.

Тихого та ясного рацку виѣздили мы зъ села, а морозъ ажъ трѣ-

чить. Иней запушивъ вербы; бѣлѣли вѣти и сѣяли протѣ сонця. Дѣвчата высыпали на улицу; кланяются менѣ... Швидко-швиденько бѣгли коні, — толькo въ очохъ усе тее промигѣло, нема вже села. Дорога й дорога, безлюдная дороженька передо мною...

XIX.

Хутко перебѣгли до мѣста; наче межи комашпо впаля. Идутъ и ѣдутъ, продають, купують. Люде, пань, москалі, перекупки. А жида довгополі, куды нї глянешь, усюды они, наче тїи хрущ шершавѣють.

Панѣ звелѣвъ коней зупинити коло заѣздного двору и повѣвъ свою молоду у кѣмнаты. Вѣзницѣ грошей давъ — пообѣдай, а про мене и байдуже.

Сиджу я собѣ та дивлюся. Усе чуже, усе не наше. Коли хтось якъ гукне: — Гей хорошая, вродлива! — Я ажъ здригнулась. Се вѣзника на мене гукае. Придивлюся до ёго, то-тожь чорнявый, матѣнко! такий чорнявый, якъ есть тобѣ воронѣ. Засмѣявся — зубѣвъ у ёго незліченно; а бѣлі тѣ зубы, бѣлі, якъ сметана.

— А кого вамъ треба? пытаю я.

— Еге, кого!... якъ бо тебе звати?... Устина, здається? Ходѣмо зо мною, зъ Назаромъ, пообѣдаймо.

Дуже я змерзла, а пѣти — думаю — якъ ёго пѣти, ще панѣ бучу зніме!

— Спасибѣ вамъ, отказую: — я не хочу ѣсти.

Вѣзника вемѣхнувъ: — якъ собѣ знаешь, дѣвчино! — та й пошовъ.

XX.

Чималу жъ я годину пересидѣла, поки вышли пань. Панѣ тодѣ зиркъ на мене!

— А що ты сидишь тутъ, Устинко? — пытае. — Чи обѣдала ты.

— Гей крикнувъ на хазяина бородатого, що тутъ на рундуцѣ грошї въ долони лѣчивъ, звикаючи: — дайте дѣвцѣ пообѣдати!

Хазяинъ грошї въ кешеню та й побѣгъ.

— Що се, що се? — жажнулась панѣ, — мы еѣ ждатимемо?

— А якъ же, серденько? отказавъ панѣ. — Адже она голодна та й намерзлась добре!

— То що? Они до сѣго звиченї. Спознаемось; я боятимусь!

— Бѣгай, дѣвчино, та хушенько! — каже менѣ панѣ.

— Не загайсь, щобъ тебе не дожидати.

Панѣ почервонѣла по саме волосѣ.

— Часъ ѣхати!

— Та она-жъ голодна, сердце... Дивись якъ змерзла!

— Я змерзла, я, я! — та такъ уже на те **Я** накрикуе.

— Сѣдай! гримнула далѣ на мене, и сама у повѣзъ ускочила.

Панѣ здивувався; не знае, що ёго думати, що ёго казати, — стоить!

— Що-жъ? пытае панѣ: — хутко? Тодѣ сердега сѣдае коло неи.

А хазяинъ бородатый: Дѣвцѣ абеду не прикажете?...

Довгенько гомонѣли пань мѣжъ собою, а ще довше пѣсля того мовчали.

XXI.

Присмеркомъ дочапали до хутора. Въ хutorьянскихъ хатахъ де-не-де свѣтилось. Ёдемo улицую; стали коло будынку. На рундуцѣ купкою стоять люде изъ свѣтломъ, съ хлѣбомъ святымъ. Кланяются, вѣтають молодыхъ.

— Спасибѣ, спасибѣ, — дякуе панъ, приймаючи хлѣбъ на свои руки. — Привѣзъ я вамъ паню молоду, — чи вподобаєте.

Самъ смѣется, радѣ: кому-то така краля не сподобна буде!

А панѣ якъ гляне на ёго, — ажъ искры їй зъ очей скакнули; на лиці мѣнится. Люде до неї — щобъ то ёѣ по своѣму вѣтати; а она выхопила въ когось зъ рукъ свѣчку та въ дверй — стрибъ! Люде такъ и шугнули одъ тыхъ дверей, нічого пановй ї не одмовили.

Панъ неспокойный, смутный, пошовъ собѣ, похиливши голову.

Войшла и я. Дивлюсь, роздивлююсь. Свѣтлички невеличкй та гарнй, чистенькй. Стѣльчики, столики — все те новеньке, ажъ лощится. Чую — говорятъ паны. Прислухаюсь — панѣ моя хлышае, а панъ такъ-то вже ёѣ благае, такъ благае.

Не плачь, не плачь житѣе мое, сердце мое дороге! Коли бъ же я знавъ, що я тебе ображу, — зъ вѣку бъ не казавъ!

— Ты, мабуть, усѣхъ мужикѣвъ такъ изучивъ, що они съ тобою за панѣ-брата!... гарно!... оглядають мене, всмѣхаються до мене, трохи не кинулись мене обнімати... Охъ я нещаслива! Та якъ они смѣють! выкрикне на остатку.

— Серце мое! люде добрй, простй.

— Я не хочу нічого знати, слухати, бачити! — задрѣботѣла панѣ. — Ты мене зъ свѣту хочешъ ще зѣгнати, чи що? выгукуюе рыдаючи.

— Годѣ, годѣ, любочко! ще занедужаешь... О не плачь бо, не плачь! Робитиму все такъ, якъ ты сама надумашь. Подаруй менѣ сей случай!

— Ты мене не любишь, не жалуешь... Богъ ись тобою!

— Грѣхъ тобѣ такъ говорити! Я тебе не люблю!... Сама ты знаешь, яка твоя правда!

— Гляди жъ, каже панѣ, якъ ты не будешь по моѣму робити, то я вмру!

— Буду, серденько, буду!

XXII.

Проходила я по вѣхъ комнатахъ — нема нікогосѣнько.

— Се чи не одъ насъ повтѣкали? — думаю собѣ. Выйшла на рундукъ, — нѣчь мѣсячна, зоряна. Стою та роздивлююсь: коли чую: — Здорова була, дѣвчинонько! — якъ на струнѣ брязнуло обѣкъ мене. Стрепенулась я, дивлюсь: высокй парубокъ, ставный, поглядае, всмѣхається. И засоромилась, и злякалась; стою, якъ у каменю, онѣмѣла, та тѣльки дивлюсь ёму въ очй.

— Стоишь сама тутенька, — зновъ озывается парубокъ: — мабуть не знаешь куды йти?

— Якъ-бы не знала, то васъ бы спытала, — одмовила ёму, схаменувшись трохи. — Бувайте здорові!

Та швиденько въ двері.

— Бувай здорова, серденько! сказавъ мені у слѣдъ.

XXIII.

А паны все по покояхъ ходять. Молода у кожній кутокъ зазирае, що й якъ. Зобачила зѣльчко за образами: — Що се таке?

— Се баба божничёкъ уквѣчала.

— Що?... То она въ тебе тутъ порядкуе! Выкинь те зѣлье, серце! Се вже зовсѣмъ по мужицькій.

— Добре, серденько.

Отъ находились, наговорились.

— Що се, — каже панъ, — що нікого нема? Куды се баба подѣлась?

— А бачъ, бачъ, — зацокотала панѣ, які они въ тебе пороспушувані! Схотѣла, то й пошла.

— Та не де дѣнется. Ось я ей гукну.

Та й кинувъ гукати: — Бабо, бабо, бабо! — якъ той хлопчикъ слухняный.

— Заразъ, серденько, баба прийде, — говорить панѣ вмовляючи еѣ.

— Та де она була?

— Певно щось робила, любко. Се моя вся прислуга.

— А де моя Устина? И она изучилась бѣгати, не пытаючись? Устино! Устино!

Я стала передъ нею.

— Де була?

— Ось у сей комнатѣ.

Стала я зновъ за дверима; зновъ дивлюсь и слухаю.

XXIV.

Увѣйшла бабуса старесенька-старесенька, — ажъ до землі понижае, та вся-усенька зморщена! тольки еи очі чорні ище живутъ и яснѣють. Увѣйшла, тихенько ступаючи, вклонилась паніи та й пытае: — А що вамъ треба, пане?

Панѣ ажъ зъ мѣся зѣрвалась, що стара така смѣла.

— Де се ты, бабо, була? Я тебе вже самъ мусѣвъ гукати, — каже панъ.

— Коло пѣчи була паночку: Ганнѣ помагала, щобъ добра вамъ вечеронька була.

Панъ бачить, що вже жѣнка важкимъ духомъ дыше, а все не важится ѓтъ бабусю налаяти, лѣпа очима та кашляе, та ходить, та не знае, що вже ёму й робити. Панѣ одъ ёго одвертается. Бабуса стоить одъ порога.

— Що-жъ вечера готова? — пытае панъ уже хмуриѣйше.

— Готова паночку, — тихо и спокѣйнененько одказуе бабуса.

— Серце (до паніи), можебъ мы повечеряли?

— Я не буду вечеряти! — одказала панѣ, выбѣгла и дверима грукнула.

— То й я не буду вечеряти, бабусю, — каже панѣ смутненько вже.

— То я собѣ по́ду. На добра-но́чь вамъ, паночку!

— Иди. Та треба глядѣти, стара, щобъ я не бѣгавъ за тобою самъ! — загомонѣвъ було на неѣ, та заразы и вгамувавсь, якъ бабуся ёму на те звичайненько одмовила: — Добре, паночку!

Вклонилась и по́шла.

XXV.

Ходивъ-ходивъ панѣ по ко́мнатѣ. Чутно ёму, що панѣ плаче за стѣною. — Боже мѣй! — промовивъ самъ до себе, — чого она плаче! — И такъ онъ те слово тихо, такеньки смутно, промовивъ!

Не втерпѣвъ — по́шовъ до неи; цѣлуе, вмовляє. Чималу годину онъ еѣ благовъ, поки перестала.

— А вечеряти не хочу, — каже пановѣ. — Я на твои слуги — не то що — и дивитись не можу! Такъ ись тобою поведатся, якъ ись своимъ братомъ... родичѣмъ, та й годѣ.

XXVI.

Сиджу сама у дѣвочѣй: сумно; тиша така... Отто житѣе мое буде! всюды красне!... — Тепереньки думаю собѣ, — нашѣ дѣвчата наживутся безъ мои панѣ! Веселенько та любенько имъ укупцѣ... А менѣ — чужа сторона, и душѣ нема живои...

Коли щось у ёконце стукъ-стукъ! Такъ я й згорѣла!... Сама вже не знаю, якъ, а догадалась... Сиджу, нѣбы не чую.

Переждало трохи, — зновъ стукае. Метнулася я та дверѣ всѣ попричиняла, щобъ паны не почули.

— А хто се тутъ? — пытаю.

— Я, дѣвчино-горличко!

— Мабуть, — кажу, — чи не помилились: — не вѣ те ёконце добуваєтесь!

— Тожъ бо и не вѣ тее! На щожъ и очѣ вѣ головѣ, коли не зъочити, кого треба!

— Не такъ-то конче й треба! Ото найшли розмову крѣзь подвѣйне скло!... Гетте! ще паны почують!

Та й одхилилася одъ ёкна.

А онъ такъ: — Дѣвчино! дѣвчино!

— Чого се ты по по́дъ ёконью вкопався, Прокопе? загомонѣвъ хтось потиху. — Онъ, вечера вже готова ще одколи, а васъ нѣкого нема!

XXVII.

Хтось уступивъ у сѣнцѣ. Я одчинила, ажъ се бабуся.

— Здоровенька була, дѣвчино, — промовила до мене. — Просимо на вечерю, зозулько!

— Спасибѣ, бабусю!

— То й ходѣмо.

— Ось я паніи спытаюся.

— Чого пытатись любко? Тожь вечера!

— Чи звелить ити.

Бабуся премовчала хвильку, та й каже: — То йди, моя дитино. Я тебе тутеньки по́дожду.

Паны стоять у-купцѣ любенько, веселенько; щось межи собою розмовляють. Я ввійшла: а панѣ: — Чого сунешся?

— Пустѣть, кажу, — панѣ, мене, повечеряти.

— Иди собѣ, — вечеряй!

XXVIII.

Пошла я за бабусею черезъ двѣрь, у хату.

— Отсе привела вамъ дѣвчину, — каже бабуся, вводячи мене въ хату.

А въ хатѣ за столомъ сидѣвъ Назаръ чорнявий и молодичка гарненька, жѣнка Назарова. У печі палає якъ у гутѣ. Одсвѣчують весело бѣлі стѣны и божничокъ, вышиванымъ ручникомъ навѣшаный, квѣтками сухими и зѣлемъ уквѣченый. Зъ полиці мысы, мыски и мысочки, и зелені и червоні и жовті, наче камѣня дороге, викрашаються. Все таке веселе въ тѣй хатѣ було, прибране, осяюще: и кужѣль мякого лѣну на жердцѣ, и чорный кожухъ на кѣлку, и плетена колыска съ дитиною.

— Просимо до гурту! — привѣтали мене и вклонились.

— Можебъ поручъ зо мною така краля засѣдала, га? — каже Назаръ,

— Хибажъ вы тутечки найкращі дядьку? пытаю. Сама озирнулась, ажъ той парубокъ тутъ, — зъ кутка на мене задивився, ажъ гарче менѣ стало.

— Атѣжъ нѣ? — каже Назаръ. — Придивись лишень до мене добре; то-тожъ гарный! то-тожъ хорошій!

— Хиба поночі! одмовила ёму весела молодичка.

Славна була то жѣночка, — звали Катрею: бѣлявенька собѣ трошки, кирпатенька, очиці голубоцвѣтові, ясенькій, а сама кругленька и свѣжа, якъ яблучко. У червоному очѣпку, у зеленій юпочѣ баевѣй. Смѣшлива була и гордоватенька, а що вже шамкая: И говорить, и дѣло робить, и дитину колыше; то коло стола еи вышивані рукава мають, то коло печі еи перстені блискають.

— Ну, ну, каже їй Назаръ. — колибъ отсе не галушки, ябъ тобѣ одказавъ!

Тутъ бо саме Катря ёго поставила на стѣлъ мыску съ галушками.

Назаръ моргнувъ на мене: Не грѣхъ тому добре повечеряти, хто не обѣдавъ!

XXIX

Катря хочъ и говорить и жартує, а здається все чогось сумна и неспокойна. Бабуся сидячи за столомъ тихенько и веселенько, якусь думку собѣ думала. Тѣльки Назаръ пустує та выгадує, та регоче, по-

блыскуючи передъ каганцемъ зубами, а зубы, якъ кажу, якъ сметана! На того парубка я вже не дивилась.

— А що, пташечко, — пытає въ мене бабуся: — при молодій паніи давненько служишь?

— Яка она гарна! — закинула молодичка.

— Поможется, що гарна, — гукнувъ Назаръ, — коли дивится такъ, що ажъ молоко кисне!

— Бабуся зѣтхнула важенько: — Годѣ тобѣ, годѣ, Назаре!

— А нашъ панъ такий звичайный, — заговорила молодичка: — онъ мабуть изъ роду нікого не скривдивъ.

— Дай ёму, Боже, и пару таку! — промовила бабуся.

— Якъ-то тепереньки намъ буде! смутненько каже молодичка. Зѣтхнула и задумалась. — Якъ-то буде! — зновъ тихо вымовляє, дивлячись на мене, начебъ выпытувала очима.

— Буде, якъ Господь Богъ дасть, голубко, — каже бабуся.

— Ну, що буде, те й буде, мы все перебудемо! — гукнувъ Назаръ. — А теперъ, — до галушокъ берѣтесь. А ты Прокопе; чому не йдешъ? Панѣ тобѣ въ око впала?... чи може ся краля?

Та й моргнувъ на мене.

— Нехай менѣ та панѣ й не сниться! — одмовивъ парубокъ, сѣдаючи проти мене: де она й вродилась така неприязна!

Тодѣ молодичка до мене: — Дѣвчино-серденько! скажи намъ усю щирю правдоньку, якъ душа до душі...

Та й спинилась. Веѣ на мене дивляться пильно... И парубокъ очей зъ мене не зведе. Якъ-бы менѣ не той парубокъ, то всебъ нічого, а при ёму соромлюся та червонѣю, — трохи не заплачу.

— Дѣвчино! лиха наша панѣ молода? — вымовить Катря.

— Недобра! — кажу їй.

— Господи милосерный! — крикнула: — чуло мое сердце, чуло!... Дитино моя!

Кинулась до колыски, схилилась надъ дитиною: — Чи тогожь я сподѣвалась, идучи вѣльна за панського! Она вже й окомъ своимъ насъ пожерла!

Та плачежь то такъ, — слѣза слѣзу побиває.

— Не такий чортъ страшный, якъ намалѣванный, — каже Назаръ. — Чого лякатись? треба першь роздивитись.

А она плаче, а она тужить, наче вже й справдѣ еи дитину панѣ своимъ окомъ пожерла.

— Годѣ, голубко! — вмовляє Катрю бабуся: — чого намъ дуже трѣвожиться? Хиба надъ нами нема Господа милосерного?

Парубокъ ані пары зъ уст! тольки куды я не гляну, усе на ёго поглядъ очима спаду.

XXX

Повечерявши, поблагословившись, бѣжу назадъ у будынокъ, а за мною: — На добра-ночь, дѣвчино!

— На добра-ночь вамъ! — одказала, та й ускочила въ сѣни.

Увѣйшла въ дѣвочу, — сердце въ мене бьется, бьется!... Думаю та й думаю... що якъ онъ вдивився въ мене очима!... И панѣ моя тожь

менѣ на думку наворачтається: ледвѣ у двѣрѣ ступила, вже всѣхъ засмутила... И чого той парубокъ чѣпляється?... Бодай же ёго, якій хорошій!... Мѣсяць стоить проти мене у повнѣ...

*Ой мѣсяцю-мѣсяченку,
Не свѣти нікому!...*

Пѣсня такъ и пѣдмыває мою душу... Сама не знаю, чого душа моя бажає: чи щобъ онъ зновъ озвався пѣдъ ѡконцемъ, чи щобъ не приходивъ...

XXXI.

Минає день, тыждень, мѣсяцѣй, и пѣвъ року збѣгло за водою. Здається, що въ хutorѣ тихо и мирно; цвѣте хutorъ и зеленѣе. Коли бъ же поглянувъ хто, що тамъ коилось, що тамъ дѣялось! Люде прокидались и лягали плачучи, проклинаючи. Усе пригнула по своєму молода панѣ, усѣмъ роботу тяжку, усѣмъ лихо некуче, изнайшла. Калѣки нещасливѣй, дѣти крышеняточка, и тѣ въ неї не гуляли. Дѣти сады замѣтали, пидикѣвъ пасли; калѣки на городѣ сидѣли, горобцѣвъ, птаство полошили, да всежъ то те якось умѣла панѣ приправляти дорѣканьемъ, та гордованьемъ, що справдѣ здавалось усеке дѣло каторгою. Стоока наче она була, все бачила, всюды якъ та ящѣрка по хutorу звивалась, и Богъ еѣ знає, що въ ѣй таке було: тѣльки погляне, то наче за серце тебе рукою здавить.

А пань-сусѣде нашу панію похваляють-величаютъ: — Отто хазайлива! отто розумна! Дарма що молоденька, — добре бъ намъ всѣмъ у неї вчитись!

Спершу люде на пана вповали, та незабаромъ зреклись надѣи й думки. Онъ бувъ добрый душею и милостивый панъ, та плохій зо всѣмъ, нѣ що зъ ёго. Спытувався онъ жѣнку вмовляти, та не така-то она. Далѣ вже и наменути на сю рѣчь боявся, — мовъ не бачить нічого, не чує. Не було въ ёго нѣ духу, нѣ силы. Сказано: добрый панъ, — „не бѣе, не лає, та нѣчимъ и не дбає.“ Якъ почне панѣ обмѣрати та стогнати, та въ крикъ выкрикувати, то онъ руки и ноги ѣй выпѣлає, и плаче, и самъ людей лає: — А щобъ васъ! а бодай васъ!... отъ уморять менѣ друга!

— Не буде зъ ёго нічого, — каже Назаръ. — Я одъ разу побачивъ, що кваць, — ще тодѣ, якъ онъ Устину обѣдомъ нагодувавъ... Якъ-бы таку жѣнку та менѣ, я бъ еѣ у комахню втрутивъ, — нехай бы плакала!

Та й зарекоче на всю хату. Такій уже чоловікъ бувъ той Назаръ: усе ёму жарты. Здається, хочъ ёго на огни печи, онъ жартуватиме.

А що Катря слѣзъ вылила, то де вже тѣи й слѣзы брались! Вѣзьме свою дитину на руки та плаче-плаче! а далѣ й зарыдає у голось.

И Прокѣпъ дуже зажурился. Усе щось собѣ думає и зо мною вже не пожартує.

— Отсе-жъ бо якій вы смутній! — скажу ёму одного разу: (се було ввечерѣ, присмеркомъ): — чого вы такій смутній?

А онъ мене за руку, — пригорнувъ и поцѣлувавъ. Заки я ехаменувалась, ёго вже й немає.

XXXII.

Усѣ люде повяли, змариѣли; тѣльки бабуса велична, якъ и була. Якъ нѣ лае, якъ нѣ кричить на неѣ панѣ, — бабуса не лякается, не метушится: иде тихо, говорить спокѣйно, дивится ясно своими очима ясными. И не счуешься було, якъ до неи пригорнешься, та й заплачешь, — отъ якъ дитина до матерѣ своєї рѣдной горнется.

— Не плачь, моя дитино, не плачь! — промовить бабуса стиха, ласкаво. — Нехай недобрѣ плачуть, а ты перетрѣвай усе, вытерни бѣ-дочку!... Хиба-жъ таки й перетерѣти не можна!

Господи! якъ же смутно и сумно жилося! Не чути смѣху, не чути гласу людского. У двѣрь душа жива не навѣдається, хиба за дѣломъ, — та такъ боязько оглядується, такъ поспѣшається вже, наче ёму съ пущѣй выхонитись одъ звѣря лютого йдется.

Спѣзналась якось вечерявши, та й бѣжу хутенько. — И чому хочъ Прокѣпъ не прийшовъ вечеряти! — думаю. Коли онъ такъ и вродивсь передъ очима моими: Переймае мене и оббѣги не пускае.

— Устино! скажи минѣ правдоньку: чи ты мене любишь?

Утѣкла бѣ одъ ёго, такъ ноги мене не несутъ. Стою; горю...

Онъ тодѣ мене за руку!... Оббѣмае, пригортае, та все пытае: чи любишь? — такѣй чудный!...

Посѣдали, поговорили, покохались, — усе лихо забулось. Весела душа моя, и свѣтъ менѣ милый, и таке въ свѣтѣ гарне все, таке красне!... Чого вже, коли й панѣ постерегла: — що се тобѣ? — каже. — Чого се такъ росчервонѣлась, наче хто выбивъ? Чи, може, що вкрала?!...

XXXIII.

Боже мѣй милый! якъ-то вже я того вечора захистного, темного, дожидаю!... Звелить панѣ на вечеру йти, — Прокѣпъ мене дожидае. Перейме, та постоймо у-двѣйзѣ, погорюємо обойко... Бо денной поры хочъ и стрѣнемось, — тѣльки зглянемось, — словечка не перемовимо, розѣйдемось.

На лихо вы покохались! — каже було Катря.

— Зѣ бѣса розумна ты, моя любя, — кепкуе зѣ неи Назарѣ. Колибъ теперь ты въ-друге полюбила, то бѣ и лапки полизала-еси!

— Коханье въ мене на умѣ!.. Менѣ й они двойко сердце сушить, якъ подумаю-погадаю...

— Чого се вы дѣвчину сушите та лякаете! — ознется бабуса. — Коли вже покохала, нехай кохае: то ѣй судьба така судилася.

XXXIV.

А панѣ куды далѣ, то все злѣсливша, усе лютѣша: абы я трохи спѣзналась, забавилась: — де була? — та й стрѣне мене на паньскому порозѣ лиха година.

Первою тугою тужила я тяжко, а тамъ усе минѣ стало не въ дивовижу, усяка ганьба байдуже. Сказано: „Встань лихо, та й не ляжь!..“ Було, поки лае, коренить, не сила моя — слѣзы ринуть, а наплачуся добре, утрусь, — така собѣ веселенька, жартую, пустую!... И коса за-

плетена дрѣбненько, и сорочка на мнѣ бѣла, — нікому було й не хваляся. Що менѣ поможуть? тѣлько свое лихо тяжке згадають!... А Прокѣпъ, наче нѣчь темна, ходить, и вже тодѣ ни до їдла, ни до питва, ни до розмовы.

Господи милый! свое лихо, чуже лихо, — не знать, що й робити, що починати. У Катрѣ дитинка занедужала: а тутъ обѣдъ панамъ звари, вечерю звари, та городъ скопай, обѣй, — та ще панѣ грѣшає: — Нічого не робишь, ледащо! дурно хлѣбъ мѣй їси! Ось я тебе навчу робити!

Цѣлу нѣчь Катря не спить надъ дитиною. На день благословится, — до работы. Бабуся тодѣ пильнує малю, розважає Катрю; то дитинку до неї вынесе, то сама выйде та розкаже: — стихла мала! — або: спить мала! — И такеньки, наче благодать Божа, допомагає, невтомлива, невисипуца.

— Чого се вы, Катре, такъ падкаетесь, безъ спочинку? — кажу їй.

— Робитиму, робитиму, поки силы. (А очі въ неї такъ и горять позанадавши). Може, вгожу, може вмилосерджу!

Отже не входила й не вмилосердила. Рѣбила й не спала, поки ажъ нечувствennyй сонъ еѣ обнявъ коло колыски. Прокинется — до дитины, — а дитинка вже на Божѣй дорозѣ. Тѣльки глянула на єго бѣдолашна мати, тѣльки вхопила єго до сердца, — оно й переставилось.

И побивалася-жъ Катря, и мучилась и радѣла:

— Нехай же мое дитя, мое кохане, дороге, буде янголяткомъ Божимъ, — лиха не знатиме мое рѣднесеньке! а далѣ й заголосить: — А хто-жъ до мене рученята простягне? хто мене звеселить у свѣтѣ?... Дитино моя! покинула мене, моя донечко!

Назаръ — нібы й нічого, розважає свою Катрю, молодымъ еѣ вѣкомъ заспокоює, а въ сѣмого помякшавъ гучный голосъ, — потай усѣхъ сумує.

По тѣй печалѣ зовѣмъ захирѣла, занепала Катря. Не то, щобъ робити, вже й по свѣту ходитъ нездужає. А панѣ все-таки: — Чому не робишь дѣла? Я тобѣ те! я тобѣ друге!

— Теперъ я вже не боюсь васъ! — одказала Катра: — хочъ мене живцемъ извѣжте теперъ!

Дала-жъ їй себе знати панѣ!...

— Проконе! — кажу я: — що отсе зъ нами буде!

— Устино-серце! звязала еси мнѣ руки!...

XXXV.

Прогнала панѣ Катрю зъ двора на панщину: не вважала й на єи чоловѣка, вѣзнику.

Панъ, нишкомъ одъ панѣи, давъ їй карбованця грошей, та не взяла Катря; ѣтъ положивъ їй на плече, — скинула зъ себе, наче жабу, тѣ грошѣ. Якъ упавъ же той карбованецъ на мурѣгъ, и залѣгъ тамъ, ажъ счорѣвъ, ніхто не доторкнувся. Та вже сама панѣ, похожаючи по двору, вздрѣла и зняла.

— Се певно ты грошѣ сѣешь? — каже на пана. — Ой Боже мѣй, Боже мѣй.

Панъ на те нічого не одказавъ, тѣльки счервонѣвъ дуже.

А Катря не хотѣла на свѣтѣ жити. Щось їй приключилось посли тои наруги. Бѣгала по гаяхъ, по болотахъ, шукаючи своєї дитини, а далѣ якось и втопилася бѣдолашна.

Панъ уже зажурился; а панѣ: — Чого тобі смутитись незнать чимъ? хіба жъ ты не помѣтивъ по їй, що она й здавну навѣжена була? И очі якійсь страшний, и заговорить, то все не цутнє.

— И справдѣ, — вхопився панъ за те слово: — не повно въ неи ума було!

Навѣжена та й навѣжена... На що й краще! Порадилися помѣжъ собою такеньки, та й спокійненій собі...

XXXVI.

Згодили якогось Москаля зъ мѣста за куховара. То жъ бо й бувъ чудный! Якъ зварить панамъ їсти, якъ пообѣдає, то ляже на лавѣ, та все свище, та свище, та свище, та раптомъ якъ спѣвоне! — дзвѣнко-тоненько, помѣсь пѣвень кукурѣкає. Сѣму байдуке було наше лихо; тѣльки було спытає: — сѣгодня бито? — та й додасть: — иначій и не можна: на те служба!

Назаръ уже не той ставъ, уже й онъ якось поникъ, а все жартує: — Колибъ менѣ хочъ одинъ день хто послуживъ, до-вѣку бъ згадувавъ!

Панѣ того куховара дуже хвалить, що такий мовляє, чоловікъ онъ хороший, такъ мене поважає! А онъ було якъ стоить передъ панією, то мовъ стрѣла выстромится, руки спустить, очі второпить на неѣ: — Ловивъ я рябе поросѣ; втѣкло рябе поросѣ у буряны; то я до чорного поросѣти: вловивъ чорне поросѣ, ошпаривъ чорне поросѣ, спѣкъ чорне поросѣ... —

Такеньки усе чисто одбубонѣвъ и дожидає, що панѣ ёму одкаже; самъ тѣльки очима лупъ-лупъ!...

А панѣ ёму разъ-по-разъ: — добре! добре! усе добре!... Тѣльки ты гляди въ мене, — не розледащѣй мѣжъ моими вовкодухами.

— Нїколи того не вемѣю, ваше высокоблагородіє!

Вклонится їй низько, вправо, влѣво ногами човгъ! та и зъ хаты, та на лаву, — и зновъ свище.

— Бодай васъ! — кажу ёму якось: — коли вже вы перестанете того свисту! Тутъ горе, тутъ напасть, муки живіи, а вы...

— Не горюй, не горюй, дѣвко! На те она служба называется. Онъ, бачъ, скѣльки въ мене зубѣвъ zostалось... На службѣ втерять!... Бувъ у насъ копитанъ... ухъ!

Та тѣльки ухнувъ.

— А ты що думала? Якъ у свѣтѣ жити? якъ служити? якъ выслужитись? Тебе бують, тебе рвуть, морочать тебе, морочать, а ты стѣй, не моргни!... И! крый Боже!

Зговоривши тее, зновъ свистѣти! А Прокѣпъ зъ серця ажъ люльку объ землю гешнувъ.

— Воли въ ярмѣ, та й тѣ ревуть, а то щобъ душа христїянська всяку догану, всяку кривду терпѣла и не озвалася! гримнувъ на москаля, ажъ той свистати переставъ. Дивится на ёго, акъ козелъ на нові

ворота. — Не така въ мене вдача! — каже Проконъ: — а такъ: або выратуйся, або пропади!

— А въ мене така зновъ удача: утечи! зареготавъ Назаръ. — „Мандрівочка — рідна тїточка.“

— Поймають! — скрикнувъ москаль, схопивсь: — поймають — пропавъ!

Що тамъ у кого було на серци, а всѣ засмѣялись.

— Не кожний копитанъ швидкій удасться, — каже Назаръ! — иншій побѣжить, тай споткнеться. А ты ось-що лучше скажи: куды втѣкати?... Одъ якои втѣкъ, таку й здыбавъ. Изъ драмки та вбересся въ переперанку...

„Та все пань, та все дуки...“

заспѣвавъ — якъ у дзвонъ ударивъ.

XXXVII.

У рѣкъ стара панѣ вмерла. Не хотѣлось дуже їй умирати! Усе молитвы, святе письмо читала, по церквахъ молебнїи правила: свѣчки передъ богами невгасимї палили. Якось дѣвчинка не допильнувала, та погасла свѣчечка, — велѣла дѣвчинку ту высѣкти. — Ты, грѣшнице, и моему спасеню шкодишь!

XXXVIII.

Наша панѣ журилась и плакала за старою дуже. — Вже тепереньки сама я въ свѣтѣ зосталась! Обдеруть мене тепереньки, якъ тую липку. Мое око всѣго не доглядить; а на тебе, — каже панови, — яка менѣ надѣя? Ты менѣ не придбаєшь, хибя рознесєшь и те, що маємо. Ты й не думаєшь, що хутко вже намъ Богъ дитину дасть. Для дитини коли не для мене, схаменись, мѡй друже! Хазяйнууй, доглядай усєго, а найперва рѣчь — не псуй менѣ людей.

— Що се ты любко? Богъ съ тобою! Отсе зновъ усѣмъ турбуєшься! Та я все зроблю, що хочєшь, усе!

Такеньки було вмовляє єѣ.

Одного разу хотѣвъ онъ єѣ розважити, та й каже: Годѣ тобѣ голубку клопотатись. Ось послухай лишень, що я тобѣ скажу; я вже кума пригласивъ.

— Кого-жъ ты просивъ, перехопила єго панѣ.

— Свого товариша. Такій славный чоловікъ, добрый!

— Воже мѡй!... я одразу догадалась!... запросивъ якєсь убожество! Та я не хочу сєго й чути! Не буде сєго! не буде!

А сама у плачь ревный!

— Серденько не плачь! — благає панъ: — серденько занедужаєшь!... Не буде того кума; я єго перепрошу, та й кѡнець. Скажи тѡльки менѣ, кого ты хочєшь, того й зачитаю.

— Полковника треба прохати, — отъ кого!

— Полковника, то й полковника. Завтра й поѣду до єго. Ну, избачь менѣ, любонько, що я тебе засмутивъ.

— Отто-то й есть, що ты мене зовсѣмъ не жалуешь: усе мене журишь!

— Голубко моя! — примовивъ панъ стиха, — пожалуй и ты мене. Ты знай сердишься, кричишь, сварисься; а я сподѣвався...

Та якъ зарыдае!

Панѣ до ёго: — Чого се ты, чого?

За руки ёго хоче брати; а онъ затуливсь обома, та рыдае рыдае!... Ледвй вже ёго розговорила: и цѣлувала вже, и обнимала, — насилиу стилився.

— Та скажи-жь менѣ, чого се ты заплакавъ? ну, скажи! — просить ёго.

— И самъ не знаю, моя любо, — одказуе панъ, нѣбы всмѣхаючись: — такъ чогось... Не здужаю трохи. Ты объ сему не думай, а насмѣйся менѣ, що я, наче маленькій, расплакався.

А самъ зѣтхнувъ.

— Ты, може думаешь, що я вже тебе не люблю? — говорить панѣ.

— Нѣ, любишь.

— Люблю, та ще якъ!... А вкупцѣ не можна разъ-у-разъ сидѣти: треба господарювати мое сердце!

Та й поцѣлувала ёго.

Уранцѣ поѣхавъ панъ, и полковникъ завѣтавъ у кумы.

XXXIX.

Народився сынъ у панѣ. Що тыхъ гостей наѣхало на христины! Обѣдъ справили бучный. Кумъ-полковникъ вкотивъ у двѣрть сивыми кѣньми, побрязкуючи, позвякуючи бубонцами. Самъ огрядный, кругло-видый, червоный, усе вуса закручуе правицею, а лѣвою шаблю придержуе, та плечима все напинается вгору.

Я рада, що менѣ трошки вѣльнѣше, — выбѣгла до Прокопа, — стою, розмовляю зъ нимъ коло рундука. Коли де ни всявся панъ, — веселый такій, якъ ще бувъ за свого жениханья съ панією.

— Чого се вы тутъ стоите обойко? що розмовляете? — смѣется.

А Прокѣпъ ёму: — Пане, отдайте за мене дѣвчину!

— Добре, бери, Прокопе! я не бороню. Повѣнчайтесь, та й живѣть собѣ любенько.

— А панѣ? — каже Прокѣпъ.

Панъ зѣтхнувъ и задумавъ, а далѣ й каже: — Идѣть за мною! Вѣзьми еѣ за руку, Прокопе!

Самъ пошовъ у кѣмнаты, а Прокѣпъ веде мене за нимъ, стискаючи мою руку.

— Любо! — сказавъ панъ: — я отее до тебе молодыхъ привѣвъ. Чи вподобаешь?

А тутъ у кѣмнатѣ панѣвъ, паній!... И полковникъ помѣжъ усѣма, неначе той индикъ Переяславскій, похожае, та все по-троху пирхае.

Наша сидитъ у крѣсечку. Зирнула на насъ и одвернулась. Усмѣхъ веселый простигъ, гнѣвно на пана згляне и пытае: що се таке?

Прокѣпъ кланяется, просить.

— Я вже позволивъ, — каже панъ: не борони й ты, моя кохана. Давъ намъ Господь щасття, — нехай и они щасливи будуть!

Панѣ все мовчить та уста гризе. А полковникъ и вырвется й загуде, якъ на трубѣ: — До-пары, бѣсові дѣти, до-пары! обое хороші! Треба ихъ звѣнчати, кумо моя мила. — Хочешъ замѣжъ дѣвко? питає мене, та що хоче моргнути, то й очі заплющить: не моргне: вже не сила — выпивъ повно.

Усѣ паны за нимъ підхопили: — Одружѣть ихъ, одружѣть! Чуєте! кумъ вашъ полковникъ, говорить, що до пары...

Тодѣ вже й панѣ: — Та нехай собѣ!

Мы й несчулися, якъ за порогъ переступили. Кинулись духомъ и, не справивши нічогосѣнько, похапцемъ звѣнчалися, щобъ ще не розлучила насъ панѣ.

Дуже она гнѣбалася на пана: — якъ ты мене підвѣвъ! — до-рѣкає. — Я сѣго не можу тобѣ подарувати, якъ ты мене підвѣвъ!

— А тобѣ, — сварится на мене: — тобѣ буде!

— Нехай уже буде, що буде, — думаю, — та вже мы побралися Велико тѣшитъ мене, що теперъ озватись до ёго можна при людяхъ, глянути на ёго, що вже — мій!

XI.

Я зосталась при паніи якъ и була! Ще гѣршъ надо мною коверзує она, ще гѣршъ варить зъ мене воду, та все примовляє: — А що? яково тобѣ у замужью? покрасшало?

Якъ не заговорить чоловікъ, якъ не пожалує, то часомъ такъ прийде, що примогъ бы крѣзь землю пішовъ. А зійду зъ нимъ — весело й любо; усе лихо забуду. Тільки чоловікъ мій куды далѣ, то все хмуришій ходить, ажъ менѣ серце болить.

— Чи ты вже мене не любишь, Проконе?...

Онъ пригорне мене та подивится въ очі такъ-то любо, що чую, наче въ мене крыла виростають.

— А чого-жъ усе смутный, Проконе?... — Отъ мы вже тепереньки вкуцѣ на-вѣки.

— О, мое серденько! тяжко було безъ тебе, а съ тобою ще тяжше... Яково-то сподѣватись що-годинки въ Бога — доганы тобѣ та муки!... А боронити — не сила... Важко, Усте!

— Якъ-небудь и зо мною бѣду перебудемо, Проконе. Якъ на мене, то все у двѣйзѣ легшъ.

— А може й справдѣ такъ, рыбацько!

Та й усмѣхнется и пожалує мене.

Такъ-то вже я радѣю, якъ розговорю ёго розважу!

XII.

Жили мы такеньки зъ бѣдою та журбою до осени. Тутъ и счинилось....

Одного дня трусили въ саду яблука въ коші, а чоловікъ мій еструше, та все зъ яблуні на мене поглядає, то зза тієи гѣлки то зза тієи. Трохи вже й протомилась бабуся, — сѣла одпочати.

— Отъ уже й лѣтечко красне минулося! — промовила: — сонечко ще свѣтитъ, та вже не грѣе.

Сее кажучи роздвигается на вкруги.

— Устино-голубко! адже ото неначе дѣтвора зза лѣсы вызирае? — пытае мене.

Я гляну — ажъ справдѣ коло тину купка дѣтокъ.

— А що, дѣтки? — пытае бабуся. — Чого прийшли, мои соколята?

Малі мовчать та тільки окомъ закидають у коші зъ яблуками.

Ходѣть лишень ближе, хлонченята: я по яблучку вамъ дамъ! — каже на ихъ бабуся.

Дѣтвора такъ и сыпнула въ садъ. Обступили стару, якъ горобці горобину, а стара обдѣля ихъ — а стара обдѣля.... Загуготѣло, загомонѣло коло насъ: звѣсно дѣти. Коли се зненацька, якъ гримне панѣ: — А то що?

Перелекались дѣти. Которій въ плачъ, а хто въ ноги, — тільки залопотѣло. И въ мене серце заколотилось.

Бабуся спокійненько одповѣдає: — Се, каже, я по яблучку дѣткамъ дала.

— Ты дала? ты смѣла? — заверещить панѣ: (сама ажъ трусится). — Ты мужичко, мое добро крадешъ!... Злодѣйко!

— Я — злодѣйка!? — вымовила стара.... зблѣдла, якъ хустка й очі їй засыали, и слѣзы покотились.

— Большь красти не будешъ! — кричить панѣ. — Я тебе давненько пристерегаю, — ажъ отъ-коли поймаєшь.... Панський яблучка роздавати!

— Не крала я зъ роду-вѣку мого, панѣ, — одмовляє стара вже спокійно, тільки голосъ еи дзвѣнить. — Панъ ніколи не боронивъ, самъ дѣтей обдѣлявъ. Богъ для всѣхъ родить. Подивѣтся, чи для вашої-жъ душі мало?

— Мовчи! — писнула панѣ, наскакуючи.

Хруснули вѣти. Зза зеленого листа вызирає мѡй чоловікъ, та такий у єго поглядъ страшный! Я тільки очима єго благаю.

— Злодѣйка! злодѣйка! — картає панѣ бабуся, вкочтившись їй у плече, и соває стару и штовхає.

— Не по правдѣ мене обмовляєте! Я не злодѣйка, панѣ! Я вѣкъ извѣкувала чесно, панѣ!

— Ты ще зо мною заходишь?

Та зо всего маху, якъ сокирою, стару по обличью!

Захиталась стара; я кинулась до неи; панѣ — до мене... мѡй чоловікъ — до паніи.

— Спасибѡ, моя дитино, промовляє до мене бабуся. Не турбуйся, не гнѣви панію.

А панѣ вже вчесилась у мои косы.

— Годѣ, панѣ, годѣ! — гримнувъ чоловікъ, схопивши еѣ за обидвѣ руки. — Сѣго вже не буде! годѣ!

А панѣ у гнѣву, у дивѣ великому, тільки выкрикує: — що? якъ? га?

Схаменувшись трохи, до Прокопа. А той своє: Нѣ, годѣ!

Тодѣ она у крикъ. Назбѣгалися люде, дивлятсѣ. Панѣ, що було въ ёго духу пригнався: — Що се?

Мой чоловікъ выпустивъ тодѣ панію зъ рукъ.

— Отъ твои щирѣ душѣ! — ледвѣ промовила панѣ. — Дякую тобѣ!... Та чого-жъ ты мовчишь? — скрикнула ще голоснѣшь. Менѣ мало рукъ не вломили, а ты мовчишь!

— Що се поробилось? пытае панѣ на всѣ стороны у великѣй тревозѣ.

Панѣ й почала: и обокрала еѣ стара, и всѣ хотѣли еи душѣ, — такого вже наковчила! Сама и хлипае, и кричить, и клене, що вже и панѣ розлютувався. Якъ кинетсѣ до мого чоловіка: — Розбишака!

— Не підходте, пане, не підходте! — озвався мой понуро.

— Е, бачу! каже панѣ; — тобѣ тутъ мѣсяця мало. Постой же: розшибатимешся у москалахъ — скільки хотя!

Панѣ ажъ верещить: — у москалѣ ёго, у москалѣ!... Теперѣ и приѣмъ у городѣ; заразъ и вези ёго:

— Возьмѣть ёго крикне панѣ на людей: — звяжѣть ёму руки!

Прокѣпъ не пручався, самъ руки простягъ, ще й всмѣхнувся.

А Назаръ подъ той гукъ до мене: — чого злякалась? чого плачешъ? горше не буде!... Отъ, чи буде красше, не знаю!...

XLII.

Повели Прокопа въ хату. Сторожа стоить коло дверей. На дворѣ вѣзокъ запрягають. Назаръ запрягае конѣ подъ пана.

Довго думавъ мой чоловікъ; далѣ каже: — Устино! сядь коло мене!....

— Що ты починивъ, мой голубе! що ты сподѣявъ! говорю ёму.

— А що я сподѣявъ? Будешъ вѣльна, — отъ що! будешъ вѣльна, Устино!

— Воля, кажу, — та безъ тебе!

Такъ менѣ горько стало!

— Воля! — покрикне ѣнѣ, — воля!... Та на воли и лихо, и напастъ — нѣщо не страшне. На воли я горы потоплю! А крепаку хотѣ якъ щаститсѣ, усе добро на лихо стане.

Ажъ ось, заторохтѣвъ на дворѣ вѣзокъ. Повели Прокопа. Я, въ чѣмъ була, схопилась до ёго на вѣзокъ. Стара мене благословляє и ёго: — нехай вамъ мати Божа допомагае, дѣти! — А слѣзы тихѣ такъ и бѣжать зъ очей ласкавыхъ.

Помчали насъ. Якъ-то ще панѣ не схаменулась про мене, наставляючи на дорогу пана: не пустила-бъ!

Вдемъ мовчки, побравшись за руки. Я не плачу, не журюся; тольки сердце мое колотится, сердце мое трепечется...

Подѣжджаемо до мѣста. Панѣ закуривъ коло насъ и выпередивъ. Вѣхали въ мѣсто. Хутко проторохтѣли улицями. Коло високого будынку стали.

Впустивъ Прокѣпъ мою руку. — Уете не журися.

Повели ёго до приѣму. Я на рундуцѣ сѣла, якъ на гробовищи.

— Не вдавайсь у тугу, — каже Нузаръ. — Бѣсъ бѣду перебуде: одна мине, — десять буде.

А самъ почавъ уже сивымъ волосомъ, якъ снѣжкомъ, присыпатись; розважае мене, а самого видно вже, що нѣхто розважить.

Коли виводять мого чоловіка.... Боже мій, свѣте мій! Серце въ мене замерло; а онъ веселый, якъ на Великъ-день...

XLIII.

Зосталась я съ чоловікомъ у мѣстѣ. Перебѣгла година тая швидко, якъ свята искра спалнула, та до-вѣку не забуду!

Заразъ мого чоловіка приручили дядьковій, москалевій истнѣму изучатись вѣйскової науки. Дядько бувъ станомъ высокій, очі чорні; волосся и вусъ, якъ щотина, вѣжятся; ходить прямо; говорить гучно, поводить ся гордо.

Отъ мы ѣму кланяємось, а онъ нічого; тѣльки нонуро оглядае Прокона. Дае ѣму Прокѣпъ грошій: — выбачайте, дядьку, що мало! крепакъ не багацько розгорюе.

Дядько кашлянувъ, плюнувъ: — ходѣмъ!

— Ходѣмъ на мѣсто, дружино моя, погуляймо! каже менѣ Прокѣпъ. Та й пошли.

Ходимо улицями та й заулками, гуляемо собѣ; а онъ пытае: — А що, Устино, чи ми чуется, що вже ты вѣльна душа?

Та й смѣется, заглядаючи менѣ въ очі.

Хочъ якъ було менѣ неспокойно, хочъ якъ тужило мое серденько, а й я всемѣхнулась и нѣбы чогось радѣла.

Набрила*) я й хатку таку, що наймалась, — а грошей нема. Тай добути зъ ѣдки? Продати нічого. Я поѣхала, — нічого не взяла. Та й не великій були скарбы тамъ у мене: кѣлька сорочокъ та спѣдницъ двѣ, та ще тамъ якась юпочка та кожушаночка. Не до того менѣ було тодѣ, щобъ те забирати; а послѣ вже панѣ не оддала. Отъ я й надумала собѣ: — Поду я поденно робити! Порадились исъ Проконамъ, тай вдались до хазяйки, що хату наймала. Свое лихо оповѣстили, — пытаемо: — чи буде ей рада на те, щобъ мы поденно за хату ѣй сплачували?

— Добре, — каже. — Будуть гроши — отдаватимете поденно; а не будуть, то я й подожду вамъ.

Мы й перебрались до неи въ хату.

XIV.

Хозяйка наша була удовиця старенька, привѣтна и ласкава, а що говѣрка! Розказуе та й розказуе, та все про свое лихо, що ввесь рѣдъ ихъ звѣвся, що сама она въ свѣтѣ зосталась, якъ билина въ поли.

Зѣтхае разъ-у-разъ, честенько було й сплакне, Та й за нами чимало она слѣзъ вылила: якъ було сидимо съ чоловікомъ у купцѣ та говоримо, она й почне плакати та примовляти, що-ось мы молоденькій, ось мы и хороший — нѣвроку: жити бъ та жити, та людей собою ве-

*) Спѣткала, надыбала.

селити... Прикладе та й плаче. Мы вже её вмовляемо! хіба тоді ущухне, якъ надійде дядько, та грімне на неї: — Зновъ баба кисне!

А она ёго боялась дуже, що такий онъ: ані до ёго заговорити, ані ёго спитати.

— Що се за чоловікъ у світї! — каже було стара: — якійже грѣзний та неласкавий — нехай Богъ боронить! Чи онъ ніколи роду не мавъ, чи що такеє? Богъ ёго знає!

Рано-ранїсенко схоплю ся; біжу на поденцину. Повертаюся по́зно. Въ руцї въ мене зароблений гроши. Весело поспїшаюсь до дому. Ще на дорозї стрїне мене чоловікъ: любо та мѣцно стисне за руку и спитає тихенько: — Чи добре натомилась, Усте?

XLV.

Отъ якось сидимо ввечерї: москаль на лавї зъ люлькою, хазайка коло ѡконця, а мы съ Прокопомъ оддалѣкъ. Сидимо мовчки всѣ: коли у дверй хтось стукъ-стукъ; а далѣ: здоровї були! — гукнуло щось за дверима.

Сежъ Назаръ!

Увійшовъ и стоить передъ нами стелю підпираючи: люлька въ зубахъ; и сивизна, тибъ казавъ, у густї кучерї поховалась.

— Хазайцѣ и всѣмъ нехай Богъ помагає!

— Спасибѣ! милости вашої просимо; — вітає ёго стара.

— Зъ ѡдки се ты взявся, Назаре? — питає Прокѣпъ. — Отъ наче зъ землї вийшовъ!

— Я зъ ѡтти-каже-зѣѡтки добрі люде мандрѡвки виглядають. Дядько поворотивсь — поглядає на дверй.

— А чого се крутишь ся, пане москалю? Однї вѣрнї, не цурайся! Дядько все дивиться на ѡкна, на дверй.

— Овва, якїй же баскій! Чи не вѣтра въ поли хочешъ пѡйма-ти?... Да ты й самъ, бачу, степовикъ.... Отъ же й не прубуй, не пѡймаєшь.... А лучше дай менї люльки запалити.... Якъ же вамъ ве-деться тутъ? — питає насъ. По чому въ мѣстї молодицї моторнї та гарнї? — (морє на мене).

— А въ васъ тамъ якъ? — питаю въ ёго.

— Якъ?! на вибѡръ дають, на людську волю: хочъ утопись, хочъ такъ загинь.

— Охъ менї лишечко! годино моя! — (зажурилась хазайка). Дядько тѡльки вуса покрутивъ.

— А стара? — питаю.

— Живе. Стара все перетерпить. Кланяється вамъ.

Питаю за себе, що тамъ панї казала.

— Эге, було за васъ обохъ панови на горѣшки. — Черезъ твої, каже, розпускъ двохъ робѡтниківъ утерали! Хтожъ дурнемъ zostався? — Се все панї; а я скажу: дурень, не дурень, а стоячи передъ нею, на розумного й трошки не походивъ.

Хазайка тымъ часомъ вечеряти просить. А Назаръ доставъ изъ за пазухи пляшку горѣлки и поставивъ на столѣ.

— Выпьемъ, — каже, — по повнѡй, бо нашъ вѣкъ не довгїй!... Бувайте здоровї, въ коло чорнї брови!

А дядько: — Що се, — каже, — за горѣлка? лучше воды напиться, якъ такой горѣлки!

— Коли хто схоче, то напьется й воды, — озавсь Назаръ.

— Горѣлочка, здається, добра, — каже хазяйка.

— Бодай тому шинкареви таке житє добре! — одгрѣмнувъ дядько.

А про те выпивъ ище, ище й ще. Выпье и сплюе, наляе и зновъ выпье. Стара дивуется та головою хитає, а далѣ вже не стерпѣла! — Щожь вы такъ еѣ гудите?

— Не твое дѣло, бабо! — гукнувъ дядько: — для приятелѣвъ пьемъ всяку!

— Та на здоровьечко-жь!

— Знайте нашу московску добрость! — додавъ Назаръ.

Вечеряемо, говоримо; а дядько пье, та й пье. Зблѣдъ на лицѣ и на стѣлѣ схилився. Дивится на насъ исъ чоловѣкомъ, та й каже: — Ой, вы молодята, молодята! Не довго житимете вкупцѣ.... Та годѣ не журѣтся.... Пожили, пороскошували, — и буде зъ васъ. Бува й таке, що сповиточку ласки — добра не знаєшь, — вѣкъ вѣкуєшь пѣдъ палкою... Оттакъ живи!... Безъ роду, безъ плѣмѣя, безъ привѣту, безъ совѣту, — на всѣхъ роскошахъ!...

А стара тодѣ до єго: — А дежь вашъ рѣдъ, дадечку? зъ ѡдки вы сами?

— Зъ кантанистѣвъ! — одказавъ похмурно москаль, — зъ тыхъ, коли чули, що насъ у халеру поменшало. Роду нема, не знавъ и не знаю.

— А матуся ваша?

— Казавъ: не знаю!... Чого дурно роспытувати?

— Оттакеньки на теперъ безрѣдня! — каже хазяйка хлипаючи.

— Ище й она мѣжь люде! — гукнувъ москаль. — Що твое лихо!... плюнуть! Онъ лихо, то лихо: що нѣкого тобѣ радати, нѣхто й тебе не згадає: нѣкуды пѣти и нѣгде зостатись. Усе тобѣ чужий, и все, усе чуже: и хата, и люде и одежа. „Степовикъ!“ мовлявъ... (до Назара) — Такъ, брате! мене зъ степѣвъ узято... Ну, и славный, тѣи степы були!... Дай, бабо, горѣлки! выпьемъ до дна, бо на днѣ, молодѣи днѣ!

А въ самого слѣзы котятся — котятся. Иемѣется ѡнъ разомъ и горѣлку пье. Далѣ вже якъ упавъ на лавку, такъ и заснувъ.

— Ну, по сей же мѣвѣ та будьмо здоровѣ! — каже Назаръ. — Прощай, Проконе — брате!... Та ось, трохи не забуду. Принѣсь я тобѣ грушенятъ крыхту: пять карбованцѣвъ. Поживай здоровѣ!

— Спасибо, брате! Не знаю, коли вже я приможуся тобѣ вернути.

— Гай-га! Абы живѣи були! Се не панскѣй грошѣ, — братерскѣй: — ними не зажуришь ся. Я собѣ зароблю: теперъ я вѣольный хочъ на пѣвъ—року: съ сабаками не нѣймають.

Тай пѣшовъ попрощавшись. Тѣльки єго й бачили.

LXVI.

Господи милый! Якежь то житѣя тодѣ наше було! Хочъ и зъ бѣдою, хочъ и зъ лихомъ, а такежь то любе, таке благодатнѣе! Легко зѣтхнути; весело глянути й думати: що и посижу и поговорю, — нѣ-

кого небою ся, робитиму чи нѣ, ніхто мене не присилує, ніхто не займе. Чуюся на души й на тѣлѣ, що й я живу.

Коли такъ, на веснѣ, чутка: москалі виходять у походъ!

— Не правда сѣму! — вмовляю себе, а серце мое одъ разу почувало, що правда. А тутъ и наказъ: у походъ, у походъ лагодитись!

Прокѣпъ мене розважає, доводитъ менѣ, що се лихо дочасне, що, — повернусь, каже, — будемо вольні!

— Такъ, такъ! — кажу, — такъ, мѣй голубе!

А серце мое болить, слѣзы ринуть.

Вже й день походу намѣчений. Пішли мы въ хутѣръ попрощатись. Панѣвъ не було дома; тѣльки бабуся сама на господарствѣ. Бабусечко жъ моя любя! Я еѣ здалеку на вздѣвѣри познала, а познавши заплакала. Душею живою она тѣльки жива була. Прибѣжу до неї, обѣймаю, якъ матѣрь рѣдну.

— Чого ты плачешь, моя голубко? — пытає мене стиха.

— Отсе вы тутъ застанетесь, у сѣму пеклѣ!

— Та вжежъ тутъ, пташко. Тутъ я родилась, тутъ я хрестилась, тутъ сиротѣла... тутъ и вмеру, моя дитино.

— Та до смерти терпѣтимете?

— И терпѣтиму, пташко.

Поблагословила она насъ, якъ дѣтей рѣднихъ, — обдѣлила, чимъ мала. Попрощались мы, пішли.... Та й не разъ, не два обертались, дивились.... На порозѣ стоить бабуся: на вкруги тиша; скрѣзь яєно; зъ поля вѣтрець вѣє; зъ гаѣвъ холодокъ дыше; десь-то вода гучить; а високо надъ усѣмъ грає-сіяє вишньє промѣняєте сонечко.

XLVII.

Провела я чоловѣка ажъ до Кієва. У Кієвѣ служити зосталась, а онъ зъ войскомъ кудысь далеко на Литву пішовъ.

— Не суши себе слѣзми, серденько! — приказувавъ. Я вернусь... сподѣвайся й ты. Дожидай мене!

Дожидаю.... Що яка та служба довга! Уже сѣмъ годъ, якъ онъ пішовъ. Чи тожъ побачу коли?... У своѣму селѣ не була. Перечула черезъ люде, що всѣ живі.

Ведеться такъ, якъ и першъ велося. Бабуся живе, терпить, а про Назара нема й чутки. Служу, наймаюся, заробляю. Що наша копѣйка? кровью обкипѣла! та инколи й менѣ такъ легко, такъ-то вже весело стане, якъ подумаю, що аби схотѣла, заразъ и покинути ту службу вольно. Подумаю такеньки — и року добуду. Якось розважить мене, підможе мене та думка, що вольно менѣ, що не звязаний руки мои. — Се лихо дочасне, не вѣчньє! — думаю.

То якъже менѣ свого чоловѣка забути хоть на хвилинку! Онъ мене съ пекла съ кормиги вызволивъ!... Та мене й Богъ забуде! Онъ чоловѣкъ мѣй и добродѣй мѣй. Поздоровъ єго мати Божа!... Я вольна! И хожу, и говорю, и дивлюсь, — байдуже менѣ, що й е тѣ пань у свѣтѣ!

Щ а с л и в а.

Сонце пѣдойшло, звѣтъ звонитъ —
Люде вже до церкви йдутъ;
Молодь убрана якъ павы,
Дѣвки, якъ пчѣлки гудуть...

Не затыкана лишъ я ще
Рву квіточки у грядкахъ:
То-тожъ я ся пропѣзнила,
Пропѣзнила ся я страхъ!...

Але щожъ коли бо въ танци
Говорити зъ нимъ не можъ, —
А такъ тѣлько ранку мого,
Тѣлько щастья, тѣлько рожъ.

Тѣлько рожъ и тѣлько щастья,
Бо ѡнь любитъ мя, ѡнь мѡй:
Ранокъ мѡй менѣ пролетитъ
Якъ сонъ любый-золотый....

Не сварѣтъ на мене, мамо —
Разъ весна моя цвите!...
Я упоралась за тыжня,
Погулять кортитъ мене....

Въ хатѣ якъ въ зеркалѣ чисто —
Може не огѣдна я?...
Я жъ и найлѣпше танцюю,
Тай пышнама собѣ, пышна....

Ай бо й ѡнь пышный а чемный
На цѣлѣсѣньке село:
Рай бы мы собѣ завели:
Лишь кобыхъ була его....

Рости руто и барвѣнку
И всѣ, кѣлько васъ квітокъ,
Розвивайтеся пѣдъ сонцемъ
На весѣльный мѡй вѣнокъ...

А я пѣду помолитись
За свое й его житъе:
Весело на свѣтѣ жити —
Отъ и ѡнь и ѡнь иде...

ПОВѢНЬ.

Після розказу очевидця списавъ Эмилъ Золя.

I.

Зовуть мене Люи Рубё. Їдъ роду менѣ сѣмдесять лѣтъ. Я родився въ селѣ Сень-Жорі, що лежало о кѣлька лѣ*) за Тулюзою горѣ Гаронны. Штырнадцять лѣтъ бився я съ землицевъ изъ за одного хлѣба. Ажъ наконецъ я такі добився до достатку, и передъ кѣлькома днями бувъ я ще однимъ изъ найзамѣжнѣйшихъ газдѣвъ на всю околицю. Бачилося, — нашъ дѣмъ бувъ благословенный. Щастье запустило въ нѣмъ корѣнье. Сонце сприяло намъ, — и я не тямлю уже плохого урожаю. При газдѣвствѣ въ ту пору жило насъ десь коло дванадцятѣро люда. Найперше, самъ я, ще крепкій, робивъ, яко голова родины; дальше мѣй братъ Пьеръ, старый кавальеръ, абшитованный поручникъ, молодшій їдъ мене о кѣлька рѣкъ; потѣмъ сестра Алата, що замешкала у насъ по смерти свого мужа, — корольбаба, превеликого росту, и така весела, що, якъ було розрегочеся, то еи смѣхъ чути було на другѣмъ кѣнци села. А за тымъ слѣдовавъ и весь нашъ приплодокъ: сынъ Жакъ, его жѣнка Роза и ихъ три доньки: Эме, Вероника и Марі. Найстарша замужна за Сипріена Боньюна, рослого молодця, съ котрымъ мала уже двое дѣточокъ, одному поступило уже було на третій рѣкъ, а другій мавъ лишъ десять мѣсяцѣвъ. Середуща донька їдъ мѣсяця уже була посватана и мала выйти замужъ за Гаспара Рабюто. Наймолодша, настояща панночка, шѣснадцяти лѣтна дѣвчинка, — та така вамъ бѣла та жовтокоса, що, бачилося, — ей бы було лишъ въ дворѣ якѣмъ родитися. Отже числомъ, було насъ всѣхъ десятеро. Якъ бачите, не богато хибовало до дванадцяти. Я бувъ дѣдомъ и прадѣдомъ. Коли мы сѣдали за стѣлъ, то сестра Алата сѣдала менѣ по правѣй руцѣ, а братъ Пьеръ по лѣвѣй, дѣти размѣщувались кругомъ по старшинѣ лѣтъ, а головы знижувались, мовъ по драбинѣ, ажъ до десятимѣсячного хлопчика, що вже, мовъ дорослый, ївъ самъ свѣй росѣлъ. То-то бѣ вамъ було чути, якъ

*) Лѣ, давна французка мѣра; отъ такъ на наше съ-пѣвъ милі.

лыжки по тарѣдкахъ покатували! А то вамъ всѣ, одѣ малого до великого, упрятувалися такъ справно, що ану! А що за радѣсть бувала у насъ пѣдчасъ обѣду, що за бесѣды, що за смѣхи! Я чувъ, якъ гордѣсть и щастье розѣгрѣвали мою кровь, коли простягали до мнѣ руки лепечучи:

— Дѣдусю, — намъ хлѣбця! А укрѣйте-жъ бо бѣльше! Менѣ грубѣйшій рѣзникъ! То були щасливѣ часы. Работа при газдѣвствѣ ишла пудами, — всякій працювавъ приспѣвучи. Вечерами братъ Тьеръ заводивъ забавы, розповѣдавъ хѣсторіи про свое вояцке житье. Тѣтка Алата що недѣлѣи пекла колачки для нашихъ дѣвчатъ. Марѣ умѣла спѣвати набѣжныхъ, — и якъ то она ихъ выводила своимъ голосочкомъ, — що твѣой найлѣпшій дякъ. Она подобала на святу съ жовтыми косами на плечохъ и съ ручками зложенными поверхъ фартушка.

Дѣмъ надбудовали мы о оденъ поверхъ, коли Эме выйшла за Сипріена, и бывало, жартомъ, говоримо, що прийдеся зновъ его надбудовати, якъ Вероника выйде за Гаспара, такъ, що, — най-ко, най-ко, — дѣмъ вырасте ажъ пѣдъ небеса, сли прийдеся надбудовувати ёго за кождымъ весѣльемъ. А дѣло въ тѣмъ було, що намъ страхъ — якъ не хотѣлось розставатися. Мы бѣулибъ вѣдай, волѣли, выставити цѣлу слободу на своѣмъ обѣистью, на своѣй земли. Коли родина при купѣ, любо жити и умирати тамъ, де ся выросло.

Нынѣшнѣго року мѣсяць Май выгодивъ прекрасный. Давно уже не показувало на такой урожай. Того-такѣ дня мы съ Жакомъ, моимъ сыномъ, якъ разъ, обѣишли всѣ. Выйшлисмо зъ дому десь коло третьей с-полудня. Нашѣ пастѣвники, по надѣ берѣгъ Гаронны стелилися, мовъ темнозелена, майже чорна скатерть. Трава була зъ-локоть заввышки, а живой плѣтъ, насаженный торѣчного лѣта, пускавъ уже прекраснѣи нарости. Ътти мы перейшли идъ нивамъ и виноградникамъ. Всѣ понаскуповували мы кусничками пѣсля того, якъ у насъ прибувало достатку. Збѣжѣе пѣднималося густо. Виноградники въ повнѣмъ цвѣтѣ обѣцывали незвычайный збѣръ. Жакъ, осмѣхаючисъ своимъ добродушнымъ смѣхомъ и клеплючи мене по плечи, приговорывавъ.

— Ну, татуню, буде вамъ хлѣбця и вина на старости лѣтъ!.. Скажѣтъ, де вы стрѣтили Господа, якъ вы вымолили у нѣго, щобы золотымъ дождемъ скроплювавъ вашѣи нивы?..

Лучалосъ неразъ, що мы такимъ способомъ нагадували свою давнѣйшу нужду. Жакова правда: менѣ дѣйстно вѣдай

пощастилося найти ласку у якого Святого, або й у самого Господа, бо всё, що нї дѣлося въ нашому краю, ишло, якъ разъ, менѣ на пожитокъ. Ци градъ пѣде, — то мовъ наумысне мине нашї поля. Ци у сусѣдѣвъ вержесе зараза на винограды, — нашї виноградники стоять нетыканї, сказавбысь, стѣновъ обнесєнї. Вкѣнци мы звикли уважати тото за зовсѣмъ справедливе. Мы нїкому не творили пакости, то й гадали, що мы заслужили на свое щастье.

Вертаючи, мы обѣшли другими частками, котрїсмо мали по другѣмъ боцѣ села. Ядвабнична плянтація зачинала розрастатися, а мїдаловї дерева приносили уже ладный доходець. Мы весело балакали, придумували и сесе и тото: якъ-то мы, скоробѣ лишъ на потрѣбнї грошї зтягнутися, прикупимо ще деякї частки, щобы всѣ порозмѣтуванї куснї, що вже були у насъ, злучити разомъ, и такимъ способомъ станемся властителями цѣлого кругленького кута. У насъ було уже наскладано що-то потрѣбныхъ грошенятъ, а урожаи нынѣшного лѣта, сли лишъ додержитъ, дадутъ напевно способы, довести все дѣло до ладу.

Пѣходячи идъ хатѣ, мы побачили Розу, що нетерпелива махала на насъ и кричала:

— Ходѣтежь бо швидше!

Одна зъ нашихъ коровъ отелилася двоима телятами. То всѣхъ немало порушило. Тѣтка Агата покитувала взадъ и впередъ своею массивною статью. Дѣвчата розглядували телятъ. Народженье тыхъ двоихъ близнятъ видѣлося новымъ благословенствомъ нашего дому. Ще недавно мусѣли мы будовати кѣлька новыхъ стаєнь для худобы. Була у насъ уже не одна сотня штукъ розличного скота, коней, коровъ, а особливо богато овецъ.

— Щасливый день нынѣ, — сказавъ я. Нехай и такъ! Выпьемъ на тото щастье бутельочку вина!

Межь тымъ Роза ѡдвела насъ на бѣкъ и сказала, що Гаспаръ, нареченый Вероники жде на мене. Прийшовъ, каже, умовитися, коли має бути весѣлье. Она задержала го до обѣду. Гаспаръ, найстаршї сынъ одного газды изъ сельця Моранжъ, бувъ высокїй, двадцятилѣтнї парубокъ, знанный по цѣлѣй околици за-для своей надзвычайной силы. На празнику въ Тулюзѣ, ѡнъ поборовъ Марсіаля, знаменитого борца-удальца нашихъ сторѣнь. При тѣмъ дуже добрый хлопецъ, золоте сердце, тѣлько

що-то-вже несмѣлый!.. За кождый разъ румянѣвся, коли Вероника спокійно глядѣла му въ очи.

Я просивъ Розу, щобы го закликала. Онъ лишився було на дворѣ и помогавъ служницямъ розвѣшувати шматъе по поливанью. Коли увойшовъ до хаты, де мы сидѣли, Жакъ обернувся идъ мнѣ и сказавъ:

— А ось и онъ, татуню.

— Щожъ, — сказавъ я, — ты прийшовъ, небоже, пытати, якій день бы намъ vybrати на великій празникъ?

— А, такъ, дѣдусю Рубѣ, — одповѣвъ онъ и сильно запаленѣвся.

— Нема встыду, сыну! говоривъ я. Сли хочешъ, то на значимо весѣлье на святу Фелісите, 10-го Липня. Нынѣ маемо 23-го червня, — оттакъ остаеся тобѣ несповна двадцать день чекати. Мою бѣдну небѣжечку-жѣнку звали Фелісите, — то принесе вамъ щастье. Щожъ? Ци такъ? Пристаешь?

— Пристаю! Дуже добре!.. Въ день святои Филісите, дѣдусю Рубѣ! И онъ одваживъ намъ, Жакови и менѣ, по такому ударови по рукамъ, що оденъ бувъ бы запевно выстарчивъ, збити зъ нѣгъ тугого быка. Потѣмъ обнявъ Розу называючи еѣ мамою. Той здоровенный парубѣка съ велитными кулаками, любивъ Веронику такъ сильно, що навѣтъ їда и питье не йшло му на умъ. Говоривъ намъ, що певнобы занедужавъ, якъ бы мы одказали ему.

— Теперь — сказавъ я, — ты пообѣдаешь съ нами, — правда? Ну, — кожде на свое мѣсце! Я голоденъ, що твоѣй вовкѣ!

Насъ сѣло того вечера одинадцатеро люда за стѣлъ. Гаспара посадили поручъ зъ Вероникою. Вдивлюючись въ ню, онъ забувавъ про їдѣнье. Бувъ такъ щасливый въ еи сусѣдствѣ, що неразъ грубѣ слѣзы наvertsались ему на очи. Сипріенъ и Эме, що передъ несповна трома лѣтами пѣбралися, зиркало одно на друге та усмѣхалися. Жакъ и Роза, котрыхъ подружью вже майнуло пять-двадцать лѣтъ, держалися притвердше, — но и они украдкой переглипувалися такими поглядами, въ котрыхъ виднѣлася ще давна любовь. Що до мене, то менѣ мовѣбы вертали молодѣ лѣта, колись поглядавъ на двоухъ влюбленыхъ дурникѣвъ, що перемѣняли нашъ родинный, сѣльскій обѣдъ въ настоящий, лихій рай. А що за смачный росѣлъ сербали мы того вечера! Тѣтка Агата, у котрой все жартики вертѣлися на языкѣ, трошка пересолила свои дотепы.

Приходилось еѣ уговкувати. Опѣсля сарака Пьеръ давай розказувати про свои любовнѣй пригоды съ одною панночкою въ Лионѣ. На щастье, то було уже по обѣдѣ. Всѣ заговорили въ сумѣшъ. Я принѣсъ изъ погреба двѣ бутельцѣ вина. Всѣ стукнули склянками желаючи „щасливого шанса“ Гаспарови и Вероницѣ. У насъ то въ звичаю такъ говорити. Пѣдъ „щасливимъ шансомъ“ розумѣемо, щобы въ подружью не бувало бѣйки та лайки, а прибувало дѣтей та череватыхъ мѣшкѣвъ съ грѣшми. Потѣмъ взяли спѣвати. Гаспаръ умѣвъ любовнѣй пѣснѣ на старѣй ладѣ. Пѣдъ конецъ попросили Марѣ, щобы заспѣвала на бѣжної. Она встала, еи голосъ, высокѣй и звѣнкѣй, мовъ сопѣлочка, такъ и тремтѣвъ въ ухахъ.

Коли се, я приступивъ до ѣкна. Гаспаръ наблудився идо мнѣ. Я спытавъ ѣго:

— А що? Не чувати у васъ нѣчого новенького?

— Нѣчо — ѣдповѣвъ, — поговорують щось о зливныхъ дожджахъ, що йшли тамтыхъ днѣвъ. Боятся, щобы не наробыли шкоды.

Дѣйстно, попереднихъ днѣвъ дожджъ лавъ безъ перервы около 60 годинъ. Гаронна дуже пѣднялася ѣдъ учора. Но мы довѣряли ей и доки не выступала изъ берегѣвъ, мы не мали що жалуватися на еи сусѣдство. Она оказувала намъ не одну дружну услугу, а еи водяне зеркало було такъ хороше и спѣкѣйне... Крѣмъ того селянинъ не радо розстаеся зо своевъ норовъ, навѣтъ и тогдѣй, коли она грозить обвалитися на его голову.

— Ба, — ѣдказавъ я здвигаючи плечима, — нѣчо не буде. Ци разъ то буває? Рѣка гороѣжится, сказати: сердита чогось... А опѣсля одной ночи и утишится, опаде въ береги и посумирнѣе, що твѣй баранчикъ. Побачишь, сынку, що й на сей разъ то тѣлько дурно люде тревожатся. Поглянь-но лишень, що за чудна погода!

И руковъ указавъ му на небо. Було уже по семѣй: сонѣчко спускалося. Боже, що за синява! Все небо було голубе, якъ безгранична голуба скатерть, до разочку чиста. Заходяче сонце розсыпало будѣто по нѣй золотѣй пѣсокъ. Зъ горы плыла тиха радѣсть, спѣкѣй и миръ все мирне и ширше обнимали увесь небозвѣдъ. Замѣтно було, що сонъ наближаеся. Все мовъ уколѣсувало, присыпляло звѣльна, поволеньки... Нѣколи наше село не показувало веселѣйшого, безпечнѣйшого виду, якъ саме того вечера. Дахѣвки на хатахъ будѣтобы тамъ въ рожевыхъ

одблескахъ заходу. Здалека долѣтавъ до мене смѣхъ одной сусѣдки, а тамъ звенѣли голоски дѣтей зъ дороги, проти насъ: дѣти вѣдай розпочали якусь шумну забаву. Крѣмъ того роздавалося, злагоженое оддаленѣмъ, бегетанье и бляенье худобы, котру заганяли до стаенъ, и всѣ змѣшаніи голоса, які чути по селѣ въ затишу сумерку. Грубый голосъ Гаронны продовжавъ такожь безъ ушину свое рокотанье, но для мене гудѣло оно незамѣтно, менѣ выдавалося самою тишиною: такъ сильно я уже привыкъ до того шуму. Мало-по-мало небо блѣдло: — село лягало на спочинокъ. То бувъ вечѣръ прекрасного дня. Менѣ видѣлося, що наше щастье, богатіи урожаи, дѣмъ повенъ достатку, розмова Вероники — спускались на насъ чистою росой зъ ясного и безоблачного неба. Притухающій день посылавъ намъ торжественне прощальне благословенство.

Я зновъ перейшовъ на-середъ хаты. Всѣ женщины балакали. Взагалѣ було шумно, якъ слѣдуе. Я усмѣхався...

Наразъ зѣ стороны, казалось, сонного и тихого села роздався крикъ розпуки и гибели:

— Гаронна! Гаронна!

II.

Мы выбѣгли на двѣрь.

Сень-Жоріи лежитъ въ кѣтловинѣ, що тягнесь вздовжь берега, оддалена одъ рѣки зъ якихъ пятьсотъ метрѣвъ. Ононы высокихъ тополь, котрыми обсаженъ сѣножати, закрывають собовъ Гаронну.

Одъ насъ не було видати нічого. Но зловѣщій зойкъ: „Гаронна! Гаронна!“ не перестававъ роздаватися.

Наразъ на широку дорогу, що вилася попередъ нами, выбѣгло двоихъ мушьянъ и три женщинѣ. Одна зъ нихъ несла на рукахъ дитинку. Безъ памяти зѣ страху они кричали и бѣгли въ дѣскѣць по твердой земли. Часами обзиралися, а ихъ лица були такъ переполоханы, мовъ бы ихъ слѣдами гналася цѣла гѣйня вовкѣвъ.

— Що таке зъ ними? спытавъ Сипріенъ. Дѣду, бачите вы що-годѣ?

— Нѣ, нѣ, — кажу я: — и листокъ не ворухнесь, не то-що.

Дѣйстно, цѣла лѣнія круговида лежала неподвижно и спокѣйно. Но я не успѣвъ ще договорити послѣднихъ слѣвъ, якъ

у насъ всѣхъ разомъ вырвался крикъ. Слѣдомъ за утѣкающими, зъ помежи пнѣвъ и тополь, поверхъ густыхъ пучковъ травы побачили мы цѣле стадо сѣрыхъ и жовтыхъ валовъ, котрі карбулялися и скакали, мовъ дикій звѣрь. Зо всѣхъ боківъ набѣгали, піднималися фалі, ригаючи клубами пѣны, мовъ заслинена пащека стеклого пса. Цѣлі потоки грубыми масами напирали одинъ на другій, а ихъ безконечні ряды потрясали землю глухимъ шумомъ свого ваговитого бѣгу. Огромні бовваны однимъ скокомъ перевалювалися черезъ менші, мовъ бы напосѣлися на того, щобы ихъ перегнати. Они перлися, товпилися и рвалися напередъ, мовъ быки, що вырвалися на свободу, а по ихъ напорѣ можъ було догадуватися силы и величины ихъ рядівъ, що розтягалися бѣльше, якъ на двадцять лѣвъ въ округи.

Мы й собѣжъ выдали теперъ крикъ розпуки:

— Гаронна! Гаронна!

Два чоловічки и три жѣнцѣ бѣгли дороговъ все швидше и швидше. Чули, що страшна погоня за ними такожъ прискорюе бѣгу. Грѣзні стада бовванівъ занимали вже собовъ цѣлу лінію видокруга. Они вже выстроилися въ непереглядні ряды, клубилися, металися и падали съ громовымъ ревомъ правильной, боевой пальбы. Підъ ихъ ударами брѣхнули три тополі. Ихъ стрѣмкі пні замаялися и щезли, мовъ и не були. На право и на лѣво фалі грызли и друхотали всякі перешкоды, які имъ попалися. Деревяну хатинку, муръ, порозпрягані возы знесло и потрощило, мовъ стеблинки. Но утѣкаючі люде здавалися головною цѣлью погоні. Фалі пѣнилися за ихъ слѣдами, все ближе и ближе підступали идъ нимъ, все голоснѣйші и грѣмчій піднимали ревѣтъ за кождымъ захопленнымъ ступенькомъ земли. Далѣ, коли имъ наввѣрилося гнати за жертвами, що старалися имъ уйти, взялися на хитрощі. Скотилися велитнымъ водопадомъ зъ одного крутого заколѣнка дороги, и таковъ штукъ перегородили нещасливимъ всѣ дороги, — розлялися передъ ихъ ногами широкимъ ставомъ. Но люде бѣгли дальше безъ ѡддыха, розбрыскуючи воду величезными кроками. Они уже не кричали. Перелякъ онѣмивъ и отуманивъ ихъ. Вода, піднимаючись, спиняла ихъ хѣдъ и поволи, сильно наступала на нихъ. Велицюздна фаля нагрянула на жѣнку, що несла дитину, спохватила еѣ за підбоки и звалила зъ нѣгъ. Но она ще здужала піднятися. Цобѣгла дальше. Ажъ ту другі фалі надѣгнали, кинулись ей на плечі, на руки, — потащили еѣ

своими зеленковатыми пащеками, люто невь потрясаючи. И все погнало улицевь домѡвь селомъ.

— Хутше, хутше! закричавъ я. Ходѣмъ на гору. Дѡмъ сильный. Намъ нема чого боятися! Для лѣпшого безпеченьства мы сейчасъ вылѣзли на второй поверхъ. Дѣвчата йшли попереду. Я обстававъ при тѡмъ, щобы я входивъ послѣдній. Впрочѣмъ я навѣтъ не мавъ коли нѡгъ замочити. Дѡмъ стоявъ на пригѡрку, що пѡднимався на два метры надъ дорогою. Вода поволи, тихо похлюпуючи вступала на обору. Мушу сказати, що въ той часъ мы були дуже перелякані.

— Ну, — говоривъ Жакъ, бажаючи, успокоити семью — нічого не буде. Ци тямите, татуню, въ 55. роцѣ у насъ такожь вода була на оборѣ. Она пѡднялася на локоть, а опѡсли преспокойно опала.

— А всежъ се дуже нездало для поля, — впѡвголоса зѡтхнувъ Сипрієнь.

— Нѣ, нѣ, — де тамъ! То нічо не пошкодить, — сказавъ я й собѣжъ побачивши перелякані лица женщинъ.

Эме уклала дѣтокъ на постели. Она садѣла при нихъ, а обѡчъ неи Вероника и Марі. Тѣтка Агата заходилася розѡгрѣти бутельку вина, котру выдобула, щобы заохотити товариство. Жакъ и Роза, стоячи при однѡмъ ѡкнѣ, глядѣли крѡзь него. Я стоявъ при другѡмъ съ братомъ, Сипрієномъ и Гаспаромъ.

— Ходѣтъ сюда! крикнувъ я служницямъ, що бѣгали по оборѣ по колѣна въ водѣ. — Не стѡйте тамъ въ мокротѣ.

— А щожъ съ худобовъ? ѡдповѣли они. — Таже доразу переполошена! Ось-ось поврываєся и поколєсь у стайняхъ.

— Не бѡйтеся! Лишѣтъ худобу, кажу вамъ, — сюда ходѣтъ. Та вже, побачимо, що буде дамыше. Тре буде щось радити.

Я знавъ, що сли небезпеченьство побѡльшится, то ратунокъ худобы буде неможливый. Но я уважавъ, що непотрѣбно всѣхъ тревожити. Я силувався навѣтъ показувати, о скѡлько можь, спокойнымъ. Опершися о варцабъ я бесѣдувавъ и розсматрювавъ, якъ повѣнь пѡднималася. Вода, принявшиися за осаду села, овладѣла нимъ ажъ до найменшихъ закаулкѡвъ и окружила го зо всѣхъ бѡкѡвъ. Люті напады скачучихъ фаль перестали, вода изъ глубины круговида розстелювалася докола всѣхъ будынкѡвъ и стискала ихъ въ своихъ тѣсныхъ обнятыяхъ. Закотелевина, на котрой днѣ находилося село, перемѣнялася въ озеро. Вода на нашѡй оборѣ

дійшла небавомъ до локтя. Я видѣвъ, якъ она все піднімалася, но упевнявъ, що остане на едній висотѣ и пробувавъ навѣть твердити, що ей убуває.

— Ты мусишь туй заночувати, сыну, — обернувся до Гаспара. А впрочѣмъ, за кѣлька годинъ, може бути, дороги будуть вѣльнѣ... Чи якъ ты гадаешъ?.. Онъ мовчкомъ поглянувъ на мене. Лице его було страшно слѣде. Я замѣтивъ, що скоро опѣсля поглядъ его переминувъ на Веронику съ виразомъ безконечной тревоги.

Було десь коло пѣвъ до девятой. На дворѣ було ся ще дуже видно. Понурѣ сивѣ мраки стояли пѣдъ глубоковъ синявовъ неба. Служницѣ идучи на гору, дуже въ пору, захопили съ собовъ двѣ лампѣ. Я велѣвъ засвѣтити ихъ, гадаючи, що ихъ свѣтло бодай що-то розвеселить комнату, въ котрѣй мы сидѣли, и де уже ставало темно. Агата высунула стѣль на середъ хаты и хотѣла розпочати гру въ карты. Добра душа! Еи очи часто старалися надыбати мѣй взѣръ. У неи то лишъ було на гадцѣ, щобы загутати дѣтей. Она заховала всю свою твердѣсть и веселѣсть: смѣялася, щобы прогнати тревогу, котру чула кругомъ себе. Почалася гра. Тѣтуса насилу посаждала за стѣль Эме, Веронику и Марѣ. Всунула имъ въ руки карты и сама взяла грати съ азартомъ, тасувала, знимала, здавала гру и приправляла ще всѣ тото нѣбы — веселою, безпечною говѣрливостью, такъ що еи голосъ майже заглушувавъ шумъ вѣи на дворѣ. Но наша молодѣжь не въ силахъ була забавлятися. Дѣвчата сидѣли, побѣлѣвши, якъ полотно. Ихъ руки дроали, мовъ у лихоманцѣ. Они помимоволѣ прислухувалися, но не моли зайнятися забавою и въ горячковой дрожи розсыпали карты. Що двѣ-три минутѣ, гра зупинялася. То одна, то друга оберталася и шепѣтомъ пытала мене:

— А що, дѣдусю, все ще пѣдоймаешъ?

Вода пѣднімалася страшенно быстро. Я смѣючися, ѣдно-вѣдавъ:

— Нѣ, нѣ! Бавтеша собѣ спѣкойно. Нема чого лякатися.

Нѣколи ще серце не замирало у мнѣ съ такимъ тускомъ. Ѧдъ часу до часу якѣйс смертельный холодъ обхапувавъ мои ноги и розливался по цѣлому тѣлу. Я знаками показавъ мущинамъ, щобы стали при ѣкнахъ и заслонили собовъ страшный видъ. Мы старалися усмѣхатися, пообертавши лицами на хату, де лампа кидала на стѣль свое супѣкойне свѣтляне колесо. Пригадувалися менѣ нашѣ зимѣй вечеры, коли мы всѣ

збиралися докола сього стола. Я видѣвъ той самъ тихій, родинний кружокъ, повенъ теплои щирости и любви. И підчасъ коли ту всё такъ тихо, — я чувъ за спиною грѣзне вытѣ рѣки, що съ каждою хвилькою піднімалася выше й выше.

— Люи, — сказавъ менѣ братъ, поглянувши въ долину — вода уже лишъ на три лѣкті ѡдъ ѡкна, — треба подумати....

Я потисъ го за руку на знакъ, щобы мовчавъ. Но годѣ було скривати небезпеченство. Въ стайняхъ билася наша худоба. Наразъ роздалися страшнї ревоты и крики перепудженои нѣмины. Конї ирзали потрясающимъ, дикимъ голосомъ, котрый такъ прошибае сердце, такъ далеко розлягаеся, коли нахоятся въ небезпеченствѣ смерти.

— Боже мѡй, Боже мѡй! скрикнула Эме, скочила на ноги и тисла кулаками виски трясучися, мовъ въ сильныхъ судорогахъ. За невѣ поздскакували другї, — и годѣ було ихъ спинити. Кинулись идъ ѡкнамъ. Заглянувши въ нихъ, они такъ и замерли. Мовчали выпрамленї, — тревога зводила вгору ихъ волосье. Мраки загусли. Тускле свѣтло блимало надъ сивавою поверхностью. Блѣде небо похоже було на бѣлый рубецъ, накинєный на лице конаючої землї. Вдали тяглися пасмути дыму, мовъ бы розяренї воды гнѣвно дышали. Всё мѣшалося. Свѣтло останкомъ силъ боролося съ надтягающею погибєлью, и гасло въ пѡтѣмѣ смерти. Нї одного людского голосу, лишъ бовтанье щоразъ збѡльшаючогося моря, та ревѡтъ и ирзанье худобы въ хлѣвахъ наповняло воздухъ.

— Боже мѡй, Боже мѡй! — повторяли женщины шепотомъ, якъ коли бы боялися заговорити голоснѣйше.

Въ той самъ моментъ на долину щось сильно затрѣщало. Розярена худоба розломила стаєннї дверї. И бачили мы, якъ ихъ всѣхъ за чергою несли по-мимо насъ жовтї болваны, якъ они ѡдбивались, захлыстувались и на послѣдокъ пѡддавались промѣжнымъ, непоборимымъ заливамъ. Ѳвцї плыли, що твое сухе листье, густо, пластами, крутячися въ огромныхъ чортѡрияхъ. Коровы й конї боролися, йшли, — далѣ-далѣ тратили землю зъ пѡдъ нѡгъ. Особенно нашъ сѣрый не хотѣвъ умирати. Стававъ дуба, вытягавъ шию, дувъ, форкавъ такъ сильно, якъ-отъ мѣхъ ковальскїй. Но упертї филї не выпускали добычї, валилися ему на крыжї, били по бокахъ.... Мы бачили на остатокъ, якъ ѡнъ пѡддався и переставъ боротися.

Тогды-й и мы зачали кричати. Крики вырывались изъ груди по-мимо волї. Мы чули потребу кричати. Простягаючи руки

до всѣхъ тыхъ дорогихъ животныхъ, що туй погибали, мы на весь голосъ рыдали, не чуючи одно другого и даючи повну волю слѣзамъ и заводамъ, котрѣсмо до-такъ съ такою старанностью здержували. Не часъ уже було щадити себе и другихъ. Мы не могли удержатися одъ голосного нарѣканья на свою долю. Ось оно, знищенє пропали нашъ урожай, погибъ нашъ товаръ, всё наше добро зруйноване за кѣлька годинъ. Богъ несправедливый! що мы завинили ёму? А онъ намъ все забравъ, — усё! Я кулакомъ грозивъ небу. Говоривъ о ранѣшній прогульцѣ, о сѣножателяхъ, збѣжью и виноградникахъ, котрѣ такъ богато намъ обѣщували. И всё то бувъ обманъ! Щастье збрехало. Збрехало сонце, коли съ такимъ спокоємъ и миромъ заходило середъ торжественной тишины пѣль и села.

Вода все пѣднималася. Пьеръ, що бувъ на вартѣ, сказавъ до мене:

— Люи, годѣ гаятись. Вода доходитъ до ѡкна.

Его окрикъ вывѣвъ насъ изъ нападу розпуки. Я прийшовъ до себе и здвигаючи плечми сказавъ:

— Ба! Грошѣ — нѣчо! Поки мы всѣ живѣ та здоровѣ, нѣ о чѣмъ намъ плакати. Тра буде опѣсля зновъ принятися за роботу.

— Такъ, правда ваша, татуню, — пѣдхопивъ Жакъ напруго. — Для насъ нема небеспеченьства. Нашѣ стѣны мѣцнѣ... мы вылѣземъ на дахъ. У насъ дѣйстно не оставало другои крыѣвки. Вода, заливаючи ступѣнь за ступенѣмъ, съ упертымъ плюскотомъ досягла уже дверей и розливалася по пѣдъ нашими ногами тоненькими, невеличкими рѣчками. Всѣ кинулись на пѣдъ и лишаючися одно-дного й на крокъ пѣсля неподолимого потягу, що заставляе людей въ небезпеченьствѣ купчитися тѣснѣйше идъ собѣ. Одинъ Сиприенъ щезъ. Я зачавъ кликати ёго. Онъ небавомъ показався изъ сусѣдней комнаты. Его лице було змѣнене. Тутъ я запримѣтивъ, що обохъ служницъ такожь не було и гадавъ дожидати ихъ. Но Сиприенъ поглянувъ на мене дивнымъ позоромъ и шепнувъ ми до уха:

— Погибли! Угло шпѣклѣра пѣдъ ихъ кѣмнатою засунулося.

Бѣдачки запевно ѡдправились-було до своей кѣмнаты, щобы вынати свои рѣчи изъ скрынѣ. Онъ розповѣвъ ми шепотомъ, що они по драбинѣ, котру мовъ мѣсть переканули, поперелазили на сусѣдний будынокъ, на шпѣхлѣръ, де була ихъ кѣмната. Я приложивъ палець идъ губамъ, даючи му знакъ, щобы мовчавъ. Я почувъ, якъ холодъ пробѣгъ менѣ поза плечѣ ажъ въ тѣмъ: то смерти переступила порѣгъ нашего дому, коли мы

й собѣжъ стали подлазити на подъ, то й не догадалися погасити лампы. Карты лишились на столѣ. Въ комнатѣ вода была уже на локоть одъ помоста.

III

Крыша, на щастье, была объемиста и дуже плоска. Выходъ на ню бувъ крозь слухове оконце, пониже котрого была невеличка платформа. Тутъ то и помѣстилися мы всѣ. Женщины сидѣли. Мущины пускались на развѣдины и продиралися по даховкахъ до двохъ высокихъ комендовъ, що стрѣмили по обохъ кѣнцяхъ кровлѣ. Яжъ опертый о оконце, крозь котре мы пролазили, стоявъ и оглядавъ краевидъ зо всѣхъ бокѣвъ.

— Помѣчь не обавки прийдѣ, — хоробро додававъ я собѣ надѣи: — у сентинскихъ селянъ е човны. На певно они надглянуть. Глядѣтъ, — чи се не свѣтло виднѣся тамъ на водѣ?

Нѣхто не ѡдповѣдавъ менѣ. Пьеръ, незнаючи собѣ впрочѣмъ, якъ бачилося, справы зъ того, що робивъ, закуривъ свою люльку и куrivъ такъ несамовито, що за кождымъ пакомъ выплѣвувавъ кусники пыщика. Жакъ и Сиприенъ такъ само якъ и я, смотрѣли въ даль съ понурымъ видомъ. Гаспаръ, стискаючи пѣстуки, не перестававъ лазити по кровлѣ, неначе шукавъ выходу. У нашихъ ногъ женщины сидѣли збитѣ въ купку. Не говорили й слова, кишъ дрожали и закрывали руками лица, щобы нѣчого не видѣти. Наразъ Роза подняла голову, оглянулася кругомъ и спытала:

— А дежъ служницѣ? Чому они не пришли сюда?

Я не ѡдповѣдавъ. Тогда она ще разъ повторила запытанье, обертаючися просто идо-мнѣ и упѣрчиво смотрѣла на мене:

— Де служницѣ?

Я ѡдвернувся. У мене не ставало силы збрехати. И я почувъ, що холодъ смерти, котрого я досвѣдчивъ, пробѣгъ по женщинахъ и нашихъ дорогихъ дѣтяхъ. Они поняли. Марѣ зѣрвалася на ноги, глубоко зѣтхнула, — потѣмъ наразъ опустилася и залилася плачомъ. Эме зарыдала такожъ, обвиваючи въ свои юпки дѣточки, котрыхъ притискала идъ собѣ, мовъ-то хочачи ихъ боронити. Вероника закрыла лице руками и не кивалася. Сама тѣтка Агата зовсѣмъ побѣлѣла. Она разъ-у-разъ крестилася и шептала молитвы. Мы занимали дуже невеликій просторъ на обширномъ дасѣ, тислися идъ другому изъ чувства захованья своего житья, щобы у купѣ меньше чувствовати свою безпомѣшность.

А въ ту пору видѣ, що насъ окружавъ бувъ величественный. Ночь зовсѣмъ уже залягла землю, но все такъ заховувала всю мягкость и нѣжность лѣтней ночи. Мѣсяць не показуався, но небо, усѣяне звѣздами, було такъ чисте, що весь просторъ наповняло голубымъ, живымъ, глубокимъ свѣтломъ. Видѣлося, що ще не догорѣло вечерне марево, — такъ ясный бувъ небовидѣ. Безмѣрне море розливалось пѣдъ прозѣрчатымъ небомъ. Оно бѣлѣлось и блыскало якимось власнымъ, фосфоричнымъ свѣтломъ, що розпалювало блескъ на гребени каждой фалі. Землі не було видно нигде: вѣдай вся рѣвнина уже була затоплена. Сама вода нѣбы дрѣмала; она пѣднималась торжественно и плавно, — въ нѣй було щось успокоюче, що надавало ще бѣльше тишины тѣй тихой ночи. Никולי я не бачивъ такого сумирного моря, съ такимъ мѣрнымъ, ласкавымъ колысаньемъ. Хвилями я забувавъ про небезпеченство, забувавъ про зрадливость той воды. Въ дали срѣблиста ей рябизна принимала видѣ сѣрого атласу. Мѣсяцами лежала въ видѣ гладкихъ стальныхъ зеркалъ, до стоту, мовъ озерце дрѣмающе въ тѣни лѣса, безъ найменшого движенья. Разъ вечеромъ коло Марсѣль я видѣвъ море въ такомъ самѣмъ видѣ: то порушило мене до глубины, майже до слѣзъ, немовъ видѣ старого пріятели.

— Вода пѣднимается, вода пѣднимается! — повторивъ братъ Пьеръ, ѡдкусуючи зубами щоразъ нові кустики ѡдъ пыщика давно погаслой люльки. Межи стрѣхою а водовъ розстоянье уже не було бѣльше, якъ на локоть. Мало-по-мало вода тратила свѣй дрѣмающій видѣ. Тамъ и сямъ пѣдѣлалися прудкі течіи. Скоро поверхнѣсть воды пѣднеслася до певной высоты, то пригѣрокъ, що лежавъ за селомъ, не мѣгъ уже бути для насъ захистомъ. Четверть години пѣзниѣше насъ окружало грѣзне, жовте море, цѣле покрыте всѣлякими облѣмками: бочками, делинами, купами травы, котрі гнѣвно термосили и переваливали зъ боку на бѣкъ. Теперъ бушували цѣлі горы пѣны, — осада йшла противъ мурѣвъ, противъ деревъ, — счиналися схватки, а ихъ оглушающій шумъ долѣтавъ до насъ. Около насъ фалі товклися и вертѣлись, обкидаючи безхмарне небо водяною мракою. Тополі падающій стогнали, мовъ конающіи; дома валилися съ такимъ гуркотомъ, якій выдае камѣнье сыпане зъ воза на мѣстѣ. Побѣдоносна вода, пѣдкравшиися приповзкомъ, бѣгала теперъ по рѣвнинѣ съ цѣлою силою, валила, убивала, и нѣвечила всѣ.

Жакъ, котрому серце рвалося слухати плачу женщинъ, що сидѣли у нашихъ нѣгъ, говоривъ заламуючи руки:

— Годѣжь бо намъ сидѣти ту и клѣпати очима. Тра що-годѣ зроби... Прошу васъ, татуню, зробѣть що-годѣ...

Я хитався и лепетавъ безъ самовѣжй за нимъ:

„Такъ, такъ, зробѣть що-де-годѣ.“

А самі мы не знали, що зроби. Гаспаръ радивъ, що возьме на спину Веронику и выратуеся зъ невѣ. Пьеръ говоривъ о збудованью плота. Все то було безумне. Вконецъ Сипріенъ сказавъ:

— Колибъ намъ удалося дѣбратися до церкви! Церковь и до такъ стояла не тыкана. Ея маленька штырогольна звѣнничка стремѣла надъ водовъ. Насъ дѣлило ѡдъ неи сѣмъ домѡвъ. Нашъ дѡмъ стоявъ на краю села. Онъ опирався о сусѣдню хату, вышу ѡдъ нашої, а тота зновъ и собѣжь пѡдпирала третью. Дѣйстно, по крѡвляхъ, може бути, далобыся долѣзти до дому священника, — а ѡдти легко уже було дѣбратися въ церковь. Вѣроятно тамъ скрылось уже багато народа, бо сусѣднй дахи були пусті, а до насъ долѣтали голоса, що безъ сумнѣву роздавались изъ звѣнницѣ. Но кѡлько небезпеченьствъ треба було побороти по дорозѣ, закимъ дѡйдеся туда!

— То неможлива рѣчь! — говорить Пьеръ: — дѡмъ Ренмо занадто высокій. Годѣ ѡбѣйти безъ драбины.

— А сежь такй не завадитъ менѣ спробувати, — ѡдперъ Сипріенъ. Сли не можъ буде прѡйти, то я вернуся. А сли можъ, то мы всѣ заберемся ѡтси: женщинъ перенесемъ на рукахъ.

Я пустилъ го. Его була правда. Тра було що ни-будъ придумати. За помѡчію зелѣзного гака, прикрѣпленого до комина, онъ выдрапався на сусѣднй дѡмъ. Въ тоту минуту Эмѣ, ѣго жѣнка, пѡдвела голову и замѣтивши, що ѣго нема уже при нѣй, закричала:

— Де онъ? Я не хочу, чтобы онъ лишавъ мене. Мы живемъ вразъ, — найже и умираемъ вразъ!

Побачивши ѣго на сусѣднѡй крѡвли, побѣгла по дахѡвкахъ, не спускаючи зъ рукъ дѣтей и крикнула за нимъ:

— Сипріенъ зажди на мене. Я пѡду съ тобовъ. Я хочу съ тобовъ умирати!

Она затрималася. Онъ нахилился, и благовъ еѣ, чтобы осталась, присягаючи що верне, що се конечно для уратованья всѣхъ. Но она съ помѣшаннымъ видомъ, кивала головою и все свое:

— Я иду съ тобовъ, иду съ тобовъ! Що тобѣ за дѣло до того? Я подѣ съ тобовъ!

Ему пришлось взять дѣтей. Она и ихъ хотѣла мати при собѣ. Пѣсля сего онъ помѡгъ ей вылѣзти. Мы могли слѣдити за ними, коли они продиралися по кѡзлинью дому. Они посу-валися звѡльна. Она зновъ взяла дѣтей на руки. Они плакали. Онъ що крокъ, запинявся и поддержувавъ еѣ.

— Вернися, якъ стѡй вернися, оставъ еѣ туй, на безпеч-номъ мѣсци! — кричавъ я.

Я видѣвъ ёго жестъ, но ѡдповѣди не мѡгъ почути за шумомъ воды. Опѣсля они скрылися. Спустилися на слѣдуючій дѡмъ, низшій ѡдъ першого. За пять мѣнутъ показалися уже на четвер-томъ дѡмѣ. Его крѡвля вѣроятно була дуже споховаста, бо они повзли вздовжъ еи кѡзлинья на колѣнахъ. Мене наразъ обдало якимось страхомъ. Приставивши долонѣ идъ устамъ я закричавъ зъ всѣи силы:

— Вернѣтся, вернѣтся!

И всѣ: Пьеръ, Жакъ, Гаспаръ — кричали за ними то само. Нашѣ голоса на мѣнуту зупинили ихъ. Но опѣсля стали зновъ пробиратися напередъ. Теперь находилися они на розѣ улицѣ, противъ дому Ренбо. Бувъ то высокій будынокъ, — переходивъ всѣ прочѣ будынки въ около себе що найменше трома метрами. Мы видѣли, якъ они хвильку вагувалися. Потѡмъ Сипріенъ выдрапався въ гору по коминѣ съ незвыклою силою и проворностью. Запевно Эмѣ згодилося задержатися и подо-ждати. Она стояла на крѡвли. Мы выразно бачили еѣ, съ обома дѣтьми на рукахъ: еи чорна стать рисувалася на яснѡмъ тлѣ неба и видѣлася ще высшою. И ось, тутъ то ѣ почалося ужасне нещастье.

Дѡмъ Ренбо, назначенный зъ разу на якѣйс фабричный закладъ, бувъ выбудованный зовсѣмъ не на силу. Крѡмъ того въ ёго передъ бився зъ цѣлого розмаху прудъ, що утворився въ улицѣ. Менѣ видѣлося, що бачу, якъ онъ стрясаеся подъ ударами розполѡкуючихъ фаль, и я слѣдивъ, запираючи въ собѣ духъ, за Сипріеномъ, що повзъ вздовжъ ёго кровлѣ. Наразъ роз-дався страшный трескъ. Сходивъ мѣсяць: круглый, великѣй, онъ выкотился на чисте небо и обливъ яркимъ свѣтломъ, мовъ лампа, безграничне озеро. Нѣ одна подрѡбнѡсть страшной ка-тастрофы не уйшла нашихъ очей. Не було сумнѣву: дѡмъ Ренбо розвалился. Зѡйкъ розпуки зѡрвався у всѣхъ насъ. Сипріенъ

щезъ. Но мы ще нічого не розличали після розвалу крімъ брызокъ фаль, реву воды, підъ розпаденымъ дахомъ и купы оболомкѣвъ, котрі уносили течья. Після того настала тишина, — поверхнѣсть воды выгладилась, порѣвналась съ темнымъ зрубомъ розваленной хаты, що стырчавъ по надъ водою по-де-куды своими пошарпаными щербамы. Ту бовдурилась цѣла копиця перемѣшаного делинья, немѣвъ розвалина на пѣвъ захованой церкви. Перекладины и кроквы, пороздрухотувані, баламкалися въ воздухѣ. Но межи делинами я наразъ постерѣгъ якесь движущееся тѣло, щось живе, що силувалося съ нелюдскою наругою.

— Онъ живой! скрикнувъ я. — Слава Богу, онъ живой!.... Онъ тамъ надъ бѣловъ пасмуговъ воды, освѣченѣвъ мѣсяцемъ!....

На насъ усѣхъ найшовъ судорожный смѣхъ. Мы на радощахъ плескали въ долоні, мовѣбы уже й мы самі були безпечні.

— Онъ пѣдоймесь, — говоривъ Пьеръ.

— Ая, ая, глядѣмъ, — объяснявъ Гаспаръ: — онъ стараеся хопитись за делину, на лѣво.

Смѣхъ нашъ перервался. Слова замерли намъ на устахъ, — сердце въ насъ застыгло ѡдъ трѣвоги. Мы поняли безвыхѣдне положеніе Сипріена. При одвалѣ дому ноги его попали межи двѣ делины, и онъ повисъ кунъ-головъ, ѡддаленный лишь кѣлька сантиметрѣвъ ѡдъ воды, не маючи силы выдобути прищепленіи ноги. Его борьба була ужасна. На крѣвли сусѣдного дому стояла Эме съ дѣтьми на рукахъ. Еи темна стать на освѣченѣмъ мѣсяцѣмъ небѣ, бачилось, ще бѣльше выросла. Еи волосѣ розпустилося, лихорадочно дрожъ стрясала цѣлымъ тѣломъ. Она була присутна при смерти мужа, не зводячи очей зъ нещасливого, що висѣвъ ѡ кѣлька метрѣвъ пѣдъ еи ногами. Она безъ перервы выдавала страшне вытѣе, вытѣе собаки, вытѣе божевѣльной.

— Мы не можемъ лишати ёго такъ умирати, — сказавъ Жакъ, у котрого зубы звонили ѡдъ ужаса: — треба ити идъ нѣму.

— Може бути, що ще можъ буде злѣзти по перекладахахъ, — замѣтивъ Пьеръ. Тогдаи мы освободимо ёго.

И они пустилися идъ сусѣдной крѣвли; но въ тотъ же часъ завалився третій дѣмъ. Дорога була намъ ѡттята. Мы обмерли. Безъ вѣдома мы похапалися за руки, крѣпко стискаючи

ихъ одно другому. Мы не могли окомъ умигнуть изъ страшнаго зрѣлища.

Зъ початку Сипріенъ силувався выпростуватись. При огромнѣйшій натугѣ ѡдхилився ѡдъ воды и старався держатись въ горизонтальномъ положенью. Но ѡнъ скоро змучився. Однакомъ все еще не перестававъ боротися. Пробувавъ учепитися за делину, розмахувавъ руками вокругъ себе, шукаючи, ци не попаде му ся що нибудь, за що будеса мѡгъ ухопити. Далѣ-далѣ, обезсиленый борьбою, пѡддався смерти: опутився, повисъ зновъ безъ руху, безъ силы. Но смерть надходила поволи. Кѡнчикъ его волосья дотыкавъ воды, що незамѣтно пѡднималася, певна своєю добычѣй. Ѣнъ мусѣвъ слухати еи хлюпоту, коли доторкувалася его головы. Перша фалѣ ледво омочила его чоло — и уйшла. Слѣдуюча докотилася до очей. . . Вода все ще пѡднималася: мы видѣли якъ постепенно пырѣла въ ню голова, якъ она потрясала цѣлымъ туловомъ.

Женщины при нашихъ ногахъ сильнѣйше стискали лица своими стулеными руками. Мы поклякали на колѣна, протягали руки, плакали, шептали молитвы, смотрячи въ небо. А тамъ, въ дали, на крѡвли, все еще стояла Эме, притискаючи дъ собѣ дѣтей и заводячи щоразъ-щоразъ голоснѣйше.

IV.

Не знаю, якъ довго оставали мы закоченѣлыми пѡсля той муки. Коли я прокинувся вода еще выросла. Она уже полокала дахѡвки. Крѡвли перемѣнилася въ вузененькій островокъ надъ поверхностью огромныхъ массъ воды. Направо налѣво дома вѣроятно, порозвалиювалися. Мы теперь були зовсѣмъ одинокій, ѡдрѣзаній ѡдъ всего. Докола насъ розливалось страшное море.

— Мы плынемъ, шептала Роза чѣпляючися за дахѡвки. Мы всѣ почувли якоесь гойданье, мовбы крѡвлю знесло и она змѣнилася въ плѡть. Колысанье воды въ округъ завертало намъ головы. Но колисмо всмотрювалися въ церковну звѡнницу, що неподвижно стояла проти насъ, намъ перестався свѣтъ крутити. Мы доконалися, що находимся на давнѡмъ мѣсци и що привидный рухъ походитъ ѡдъ дрожанья нашої хаты.

Вода зачала уже свою осаду противъ нашего дому. Она стояла саме повперекъ новои течѣй. Доси она йшла долѡвъ улицевъ, но купы розвалины загатили еѣ, а потѡкъ збочивъ зъ дороги и утворивъ около насъ бурливый виръ. Осада велася пѡсля всѣхъ штучныхъ правилъ, систематично, — не хибло й стѣ-

поломѣвъ и другихъ осадничихъ причандалѣвъ. Скоро лишъ яка нибудь делина, обломокъ або дошка проплывали мимо пруду, онъ сейчасъ захвачувавъ еѣ, покрутивъ невѣ зъ мѣниту и пускавъ на насъ, мовъ тараномъ. И вже не выпускавъ еи: односивъ назадъ и гримавъ зновъ о стѣну съ подвѣйновъ силовъ. Удары повторялися правильно, уперто цѣляючи все въ одно и то само мѣсце. Необавки уже десятъ або дванадцать такихъ делинъ нападали насъ зо всѣхъ бокѣвъ. Вода ревѣла, перла цѣлымъ своимъ тягаромъ, насылала до насъ що-разъ новѣ товпы фаль, котрѣ поддѣржували силу бервентъ. Пѣна брызкала высоко и змачувала нашѣ ноги. Стѣны глухо трѣщали. Дѣмъ наповнився уже водовъ и дуднѣвъ пукаючи по перетородахъ. Часами, коли штурмъ дѣлався сильнѣйшимъ и бервена били съ болѣйшимъ розмахомъ, видѣлося намъ, що всѣму уже конецъ, що стѣны валяться и крѣзь выбитѣ дѣры мы падемъ въ пащу своему лютому ворогови. Гаспаръ ѣдважився злѣзти на самъ край крѣвль. Удало му ся опинити невеличку делину, котру приволѣкъ идъ собѣ своими крѣпкими руками.

— Треба намъ боронитися! закричавъ.

Жакъ и собѣжъ старався спѣймати довгу жердку. Пьеръ помѣгъ му. Я проклинавъ старѣсть, що ѣдняла ми силы и засудила на непотрѣба, на безпомошну дитину. Началася оборона, великанскѣй поединокъ, боротьба межи трома мущинами а океаномъ. Гаспаръ, придержуючи свое бервено подстерѣгавъ деревянѣ тараны пруда и круто ѣттручувавъ ихъ, коли подплывали близько. Порѣвно зъ нимъ працювали такожъ Жакъ и Пьеръ довгими жердками, ѣтпыхаючи плывучѣ оболонки, котрыхъ удары могли бути для насъ пагубнѣ. Тота боротьба продовжалася около години. Они пантрували на всѣ боки, перебѣгали зъ одного кѣнца на другѣй, мусѣли одночасно ѣдбивать десятъ нападѣвъ. Но помалу-малу тота горячѣсть ударила имъ до головы. Мовъ божевѣльнѣ они зводили наруги на океанъ, били по водахъ и грозили имъ. Гаспаръ махавъ бервеномъ, лускавъ нимъ по фаляхъ, штовхавъ, мовъ ворога въ груди при кулачнѣй боротьбѣ. Мовъ коваль о ковало, такъ лускавъ онъ безъ останѣвку, съ безумною затятѣстью. Но фалѣ, мовъбы й не замѣчували того. Уперто, спокѣйно и непохибно они наносили удары. Делинѣ не залишало своєї налаженной работы, мовъ бы ихъ якась зла сила попыхала. Они выдавалися живыми существами: такъ хитро и проворно они уникали ударѣвъ, що имъ грозили, — и такъ уперто, будь що будь, перлися, щобы ударити о дѣмъ въ на-

цѣлене мѣсце. Жакъ и Пьеръ опустили руки. Они сѣли на крѣвлю, змученій, обезсиленій. Гаспаръ въ послѣднѣмъ порывѣ подставивъ на прудъ свое друлье. Той вырвавъ у него бервено изъ рукъ и принявся зновъ пробивати нимъ новыи проломъ. Боротися далѣ было невозможно.

Минута була страшенна. Женщины дрожали и напружено слѣдили за обороною. Они уважали нашою побѣдою ратунокъ: не чули небезпеченьсва, коли не чули глухихъ ударѣвъ делинъ, одѣ котрыхъ имъ кождый разъ здавалося, що дѣмъ розпадеся. Они всѣ, помимо свого переляку, встали, щоби лѣпше видѣти. Но коли побачили безоружного Гаспара, коли побачили, що Пьеръ и Жакъ ледво дышуть одѣ утоми, зачали въ голосъ заводити стративши надѣю. Опять дѣмъ сильно трясся, кивався подѣ нашими ногами, — а якъ деколи нагрѣнуло сильнѣйше, они всѣ разомъ роздавалися довгимъ, протяжнимъ крикомъ.

Марі и Вероника кинулись собѣ въ обнятыя. Они повторяли роздирающимъ голосомъ все тоті самі слова, зойкъ тревоги, що й доси все звенить ми въ ухахъ:

— Не хочу я умерати, Боже мѣй! Не хочу умерати!

Роза утишувала ихъ. Она хотѣла ихъ потѣшити, додати одваги. А сама вся траслася, поднимала голову и повторяла въ нѣвогось за ними:

— Боже мѣй! Не хочу я умерати!

Одна тѣтка Алата не говорила ні слова. Она уже не молилася ані хрестилася. Смотрѣла безъ думки въ посторъ и старалася усмѣхатися, коли стрѣчала мѣй поглядъ. Вода ще подѣйшла. Она вже обполѣкувала дахѣвки. Годѣ було чекати якои помочи. Крики причувалися намъ зъ далека. На часочокъ привидѣлося намъ, що недуже й далеко одѣ насъ промелькнули двѣ лѣхтарні. Опѣсля все утихло и жовта скатерть одна розстелювала свою голу, безберѣжну поверхнѣсть. Жителѣвъ Сентина, у котрыхъ були човны, запевно ранше, якъ насъ, застыгла повѣнь. А тымчасомъ мы нарѣкали на нихъ и думали, що они подѣло поквацилися, сховати себе самыхъ одѣ небезпеченьства. Розпука дѣлала насъ жестокими.

Однакже Гаспаръ поновивъ свои обходы докола крѣвли. Наразъ закликавъ насъ.

— Хоѣтъ сюда, помагайте менѣ! Держѣтъ ся мѣцно!

Съ жердковъ въ рукахъ онъ поджидавъ на велику, чорну масу, що повели надплывала идѣ намъ. То була величюздна крѣвля изъ шпѣхлѣра, збита изъ сильныхъ дощокъ. Вода знесла

еѣ въ цѣлости, и она плавала теперѣ, мовѣ поронѣ. Коли по-
дойшла поблизше, Гаспарѣ зачѣпивѣ еѣ жердковѣ, — но его
шарпнуло, и онѣ ще разѣ закричавѣ до насѣ, щобысмы му по-
магали. Мы держали го мѣцно обнявши за поясѣ. Скоро лишь
поронѣ попався въ прудѣ, то самѣ ѡтѣ себе приставѣ идѣ на-
шѣй крѣвли, — та й ще грянувѣ о ню сѣ таковѣ силовѣ, що
мы зляклися, щобы й самѣ не розлетѣвся. Гаспарѣ смѣло вско-
чивѣ на той импровизованый поронѣ, котрый намѣ судѣба по-
сылала. Онѣ обсмотрювавѣ го зо всѣхѣ сторѣнѣ, щобы переко-
натися ци насѣ выдержитѣ, а за той часѣ Пьерѣ и Жакѣ при-
держували го зѣ крѣвли щобы не ѡдплывѣ. Гаспарѣ смѣявся
и сказавѣ весело :

— Ось, дѣдусю, — и нашѣ ратунокѣ.... Не плачте вы,
женщины!... Тажѣ то настоящій поронѣ! Смотрѣтѣ, я навѣтъ
ногѣ не промочивѣ. Онѣ донесе насѣ всѣхѣ. На нѣмѣ будемѣ
мовѣ дома.

Но для лѣпшой обезпеки онѣ загадавѣ ще укрѣпити той
поронѣ. Ловивѣ бербена, що плавали кругомѣ и привязувавѣ
ихѣ до нѣго мотузами, котрѣ Пьерѣ на всякій разѣ забравѣ
бувѣ изѣ хаты, колисмо выбиралися зѣ долѣшного поверха.
Гаспарѣ разѣ перегнувся и упавѣ въ воду, на нашѣ крикѣ ѡд-
повѣвъ лишь смѣхомѣ. Вода ѣго знае. Недармо онѣ проплывавѣ
по цѣлой льѣ по гарондѣ. Онѣ вернувся опятѣ на крѣвлю, об-
трясся и сказавѣ.

— Ну сѣдайте! Годѣ тратити часѣ!

Женщины поклякали, — дякували Богу. Гаспарѣ знѣсѣ
на рукахѣ Веронику и Марѣ на поронѣ и посадивѣ ихѣ на
середѣ нѣго. Роза и тѣтка Алата сами поссувалися по дахѣв-
кахѣ и намѣстилися побѣчѣ молодыхѣ дѣвчатѣ. Въ тоту хвилю
я обернувся въ сторону звѣнницѣ. Тамѣ все ще стояла Эме,
не дуже далеко ѡдѣ насѣ. Она держалася комина и пѣддержу-
вала на зведеныхѣ въ гору рукахѣ дѣтей. Вода сягала ей уже
до пояса.

— Не турбуйтеся, дѣдусю, — прошептавѣ до мене Гас-
парѣ. — Мы подорозѣ заберемо й еѣ, — прирѣкую вамѣ то!

Пьерѣ и Жакѣ були вже на поронѣ. Я й собѣ скочивѣ
на нѣго. Онѣ перехилювався троха на одинѣ бѣкѣ, но дѣйстно
бувѣ досытѣ сильный, щобы выдержати нашу вагу. Гаспарѣ
вкѣнци послѣдній злѣзѣ изѣ крѣвли. Онѣ нагадавѣ намѣ ловити
жердки, котрыми й самѣ запасся. Они мали служити намѣ за
весла. А самѣ взявѣ предовгѣй дрюкѣ, котрымѣ поводиѣ дуже

справно. Мы дали му волю порядити. На его розказъ оперлисмося всѣ своими жердками о дѣмъ, щобы поронъ ѡдѡпхнути. Но ѡнъ мовъ бы прирѡдъ идъ нашѡй крѡвли, и помимо всякой нашой натуги не моглисмо ѡдбити. Ледво, щосмо здужали, напертися всѣми силами на дрюки, ѡддѣлитися ѡдъ дому на дватри метра, — ажъ прудъ сердито зновъ прибывавъ насъ идъ нѣму. А той маневръ не бувъ безъ небезпеченьста, бо кождый ударъ бувъ такъ дужій, що нашъ дощаникъ грозивъ за кождымъ разомъ розбитися на кусники.

И зновъ мы пѡзнали свою безсильнѡсть. Мы уважалися уратоваными, а тымъ часомъ все такі були въ рукахъ реучого моря. Мѡй страхъ навѣтъ збѡльшався. Я жалувавъ, що женщины лишили крѡвлю. Ту леда часинки я представлявъ ихъ собѣ звержеными въ глубѣнь и бючимися зо смертію. Но колимъ на то набыливъ, щобы ся вертали, кричали всѣ въ одинъ голосъ:

— Нѣ, нѣ! Попробуемъ ще! Волимо туй умерати!

Гаспаръ не смѣявся бѡльше. Мы всѣ мовчали понуро и силувалися на ново напирायючися на жердки и подвоюючи натискъ. Пьерови прийшла гадка вернутися на крѡвлю и ѡтти, за помочью мотуза, перетягнути насъ на лѣво. Такимъ способомъ ѡнъ вывѣвъ насъ изъ пруду. Коли зновъ зѡскочивъ на поронъ, уже легко моглисмо ѡдѡпхнути и выплысти на отверте мѣсце. Гаспаръ нагадавъ свою ѡбѣцанку: забрати по дорожѣ нашу бѣдну Эмѣ, котрой жалѡбный заводъ ще не утихавъ. Но въ тѡй цѣли тра було переѣхати улицу, де була страшенна течва, противъ котрой мы надармо боролися. ѡнъ звернувъ на мене пытающій позѡръ. Я зовсѣмъ стративъ голову. Нѣколи ще не лютилася въ моѣй внутри така страшна борьба. Для выратованья тои нещасливой приходилося наражати на небезпеченьство житья осьми душъ. Я завагувавъся на хвильку, но силъ не стало устояти противъ ей роздирающого крику, що все ще розлягався посередъ ночи, мовъ стонъ конающого.

— Ая, ая! — ѡдповѣвъ я Гаспару. Мы не можемо безъ неи ѡдѣѣхати.

ѡнъ опутивъ голову. — не сказавъ и словечка, — и ставъ правити порономъ, упираючися дрюкомъ о всѣ зъ воды стырчачі стѣны. Мы минули сусѣдный дѡмъ переѣхали понадъ своими стайнями; — но ледвосмо выѣхали на улицу, — крикнулисмо всѣ вразъ. Прудъ захвативъ насъ зъ нововъ силовъ, волѣкъ насъ и нѣсъ зновъ идъ нашому домови. Мы малися

двѣ-три секундѣ. Насъ несло, мовъ стебелинку, такъ быстро, що крикъ нашъ урвався ажъ середъ страшного удару порома о дахѡвки. Щось затрѣщало, поколені дощки замаялись, и насъ всѣхъ розметало. Не знаю, що дѣялося дальше. Пригадую собѣ лишень, що падаючи, видѣвѣмъ Алату розпростерту наохрестъ на водѣ: одежда піддержувала еѣ, но она опускалася, закинувши голову назадъ, безъ боротьбы, мовъ нежива.

Проникаюча бѡль протвердила мене. То Пьеръ волѣкъ мя заволосы по дахѡвкахъ. Я лежавъ и озирався кругомъ, зовѣмъ безъ памяти. Пьеръ кинувся въ воду. Я видѣвъ якъ ѡнъ плававъ въ розпуцѣ, ѡдшукуючи щось у водѣ. Въ пѡв-спяжцѣ, изъ котрои я ще не вийшовъ, я дуже здивувався, колимъ наразъ побачивъ Гаспра на тѡмъ мѣсци, де пронеръ Пьеръ, парубокъ державъ на рукахъ Веронику. Положивъ еѣ обѡчъ мене, — опять вергся въ глубѣнь и выдобувъ изъ неѣ Марі, бѣлу, якъ вѡскъ, всю закоценѣлу и неподвижну, такъ що я взявъ еѣ за мертву. Но ѡнъ кинувся третій разъ, та уже дармо. Пьеръ пѡдоспѣвъ идъ нѣму. Они щось говорили показували оденъ другому, — но я не мѡгъ нічого прочути. Коли они, утомлені вернули на крѡвлю, я закричавъ:

— А тѣтка Алата! А Жакъ! А Роза!

Они покивали головами. Густі слѣзы скотились у нихъ изъ очей. Изъ деякихъ слѡвъ, котрі сказали, понявъ я яко-такѡ, що Жакови вѣдай проломило чашку ударомъ о делину, Роза ухопилася за трупъ мужа и пропала зъ нимъ въ безодни. Тѣтка Алата щезла. Гаспаръ догадувався, що прудъ затащивъ еѣ трупа въ дѡмъ пѡдъ нами куды нибудь черезъ ѡтворене ѡкно.

Встаючи, я нагадавъ собѣ Эме и повернувъ голову идъ крѡвли, де передъ кѡлькама минутами она ще стояла. Но воды ще прибуло. Эме умовкла. Я доздрѣвъ тѡлько еѣ двѣ закоценѣвші руки котрі ще пѡддержували дѣтей надъ водовъ. Опѣсля все пропало. Вода все затигла рѡвновъ, гладковъ скатертью, що срѣбилася въ соннѡмъ мѣсячнѡмъ свѣтлѣ.

V.

Послѣдній актъ страшноѣ драмы наступивъ. Насъ було пятеро на крѡвли. Вода лишила намъ лишъ узкій пласть вздовжъ вершечка дому. Зъ одной стороны змыло коминъ. Вероника и Марі ще не прийшли до себе зъ обмороки и треба намъ було держати въ стоячѡмъ положенью, щѡбы доразу не змокли. Вкѡнци прийшли до себе и намъ ще тяжѣ стало глядѣти на

нихъ. Промоклі, дрожачі одъ холоду, они зновъ зачали кричати, що не хотять умерати. Мы старалися успокоити ихъ, якъ успокоють дѣтей; мы говорили имъ, що мы ту и не дамо умерати. Но они уже не вѣрили намъ, кивали головами: знали, що приходится имъ умерати. И за кождый разъ, коли слово „умерати“ переходило черезъ ихъ уста, зубы ихъ звонили, мовъ у лихоманцѣ, и они съ неописановъ тревоговъ кидалися одна другої въ объятія

Наближався конецъ. Розвалене село виглядало зъ подъ воды тѣлько де-де недовалеными останками стѣнъ. Нашъ дѣмъ стоявъ ще довши одъ другихъ. Лишь одна церковь и до такъ неушкоджена выставляла свою звѣнничку, и лишь ѡтти чутно було невыразный гамѣръ голосѣвъ: се люди, що тамъ спаслися, говорили о смерти и руинѣ, котра кругъ нихъ лютувала. Ѳтти мы не могли рахувати на помѣчь. Неподалѣкъ одъ насъ мы бачили троихъ людей, що повылазили на дерева, ратуючись одъ повѣни. Теперь вода закрывала вершечки тыхъ деревъ: смерть и тамъ взяла свое. Мы звернули такожъ свою увагу на другу пробу ратунку зъ дому позадъ насъ, на березѣ рѣки. Тамъ заливъ затопивъ лишь низшій поверхъ. Его мешканці при помочи повязаныхъ обручѣвъ спустилися зъ ѡконъ на поромъ., котрый, здаеся, бувъ такъ якъ и нашъ, якимъ-годѣ плаваючимъ обломкомъ, котрый имъ удалось спинити. Пѣзнѣйше мы стратили го зъ очей. Роздирающій крикъ, якій небавомъ пѣсля ихъ щезненія пѣднявся, казавъ намъ догадуватися, що и они розбились о яку-де-будь перешкоду. Теперь направо и налѣво не було чути нічого крѣмъ голосного плесканья фаль. Павѣтъ валенье домѣвъ, що гуркотѣло мовъ камѣнѣе, сыпане зъ воза на помѣсть, перестало. Всѣ запусѣло. Мы находилися, мовъ пѣсля настоящего розбитья корабля, середъ моря, ѡддалені одъ берега зъ на триста лѣ, въ безмѣрной пустыни, не видячи передъ собою нічого, крѣмъ смерти. На мигъ ока причувся намъ плюскъ весель. Мѣрно, въ ладъ ѡнъ роздавався стаючи що хвиля чутнѣйшимъ. Боже, яковъ дивновъ, упрagneновъ музыковъ ѡнъ намъ выдався, — якъ мы вытягалися, напружали слухъ и позѣръ, пытаючи простору! Мы спинали въ собѣ духъ, проклинали шумъ фаль, що бушували при нашихъ ногахъ и не дозволяли намъ чути выразно. Но нічо не показувалося. Одно жовтаве море, покрыте тѣнистыми пасмугами, стелилося передъ нашими очима. Ні одна тѣнь! ні вершечки деревъ, ні выглядяюче де-де зъ подъ воды ключинѣе

домовъ, — нічо не ворошилось, не зближалось идъ намъ. Обломки, пусті прикადки, копиці травы кѣлька разъ вводили насъ въ блудъ: мы плескали въ долоні, махали платками, поки не переконались о помылцѣ, и зновъ зачинали прислухуватися шумови, котрый не переставъ насъ долѣтати, хоть и годѣ намъ було розѣбраты, ѡдки.

— Ахъ, виджу его! закричавъ наразъ Гаспаръ. — Смотриѣть, — а онъ величезный човенъ! И онъ показувавъ протягнутовъ руковъ на далеку точку межи темными, тѣнистыми пасмужками. Я не довиджувавъ нічого. Пьеръ такожъ. Но Гаспаръ стоявъ при своемъ. И дѣйстно, се бувъ човенъ. Плюскъ весель ставъ ще выразнѣйше доходити до насъ. И вскорѣ мы побачили его. Плывъ поволи, мовъбы кружачи около насъ, но не зближався. Пригадую собѣ, що мы всѣ будь тобы помѣшались. Мы несамовито махали руками, кричали ажъ до хрыпоты, — нашій крики переходили въ протяжне вытѣе. Мы обсыпали човенъ наругами, называли го пѣдлымъ, винили го о своѣй смерти. Якійсь часъ не переставалисмо переслѣдовати го своимъ крикомъ и лайкою. Но онъ спокѣйно, тихо вертѣвся. Чи то бувъ въ самѣй рѣчи човенъ? Сѣго я й доси не знаю. Коли щезъ, унѣсь и съ собовъ послѣдню нашу надѣю.

Теперь що секунда чекали мы свои погибели и розваленія дому. Онъ увесь бувъ розбитый. Запевно, держався ще лишъ на якѣй маѣ сильнѣйшѣй стѣнѣ. Сли тотъ упаде, — то и ему не устоятись. Онъ холѣтався, мовъ дерево, що держится землі лишъ третиновъ корѣнья. Но наибѣльше лякало мене того, щомъ чувъ, якъ крѣвля подаеся пѣдъ нами. Дѣмъ, може бути, простоявъ бы ще й пѣдовше, но дахѣвки, покрышені и разъ-у-разъ телепані напоромъ прудѣвъ угиналися. Мы выбрали на мѣсце свого пристанѣвку лѣвый причѣлокъ, де крокви, бачилося, могли удержати нашъ тягаръ. Но мѣсечко тамъ було дуже тѣсне, — насъ пятеро ледви-ледви могло тамъ помѣститься. Съ перегадомъ и оно зачало подаватися въ спѣдъ. Видно було, що туй-туй провалится, сли хто-годѣ зъ нѣго не вступитися.

Вже ѡдъ хвилі братъ Пьеръ оять принявся за свою люльку, съ безпечнымъ видомъ. Онъ покручувавъ свои старі вояцкі вусы, морщивъ брови и воркотавъ щось пѣдъ носомъ. Взростаюче небезпеченство, що го окружало, и противъ котрого не мѣгъ нічого врадити, зачало го выводити изъ терпиці. Два-три разы онъ сплюнувъ у воду съ видомъ гнѣву и по-

горды. Потомъ, въ самъ часъ, коли мы поволи опускалися въ долину, придумавъ щось и злѣзъ изъ крѣвлей по колѣна въ воду.

— Пьеръ! Пьеръ! скрикнувъ я за нимъ, боячися поняти его намѣръ.

Онъ обернувся и сказавъ спокѣйно :

— Буйай здоровъ Люи.... Видишь, то дуже довго тягнесь для мене.... А втомъ, — и вамъ бѣльше мѣсця буде.

За тымъ словомъ шпурнувъ напередъ люльку, а за невѣ метнувся й самъ у саму глубинъ съ словами :

— Буйайте здорові! Буде зъ мене!

Онъ не подплывавъ. Плывакъ зъ него бувъ не абы-якій. Запевно онъ и не силувався плысти. Его сердце було розбите товъ руиновъ и смертью нашихъ. Онъ не хотѣвъ ихъ прожити.

Мы съ пѣвгодини могли ще придержатися на томъ мѣсци. Крѣвля подъ нами подавалася теперь не такъ дуже. Могло уже бути десь около другои години. Нѣчь кѣнчилася, тотъ страшенна нѣчь слѣзъ и мукъ. Но небо все ще супилося своѣмъ темноголубовъ, рѣзковъ синявовъ и цѣле блымало звѣздами. Ни одна пасмуга свѣтла ще не показувалася на видокрузѣ, що дрѣмавъ въ мѣсячнѣмъ пѣвѣ-свѣтлѣ. А мѣсце подъ нашими ногами все а все малѣло. Съ нѣжнимъ журчаньемъ потѣчка кучеряві фалі подсовгувались горѣ, повзли товпами на крѣвлю та ласкаво подсаджували одна другу. Течѣя ще разъ змѣнила свѣй напрямъ. Плывучі оболонки стрѣйно и тихо переходили мимо насъ правовъ стороновъ села, мовѣбы вода, заки дѣйшла до своєї найбѣльшой высоты, спочивала лѣниво ѡдъ утомы.

Гаспаръ прудко роззувся и скинувъ куртакъ. Я вже ѡдъ кѣлькохъ мѣнутъ покмѣтувавъ, що въ него щось важкого на души. Онъ горѣвъ и дровавъ, мовъ у горячцѣ, засукувавъ руки, хрустѣвъ пальцами, а коли я звернувся до него и запытавъ що му е, — ѡдказавъ :

— Слухайте, дѣдуню! Я умираю ту зъ нетерпячки. Я не можу оставати ту довше.... Позвольте менѣ, — я еѣ выратую.

Се говоривъ о Вероницѣ. Я хотѣвъ супротивитися его гадцѣ. У него-дѣ не стане силы донести дѣвчину вплавъ до звѣнницѣ. Но онъ уперто стоявъ при своѣмъ.

— Нѣ, нѣ, — у мене руки крѣпкі, я чуюся въ силахъ... Побачите....

И при томъ додававъ, що лѣпше, сли сейчасъ озмѣся до дѣла, — що сила въ него слабне, коли ту сидить, якъ баба

и прислухуесь, якъ по кусникови розмывае дѣмъ у насъ підъ ногами.

— Я еѣ люблю, — я еѣ уратую! повторивъ.

Я ставъ тихо и притись идъ собѣ Марі. Онъ погадавъ собѣ, що я виню го въ души о самолюбіе закоханого и скажавъ, запинюючись:

— Я верну по Марі, — присягаю вамъ! Найду човентъ, — приладжу, що мана для ратунку! Надѣйтесь на мене, дѣдуню.

Я дивився, якъ онъ ладився. Знявъ изъ себе все, кромѣ штановъ. Потѣмъ прудко, шептомъ, зачавъ объясняти Вероницѣ, щобы не зборанялася, щобы ся доразу повѣрила ёму и не кивалася, — а наибѣльше, щобы не боялася. Дѣвчина на кождый притыкъ потакувала съ помѣшанымъ видомъ. А онъ перекрестився, — хотъ инколи не ѡдзначався набожностью, и ссунувся изъ крѣвлі, держачи Веронику за верѣвку, котровъ обвязавъ еѣ попѣдъ пахи. Она скрикнула, руками и ногами зачала бити воду, далѣ захлиснулась и зомлѣла.

— Такъ навѣтъ лѣпше! крикнувъ до мене Гаспаръ, — теперь я ѡдповѣдаю за ню.

Можъ собѣ погадати, съ яковъ тревоговъ я проводивъ ихъ очима. На яснѣй водѣ я видѣвъ кождый найменшій рухъ Гаспара. При помочи верѣвки, котру обмотавъ собѣ около шиѣ, пѡддержувавъ дѣвчину надъ водовъ и нѣсь еѣ, перекинуту черезъ праве плече. Тяжка вага тягла часомъ и ёго самого до споду, но онъ все плывъ зъ нечуваною силою и нелюдскимъ мужествомъ.

Я переставъ сумнѣватися. Онъ проплывъ уже третю часть дороги, коли наткнувся на щось укрите пѡдъ водовъ. Ударъ бувъ страшный, лютый. Обое пропали. Опѡсля я побачивъ, якъ онъ vyplывъ самъ; верѣвка видко увѡрвалася. Нурався два разы. Вкѡнци vyplывъ зновъ держачи Веронику, котру положивъ собѣ зновъ на плече. Но верѣвки не було уже, якъ упередъ, щобы придержувати еѣ, щобы не зѡсовгнулася. Но Гаспаръ все поступавъ напередъ, на рукахъ силы, волі и героиства. Я дрожавъ ѡдъ нѡгъ до головы въ мѣру того, якъ они наближались идъ звѡнници. Имъ не осталось до неи бѣльше якъ двадцать метрѡвъ. Наразъ — я хотѣвъ крикнути... Я увидѣвъ бербена, що гнали на нихъ зъ боку. Я лише що рознявъ ротъ, коли новый ударъ розлучивъ ихъ. Зновъ щезли обое. Я думавъ, що они погибли. Рѡвна поверхнѡсть воды зновъ выгладилася. Я прочѣкувавъ довгій секунды не видячи ніякого руху. На-

конецъ Гаспаръ показався: ёму ще разъ удалось найти Веронику. Но силы его послабали. Онъ вѣдай самъ сумнѣвался, що годѣ му буде дѣбратися до крѣвли церковной. Но онъ сильно боровся: то плывъ одновъ руковъ, то перестававъ плысти, лишь по просту попыхавъ дѣвчину передъ собовъ, ступаючи за невъ у водѣ силовъ якогось чуда любви. Вконецъ приплыли до цѣли. Онъ положивъ еѣ на крѣвлю церковного дому, що бувъ сполучевый изъ звѣдницею за помощьюъ высокого стрѣльничного ѡкна.

— Що за бравый хлопакъ! Спасибѣ, молодче! — кричавъ я забувши, що онъ не мѡгъ мене чути.

Вероника приходила до себе. Гаспаръ простягавъ идъ нѣй руку и всмѣхався. А вразъ камѣнь изъ звѣдницѣ, запевно подмытый недавними зливами, якъ разъ въ тоту хвилюку звалився долѡвъ просто на голову Вероницѣ и розтрѣскавъ ей тѣмя. Смерть, мусить, послѣдувала въ тойже хвилиницѣ не предвидѣна, люта, проти котрой нѣчимъ була повѣнь, що ѡдъ пѡвъ добы грозила намъ всякими можливими небезпеченьствами. Я выразно бачивъ Гаспара. Онъ все ще стоявъ, все ще стоявъ, все ще притримувавъ трупа Вероники, приголомшѣный, помѣшанный. Хибажъ на то онъ спасъ еѣ ѡдъ видимои смерти, боровся съ фаллями, котрымъ два разы еѣ выдеръ, щобы она умерла ту, на ёго рукахъ подъ ударомъ, котрого не мѡгъ предвидѣти? Она принадлежала ёму, — онъ заслуживъ еѣ, — и ще й якъ заслуживъ! а смерть забирае му еѣ такъ глупымъ и лютымъ способомъ! Онъ выратувавъ еѣ, а она все такъ погибла! Тогды побачивъ я, якъ и нимъ овладѣла жадоба смерти. Онъ горячо притисъ до себе нещасливу и зъ розгономъ вергся въ жовту топѣль, противъ котрой недавно такъ затято боровся. Вода зѡмклася надъ ихъ головами. Гаспаръ умеръ такожь, не розстаючися съ Вероникою.

Пѡсля той мѣнuty я стративъ уже всяку память, всяку самовѣжу. Тотѣ двѣ новѣ смерти, що послѣдували за прочими, обдали мѡй умъ jakimось обморокомъ. У мене остався лишь инстинктъ нѣмины, що стараеся охоронити свое житъе. Коли вода наступала, я уступався, — отъ и всѣ. Въ тѡмъ безсознательнѡмъ станѣ я довго чувъ смѣхъ, не стараючися здати собѣ справы! хто може такъ смѣятися побѣчъ мене.

Займалося на день. Бѣла заря выступала на небѣ и обливала часть озера молочною пасмугою. Хорошо було, свѣжо, тихо, мовъ на березѣ озера, що прокидаеся изъ сну до схѡдѣ

сонця. Но смѣхъ не перестававъ. Я оглянувся и побачивъ Марі. Она стояла, цѣла промокла и смѣялася.

Бѣдне, дороге дѣвчатко! Яка она була мила и прекрасна того ранку! Я видѣвъ, якъ она схилилася, зачерпла въ жмѣнку воды и умыла собѣ лице. Потѣмъ заплела свою розкѣшну, золотисту косу, що за нѣчь була розпустилася, и обвила еѣ въ округъ головы. Она робила ранню тоалету; може бути, гадала, що встає въ своѣй кѣмнатѣ въ недѣлю, коли радосно звонны звонять.... И все смѣялася своимъ дитинячимъ смѣхомъ, съ ясными оченятами, съ щасливимъ лицѣмъ....

Я й собѣжъ зачавъ смѣятися. Еи помѣшанья заражувало й мене. Она зъ ляку стратила розсудокъ, — и то було для неї добродѣйствомъ. Съ якимъ незамѣшаннымъ щастьемъ тѣшилася она теперъ яснымъ, веснянымъ поранкомъ!....

Я не спинавъ еи, не понимаючи нічого, — я все усмѣхався до неї. А она далѣ строилася. Далѣ, коли еѣ здавалося що вже готова, зачала спѣвати одну изъ своихъ набѣжныхъ пѣсень звучнымъ, милымъ голоскомъ. Наразъ перервала спѣвъ, и мовѣбы ѡдповѣдаючи на чїйсь голосъ, що еѣ кликавъ и котрый лишъ она сама чула, закликнула:

— Иду, иду!

Она кѣнчила свою пѣсню и зачала спускатися звѣльна по споховатости крѣвлей. Вѣйшла въ воду, котра тихо, незамѣтно, прикрыла еѣ. А я все ще усмѣхався, смотрячи съ щасливимъ видомъ на то мѣсце, де она лишъ-що сховалася.

Далѣ вже я нічого не тямю. Я бувъ самъ на крѣвли. Вода ще прибула. Одинъ коминъ ще стоявъ. Видить ми ся, щомъ ся его чѣпавъ зо всѣхъ силъ, мовъ живина, що хоронится ѡдъ смерти. А потѣмъ все щесло, — все темна пропасть, забудьте....

VI

Якимъ свѣтомъ и пощо я живой? Казали ми, що жителѣ Сентїна, рано въ ранцѣ о шестѣй годинѣ приѣхали до насъ на човнахъ и нашли мене безъ памяти сидячого на дымнику. Ахъ, чому повѣнь була такъ люта, що не взяла мене разомъ зо всѣми моими въ той часъ, коли я не тямивъ своего горя?...

Самъ я, старецъ, учепився за житье! Всѣ мои погибли: дѣти въ пеленкахъ, унучечки дѣвчата, молодѣ подружья, старѣ подружья. Лишь я жию, якъ сухій мохъ, твѣрдый а крухїй, що прирѣсъ до каменюки. Слибы стало у мене ѡдваги,

я посупивъ бы, якъ Пьеръ. Ябъ сказавъ: Буде зъ мене! Будьте здорові! и кинувшись въ Гаронну, щобы по́ти тудыжъ, куды всѣ по́шли. У мене не лишилося й одного зъ моихъ дѣтей, — мой дѣмъ розвалений, поля замулені. Де тоті вечеры, коли мы сидѣли кругъ стола: старшій въ серединѣ, молодшій по бокахъ, а мене окружала и огрѣвала тота веселѣсть? Де вы, славні дни жнивъ и збирки винограду, коли мы всѣ вразъ ишли до роботы, и вертали гордячися та радуючися, нашими богатствами! О, мои красавчики-внуки и чудній винницѣ, — красавицѣ-дочки и золоті нивы, вся радѣсть моеи старости, жива надгорода за цѣле житѣе працѣ и любви! Сли то всѣ погигло, Господи, пощожъ ты хочешъ, щобы я живъ?...

Нѣ одки менѣ й потѣхи. Пѣдмоги не хочу. Свои поля ѡддамъ людамъ, у котрыхъ лишилися дѣти. У нихъ стане смѣлости очистити землю ѡдъ намулу и принятися зновъ за еи управу. У кого нема дѣтей, тому досыть кутика, де житѣе скѣнчити. Я найду собѣ кутикъ — умерати. У мене лишилось лишь одно, послѣдне: я хотѣвъ ѡдшукати тѣла всѣхъ своихъ дѣтей и погребати ихъ на нашѣмъ кладовищи, де бымы щодень мѡгъ ходити на ихъ могилки. Но Гаронна забрала ихъ у мене богато. Трое ци четверо зъ нихъ найдено межи розвалинами будынкѡвъ, — но ихъ закопано разомъ съ чужими трупами другихъ жертвъ, заки ще я вернувся изъ Сентина, де мя заведено. Розповѣдали, що богато трупѡвъ, унесеныхъ рѣковъ, повытыгали зъ воды въ Тулюзѣ. Я рѣшився поспѣшити тамъ, розпытати, — надѣючися, що приспѣю ще на часъ, щобы ѡдшукати кого-мѡна изъ дорогихъ серцю покѡйникѡвъ. А що за кары въ Тулюзѣ! Около двохъ тысячь домѡвъ розваленыхъ; сѣмсотъ люда погигло; всѣ мосты позривані; цѣле передмѣстье заглажене и занесене намуломъ; що за страшенні образы! Двадцять тысячь людей безъ стрѣхи, одежы и хлѣба. Цѣле мѣсто въ смродахъ ѡдъ гниющихъ трупѡвъ и въ страху передъ грозячою ёму заразою. Всюда жалоба, — всѣ улицѣ ажъ кишать похоронными процесіями. Людска добра воля ту за слаба, щобы позатыкати глубокі раны. Но я проходивъ мимо всѣго того горя, мимо всѣхъ тыхъ завалинь не видячи нічого. Власній страты, власна руина давили мене.

Менѣ сказали, що дѡйстно много трупѡвъ повытыгали зъ рѣки. Но ихъ всѣхъ уже позакопувано довгими рядами въ однѡмъ кутѣ кладовища. Но на всякій случай познимано зъ лицъ незнаёмыхъ фотографічні портреты. Межи тыми сум-

ными образами найшовъ я портретъ Гаспара и Вероники. За-
рученій такъ и остались сполученными въ смерти въ горячѣмъ
устиску, обмѣняючися мертвыми устами слюбнымъ поцѣлуемъ.
Такъ сильно сплелися задеревѣлыми руками, що пришлобъся
ломати имъ кости, щобы ихъ роздѣлити. Такъ они разомъ и ѳд-
ображеній, — такъ разомъ и спочивають пѳдъ землевъ.

Они лишень остались менѣ: той ужасный портретъ двоихъ
дѣтей-красавцѣвъ. Обпухлій покалѣченій, они и на споганенныхъ
лицахъ задержали знамя героизму и величности любви. Я гля-
джу на нихъ и — плачу.

Переложивъ

Джеджаликъ.

П о х и б к и.

На стор.	13	мѣсто	рпростѣтъ	читай	простѣтъ.
" "	33	"	жужеского	"	мужеского.
" "	34	"	вустахъ	"	устахъ.
" "	36	"	найвна	"	наивна.
" "	36	"	Регіна	"	Регіна.
" "	39	"	ничъ	"	ничо.
" "	39	"	нѳчъ	"	нѳгъ.
" "	40	"	нй-для-кого	"	нйдлякого.
" "	40	"	однымъ	"	однимъ.
" "	42	"	прохлынала	"	прохлипла.
" "	44	"	Ѣще	"	Еще.
" "	44	"	буламъ	"	була.
" "	44	"	лижвахъ	"	лыжвахъ.
" "	45	"	крихточки	"	крыхточки.
" "	46	"	выдѣла	"	видѣла.
" "	64	"	Чихиримскій	"	Чигиринскій.
" "	67	"	виглядае	"	выглядае.
" "	72	"	подвѣрьчко	"	подвѳрьчко.
" "	75	"	еи	"	ей.
" "	107	"	будуът	"	будутъ.
" "	107	"	дрооали	"	дрожали.
" "	107	"	моли	"	могли.
" "	110	"	кишь	"	лишь.

И

34.398

1877

ф

III

Д-548